

SEMPOZYUM

TOPLUMSAL
CİNSİYET
KENT VE
MEKAN

18-19 Aralık 2021

-online-

BİLDİRİLER KİTABI



TMMOB

Şehir Plancıları Odası

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu

3. TOPLUMSAL CİNSİYET KENT VE MEKAN SEMPOZYUMU

Bildiriler Kitabı



TMMOB
Şehir Plancıları Odası
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu

3. TOPLUMSAL CİNSİYET, KENT VE MEKAN SEMPOZYUMU

Bildiriler Kitabı

Yayına Hazırlık

Ayşecan Akşit
Deniz Alaydın
Hülya Çetinkaya
Sultan Karasüleymanoğlu

Yayınlandığı Ortam

spo.org.tr

İletişim

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Atatürk Bulvarı 219/7 Çankaya/Ankara
Tel: 0 312 418 30 75 Fax: 0 312 417 90 55
spo@spo.org.tr www.spo.org.tr

ISBN

978-605-01-1563-5
Ocak 2023

içindekiler

ÖNSÖZ	8
AÇILIŞ KONUŞMASI.....	14
(YEREL) YÖNETİMLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET.....	17
TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI'NIN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE KATKISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	18
<i>Bilge Nur Bektaş</i>	
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: YEREL YÖNETİMLERİN PLANLAMA POLİTİKALARI	42
<i>Asuman KARACA</i>	
YEREL YÖNETİMLERDE LGBTİ+ POLİTİKALARININ VE FAALİYETLERİNİN SEYRİ	74
<i>Defne GÜZEL</i>	
KENTİN SIRLARI VE SIRDAŞLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	98
<i>Dr. Öğretim Üyesi Şirin Gülcen EREN, Salime TARİKÇİ</i>	

DEĞİŞEN/DÖNÜŞEN/DARALAN MEKANLAR,
GÜNDELİK HAYAT-1 115

ESKİŞEHİR'DEKİ EBEVEYNLERİN COVID-19 SALGININDAKİ
HAREKETLİLİK EĞİLİMLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ 116
Raziye Peker, Pelin Pilgir

SİMGE, SÖYLEM VE ANLATILARLA TOPLUMSAL CİNSİYET. 129

TUVALET MEKANLARINA TOPLUMSAL CİNSİYET ÜZERİNDEN BAKMAK:
KAPSAYICI TUVALET MEKANLARINI SAVUNMAK 130
Şeyma Sarıbekiroğlu, Bilge Nur Bektaş

BİR KADIN VE ANLATISI, ARAŞTIRMAYA KAYNAK'LIK EDER Mİ? 150
Selda ADILOĞLU

KADIN EMEĞİ, (YENİDEN) ÜRETİM İLİŞKİLERİ VE MEKAN ... 173

ATAERKİL KAPİTALİST TOPLUMDA TARIMDA KADIN EMEĞİ 174
Ayşe Kaşıkırık

SEMT PAZARLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKÂNSAL VE
SOSYAL AÇIDAN ETKİSİ: İZMİR ÖRNEĞİ 198
Damla ERENLER

DAYANIŞMA VE KENTSEL HAREKETLER: BEDENİ, MEKANI,
DOĞAYI SAVUNMAK..... 217

MÜSTAKİL BAHÇEDEN APARTMAN BOŞLUĞUNA TAŞINAN KADIN DAYANIŞMASININ
YOLCULUĞU: BAĞBAŞI MAHALLESİ 218
Albeniz Tuğçe Ezme Gürlek

SİVİL İTAATSİZLİK İLE KAMUSAL ALAN GÖRÜNÜRLÜĞÜ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN FEMİNİZM ÜZERİNDEN İNCELENMESİ: KADIKÖY ÖRNEĞİ 254
Arş. Gör. U. Eren Yasak, Doç. Dr. Özlem Belir

DEĞİŞEN/DÖNÜŞEN/DARALAN MEKANLAR,
GÜNDELİK HAYAT-2283

GENÇ BEYAZ YAKALI KADINLARIN KAMUSAL MEKAN DENEYİMLERİ:
KADIKÖY ÖRNEĞİ.....284

Hande Büyüknisan

KAPANIŞ PANELİ.....305

ÖNSÖZ

TMMOB Şehir Plancıları Odası Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu olarak 3.Toplumsal Cinsiyet, Kent ve Mekân Sempozyumunu 18-19 Aralık 2021 tarihlerinde gerçekleştirdik. Covid-19 nedeniyle yan yana olamasak da ekranlarımızla birbirimize ulaşarak iki gün boyunca sokaklarda, iş yerlerinde, dersliklerde, evlerde ve karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını ve gündelik hayat pratiklerini tartışma imkânı bulduk.

Covid-19 salgınının büyük bir kısmımız için evleri yeniden üretimin yanında üretim mekânı haline dönüştürdüğü; kentsel yaşamın, dışarıda olmanın, yan yana olmanın riskli sayıldığı uzun bir dönem geçirdik ve önceki kadar keskin sınırları olmasa da geçirmeye devam ediyoruz. Bu daralan mekanlarda değişen gündelik hayat pratiklerimiz başkaca yan yana gelme ve örgütlenme alanları oluşturma yollarını yaratmamızı zorunlu kılarken, tüm siyasi engellemelere ve baskılara rağmen kadın ve LGBTİ+ mücadelesi her zaman olduğu gibi sokakları talep etmekten vazgeçmedi. 8 Martlarda, Onur Yürüyüşlerinde kadınlar ve LGBTİ+'ler olarak tüm engellemelere rağmen yine sokaklarda olduk. İstanbul Sözleşmesi'nin iptal edilmesine karşı sesimizi yükselttik.

Pandeminin üzerinden iki yıl geçmek üzereyken gerçekleştirdiğimiz sempozyumda da tüm bunları ve aynı zamanda pandeminin de oluşmasının bir sebebi olan kapitalist kentleşme dinamiklerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını tartışmayı hedefledik.

Odamız Toplumsal Cinsiyet Komisyonu adına Memnune Bahçevan'ın açılış konuşması ve kapanış paneli oturumunun da çözümlemeleri kitapta yer almaktadır. Kitapta yer alan çalışmaları oturumlara göre özetlemek gerekirse; ilk oturum olan **(Yerel) Yönetimler ve Toplumsal Cinsiyet** oturumunda öncelikle Bilge Nur Bektaş, Şehir Plancıları Odası'nın toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının bir değerlendirmesini ve çalışmaların güçlendirilmesi üzerine neler yapabileceğini paylaşmıştır. Ardından Asuman Karaca yerel yönetimlerin planlama politikalarının her ne kadar “toplum yararı” ve “eşitlik” ilkeleri üzerine kurulu olsa da pratikte bu ilkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden sınırlı kaldığından hareketle geliştirilen ve geliştirilebilecek politika ve stratejileri Stockholm ve İstanbul örnekleri üzerinden tartışmaktadır. “*Yerel Yönetimlerde LGBTİ+ Politikaları ve Faaliyetlerinin Seyri*” başlıklı bildirisinde Defne Güzel ise 2013 Gezi Direnişi ile ivme kazanan yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikaları ve faaliyetlerinin 2016 yılında ilan edilen OHAL ve sonrasındaki COVID-19 salgını ile artan sağ popülist söylemlerle azaldığını, Kaos GL'nin 2017 ve 2021 ve SPoD'un 2018 yıllarındaki çalışmalar ışığında göstermiş ve yerel yönetimlerin LGBTİ+ çalışmalarının bir hafızasını ortaya koymayı amaçlamıştır. İlk oturumun son bildirisinde ise Salime Tarıkçi ve Şirin Gülcen Eren, kentin “sır”ları olarak tanımladıkları sığınma evlerinin sadece nüfusa dayalı bir standart olmasının ötesinde şehircilik ve mimari açısından da değerlendirilmesi gerektiğini; sığınma evlerinin özellikle mevzuattaki yer seçimleri, tasarımları, kentle ilişkisi, yaşayan kadın ve çocukların kentsel alan kullanımına ilişkin talep ve beklentilerine yönelik bir çerçeve belirlemesindeki eksiklikleri ortaya koyarak öneriler sunmaktadırlar.

Sempozyumun **Değişen/Dönüşen/Daralan Mekanlar, Gündelik Hayat** başlıklı ikinci ve altıncı oturumlarında altı bildiri sunulmuş, bu altı bildiriden iki tanesinin tam metinleri bu kitap içerisinde yer almıştır. “*Eskişehir'deki Ebeveynlerin Covid-19 Salgınındaki Hareketlilik Eğilimlerinde Toplumsal Cinsiyetin Rolü*” başlıklı bildirilerinde Raziye Peker ve Pelin Pilgir, Covid-19 salgını sürecinde Eskişehir'de hareketlilik eğilimlerindeki değişimi, ebeveynler üzerinden yaptıkları anket ile aile tipindeki çeşitliliğe göre incelemişlerdir. Çalışma sonuçları; kadın ebeveynler ile erkek ebeveynlerin

fiziksel ev içi bakım aktivite puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu ve 18 yaş altı çocuğa sahip yalnız yaşayan kadınların hareketlilik eğilimlerini değiştirme kapasitelerinin daha az olduğunu gösterirken, bildiri sahipleri buna karşı toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı politikaların geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Genç beyaz yakalı kadınların kamusal mekân deneyimlerini Kadıköy üzerinden değerlendiren Hande Büyüknisan ise bildirisinde feminist coğrafya literatüründeki feminen korku ve zihin haritası kavramlarından yola çıkarak 18 beyaz yakalı kadınla yaptığı derinlemesine görüşme sonucuna göre kadınların kenti çeşitli stratejiler ve kısıtlamalarla deneyimlediğini ve sürekli bir direnme ve kaçınma taktiği geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Simge, Söylem ve Anlatılarla Toplumsal Cinsiyet başlıklı üçüncü oturumda ise sunulan üç bildirinin ikisinin tam metinlerine kitap içerisinde yer verilmiştir. Şeyma Sarıbekiroğlu ve Bilge Nur Bektaş'ın kamusal tuvalet mekanlarının ikili cinsiyet ayırımına göre şekillenmesini, tuvalet yönlendirme tabelalarındaki ayrımcılık ve hatta taciz içerikli sembolleri toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden inceleyen bildirileri, tuvaletlerin mekânsal tasarım biçimlerini kullanıcıların ihtiyaç, beklenti ve taleplerine yönelik belirlenmesini önermektedir. Selda Adiloğlu ise çalışmasında kırdan kente göç eden bir kadınla yaptığı sözlü tarih araştırması ile bu anlatı üzerinden belirli bir döneme özgü bilgi oluşturmaya amaçlamıştır.

Kadın Emeği, (Yeniden) Üretim İlişkileri ve Mekân başlıklı dördüncü oturumda ise üç bildiri sunulmuş, ikisinin tam metinleri ise bu kitapta yer almıştır. “Ataerkil Kapitalist Toplumda Tarımda Kadın Emeği” başlıklı çalışmasında Ayşe Kaşıkırık, tarımsal alanda beş farklı coğrafyada faaliyet gösteren on kadın kooperatifi üzerinden yaptığı araştırma ile söz konusu kooperatiflerin kadın emeğinin görünür olmasındaki rolünü incelemiştir. Damla Erenler ise çalışmasında İzmir’de beş semt pazarında yaptığı araştırması ile kadın ve erkek pazarcıların bireysel veya aileleri/yakınları ile pazarcılık yapmasındaki farklılıklara göre mekân kullanımlarını ve pazar alanlarında var olma deneyimlerini incelemiş; toplumsal cinsiyet rollerinin semt pazarlarına nasıl yansıdığını, aynı zamanda bu yansımanın pandemi sonrası nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur.

Sempozyumun beşinci oturumu ise **Dayanışma ve Kentsel hareketler** başlığına ayrılmış, sunulan dört çalışmanın ikisinin tam metnine kitapta yer verilmiştir. Albeniz T. Ezme Gürlek çalışmasında, Kırşehir Bağbaşı

Mahallesi’nde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi sonrası mahalle dokusunun değişmesiyle, sokağın kullanıldığı bahçeli müstakil evlerden TOKİ apartmanlarına geçen kadınların dayanışma ilişkisinin ve eskiye duyulan özlemin anlatısını, kadınlarla yaptığı derinlemesine görüşmeler üzerinden sunmuştur. Eren Yasak ve Özlem Belir ise çalışmalarında, Türkiye feminist tarihinin ilk büyük feminist eylemi olan 17 Mayıs 1987 tarihinde Kadıköy’de gerçekleştirilen “*Dayağa Hayır*” eyleminin ve Gezi sonrası Kadıköy’deki feminist eylemlerin mekansal izlerini sürmüş, protestoların toplanma noktalarını ve güzergahlarını haritalandırarak eylemleri mekansal aidiyet – kamusal görünürlük kavramları üzerinden incelemiştir.

Sempozyumun kapanış paneli, yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları üzerine gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapılan çalışmalar, bu çalışmaların elde ettiği kazanımlar/eksiklikler ve nasıl geliştirilebileceği üzerinden tartışmaların yapıldığı panelde; belediye, muhtarlık, sivil toplum örgütü ve akademiden altı katılımcı yer almıştır. Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi’nden Halim Kır, belediyelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamasındaki yetki ve sorumluluk alanlarının salt bu konuda politika üretmek üzerine değil; en temel metinlerinden stratejik planlarına, performans programlarından faaliyet planlarına ve bütçesine kadar tüm politika ve hizmet alanlarını bu bakış açısıyla düzenlemeleri gerektiğini belirtmiş ve şimdiye kadar gerçekleştirilen/gerçekleştiril(e)meyen uygulamalardan bahsetmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi’nden Doç. Dr. Mercan Efe Güney ve Sıdal Tanrıverdi, Çiğli Belediye’sinde pilot bölge olarak seçtikleri alanda gerçekleştirdikleri “*Kadın Dostu Kent Planlama Projesi*”ni aktarmışlardır. Kaos GL Derneği’nden Remzi Altunpolat ise konuşmasında, kent hakkı mücadelesinin sadece hizmetlere erişim veya kaynakların kullanımını kapsamadığını; madun grupların, LGBTİ+’ların, kadınların karar alma süreçlerinde, kararların uygulanması ve bunların denetlenmesinde nasıl yer aldıklarını da içeren bir alanı işaret ettiğini vurgulamış; ayrıca yurttaşlık ve “*dostluk*” kavramlarını, “*kadın dostu/LGBT+ dostu*” kent anlayışı ve katılımcılık meselesi üzerinden yeniden tartışmaya açmıştır. Altunpolat, heteronormatif kent algısının kadınların ve LGBT+’ların karar alma süreçlerine ancak “*ikincil*” olarak “*katılabildiği*” bir düzeni sunduğu; özgürlükçü, eşitlikçi bir toplumun bu algıyı yıkarak, kadın ve LGBT+’ların ana özne olacağı, kurucu bir mücadeleyle oluşturulacak bir kamusal alan tahayyülü ile mümkün olabileceğini aktarmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları Şefi Şenay Yılmaz ise konuşmasında, yasayla tanımlanmış olmasına rağmen

yetersiz sayıda olan kadın sığınma evleri ve kadın danışma merkezleri hakkında bilgiler vermiş ve yerel eşitlik eylem planlarından, planların sağladığı olanaklardan ve kısıtlılıklardan bahsederek Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin "*Mor Haritam*" uygulaması hakkında bilgiler paylaşmıştır. Panelin son konuşmacısı olan Kadıköy Sahrayı Cedit Mahalle Muhtarı ve aynı zamanda Muhtarlar Federasyonu Başkan Vekili Seval Özkan ise, hem on yıldır sürdürdüğü muhtarlık görevinde hem de ilk kadın başkan vekili olduğu Muhtarlar Federasyonu'nda tecrübe ettiği zorlukları ve gerçekleştirdiği çalışmaları sunmuştur.

TMMOB Şehir Plancıları Odası 3.Toplumsal Cinsiyet, Kent ve Mekân Sempozyumu'ndaki bildirilerden oluşan bu çalışmanın toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yapılan çalışmalara ve Kadın & LGBT+ mücadelesine katkı sunmasını umuyorum.

Dilek KARABULUT

AÇILIŞ KONUŞMASI

Merhaba,

Bir yandan canlı cansız ekonomik değeri olan her şeyi bir ‘mal’a, dünyayı ‘pazar alanı’na dönüştüren kapitalist düzen, şiddetini arttırarak devam ederken, kapitalizmle ilişkili veya ilişkisiz bir yandan da ten rengimizden, dini inaçlarımızdan, cinsel yönelimimizden, kadın kimliğimizden dolayı yaşadıklarımız var. Türkiye’ de kadın olmakla ilgili söyleyecek yeni, farklı bir şey bulamıyorum açıkçası. ‘Eğitimde, iş yaşamında, sosyal yaşamda kadın-erkek oranları’, ‘günde kaç kadın öldürölüyor, şiddete uğruyor, bu kadınlara şiddeti en çok kim uyguluyor’ gibi istatiki verilerin çok bir anlam taşıdığını düşünmüyorum. Konuşmayı hazırlarken mesela haberlerde, evlilik teklifini reddettiğı için eski sevgilisi tarafından öldürölüğü, 17 yaşında bir kadının otel odasından aşağı atıldığı gibi haberler geçiyor alt yazıda. Bunları çok uzatabiliriz, detaylandırabiliriz ama öyle bir dönemdeyiz ki savaşları televizyonlardan ve sosyal medyadan izlemeye başlamıştık bir süre önce, yakın geçmişte. Şimdi artık kadınların sokaklarda lokantalarda, kamuya açık alanlarda tekme tokat dövölmlerini, kesilmelerini, silahla öldürölmlerini izlemeyle devam ediyoruz. Birincisi bildiklerimizi tekrarlamama adına, ikincisi TMMOB'ye bağılı bir oda olarak sempozyumu düzenlemiş

olduğumuzu dikkate alarak, bu tür istatistiki verilere girmeden daha çok bu platforma dönük söylemek istediğim birkaç şey var. Mesela, bu ülkenin eğitim düzeyi en üst platformu olan TMMOB'de neden yönetimlerdeki kadın erkek sayısı eşit yada yakın değil. Bu erkek yöneticiler kadınların bir kısmı istemediği halde kadın kurultaylarında, sempozyumlarda, en önde oturmaya, konuşma yapmaya neden bu kadar istekliler! Neden genel kurullarda, yönetimlerde, mitinglerde parmak sallayan, masaya vuran, bağırarak konuşan erkekleri sıklıkla dinlemek zorunda kalıyoruz! TMMOB'nin yarısı bizken, kadın çalışma gruplarından gelen önergeler nasıl oluyor da erkeklerin oylarıyla reddedilebiliyor! Bir erkek yönetici mücadelede karısına engel olmamasıyla nasıl övünebiliyor!

Aslında TMMOB'da samimiyetle beraber yürüdüğümüz erkekler de var ama genel profilden bahsetmek gerekirse, kadın erkek eşitliğini kadın yemek yaparken salata yapmaya indirgeyenlerden tutun, bu sorunun ancak sınıf mücadelesiyle çözülebileceğinde ısrar ederek, kadın mücadelesini yok sayıp akıl verenlere kadar geniş bir yelpaze. Yani mesela siyahiler sınıf mücadelesini beklemedi diye hata mı etti! Biz niye beklemek zorundayız? İkincisi de erkeklere, önce ekonomik, o yoksa fiziksel ve cinsel gücüyle değer biçen, bunlarda kendini yeterli görmeyenlerden de çoğunlukla birer zorba, giderek artan bir oranda da katil yaratan, sizi hayata bu kadar yabancılaştıran bir düzene nasıl itiraz etmeden durabiliyorsunuz? Dayanışma içinde beraber üretmek var olarak, bölüşerek yaşamak varken, sizi sömüren, yoran, kötü hissettiren, hayata yabancılaştıran bu düzene nasıl katlanabiliyorsunuz? Yapacak o kadar çok şey varken etek boyumuzla, saçımızın nasıl görüldüğüyle uğraşmayı nasıl kendinize yakıştırabiliyorsunuz! Elbette farklılıklarımız var ve bunları koruyalım ama buraları insanoğlunun geçmiş olması gerekiyor mu artık!

Bu düzene itiraz edip etmemek, sınıf mücadelesinde veya kadın mücadelesi içinde yer alıp almamak elbette erkeklerin seçimi. Ancak biz dünya kadınları ve LGBTI+ bireyleri olarak, Türkiye'deki kadınlar ve lgbti bireyleri olarak, Tmmob daki kadınlar ve LGBTI+ bireyleri olarak bu düzene itiraz etmeye, mücadele etmeye devam edeceğiz ve hakkımızı da eninde sonunda alacağız.

Bu mücadelenin bir adımı olan ve ilki 2017'de ikincisi 2019'da yapılan, pandemi nedeniyle aksattığımız 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Sempozyumumuza hoş geldiniz diyor hepimizi tekrar yürekten selamlıyorum.

Memnune BAHÇIVAN

(YEREL) YÖNETİMLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Moderatör: Nursun Karaburun Akıncı

Şehir Plancıları Odası'nın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Katkısı Üzerine
Bir Değerlendirme

Bilge Nur Bektaş

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İnşası: Yerel Yönetimlerin Planlama
Politikaları

Asuman Karaca

Yerel Yönetimlerde Lgbti+ Politikaları ve Faaliyetlerinin Seyri

Defne Güzel

Kentin Sırları ve Sırdaşları: Türkiye Örneği

Salime Tarıkçı, Dr. Öğretim Üyesi Şirin Gülçen Eren

(Yerel) Yönetimler ve Toplumsal Cinsiyet Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI'NIN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE KATKISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bilge Nur Bektaş

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun şehircilik eğitiminin bir bileşeni olması önemlidir. Örgün eğitim kurumlarının yanı sıra, mesleki eğitim açısından görev ve sorumluluk üstlenen ilgili kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını yaygınlaştırması ve sürekli kılması da önem taşımaktadır. Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları olan TMMOB'a bağlı meslek odaları, meslektaşların ve öğrenci üyelerin gelişimine katkı sunmakta ve düzenlenen çeşitli etkinliklerle meslek alanında eğitici rol üstlenmektedir. Bu makale, yüksek öğretim sisteminde ve yasal çerçevede atılan geri adımlara karşın, şehircilik mesleğinin gelişiminde görev ve sorumluluk üstlenen TMMOB Şehir Plancıları Odası çalışmalarının toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile geliştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Makalenin ana yöntemi toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla ilgili yazın taraması ve oda faaliyetlerinin değerlendirmesine dayanmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuatın yanı sıra, TMMOB ve Şehir Plancıları Odasının ilgili mevzuat incelenmiş, Şehir Plancıları Odasının son üç dönemde yürüttüğü çalışmalar ele alınarak Şehir Plancıları Odasında toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını geliştirilmesine katkı sunmaya yönelik öneriler ve değerlendirmeler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: TMMOB, Şehir Plancıları Odası, Toplumsal cinsiyet eşitliği

AN EVALUATION OF THE CONTRIBUTION OF TMMOB CHAMBER OF CITY PLANNERS TO GENDER EQUALITY

Abstract

The issue of gender equality must be a component of the education of city planning. In addition to formal education institutions, it is also important that the related institutions undertake duties and responsibilities in terms of professional education to mainstream and sustain gender equality. Professional chambers affiliated to TMMOB (Union Of Chambers Of Turkish Engineers And Architects), which are local government organizations in terms of service, contribute to the development of colleagues and student members and play an educational role in the field of the profession with various activities. This article aims to contribute to the development of the works of the Chamber of City Planners, which undertakes duties and responsibilities in the development of the profession, with a gender equality perspective, even though the backward in the academic authorities and the national legal framework. The main methodology of the article is based on the literature review and the evaluation of the activities of the Chamber within the gender equality perspective. In addition to international and national legislation, the relevant legislation of TMMOB and the Chamber of City Planners was examined, and the activities conducted by the Chamber of City Planners in the last three periods were discussed, then suggestions and evaluations were presented to contribute to the improvement of the gender equality approach in the Chamber of City Planners.

Keywords: TMMOB, Chamber of City Planners, gender equality

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusu teoride ve pratikte tüm alanlarda göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biridir. Toplumla ilişkilenen tüm kesimler için sürekli biçimde değerlendirilmesi gereken bir konu başlığıdır. Toplumun önemli bir kesimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilenen, hizmet yönünden yerinden yönetim kurumları olarak tanımlanan TMMOB'a bağlı meslek odaları, mesleğin ve meslektaşların gelişimini sağlamakta önemli rol üstlenmektedir.

Savaş, ekonomik kriz, salgın ve göçlerin yaşandığı, kadına ve LGBTİ+ bireylere yönelik şiddetin derinleştiği günümüz koşullarında, TMMOB'a bağlı meslek odaları meslek disiplini ve ahlakını korumak, meslektaşlar arasında ve meslektaşların toplumla kurduğu ilişkilerde dürüstlüğü sağlamayı amaçlayarak önemli toplumsal mücadele yürütmektedir.

Bu makale temel olarak, TMMOB'a bağlı meslek odalarından Şehir Plancıları Odasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Makale, toplumsal mücadelenin önemli bileşeni olan TMMOB Şehir Plancıları Odasının toplumsal cinsiyet eşitliğine sunduğu katkının değerlendirilmeyi hedeflemektedir.

Bu çerçevede makale giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra yer alan ikinci bölümde uluslararası mevzuatta ve Türkiye ulusal mevzuatında toplumsal cinsiyet eşitliği konusu incelenmiştir. Üçüncü bölümde, TMMOB ve Şehir Plancıları Odası ilgili mevzuat hükümleri açıklanacaktır. Dördüncü bölümde, Şehir Plancıları Odası'nın toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde yürüttüğü çalışmalar ele alınmıştır. Sonraki bölümde ise Şehir Plancıları Odası mevzuatının ve oda faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla geliştirilmesine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, doğrudan oda bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesini ve odanın yürüttüğü faaliyetler ile meslek alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini yaygınlaştırmada öncü rol üstlenmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. Uluslararası ve Ulusal Mevzuatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Uluslararası ve ulusal mevzuatta toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı, ana mevzuat hükümleri esas alınarak incelenmiştir. Uluslararası mevzuat kapsamında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ile Kadına Karşı Şiddetin ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) temel hükümleri açıklanmıştır. CEDAW sözleşmesine Türkiye 1885 yılından itibaren taraf devlet konumundadır. Türkiye 2012 yılında da İstanbul Sözleşmesine taraf olmuş, ancak 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı kararıyla sözleşmeden çekilmek istenmiştir.

Ulusal mevzuat kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelenmesi açısından Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 10. maddesi ve diğer ilgili maddeleri, 6284 numaralı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Yükseköğretim Kurulunun 28.05.2015 tarihli Genel Kurul kararında yer alan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi ele alınmıştır.

2.1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), Birleşmiş Milletler Örgütü'nün ana amaçları arasında tanımlanan, kadın ve erkeklerin eşit temel insan haklarına olan inanç esas alınarak hazırlanmıştır. Kadının Statüsü Komisyonu tarafından hazırlanan metin, 3 Eylül 1981 yılında yürürlüğe girmiştir (UN Women, 2009).

Türkiye'nin Sözleşmeye katılması 1985 yılında uygun bulunarak, 14 Ekim 1985 tarihli ve 18898 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşme kadınlara karşı politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer tüm alanlardaki temel hak ve özgürlüklerin tanımlanmasını, bu hak ve özgürlükleri kısıtlayan, ortadan kaldıran veya buna yol açan cinsiyete dayalı olarak yapılan herhangi bir ayırım, kısıtlama ve dışlamanın önlenmesi amaçlanmaktadır.

Sözleşme temel olarak, insan hakları bağlamında kadın haklarını ele almaktadır. Altı bölümden oluşan sözleşmenin ilk dört bölümünde kadın haklarının yasal mevzuat çerçevesinde, mahkemelerde ve kamu kurumlarında, politik ve kamusal yaşamda, eğitim alanında, çalışma yaşamında, sağlık alanında ve aile yaşamında kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik hükümler getirilmiştir. Bu kapsamda, ulusal mevzuat hükümlerinin ayrımcılığı

ortadan kaldıran biçimde düzenlenmesi, mevzuatta ve uygulamalarda geleneksel kadın ve erkek rollerinin değiştirilmesi, politik yaşama kadınların aktif katılımının sağlanması, eşit eğitim şartlarının sunulması, eğitim materyallerinin ayrımcılığı ortadan kaldıran biçimde gözden geçirilmesi, eşit çalışma yaşamına katılma hakkının sunulması, kadınlara yönelik sağlık ve bakım hizmetlerinin hamilelik ve sonrası dönemleri de içerebilecek biçimde geliştirilmesi, kırsal kesimlerde yaşayan kadınlar için özel tedbirlerin alınması, evlilik konusunda eşit hak ve sorumlulukların tanımlanmasına gibi çeşitli hükümlere yer verilmiştir.

Son iki bölümünde, sözleşmenin uygulanması ve taraf devletlerin yükümlülüklerine ilişkin maddeler tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, Kadınlara Karşı Ayrımın Ortadan Kaldırılması Komitesi oluşturulmuştur. Taraf devletlerin ilettiği izleme raporlarına yönelik, komite devletlere tavsiye raporları sunmaktadır. Taraf devletler, sözleşme ile belirlenen tüm önlemleri almayı taahhüt etmiş olmaktadır.

2.2. Kadına Karşı Şiddetin ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen Kadına Karşı Şiddetin ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinin (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul Convention) 2011 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmesinden sonra, 2012 yılında Türkiye’de Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır. Toplam dokuz yıl yürürlükte kalmasının ardından, 19.03.2021 tarihli ve 3781 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile feshetmiş ve 01.07.2021 tarihinde sözleşmenin sona ermesine karar verilmiştir. Söz konusu karara yürütmeyi durdurma talepli Danıştay’a başvuru yapılmıştır. 2022 yılında Danıştay başsavcılığı, Anayasa gereği sözleşmeden Cumhurbaşkanlığı Kararı ile çıkılamayacağı yönünde mütalaa vermiştir (URL1).

Uluslararası mevzuatta önemli bir yeri olan sözleşmenin amaçları, kadınları tüm şiddet türlerine karşı korumak, kadınlara yönelik ayrımcılığı önlemek, kadınları güçlendirmek, kadın ve erkekler arasında eşitliği sağlamak, kadına yönelik aile içi veya dışı tüm şiddetlere karşı politikalar ve tedbirler geliştirmek, bu konuda uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak ve ilgili kurumların birlikte çalışmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. Kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucu

ortaya çıkan toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet biçimlerine karşı mücadele edilmesi hedeflenmiştir. Sözleşme 18 yaşından küçük kız çocuklarını da kapsamaktadır.

Sözleşme “Bütüncül politikalar ve veri toplama”, “önleme”, “koruma ve destek”, “esasa müteallik hukuk”, “Soruşturma, kovuşturma, usul hukuku ve koruyucu tedbirler”, “Göç ve iltica”, “Uluslararası işbirliği”, “İzleme yöntemi” ve sözleşmenin uygulanmasına yönelik bölümleri içermektedir.

Sözleşme kapsamında, kadına karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı önleyici tedbirlerin alınması, şiddet mağduru kadınların etkin biçimde korunmasına yönelik politikaların geliştirilerek uygulanması ve kadınlara ihtiyaç duyulan desteklerin sağlanması, kadının zarar görmesi karşısında sorumlulara dair hukuksal çerçevede etkili kovuşturma ve cezai yöntemlerin uygulanması, kadınların güçlendirilmesi konusunda çalışmaların yürütülmesi gibi çeşitli hükümlere yer verilmiştir.

Sözleşmenin hükümlerinin etkili bir biçimde uygulanmalarını sağlama amacıyla “GREVIO” olarak adlandırılan Kadınlara yönelik şiddetle ve aile içi şiddetle mücadele konusunda uzmanlar grubu tanımlamıştır. Taraf Devletlerin bu gruba rapor sunarak ülkelerin sözleşmeyi uygulama durumlarının izlenmesine ve geliştirilmesine yönelik usuller belirlenmiştir.

2.3. Ulusal Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 10. Maddesinde herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmiştir. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temel kanun olan 6284 numaralı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun amacı, “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirlenmiştir.

Kanunda İstanbul Sözleşmesi de dahil olmak üzere Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin esas alınacağı belirtilmiştir. Kanunda “koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin hükümler”, “merkezlerin kurulması, destek

hizmetleri ve kurumlar arası koordinasyon” ve “mali hükümler” bölümleri ile İstanbul Sözleşmesinde tarif edilmiş olan hükümlere benzer içerik tarif edilmiştir. Şiddet mağduru kadınlar için hukuksal düzlemde verilecek koruyucu ve önleyici tedbir kararları, bu kararların bildirimi ve uygulanması, şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması, bu merkezlerde sunulacak barınma, geçici maddi yardım, sağlık ve adli yardım gibi destek hizmetleri açıklanmıştır.

Kanunda kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yürütülmesi, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları personel ve üyelerinin adının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda eğitim programlarına katılması hükmü tanımlanmıştır. İlköğretim ve ortaöğretim müfredatına kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda eğitime yönelik derslerin konulması hükmüne yer verilmiştir.

Ulusal açıdan önem taşıyan bir diğer belge ise Yüksek Öğretim Kurumları (YÖK) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesidir. Üniversitelerde toplumsal cinsiyete dayalı yaklaşımın benimsenmesi kapsamında 2015 yılında hazırlanan tutum belgesi, ulusal ölçekte ilgili tüm akademik kurumlarla paylaşılmıştır. Belgede CEDAV ve İstanbul Sözleşmesine atıfta bulunulmuş ve şu ifadeye yer verilmiştir:

“Yükseköğretim Kurumları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel bir problem olarak mevcut olduğundan hareket ederek, bünyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin dersler, seminerler, konferanslar konulup, bilgilendirme toplantılarının yapılmasına; bu konunun genel kabul görmesini sağlanmasına; yöneticiler, idari ve akademik personel ve öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını kazandıracak faaliyetlerde ve düzenlemelerde bulunulmasına ve güvenli bir yaşam çerçevesi yaratılması ve bununla ilgili cinsel taciz ve cinsel saldırı dahil her türlü taciz ve şiddete hiçbir şekilde müsamaha edilmemesine ilişkin çalışmalar yapar.”

Bu doğrultuda, yükseköğretim kurumlarının yapması gereken faaliyet alanları belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalık artırıcı etkinlikler yapmak, toplumsal cinsiyet eşitliği dersinin verilmesini sağlamak, yerleşkenin güvenliğini sağlamaya yönelik önleyici tedbirleri almak ve tacize karşı erişilebilir başvuru yerleri düzenlemek, tüm personellerin ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim almasını teşvik etmek, çalışmaların izlenmesini sağlamak, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri kurarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kapasiteyi güçlendirmek ve işbirliklerini geliştirmek olarak tanımlanmıştır.

Akademide önemli bir adım olan YÖK Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesine dair uygulamalar, muhafazakâr kesimlerden gelen tepkiler sonucu sonlandırılmıştır (URL2). Günümüzde akademik camiada toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışma yürütmek oldukça güç hale gelmiştir.

3. TMMOB ve Şehir Plancıları Odası ilgili Mevzuatı

6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununda, “mesleğin genel menfaatlerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplinini ve ahlakını korumak için gerekli bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak” birliğin kuruluş amaçları arasında tanımlanmıştır. Bu kanun uyarınca, ilgili meslek odalarının mevzuatı tarif edilmiştir.

TMMOB’a bağlı meslek örgütlerinden Şehir Plancıları Odasının mevzuatı incelenmiştir. Şehir Plancıları Odasının internet sitesinde yayımlanan temel mevzuatı kapsamında TMMOB’a ilişkin kanunlar, şehir planlamaya ilişkin yönetmelikler ve mesleki mevzuat içeriklerine yer verilmektedir. TMMOB Şehir Plancıları Odası Ana Yönetmeliğinde, mesleğin ve meslektaşların görev ve yetkilerini düzenlemek, meslek disiplini ve ahlakını korumak, kent planlama ve bilimini geliştirmek, Şehir ve Bölge Planlama eğitiminin ve öğrenciliğin sorunlarını incelemek ve eğitime yönelik öneriler geliştirmek gibi çeşitli hususlar odanın başlıca amaçları arasında tanımlanmıştır.

Oda mevzuatı kapsamında yer verilen Mesleki Etik Kural ve İlkeler 2014 yılından itibaren, 28. Olağan Genel Kurul kararı doğrultusunda “ana metin” olarak kabul edilmiştir. Mesleki Etik Kural ve İlkelerin temel amacı, meslektaşların karar alma süreçlerinde üstlendiği sorumluluklar ile ilgili kurum ve kuruluşlarla geliştirdikleri ilişkilerde “bağımsız konumlarını” koruyabilmelerine katkı sunmak olarak belirlenmiştir.

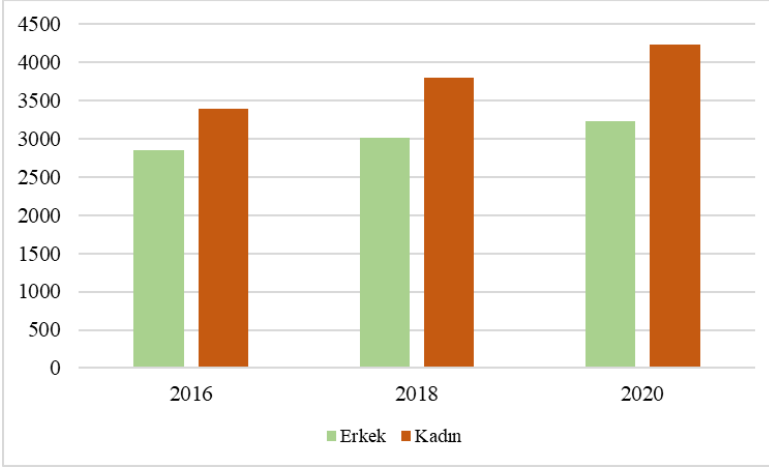
Bu kapsamda; “halka hizmet; toplumun esenliği ve kuşaklar ötesi yararların gözetilmesi”, “planlama sürecinin doğru yönlendirilmesi, kamusal yararları bağlilik, karar çevresi karşısında mesleki bağımsızlığın korunması”, “topluma ve mesleğe saygı”, “kamu yararı-özel mülkiyet ilişkisinde sorumluluklar; özel mülkiyet hakları karşısında tarafsızlık”, “bilimsel temele dayanma, diğer disiplinlerin bilgisinden yararlanma, kapsamlı ve bütüncül yaklaşma sorumluluğu”, “risklerin ve belirsizliklerin giderilmesi sorumluluğu”, “planlama sürecinde halkın katılımının sağlanması sorumluluğu”, “kamusal kaynakların korunması ve geliştirilmesi sorumluluğu” ve “Meslek Odası’nı üstlenilen planlama hizmeti hakkında doğru bilgilendirme sorumluluğu” alt başlıkları açıklanmıştır.

“Topluma ve mesleğe saygı” alt başlığında “Kent ve bölge plancıları, ister doğrudan mesleki uygulamanın içinde olsunlar isterse kent planlama mesleğinin öğretiminde görev alıyor olsunlar, planlama düşüncesinin ve mesleğinin toplumun gözündeki yerini, saygınlığını zedelemeye yönelik etkinlik ve davranış içinde olamazlar” ifadesine yer verilmiştir.

Kısacası, TMMOB ve Şehir Plancıları Odası mevzuatında ve ilkesel metinlerinde yer verilen meslek ve meslektaşlara yönelik etik yaklaşım çerçevesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını da içerebilecek nitelikte değerlendirilebilir.

4. Şehir Plancıları Odası’nın Yürüttüğü Çalışmalar

Bu bölümde TMMOB Şehir Plancıları Odasının yürüttüğü çalışmaları toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında ele almadan önce, meslek odasının profiline yer verilmiştir. Şehir Plancıları Odasına kayıtlı olan kadın ve erkek üyelerin yanı sıra öğrenci üyeliği de bulunmaktadır. Öğrenci üyeler dışında, kayıtlı üye sayısı incelendiğinde, kayıtlı üye sayısının 2016 yılında 6240, 2018 yılında 6803 ve 2020 yılında 7450 kişi olduğu görülmektedir. Kadın üyelerin toplam üye sayısına oranı 2016 yılında %54, 2018 yılında %56 ve 2020 yılında %57 olmuştur. Kadın ve erkek üyelerin sayısı yıllar içerisinde artmış, kadın üyeler 2016-2020 yılları arasında oransal olarak erkek üyelerden daha fazla olmuştur (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2020, s. 59) (Şekil 1). Bu durum, TMMOB Şehir Plancıları Odasının kadın üye yoğunluklu bir meslek örgütü olduğunu göstermektedir.



Şekil 1: TMMOB Şehir Plancıları Odası Üye Dağılımının 2016-2020 yılları arasında Oransal Değişimi

(Kaynak: Şehir Plancıları Odası, 2020, s. 59 dokümanından yararlanılarak yazar tarafından üretilmiştir)

Son yıllarda kadınların çoğunlukta olduğu meslek odasının, son üç çalışma dönemi içerisinde (toplam 6 senede) toplumsal cinsiyet eşitliği temasına katkı sunan çalışmaları, TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi tarafından yayımlanan çalışma raporları esas alınarak irdelenmiştir. Bu çalışmalar arasında; Toplumsal Cinsiyet Kent ve Mekan Sempozyumlarının düzenlenmesi, haber bültenlerinin hazırlanması, sinema ve panel gibi diyalog ortamı yaratan etkinliklerin organize edilmesi konuları toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna katkı sunan temel çalışmalar olarak öne çıkmaktadır (Şekil 2).

Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi 28. Dönem (2014-2016) yılları arasındaki çalışma raporu incelendiğinde, danışma kurulları, etkinlikler, basın açıklamaları, yayınlar, komisyon çalışmaları, ortak eylem ve etkinlikler ile öğrenci etkinlikleri dahil olmak üzere çeşitli konularda çalışma yürütüldüğü görülmektedir (Tablo 1).



Şekil 2: Oda Çalışmalarından Örnek Görseller (Kaynak: 28. – 30. Dönem Çalışma Raporları)

28. Dönem çalışmalarında öne çıkan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Seminerlerinin düzenlenmesi olmuştur. Oda 28. Olağan Genel Kurulunda “Her çalışma dönemi içinde, TMMOB Yönetim Kurulu, Yüksek Onur Kurulu ve Denetleme Kurulu üyeleri de dahil olmak üzere, tüm şubelerde yönetici, çalışan ve üyelere dönük; en az bir kere Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri düzenlenir. Oda çalışanlarının ve tüm oda organlarının toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alması zorunludur.” önergesi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, Ankara, İzmir, Bursa, Diyarbakır ve İstanbul şubelerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri düzenlenmiştir.

28. dönem çalışmalarından, 14.06.2014 ve 28.02.2015 tarihli Danışma Kurulu toplantıları oda faaliyetleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğini hedef almamakla birlikte, oda faaliyetlerinin meslektaşlar tarafından serbestçe değerlendirilmesine olanak veren bu iki danışma kurulu toplantısı toplumsal cinsiyet eşitliği temasının da tartışılabilmesine zemin sağlaması açısından önem taşımaktadır.

38. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu programında Kadın ve Mekan Oturumu gerçekleştirilmiştir. 8 Mart için basın açıklaması metni

yayınlanmıştır. Kadın Komisyonu bu dönemde çalışma yürütmüş, haber bülteni olarak Kadın Bülteni yayınlanmıştır.

Bu dönemde farklı aktörlerle ortak eylem ve etkinlikler gerçekleştirilmiştir. TMMOB Kadın Çalışma Grubu, 4. Kadın Kurultayı ve 1. Kadın Sempozyumuna katılım gösterilmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında yürütülen Kadın Dostu Kentler Projesine katkı sunulmuştur. Bu doğrultuda, Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Rehberi Çalıştay'ı ile Kadın Dostu Kentler Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uluslararası Konferansına katılım gösterilmiştir. Ayrıca, Kadın büyükşehir belediye başkanları ziyaret edilmiş, Mesleğimizde Kadın Olmak Buluşması düzenlenmiştir.

Öğrenci Etkinlikleri kapsamında düzenlenen Planlama Öğrencileri 3. Ve 4. Yaz Eğitim Kamplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri verilmiştir. Böylelikle, genç meslek adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalıklarının artmasına katkı sunulmuştur.

Tablo 1: TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkez 28. Dönem (2014-2016) Çalışmaları Özet Tablosu (Kaynak: 28. Dönem Çalışma Raporundan yararlanılarak yazar tarafından üretilmiştir)

Konu	İçerik
Danışma Kurulları	I. Danışma Kurulu (24.05.2014) – 6360 sayılı yasanın II. Danışma Kurulu (14.06.2014) – Oda faaliyetleri III. Danışma Kurulu (28.02.2015) – Oda faaliyetleri II. Danışma Kurulu (25.08.2015) – Mesleki Denetim Uygulamasına
Etkinlikler	<i>Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Seminerleri</i> <i>38. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Kadın ve Mekan Oturumu</i>
Basın Açıklamaları	<i>8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününde Alanlardayız!</i>
Yayınlar	<i>Kadın Bülteni (Kadın Komisyonu, Haber Bülteni)</i>

Komisyon Çalışmaları	<i>Kadın Komisyonu</i>
Ortak Eylem-Etkinlikler	<i>TMMOB</i> • <i>Kadın Çalışma Grubu</i> • <i>4. Kadın Kurultayı</i> • <i>1. Kadın Sempozyumu</i> <i>Birleşmiş Milletler Ortak Programı, Kadın Dostu Kentler Projesi</i> • <i>“Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Rehberi” Çalıştayı</i> • <i>Kadın Dostu Kentler Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uluslararası Konferansı</i> • <i>Kadın Büyükşehir Belediye Başkanlarını Ziyaret</i> • <i>Mesleğimizde Kadın Olmak Buluşması</i>
Öğrenci Etkinlikleri	<i>Planlama Öğrencileri 3. Yaz Eğitim Kampı, 2014 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i> <i>Planlama Öğrencileri 4. Yaz Eğitim Kampı-2015 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i>

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkez 29. Dönem (2016-2018) Çalışmaları benzer konu başlıkları altında incelendiğinde, oda faaliyetlerinin değerlendirildiği VI. Danışma Kurulu toplantısının, toplumsal cinsiyet eşitliği temasına katkı sunduğu düşünülmektedir (Tablo 2). Bu dönemde 1. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu (2017) ilk kez gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kent-Mekan Temalı Fotoğraf Yarışması düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen film gösterimlerinden Zenne, Jin gibi bazı filmler toplumsal cinsiyet eşitliğinin gündeme gelmesine katkı sunması açısından önemlidir.

Kadın şehir plancılarının çoğunlukta olduğu meslek odası çalışmalarında Meslek İçi Sürekli Eğitim Merkezinde (MİSEM) önemli atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Yazar, bir oda üyesi olarak, bu atölyelerden seramik atölyesi ile yoga atölyesine kadın şehir plancılarının ilgi gösterdiğini gözlemlemiştir. Mesleki eğitimlerin yanı sıra, kadın üyelerin katılım göstermek isteyebileceği bu tür atölyelere yer verilmiş olması, meslek odasının toplumsal cinsiyet bakış açısına katkı sunan biçimde çalışma yürütmüş olduğuna da işaret etmektedir.

Bu dönemde, her iki yılda da 8 Mart ve 25 Kasım tarihleri için özel basın açıklaması metinleri kamuoyuyla paylaşarak, kadının toplumsal yaşamda yer alma mücadelesi desteklenmiştir. Bir önceki döneme benzer biçimde, Kadın Komisyonu çalışmalarını sürdürmüş ve Haber Bülteni Kadın Özel Eki yayımlanmıştır. Komisyon, Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumunu bu dönem de düzenlemiş ve Sempozyum Bildiriler Kitabı yayımlanmıştır.

Bu dönem içerisinde gerçekleştirilen iki planlama öğrencileri yaz eğitim kampının yanı sıra, 2017 yılına düzenlenen kış eğitim kampında da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Seminerleri düzenlenmiştir.

Tablo 2: TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkez 29. Dönem (2016-2018) Çalışmaları Özet Tablosu (Kaynak: 29. Dönem Çalışma Raporundan yararlanılarak yazar tarafından üretilmiştir)

Konu	İçerik
Danışma Kurulları	I. Danışma Kurulu – mesleki denetim, büro tescil ve en az ücret uygulaması II. Danışma Kurulu – meslek içi eğitimler III. Danışma Kurulu – serbest şehircilik hizmetleri VI. Danışma Kurulu – Oda faaliyetleri VII. Danışma Kurulu – ÇŞB “Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği Taslağı” VII. Danışma Kurulu – ÇŞB “Plan Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik Değişikliği Taslağı”
Etkinlikler	1. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu, 2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kent-Mekan Temalı Fotoğraf Yarışması Film Gösterimleri ve Söyleşi • Doy Mis Ojos- Gözlerimi de Al • The Piano- Piyano (1993) • Zenne (2011) • Agora (2009) • Limon Ağacı (2008) • Jin (2013)

MİSEM (Atölyeler)	<i>Seramik Atölyesi</i> <i>Yoga Atölyesi</i>
Basın Açıklamaları	• <i>Kadınlar Olarak Yan Yana Olmaya ve Mücadele Etmeye Devam Ediyoruz! 25.11.2017</i> • <i>Yaşasın 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü! 07.03.2017</i> • <i>Yaşasın 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü! 07.03.2016</i> • <i>Kadınlar Olarak Yan Yana Olmaya ve Mücadele Etmeye Devam Edeceğiz! 24.11.2016</i>
Yayınlar	• <i>Haber Bülteni Kadın Özel Eki</i> • <i>Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekân Sempozyumu Bildiriler Kitabı</i>
Komisyon Çalışmaları	• <i>Kadın Komisyonu</i>
Ortak Eylem- Etkinlikler	<i>TMMOB</i> • <i>Kadın Çalışma Grubu</i> • <i>5. Kadın Kurultayı</i> • <i>2. Kadın Sempozyumu</i>
Öğrenci Etkinlikleri	<i>Planlama Öğrencileri 5. Yaz Eğitim Kampı, 2016 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i> <i>Planlama Öğrencileri 6. Yaz Eğitim Kampı-2017 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i> <i>Planlama Öğrencileri Kış Eğitim Kampı, 2017 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i>

30. Dönem çalışmalarına bakıldığında ise oda faaliyetlerinin değerlendirildiği hiçbir danışma kurulu toplantısının düzenlenmediği görülmektedir (Tablo 3). Meslek içi eğitim çalışmalarında da bir önceki dönemde yürütülen ve kadın meslektaşların daha yoğun ilgi gösterdiği atölyeler devam etmemiştir.

Kadın Komisyonu bu dönemde de çalışmalarını sürdürmüş, 2. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu düzenlenmiştir. Ayrıca, oda etkinlikleri kapsamında Üç Kitap Bir Konu “Medeniyet-İklim-Ekoloji/Kadın” etkinliği gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkez 30. Dönem (2018-2020) Çalışmaları Özet Tablosu (Kaynak: 30. Dönem Çalışma Raporundan yararlanılarak yazar tarafından üretilmiştir)

Konu	İçerik
Danışma Kurulları	I. Danışma Kurulu (26.09.2018) – Yayın politikası II. Danışma Kurulu (22.01.2019) – Plan Yapımını Yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
Üye Haklarına ve Mesleki Çalışma Ortamına İlişkin Çalışmalar	Odamız Çevre ve Şehircilik Bakanı ile Görüşme Gerçekleştirdi Ankara Ticaret Odası ile Görüşme Bilirkişilik Daire Başkanlığı ile Görüşme ...
Meslek içi Eğitim	Alan Yönetimi Sertifikalı Eğitim Programı Planlama ve İmar Mevzuatı Sertifikalı Eğitim Programı Turizm Planlaması ve Mevzuatı Eğitim Programı Rüzgar Enerji Santrali Proje Planlama Uzmanlığı Eğitimi Netcad Eğitimleri Arcgis Eğitimleri Bilirkişilik Eğitimleri
Etkinlikler	2. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan Sempozyumu Üç Kitap Bir Konu “Medeniyet-İklim-Ekoloji/ Kadın”

Disiplin Soruşturmaları ve Onur Kurulu Kararları	• imar mevzuatına aykırılık • büro tescil kaydı, tescil yenileme ve Mesleki Denetim Uygulamasına ilişkin hükümlerine aykırı işlem • birbiri ile çelişen bilirkişi raporları • belediye meclis üyesi olarak seçilen üyelerin şehircilik hizmeti ürettikleri bölgeye dair yer alan kısıtlama hükmüne aykırılık • Oda ve yöneticileri hakkında yapılan asılsız paylaşım ve açıklamalar
Basın Açıklamaları	• <i>Kadın Cinayetleri Politiktir, Kadın Cinayetlerini Durdurun!</i> • <i>8 Mart, Yaşasın Kadın Dayanışması</i> • ...
Görüş Öneri ve Değerlendirme Raporları	• 2019 Yerel Seçim Bildirgeleri • 11. Kalkınma Planı Taslağı • Bilirkişilik • Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinde İstihdam, Akademik Kadro, Öğrenci Kapasiteleri, Fiziki Altyapı ve Donanım Olanakları Hakkında Rapor
Yayınlar	• Planlama Dergisi • Ajanda • 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Kolokyum Bildiriler Kitabı • Göç-Mekan-Siyaset • Afetler, Risk Yönetimi ve Sakınım Planlaması • Plancının Kassandra Yazgısı
Komisyon Çalışmaları	• <i>Kadın Komisyonu</i>
Ortak Eylem-Etkinlikler	<i>TMMOB</i> • <i>Kadın Çalışma Grubuna katılım</i> • <i>6. Kadın Kurultayı</i> • <i>3. Kadın Sempozyumu</i>

Öğrenci Etkinlikleri	<i>Planlama Öğrencileri 7. Yaz Eğitim Kampı, 2018 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i> <i>Planlama Öğrencileri 8. Yaz Eğitim Kampı-2019 – Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Semineri</i> <i>Planlama Öğrencileri 2. Kış Eğitim Kampı-2019 – Toplumsal Cinsiyet</i>
----------------------	--

Kadın cinayetlerine karşı ve 8 Mart için basın açıklama metinleri kamuoyuyla paylaşılmıştır. TMMOB bünyesinde gerçekleştirilen Kadın Çalışma Grubu toplantılarına, 6. Kadın Kurultayına ve 3. Kadın Sempozyumuna katılım sağlanmıştır.

Bir önceki dönemlere benzer biçimde 2018 ve 2019 yıllarında düzenlenen Planlama Öğrencileri Yaz Eğitim Kampları ile 2019 yılında düzenlenen Planlama Öğrencileri Kış Eğitim Kampında toplumsal cinsiyet eşitliği seminerleri gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, bu dönemde Kadın Komisyonu çalışmalarıyla ilişkili biçimde yürütülmüş olan etkinlikler, kadın konusunda yapılan basın açıklamaları ve öğrencilere yönelik etkinliklerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yer verilmiş olması önemlidir. Bu noktada, Kadın Komisyonunun günümüz mevcut çalışma döneminde adının değiştiği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu adı ile çalışmalarını yürütmekte olduğu hatırlanmalıdır.

5. Şehir Plancıları Odasında Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısının Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirmeler

TMMOB Şehir Plancıları Odasının son üç dönemki çalışmaları değerlendirilecek olursa, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunan çeşitli etkinliklerin yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bir bölümü oda mevzuatı ile ilişkili, bir bölümü ise Genel Merkez veya çeşitli şube çalışmalarına ilişkindir.

Bu makalede Şehir Plancıları Odasında toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının geliştirilmesine yönelik, mevzuat ve etkinlik konularında bir dizi öneri sunulmakla birlikte, bu önermelerin günümüzde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu olarak çalışma yürüten üyeler ve öğrenci üyelerle birlikte değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekliliği mevcudiyetini korumaktadır.

İlk olarak, Şehir Plancıları Odasında toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısını geliştirmeye yönelik uluslararası ve ulusal mevzuat örnekleri incelenerek, oda mevzuatının geliştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi önem taşımaktadır.

Oda Ana Mevzuatı ile Mesleki Etik Kural ve İlkeler kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun geliştirilmesinin sağlanması yönünde çaba sarf edilmelidir. Bu noktada, Mesleki Etik Kural ve İlkeler belgesinin oda ana metni olduğu, ancak yönetmelik statüsünde olmadığı hatırlanmalıdır. Geçmiş dönemlerde Kadın Komisyonu çalışmalarında da gündeme geldiği üzere, Mesleki Etik Kural ve İlkeler metninin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını da içerecek biçimde geliştirilmesi ve Oda yönetmeliği olarak kabul edilmesi yönünde çalışmalar sürdürülmelidir.

Bu kapsamda, mevzuat metninde tanımlamaların açık biçimde yapılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına karşı şiddet, ayrımcılık, kurum-kuruluş içi şiddet, mobbing, algı yönetimi/ manipülasyon gibi tanımlar açıklanmalıdır.

Şehir Plancıları Odasının toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda benimsediği temel prensiplerin belirlenmesi önemlidir. Odanın toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemeye yönelik yürüteceği çalışmalar belirlenmelidir. Bu çerçevede, eğitim çalışmaları, farkındalık artırmaya yönelik etkinlikler, çeşitli kurumlarla işbirliklerinin geliştirilmesi gibi hususlar değerlendirilmelidir.

Bu noktada, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mobbing veya ayrımcılık konuları yalnızca oda dışında, meslektaşlar ve eğitim ortamı dışında gerçekleşebilecek olaylar olarak düşünülmemelidir. Mesleki alanda ve eğitim alanında da bu tür toplumsal cinsiyete dayalı olayların yaşandığı her zaman hatırlanmalı ve hatırlatılmalıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mobbing veya ayrımcılığa uğrayan öğrenci üyeler ve üyeler için destek hizmetinin oluşturulması gerekmektedir. Odanın ne tür yöntemlerle destek olabileceği veya ne tür desteklere ihtiyaç duyan üyeleri yönlendirebileceği hususları ele alınmalıdır.

Disiplin Kurulu ve Onur Kurulu ile çalışabilecek veya bu kurulların bünyesinde tanımlanabilecek, toplumsal cinsiyet izleme biriminin örgütlenmesi konusu değerlendirilmelidir. Uluslararası mevzuat hükümlerinde Kadınlara Karşı Ayrımın Ortadan Kaldırılması Komitesi veya GREVIO gibi izleme mekanizmaları yer almakta olup, bu mekanizmalar oda çalışmaları açısından da örnek alınabilir. Bu husus oda ana mevzuatında değişiklik yapılmasını da gündeme getirebilecektir.

Oda bünyesinde oluşturulacak izleme mekanizması, geçmiş dönem pratiklerinden kaynaklı olarak önerilmiştir. Örneğin, 28. Dönem Olağan Genel Kurulda alınan kararlar arasında yönetim kurulu ve oda çalışanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimini almasının sağlanması kararı yer almaktadır. Ancak bu karar daha sonraki dönemlerde uygulanmamıştır. Bir diğer örnek ise,

Oda Disiplin Kuruluna veya Onur Kuruluna sirayet eden toplumsal cinsiyet eşitliği, mobbing ve ayrımcılık konusunda bir kararın bulunmamasıdır. Meslektaşlar ve öğrenci üyelerin bu tür olayları yaşamadığından kaynaklı olarak değil, odanın bu tür olayları izleme kapasitesinin düşük düzeyde olmasının bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Bu anlamda, oda bünyesinde tanımlanacak bu tür bir izleme biriminin örgütlenmesi, odanın toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısını benimseyecek biçimde yönetsel kapasitesinin geliştirilmesi açısından önemli görülmektedir.

İzleme birimiyle de ilişkili olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği izleme raporlarının hazırlanması önerilmektedir. Oda bünyesinde ve diğer kurumlarla birlikte yürütülen toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısına katkı sunan çalışmaların raporlanması sağlanmalıdır. İzleme raporlarının hazırlanması, oda çalışmalarının toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla da incelenmesinin, değerlendirilmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması açısından gerekli görülmektedir.

Odanın diğer kurumlarla ve birimlerle iş birliklerinin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet izleme biriminin kurulması durumunda hukuksal destek alınması gerekebilecektir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kişiler için verilebilecek destek hizmetleri kapsamında hukuksal arka plan oluşturularak, ihtiyaç duyan üyeler için psikolojik destek gibi konularda gerekli yönlendirmelerin yapılması sağlanabilecektir. Benzer biçimde oda çalışanlarının üye olduğu sendikada toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısının geliştirilmesi yönünde işbirliği süreçlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Odanın TMMOB Kadın Komisyonu ile olan ilişkisi tanımlanmalı, çalışmaların derinleştirilmesine yönelik konular ele alınmalıdır. Odanın toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleriyle oluşturabileceği işbirlikleri de değerlendirilmelidir.

Odada toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısını geliştirmeye yönelik etkinlikler düşünüldüğünde, kurum içi kapasite geliştirme, farkındalık yaratma, diyalog ortamları oluşturma, yayın çalışmaları ve sosyal etkinlikler konularında öneriler sunulmaktadır.

Kurum içi kapasite geliştirme kapsamında, 2014 yılında 28. Olağan Genel Kurulda alınan tüm oda organlarının ve oda çalışanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alması kararının uygulanması sağlanmalıdır. Bu eğitime ek olarak, ayrımcılık, mobbing ve tacizi önleme gibi konularda da benzer eğitim çalışmalarının yürütülmesi konusu değerlendirilmelidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinç gelişimine katkı sunma ve farkındalık yaratmaya yönelik çeşitli etkinlikler tasarlanabilir. Öğrencilere

yönelik periyodik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri verilebilir. Şubelerin öğrenci üyelerle tanışmasının yanında, doğrudan üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitici çalışmaların yürütülmesi önemlidir. Akademide yeniden toplumsal cinsiyet eşitliğini gündeme getirmek, gelecek meslektaşların konu hakkında farkındalığını ve duyarlılığını da geliştirmeyi sağlayacaktır.

Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öğrenci üyelere ve meslektaşlara yönelik bilgilendirme broşürleri hazırlanarak dağıtımı sağlanabilir. Mevcutta oda sosyal medya kanalı üzerinden yayımlanan şehircilik okulu yayın dizisinde, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bir eğitim videosunun üretilmesi konusu değerlendirilmelidir.

Oda çalışmaları kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda diyalog ortamları güçlendirilmelidir. Oda faaliyetlerinin değerlendirildiği Danışma Kurulları her dönem düzenlenmelidir. Kadın, erkek ve öğrenci üyelerin oda faaliyetlerini değerlendirirken, toplumsal cinsiyet eşitliğine sunulan katkının da değerlendirilmesi teşvik edilmelidir.

Geçmiş yıllardan beri düzenlenen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Sempozyumunun sürdürülmesi önem taşımaktadır. Ancak, akademik diyalog ortamlarının yanı sıra, akademik olmayan diyalog ortamlarının da oluşturulması gerekmektedir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Komisyonunun meslektaşlarla periyodik buluşmalar düzenlemesi önemlidir. Böylelikle, yalnızca akademik çalışma yürüten meslektaşların değil, tüm profilden meslektaşların ve öğrencilerin birbiriyle tanışması, fikir ve görüş paylaşımında bulunması için ortam sağlanmış olacaktır.

Her yıl düzenlenen Şehircilik Kolokyumlarında, Öğrenci Kurultayları ve TUBOP oturumları gerçekleştirilmektedir. Benzer formatta, Şehircilik Kolokyumlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Kurultayının düzenlenmesi konusu değerlendirilebilir. Böylelikle, konunun geniş bir diyalog ortamında değerlendirilmesi sağlanabilir.

Oda çalışmalarında sosyal etkinliklerin geliştirilmesi dayanışma ortamının sağlanması açısından önem taşımaktadır. Şube etkinlikleri olarak da düşünülebilecek sosyal etkinliklerin, meslektaşları kapsayıcı ve ayrımcılığı ortadan kaldıran biçimde tasarlanması sağlanmalıdır. Örneğin, tüm yönelimdeki üyeler ve öğrenci üyeler için sportif etkinlikler düzenlenebilir. Film gösterimleri, söyleşiler ve okuma grupları gibi etkinliklerin geliştirilmesi de önem taşımaktadır.

Oda bünyesinde bilgi birikimini artıran ve çoğaltan çalışmaların yürütülmesi, odanın güncel konuları takip etmesinin yanı sıra, meslektaşların ve

öğrencilerin güncel yazından haberdar olması açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yayın çalışmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Haber Bülteni çalışmalarının geliştirilmesi, uluslararası sözleşmeleri yeniden hatırlatan yayınların yapılması, önemli kaynak dokümanların ve kitapların yayımlanmasının sağlanması gibi çalışmalar yürütülerek bu yayınların üyelerin erişimine sunulması gibi çeşitli konuları değerlendirilmelidir.

6. Sonuç Yerine

Uluslararası mevzuatta belirlenen çerçevenin aksine, Türkiye gündemi git gide toplumsal cinsiyet eşitliğinden uzaklaşan bir çizgide seyretmektedir. İstanbul Sözleşmesinin Cumhurbaşkanlığı kararı ile feshedilmesi birçok kadın ve kadın örgütü tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Günümüzde danıştay savcıları bu kararın aksine mütalaa vermekte, halen birçok kadın ve kadın örgütü İstanbul Sözleşmesinden vaz geçmediklerini beyan etmekte, sözleşmenin yeniden kabul görmesi için mücadele yürütmektedir. Bilimsel düşüncenin kabul görmesi gereken akademik ortamlarda dahi kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği konuları çalışma alanı olmaktan çıkmaktadır.

Gün geçtikçe baskıcı politikaların arttığı bu ortamda, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşu örneği olan bir meslek odasında, etik ilkeleri esas alarak çalışma yürütmek başlı başına bir mücadele alanı olmaktadır.

TMMOB Şehir Plancıları Odasında, genel merkezde ve şubelerde toplumsal cinsiyet eşitlikçi bakış açısını geliştirmek ve bu bakış açısının sürdürülmesini güvence altına almaya yönelik mevzuat çalışmaları yürütmek, meslek ve eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu yaygınlaştırmak açısından önem taşımaktadır.

Bu makalede sunulan önerilerin tümünün daha geniş kesimlerle, meslektaşlar ve öğrenci üyelerle birlikte, yeniden tartışılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu makale ile toplumsal cinsiyet eşitlikçi politikaların eğitim kurumlarında, özel bürolarda, kamu kurumlarında, yerel yönetimlerde ve bizzat oda bünyesinde izlenmesine ve geliştirilmesine yönelik bir davettir.

7. Kaynaklar

6235 nolu Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu. (Resmî Gazete, Tarih: 4/2/1954, Sayı: 8625).

6284 nolu Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (Resmî Gazete, Tarih: 20/3/2012, Sayı: 28239).

Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu. (2015). Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. 12. 13, 2021 tarihinde <https://dekaum.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2016/06/Tutum-Belgesi.pdf> adresinden alındı

Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. (2010). İstanbul, 11.V.2011: Council of Europe Treaty Series - No. 210.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlara Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (2011). İstanbul, 11.V.2011: Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizi - No. 210. www.coe.int/conventionviolence adresinden alındı

Resmî Gazete. (Tarih: 14 Ekim 1985, Sayı: 18898). Milletlerarası Sözleşme; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi.

Resmî Gazete. (Tarih: 30 Nisan 2021, Sayı: 31470). Cumhurbaşkan Kararı.

Resmî Gazete. (Tarih: 8 Mart 2012, Sayı: 28227). Milletlerarası Sözleşme, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2020). 30. Dönem Çalışma Raporu, Nisan 2018-Eylül 2020. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2014). Oda Mesleki Etik Kural ve İlkeler. 09/26, 2021 tarihinde https://www.spo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=203&tipi=ODA&turu=YO adresinden alındı

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2016). 28. Dönem Çalışma Raporu, 2014-2016. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2018). 29. Dönem Çalışma Raporu, 2016-2018. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası Ana Yönetmeliği. (Resmî Gazete, Tarih: 17.07.2002, Sayı: 24818).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Resmî Gazete Tarih: 9/11/1982, Sayı: 17863.

UN Women. (2009). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> adresinden alındı

URL1

<https://www.birgun.net/haber/bir-danistay-savcisi-daha-mutalaa-verdi-istanbul-sozlesmesi-nden-cumhurbaskanligi-kararnamesi-ile-cikilamaz-379999>

URL2

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49679143>

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: YEREL YÖNETİMLERİN PLANLAMA POLİTİKALARI

Asuman KARACA

*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü lisans
bitirme ödevi*

ÖZET

Kentteki tüm bireylere ait olan ve dolayısıyla herkes için eşit fırsat ve olanaklar sunması gereken kentler, yani kentsel mekanlar, çoğu zaman bu gerçeği yansıtmamaktadır. Bu noktada ortaya çıkan temel eşitsizlik ise toplumsal cinsiyet farklılıklarının göz önünde bulundurulmaması ile kadın ve erkekler arasına ortaya çıkmaktadır. Kentler büyük oranda eril merkezli gelişmekte ve kadınların, yani kent nüfusunun yaklaşık yarısının, kapasiteleri; kentli hakları geri plana atılmaktadır. Kent planları çoğu zaman “toplum yararı” ve “eşitlik” ilkelerinden yola çıkıyor olsa da bunların pratiğe yansımaları görmek çoğu zaman mümkün olmamakta, geliştirilen eşitlik politikalarının kadınlar için fırsat eşitliği talebinin ötesine geçemediği gibi temel problemler görülmektedir. Günümüzün hızla değişen/dönüşen kentlerinde, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve bunların kentsel mekandan beklentileri de değişmekte ve farklılaşmaktadır. Bunları göz önünde bulunduracak yeni ve etkili yaklaşımlara, gelişmiş politika ve araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, halka en yakın organlar olarak yerel yönetimlerin alacağı kararlar gündelik yaşam için çok daha etkili ve belirleyici olacaktır. Çalışma bu kabülden yola çıkarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini, tarihsel gelişim süreci; uluslararası anlamda etkili olmuş sözleşme ve şartlar, ana yaklaşımlar ve bunların yöntem ve araçları ile beraber ele almaktadır. Yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği inşasındaki rolü, bu konuda geliştirdikleri/geliştirebilecekleri politika ve stratejiler, İsveç-Stockholm ve Türkiye-İstanbul örnekleri üzerinden incelenmiş ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, yerel yönetimler, planlama politikalar

GENDER EQUALITY: PLANNING POLICIES OF LOCAL GOVERNMENTS

SUMMARY

Cities, in other words urban spaces, are known as the properties which belongs to all individuals in the city. Therefore, they must offer equal terms and opportunities for everyone, but it's usually not the way how it reflects in real life. The main inequality that emerges at this point is often the inequality between women and men, as a result of not considering gender differences. Cities are still mainly developing male-centered and the capacities of women, which is about half of the urban population, their urban rights are not being recognized. Even though the city plans are mostly based on the principles of "public benefit" and "equality", it is not very possible to see their reflection in practice. There are some fundamental problems in this respect, such as the equality policies that doesn't go beyond the shallow demands for equal opportunities for women. In today's rapidly changing/transforming cities, gender identities and their expectations from urban space is also changing. So there is a need to adopt new, effective approaches to take these into account, and to improve policies and tools in this sense. At this point, as the organizations closest to the public, the decisions to be taken by local governments will be much more effective and decisive in order to improve the daily life. Based on this acceptance, this study is looking into gender equality, starting it's historical development process; international conventions/forums and their main approaches, methods and tools that has been effective in this course. And at the final, Sweden-Stockholm and Turkey-Istanbul has selected as the model areas to can see how is the local governments taking a effective role; what are the policies and the strategies they have developed – and also could have devoloped – in order to build gender equality.

Keywords: gender, gender equality, gender mainstreaming, local authorities, planning policies

GİRİŞ

Kadın ve erkek kullanımları üzerinden kentsel mekan incelendiğinde, mekan deneyimlerinin çoğu zaman eşit ve adil bir şekilde gerçekleşmediği görülebilmektedir. Kentsel mekanı biçimlendiren yerel yönetimler ve buna bağlı planlama politikaları, erkek ve kadınların mekanı farklı kullandıkları gerçeğini çoğu zaman göz ardı etmektedir. Kentsel yapıyı çevre kadınların ihtiyacına çok az referans vererek gelişmekte, kadınlar çoğu zaman kentin dezavantajlı grubu olarak ortaya çıkmaktadır. (Burgess, 2008). Bu noktada, özellikle planlama konusundaki geleneksel yaklaşımların ekonomik kaygılar çerçevesinde gelişmiş olması, toplumsal cinsiyete yönelik meselelerin ve kadınların problem ve ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açmıştır. Bunların kentsel mekana yansması da kadınların kent ortamından dışlanması şeklinde gerçekleşmiştir.

CEDAW ve Avrupa Yerel Yaşamda Kadın – Erkek Eşitliği Şartı gibi önemli anlaşmaların kabulüyle beraber birçok ülkede cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve stratejiler geliştirilmiştir. Ancak toplumsal cinsiyete yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması adına dünyada ve Türkiye’de önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması konusunda henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır (Bal, 2014). Günümüzün hızla değişen/dönüşen kentlerinde, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve bunların kentsel mekandan beklentileri de değişmekte ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle planlama alanında daha etkili cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi, eşitliğin inşa sürecinin işleyebilmesi için gerekli mekanizma ve araçların tanımlanması önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin planlama politikaları ile ilişkisini kurmak ve yerel yönetimlerin bu ilişkideki etkin rolüne dikkat çekmek; toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına nasıl politikalar geliştirilebileceğini; mevcut planlama yaklaşımı ve mekanizmalarının eksik taraflarını ortaya koymak ve bu konuda öneriler geliştirmektir.

Araştırma Yöntemi

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunun planlama politikalarındaki yansması ile ilgili literatür taraması yapılmış; lisansüstü tez, bilimsel makale, uluslararası kuruluşların erişime açık raporları ve örnek ülke/şehirlerin kamu kurumlarının, ulus ve uluslararası kuruluşların resmi web siteleri; internet

üzerinden yayınlanmış raporları incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öne çıkan yaklaşımlar (Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve planlama alanındaki diğer yaklaşımlar) açıklanarak literatür taramasından ulaşılan bulgular ve kişisel yorum/katkılar ile bu yaklaşımların önem ve etkileri, tartışmalı noktaları ortaya konulmuştur. İsveç ve İstanbul/Türkiye örnekleri ile ilgili verilere kurumsal raporlar, ülkelerin resmi kurumlarına ait web siteleri ve bunlar üzerinden yayınlanmış dijital rapor, yayın ve kılavuzlar üzerinden ulaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında rol alan ve öne çıkan aktörler (kurumsal, yarı kurumsal yapılar), bunların görev ve sorumlulukları, geliştirdikleri planlama politikaları, araç ve uygulamalar ortaya konmuştur. Sonuç kısmında, incelenen örnekler ve tartışmalar üzerinden kişisel yorumlar aktarılmış, politika önerilerine yer verilmiştir.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİT(SİZ)LİĞİ, YEREL YÖNETİMLER VE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Eşitsizlik, önlenebilir bir farklılıktır ve bu bakımdan da adil değildir. Bu nedenle kadın ve erkek arasındaki genetik, fizyolojik ve biyolojik farklılıklar, eşitsizlik çerçevesinde ele alınmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumun kadın ve erkeğe ilişkin algısından kaynağını almaktadır. “Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan; cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir” (Bal, 2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınlar üzerinde toplumsal bir baskı oluşturmakta; kadının öğrenimini, iş yaşamına katılımını ve gelir durumunu olumsuz olarak etkilemekte ve bunlar gibi birçok başka alanda sorunlara yol açmaktadır.

Bal (2014)’e göre (Bal, 2014, s. 15):

“Ulusal ve uluslararası düzeydeki güncel politikalar, bireyler arası eşitsizliğe yol açmakta ve oluşan eşitsizlik alanlarında kadınlar daha da eşitsiz konumda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar daha az sağlıklı, daha düşük eğitilmiş, daha az işgücüne katılan, daha az gelir getiren işlerde çalışan pozisyonundadır. Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri, düşük olan toplumsal statüleri, kaçınılmaz olarak onların verilen sağlık ve eğitim gibi hizmetleri kullanmalarını, hizmetlerden zamanında yararlanmalarını da olumsuz etkilemektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı kadının güçlendirilmesi ve konumunun

geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının politika, strateji ve uygulamalara yansıtılması büyük önem taşımaktadır. (Bal, 2014, s. 15)”

AB tarafından da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin hem bireylerin gelişimi hem de ülkelerin refah seviyelerini yükseltebilmeleri için önemli engellerden birisi olduğu kabul edilmiştir. AB’nin temel ortak değerlerinden olan kadın-erkek eşitliği (toplumsal cinsiyet eşitliği), ilk ortaya atıldığından bu yana AB gündeminde yer teşkil eden önemli politika alanlarından biri olmuştur. AB, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda geliştirdiği yeni yaklaşım ve politikalar ile üye ülkeleri ile beraber aday ülkelerini de etkilemiş, cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda teşvik etmiştir.

Tarihsel ve politik açıdan ilk eşitlik perspektifi 1900’lerin başındaki Eşit Muammele (*Equal Treatment*), yani insan haklarının geliştirilmesi stratejisine dayanmaktadır. 1960’larda ikinci dalga feminizm bunu desteklemiş ve kadınların gücünü arttırmaya yönelik stratejiler geliştirilmiş, daha sonra erkekler de kapsam altına alınmıştır. 1957 Yılındaki Roma Antlaşması ile de kadın-erkek eşitliği şeklinde daha sınırlı bir boyutuyla eşitlik meselesi, AB sürecinin ilk kez kendi mevzuatına girmiştir. Daha sonra, 1970’lerin sonuna doğru yayınlanan “Kadınlara Karşı Her tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama adına atılan en önemli adımlardan biri olmuştur. CEDAW antlaşmasının kabulü, ikinci dalga feminist hareket çerçevesindeki taleplerin ulusal düzeylere kadar inmesine olanak tanımıştır.

AB, 1980’lerden itibaren dar kapsamlı, kadın-erkek arasındaki eşitsizliği gidermeyen eşit davranış yaklaşımından, özel önlemleri içeren olumlu eylem yaklaşımına doğru ilerlemiştir. 1990’larda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yeni bir strateji ve yönetim biçimi olarak ‘toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması’ (TCAA) ortaya atılmıştır. Bununla beraber kadın ve erkek farklılıklarının üzerine yoğunlaşmış, toplumsal cinsiyet vurgusu önem kazanmış ve temel politikalara yansıtılması gündeme gelmiştir. TCAA ilk olarak 1995’de Pekin’de düzenlenen Dünya Kadın Konferansı’nda güçlü bir strateji olarak ortaya konmuş ve daha sonra 1999’da kabul edilen Amsterdam Antlaşması ile AB ve üye ülkeleri tarafından yol gösterici ilke olarak kabul edilmiş, günümüzde birçok ülkenin cinsiyet politikaları için referans noktası oluşturmuştur (Huning, 2019).

Amsterdam Antlaşması’ndan sonra 2000 yılında benimsenen “Cinsiyet Eşitliği İçin Çerçeve Strateji” ile AB’nin cinsiyet eşitliği rolünde bir genişleme dikkat

çekmektedir (Koray, 2011, s.21). Yapısal Fon Programlarında ve Projelerinde Kadın ve Erkekler için Fırsat Eşitliğinin Yaygınlaştırılması (2000) raporunda Avrupa Komisyonu, kadınların rollerinin, iş alanlarının, ihtiyaçlarının ve taleplerinin erkeklerden farklı olduğunu ve kamusal mekanlarla ilgili karar alma süreçlerine erkeklerle aynı şartlarda katılmadıklarını ortaya koymuştur (Forsberg & Stenbacka, 2017). AB bu kapsamda, Cinsiyet Eşitliği İçin Çerçeve Strateji'sini geliştirmiş; ekonomik yaşam, siyasal katılım ve temsil, sosyal hakların kullanılması, sivil yaşam ve kadın-erkek rolleri olmak üzere beş temel konu/alanda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını teşvik etmiştir (Ayata ve Takkaç, 2020). Cinsiyet eşitliği, Lizbon Antlaşması'nın 'Avrupa 2020' Ekonomik Büyüme Stratejisi'nde de strateji olarak görülmüştür. Bu belge, yapısal bir dönüşüm için yerel planlarda cinsiyet eşitliği meselesini ele almak gerektiğini ortaya koymuştur (Forsberg & Stenbacka, 2017).

1.1 Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması

Türkçe kaynaklarda “toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması” (TCAA), “toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma” ya da kısaca “toplumsal cinsiyet eşitliği” olarak karşılık bulabilmekte olan *gender mainstreaming* kavramı, toplumsal cinsiyet bakış açısını politik karar alma süreçlerine yansıtan, politik ve teknik bir süreç olarak “Eşitliğe entegre bir yaklaşım” ya da “cinsiyetlerle ilgili ayrıştırılmış bir yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır (Yavuz, 2015). TCAA, yalnız kadınlara yönelik politikaların geliştirilmesi ile ilgili olmayıp, her alandaki ana politikaların, kadın ve erkeklerin gündelik yaşamlarında eşit ve adil etkiler yaratacak şekilde dönüştürülmesi ile ilgilenmektedir. Daha detaylı tanımıyla: Cinsiyet eşitliğinin toplumsal, siyasal, ekonomik tüm politika alanlarının; tasarım, uygulanma ve değerlendirme aşamalarına zorunlu olarak dahil edilmesi; cinsiyet eşitliğinin karşılıklı ilişkilerde kilit bir unsur olarak kabul edilmesi; kalkınma kapasitesini arttıracak şekilde tüm politikalara yansıtılması ve bu doğrultuda stratejilerin geliştirilmesidir (UNDP, 2006). TCAA'nın ayırıcı bir özelliği, politik karar alma mekanizmaları ve süreçlerine “eşitlik” yaklaşımını getirerek bu anlamda toplumsal cinsiyete duyarlı ilkeler ve bunlara yönelik uygulamaların yasal ve kurumsal bir boyut kazanmasını sağlamaktır.

Çağlar'a (Çağlar, 2013) göre: TCAA'nın geniş ölçekte kabul görmesinin önemli bir nedeni, kavramsal açıdan net bir ifadeye sahip olmamasıdır. Farklı ve çeşitli anlamlara gelebilmekte ve dolayısıyla tanımı da çeşitlilik

göstermektedir. Bununla beraber hiçbir tanım, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne olduğuna, ne tür bir eşitliğin hedeflendiği hususlarına değinmemektedir. Bazı politika yaklaşımları, politika aktörlerini ve cinsiyet eşitliği hedeflerini tanımlamayı; ana akımlaştırma politikalarının sonuçlarını izlemek ve değerlendirmek için gösterge/ölçütler geliştirmelerini zorunlu kılarak, daha kapsamlı bir TCAA açılımı sunmaktadır. Ancak politika aktörlerinin genelde konuyla ilgili uzmanlık eksikliğinin bulunması ya da isteksizliklerinden dolayı, bu tür yaklaşımlar da doğrudan başarıya ulaştırmamaktadır. Bu nedenlerle toplumsal cinsiyet eşitliğinin politikadaki yansıması, mevcut toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri hakkında genel-geçer bilgi ve normatif - çoğunlukla muhafazakar - varsayımlara dayanmaktadır. Bu da, pratikte TCAA politikalarının ‘kapsayıcı’ değil ‘bütünleştirici’ olmasına neden olmakta; politikaların feminist bakış açısından dönüştürülmesi yerine kadınlarla ilgili meselelerin basitçe mevcut politikalara eklenmesine neden olmaktadır.

UNDP’nin Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anaakımlaştırılması (2018) raporuna göre, ana akımlaştırma sürecindeki ilk adım, toplumsal cinsiyet farklılıklarının ve eşitsizliklerinin hangi konularla ve ne şekilde ilişkili olduğunun incelenmesi; mevcut eşitsizlikleri azaltabilmek için gerekli araç ve mekanizmaların belirlenmesi; buna uygun bir strateji/ yaklaşımın benimsenmesi. Bununla beraber, eşitliğin sağlanabilmesi için planlama alanına da kadın bakış açısının ve temsiline getirilmesi gerektiği raporda belirtilmiştir. Bunun için de en iyi ve etkili yöntemin, yerel yönetimlerde kadın katılım oranının artırılması olduğu ortaya konmuş. Ayrıca, “eşitlik” yalnızca temsil boyutuyla değil, yasal ve politik reformlar, kapasite ve farkındalık geliştirme gibi meseleler boyutuyla da ele alınmış ve bunların da temsil meselesi kadar önemli olduğu belirtilmiştir (UNDP Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anaakımlaştırılması, 2018).

1.2 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika ve Yerel Yönetimler

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında merkezi ve yerel yönetimler ana sorumlu aktörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Merkezi yönetimler daha geniş yetki ve sorumluluk alanına sahipken yerel yönetimler; daha kısıtlı ve dar kapsamlı, ancak gündelik hayat için daha etkili/belirleyici kararlar alabilmektedirler.

Yerel yönetimler, kentlilere daha iyi ve yaşanabilir bir çevre; uygun çalışma ortamı, konut olanakları, ulaşım sistemleri ve kamusal mekanlar sunmak ve aynı zamanda kentle ilgili karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamakla yükümlüdürler. Bu nedenle toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar, yerel siyaset ve yönetimlerde daha önemli hale gelmektedir. Ayrıca, modernleşme ve gelişen teknolojiler ile beraber kentsel mekana yönelik ihtiyaçların giderek farklılaşması ve çeşitlenmesi, yerel yönetimlere karşı beklentilerin de artmasına neden olmaktadır. Bu beklentileri karşılayabilmek için yeni yaklaşımlara; yasal ve sistematik düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Yapılacak bu düzenlemelerde toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi, başlıca önem arz eden konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, yerel yönetimler ve halk arasındaki ilişkinin çoğu zaman zayıf ve sorunlu olmasına neden olabilmektedir. Özellikle kadınların yerel ile olan ilişkisi bu anlamda kritik görülmektedir.

Yerel yönetimler, halka/vatandaşa daha yakın örgütlenmeler olarak, kadınların gündelik yaşama katılımlarını arttıracak ve bu anlamda işlerini kolaylaştıracak politikaların geliştirilmesini; bu politikaların da pratiğe yansıtılmasını sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin bir taraftan kadınların gündelik yaşamlarını kolaylaştırmaya yönelik faaliyetler yürütmesi, bir taraftan da toplumdaki – temel olarak iş bölümündeki – mevcut cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar üretmesi gerekmektedir (Pınarcıoğlu, 2019).

1.3 Planlama Yaklaşımları

Planlamada toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejileri, feminist kentsel eleştirilerin birçok bulgu ve deneyiminden yararlanarak bunları planlama pratiğine başarılı bir şekilde entegre etmeye odaklanmıştır. Ancak feminist bakış açısı, planlama disiplinine getirdiği temel ilke ve ölçütler ile pratikte plancılar için bir rehber niteliği oluştursa da mekansal çözümleme konusunda işlerini kolaylaştırmış sayılmamaktadır (Huning, 2019). Yerel kalkınma programları ve projelerine ilişkin çeşitli değerlendirmeler, yereldeki aktörlerin cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için etkili ve başarılı önlemler bulmada sorun yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Yereldeki sistemlerin dinamik yapısı ve çeşitli kalıplaşmış cinsiyet rolleri, hedeflerin ve ölçütlerin uygulanması konusunda zorluk yaratmaktadır (Greed, Davies, Brown & Duhr, 2003). Diğer taraftan, kent planlarının görüşüldüğü ve onaylandığı

yerel yönetim meclislerinde, kadın katılımcıların oranının çok düşük olması, farklı toplumsal cinsiyet çıkarlarının planlara ve dolayısıyla kent yaşamına yansıtılabilmesinin önünde duran bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tüm bunların yanında, cinsiyet eşitliğine yönelik planların uygulama sürecinde toplu ve ayrıştırılmamış analiz verilerinden yararlanılması da belirlenen amaç ve hedeflere yönelik sonuçların elde edilememesine neden olmaktadır. Bu gibi problemlere karşı, yerel politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl yaygınlaştırılacağı ve işlevsel kılınacağı sorusunu ele alan çalışmalar giderek hız kazanmakta ve çeşitlenmektedir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliği inşası, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin başarılı bir şekilde işleyebilmesi için ise çeşitli stratejiler ortaya koyan yaklaşım/ yöntemler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan; ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Planlama (*Gender equality planning – GEP*)’, ‘Toplumsal Cinsiyet Görevi (*Gender Equality Duty – GED*)’, ‘Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme’, ‘Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Analiz Çalışması’ ve ‘Kadın Dostu Kentler’ planlama açısından popüler yaklaşımlardır. Bunlardan; Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Analiz Çalışması ve Kadın Dostu Kentler yaklaşımları toplumsal cinsiyet eşitlikçi planlamanın ana araçlarından biri olarak kabul edilerek çalışma kapsamında ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu, özellikle bu üç yaklaşımın, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda olumlu ve önemli gelişmeler sağladığı, yerel yönetimler için tanımladıkları görev ve sorumluluklar ile de ön plana çıktıkları görülmüştür.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN PLANLAMA POLİTİKA VE ARAÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önceki bölümlerde bahsedilen toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına geliştirilmiş yaklaşımların mekana/kente nasıl yansıdığını; hükümetlerin yerel yönetimler ve planlama için nasıl görev ve sorumluluklar tanımladığını ve bunların ne kadar yerine getirildiğini görmek amacıyla somut örnekler üzerinden inceleme yapılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye-İstanbul ve İsveç-Stockholm örnekleri seçilmiştir. İsveç'in örnek olarak seçilmesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olarak kabul edilmesi etkili olmuştur. İsveç üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik geliştirilen mekanizmalar incelenirken, Stockholm kenti gerek planlama sistemi gerek bunların kente yansımaları konusunda ön plana çıkmış ve çalışmaya dahil edilmiştir. Ülkemizde de, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda elde edilen olumlu gelişmelere karşın hala yeterli düzeye ulaşamamış olmasında nelerin etkili olmuş olabileceğini; planlama politika ve araçları açısından ne gibi eksikliklerin ve buna karşılık ne gibi potansiyellerin olduğunu görmek hedeflenmiştir.

2.1 İsveç

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)¹ tarafından AB politikaları çerçevesinde Avrupa ülkelerinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda nerede olduklarını gösteren ve gelişim süreçlerini ortaya koyan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi² yayınlanmaktadır. 2018’de yayınlanan güncel endekse göre, AB ortalama değeri 67.9 iken, İsveç 83.8 puan ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu Danimarka 77.4, Fransa 75.1, Finlandiya 74.7 ve Hollanda 74.1 puan ile takip etmektedir (URL-2).

İsveç’in toplumsal cinsiyet eşitliği stratejileri tarihsel olarak 1970’lere dayanmaktadır. 1995 Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı’nda ortaya atıldığından bu yana toplumsal cinsiyet eşitliği, İsveç ulusal politikalarında stratejik düzeyde ana hedeflerden biri olarak kabul edilmektedir. İsveç’in uzun yıllardır sahip olduğu hassas toplumsal cinsiyet yaklaşımı, günümüzdeki sosyal-demokrat/yeşil hükümetin kendisini «Feminist Hükümet» olarak tanıtmaları ile daha ileri bir boyuta uzanmıştır. Hükümet, temel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinden yola çıkan ve bu konuda bazı temel ilke ve hedefler ortaya koyan reform programı da sunmaktadır.

Küresel ölçekte olduğu gibi İsveç’te de ilk cinsiyet eşitliği yaklaşımı işgücü alanında etkili olmuş ve ekonomi, eğitim, sağlık ve siyasi alana doğru genişlemiş, cinsiyet eşitliği politikaları da bu yönde geliştirilmiştir. Bu politikalar oldukça olumlu sonuçlar doğurmuş, kadınlar ekonomik alan başta olmak üzere eğitim ve siyaset gibi birçok temel alanda ve dolayısıyla kent yaşamında oldukça aktif ve güçlü bir pozisyona kavuşmuştur. Eğitimde alanındaki eşitlik politikaları ile daha vasıflı ve gelişmiş bir işgücü yaratılmış ve bunun etkisi ile diğer Avrupa ülkelerine oranla daha güçlü bir ekonomiye sahip olunmuştur (Akarçay, 2019).

İsveç’te kadınların karar organlarına katılımı ile ilgili olarak ilk kez 1987 yılında bir hüküm getirilmiş, kadınların kamusal karar alma mekanizmalarında

¹ Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE), AB’nin cinsiyet eşitliği bilgi merkezidir. EIGE, karar mercilerine ve tüm ilgili kuruluşlara Avrupa’da cinsiyet eşitliği hakkında belirli bir uzmanlığın yanı sıra karşılaştırılabilir ve güvenilir veri sağlayarak, kadın-erkek eşitliğini tüm Avrupalılar için bir gerçeklik haline getirme çabalarında destek olmaktadır (URL-1).

² Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi, cinsiyet göstergelerinin, kavramsal bir çerçeveye göre, tek bir özet ölçü halinde bir araya getirilmesiyle meydana gelmekte ve altı ana alandan (iş, para, bilgi, zaman, güç ve sağlık) ve iki uydu alandan (kesişen eşitsizlikler ve şiddet) oluşmaktadır (European Institute for Gender Equality).

en az yüzde 30 oranında katılımı öngörülmüştür. Bu oran 1992 yılında yüzde 40'a, 1998 yılında ise yüzde 50'ye kadar yükseltilmiştir. Günümüzde birçok yerel mekanizmada kadınların katılım oranı yüzde 50'lerin üzerine çıktığı görülmektedir. Örneğin Stokholm'de, belediye bünyesindeki organlarda kadın ve erkek katılım oranları eşit (hatta çoğu zaman kadınların oranı daha fazla) düzeydedir (Şenol, 2015).

Cinsiyet eşitliği konusunda atılan en önemli adımlardan ve yasal dayanaklardan biri 2008 Ayrımcılık Yasası (*Discrimination Act-DA*) olmuştur. Bu yasayla beraber ayrımcılık konusundaki mevcut tüm AB yasalarına uygulanmakla beraber bunun da ötesine geçilerek ayrımcılığa karşı daha kapsayıcı bir yasal çerçeve çizilmiştir.

İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ulusal düzeyde bir eylem planı bulunmamakla beraber cinsiyet eşitliğinin farklı boyutlarıyla ilgili eylem planları bulunmaktadır. Bunlardan son yıllarda yayınlan bazı çalışmalar:

- Fuhuş ve kaçakçılık (Şubat 2018)
- Kadın sünneti (Haziran 2018)
- Emeklilikte cinsiyet eşitliği (Ocak 2017)
- Ekonomik gelir/kazançta cinsiyet eşitliği (Aralık 2017)
- Feminist dış politika (Şubat 2018)

Ayrıca İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ana politikalarını ortaya koyan 'Güç, Hedefler ve Temsilcilik - cinsiyet eşitlikçi bir gelecek için feminist bir politika' başlıklı bir belge bulunmaktadır. Bu belge, Cinsiyet Eşitliği Ajansı ve kadına yönelik şiddeti önleme ve bunlarla mücadele etme on yıllık stratejisini ana hatlarıyla açıklamakta ve bu doğrultudaki hedefleri ortaya koymaktadır.

İsveç'in cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak 2017'den beri yürürlükte olan altı alt hedefi bulunmaktadır, bunlar: Eşit güç dağıtımı; Ekonomik eşitlik; Cinsiyet eşitlikçi eğitim; Ücretsiz ev işi ve bakım hizmetlerinin eşit dağıtımı; Eşit sağlık; Kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması.

İsveç, politika uygulama ve geliştirmenin yanı sıra ayrımcılığa ve ırkçılığa karşı da sorumlu bir Cinsiyet Eşitliği Bakanı atamıştır. Bakan, cinsiyet eşitliği, çocuk hakları, demokrasi ve insan hakları ile yeni gelen göçmen topluluklarından sorumlu tutulmaktadır. Cinsiyet Eşitliği Bakanı, diğer bakanlıklarla aynı özerk güce ve yetkiye sahiptir ancak cinsiyet eşitliği

konusundaki sorumluluğu bir kanunla tanımlanmamıştır. Bununla beraber toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma ilkeleri doğrultusunda her bakan, kendi kararlarında cinsiyet eşitliği perspektifini benimsemekten ve sorumlulukları altındaki kurumları da aynı şekilde yönlendirmekten sorumlu tutulmaktadır. Ayrıca her bakanlığın cinsiyet eşitliği koordinatörü bulunmakta ve bu koordinatörler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda çalışmalar yürüten bakanlıklar arası bir topluluğa üye olup her üç ayda bir toplantılar düzenlemektedirler. Yaptıkları çalışmalar, devlet dairelerinde cinsiyet eşitliği konusundaki problemleri saptayan ve kontrol eden Cinsiyet Eşitliği Birimi tarafından desteklenmekte ve takip edilmektedir. Cinsiyet Eşitliği Birimi aynı zamanda, hükümet için cinsiyet eşitliği politikaları hazırlamakta; bilgi, kaynak ve eğitim konusunda veri sağlamaktadır.

2017 Bütçe Yasa Tasarısı'nda hükümet, cinsiyet eşitliği politikasının etkili bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunacak bir birliğin kurulmasını öngörmüş, böylece 1 Ocak 2018'de İsveç Cinsiyet Eşitliği Ajansı kurulmuştur. Ajansın ana görevlerinden biri, toplumsal kalkınmayı, cinsiyet eşitliği için belirlenen altı hedef ile ilişki kurarak takip etmek ve analizler yapmaktır. Çalışmalarını da diğer endüstriler, devlet kurumları, belediyeler, il meclisleri, bölgeler, sivil toplum ve işletmeler ile yakın iş birliği içerisinde yürütme gerekliliği bulunmaktadır. Cinsiyet Eşitliği Ajansı, her yıl 31 Mart'a kadar, İsveç'in cinsiyet eşitliği politikasının hedeflerine ulaşmak için ilgili devlet kurumları ve diğer aktörler tarafından uygulanan önlemleri ortaya koymak ve analiz etmek ile sorumlu tutulmaktadır.

2.1.1. Yerel Yönetimler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

İsveç'te bölgesel planlama, Planlama ve İnşaat Kanunu'nun (*Planning and Building Act-PBL*) belirlediği kural ve ilkelere göre gerçekleşmektedir. Planlama sisteminin özgün yanlarından biri ise, yerel yönetimlerin (belediyeler) planlamada başlıca aktörler konumunda olmasıdır. Planlama sistemi ilk olarak yerel yönetimler düzeyinde şekillenmektedir (Bazzanella, Caneparo, Corsico, & Roccasalva, 2012).

İsveç'in yerel politikalarının belirlenmesinde yerel yönetimlerin yanında en önemli aktörlerden biri de SALAR'dır (İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği). SALAR, İsveç'in tüm belediye ve bölgelerini (290 belediye, 18 il meclisi ve 2 bölge) kapsamakta ve bunların farklı işlevleri doğrultusunda çıkarlarını gözetmektedir. Bu anlamda belediye, il meclisleri ve bölgelerinin kalkınma ve gelişimine katkıda bulunmak için İsveç hükümeti ve Avrupa kurumları ile birlikte çalışmaktadır. Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi

(CEMR) ve Birleşmiş Şehirler ve Yerel Yönetimler (UCLG) üyesidir. Türünün de en güçlü örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

SALAR, siyasi bir kuruluş; işveren ve hizmet sağlayıcısı olarak, bünyesinde cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi taahhüt ederek Yerel Yaşamda Kadın ve Erkek Eşitliği Avrupa Şartı'nı kabul etmiştir. Bu şart ile, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisini benimsemiş, böylelikle üyelerine yönelik tüm hizmetlerine; plan ve karar alma süreçlerine cinsiyet eşitliği perspektifini getirmeyi hedeflemiştir.

SALAR'ın cinsiyet eşitliğini sağlamak adına tanımlanmış olan dört temel görevi bulunmaktadır. Bunlar:

- Politika alanında en üst kademedeki kadın sayısını artırmak için üst düzey kadın siyasetçileri desteklemek,
- Çalışma şartları ve ücretler dahil, çalışma hayatında cinsiyet eşitliğini desteklemek,
- Erkeklerin kadına yönelik şiddetine karşı yapılan çalışmalara katkıda bulunmak, belediyeler ve il meclislerinde bu konuda önleyici tedbirleri arttırmak,
- Belediye ve bölgelerde, karar alma süreçleri ve hizmetlerin dağıtımında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini uygulamak.

İsveç özelinde toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma, cinsiyet eşitliği üzerine çalışmakta olan uzmanlar için değil, hali hazırda karar verme süreçlerinde yer alan aktörler için benimsenmesi gereken bir yaklaşım olarak görülmektedir. Stratejinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesinin buna bağlı olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, yerel düzeyde karar alma süreçlerinde toplumsal cinsiyet etki değerlendirmesini basitleştirmek, sistematikleştirmek ve desteklemek için özel bir araca ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle SALAR 2010 yılında, bir takım yönerge ve adımların yer aldığı bir çalışma ortaya koymuştur. Belediyeler ve il meclislerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması; uzun vadeli ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için gerekenleri on adımda özetleyen bir 'kontrol listesi' oluşturulmuştur. Liste, politikacıların ve memurların farklı rollerine göre iki şekle uyarlanmıştır. Kontrol listesinin politika üreticileri için amacı, herhangi bir tasarı veya teklifin karar alma sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliği kontrolünü kolaylaştırmaktır. Cinsiyet etki değerlendirmesi aktörleri memurlar olduğu için liste daha çok onlara yönelik hazırlanmış, hangi adımda nelerin yapılacağı ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Kontrol listesi, bunların yanı sıra, karar verme sürecinin farklı adımları için geniş bir araç yelpazesi sunan bir web sitesine

sahiptir. Kontrol Listesi projesi için, belediyelerin sistematik açıdan birbirleri ile kıyaslanarak, karşılıklı öğrenme süreci içerisinde potansiyel gelişmelerinin ortaya konmasını hedefleyen ‘Kıyaslama/karşılaştırma (*benchmarking*)’ yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem, yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını geliştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Kontrol listesi, SALAR üyelerinin bunu kendi mevcut sistemlerine entegre edebileceği şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca belgede, kontrol listesinin politika üretme sürecinde nasıl kullanılabileceğini gösteren bir rehber yer almakta; politikacı ve memurların farklı rol ve yetkileri açıklanmaktadır.

SALAR, 2015 yılında İsveç belediyelerinden toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili veri/bilgi toplanması üzerine tanımlanan bir proje için, hükümet tarafından görevlendirilmiştir. Proje kapsamında, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Rehber (*a Guide to Gender Mainstreaming*) oluşturulmuştur. SALAR tarafından desteklenen bu proje ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında belediyelerin, bölge yönetimlerinin ve aynı zamanda farklı örgütlerin de kullanabileceği bir rehber oluşturulmuştur.

2.1.2. Stockholm

Stockholm, yaşam kalitesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, refah ve demokrasi bakımından dünyanın başta gelen şehirlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Stockholm City Plan, s.20).

Bölgesel Kalkınma Planı (RUFS 2010), Stockholm bölgesinin uzun vadede kalkınması için hedefler ortaya koymuştur. Bundan sonraki RUFS 2050 ise, Stockholm bölgesinin Avrupa’nın en çekici metropolitan bölgesi haline gelme hedefi çerçevesinde şekillenmektedir. RUFS 2050’de ortaya konan bölgesel kalkınma hedeflerinden biri de açık/ferah, toplumsal cinsiyet eşitlikçi, adil ve kapsayıcı bir bölge olmaktır.

Stockholm’ün vizyonu, şehrin tüm sakinlerinin, kalitesi yüksek kentsel hizmetlere, rahat ve kolay bir şekilde ulaşabiliyor olmaları gerektiği ifade eden “Vizyon 2040 – Herkes için Stockholm” (*Vision 2040 – a Stockholm for everyone*) olarak Belediye Meclisi tarafından 2017 yılında ortaya konmuş. Stockholm Şehir Planı da bu vizyon çerçevesinde ve yine Belediye Meclisi tarafından, uzun vadede sürdürülebilirlik için 2040 yılı hedefiyle hazırlanmış. Vizyon, Stockholm Şehir Planı’nın, şehrin tüm vatandaşlarının yararına olacak şekilde gelişmesi gerekliliğini ortaya koyması yönüyle Stockholm’ün en önemli stratejik belgelerinden biri olarak kabul edilmiş (Stockholm City Plan).

Planlama Yaklaşım ve Stratejileri

Stockholm'un stratejik planı bulunmamakla beraber, stratejilere şehir planında yer verilmektedir. Stockholm Şehir Planı'nda, geleceğe yönelik çözüm üretilmesi gereken temel sorun alanları (konut ihtiyacı, iklim değişikliği, ulaşım/erişilebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik) ile beraber toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir şehir için çalışılması; Stockholm'un mevcut sosyal farklılıkların en aza indirilmesi gerektiği de ortaya konulmuştur.

Stockholm Şehir Planı dört ana hedef/tema etrafında şekillenmiş, bunlar: büyüyen şehir, bütünleşik – ya da birbirine bağlı – şehir, güçlü kamusal mekanlar, iklim açısından akıllı (*climate-smart*) ve dayanıklı şehir. Büyüyen şehir hedefinde, kentsel gelişmenin tüm vatandaşlara konut ve kentsel hizmetler sağlayacak şekilde gerçekleşmesi; bütünleşik şehir hedefinde de kentsel hizmetlerin toplumdaki tüm bireyler için erişilebilir durumda olması ve farklı tabakalardan/kesimlerden insanların gündelik hayatlarında birbirleri ile karşılaşabiliyor olması gerektiği vurgulanmış.

Güçlü kamusal mekanlar oluşturulması hedefine göre: “Şehir içindeki her yer iyi tasarlanmış ve bakımlı kamusal mekanlara sahip olmalıdır. Şehrin cazip ve güvenilir alanlarının herkesin – yaş, cinsiyet ya da engellilik durumu gözetilmeksizin – erişimine açık olması, demokratik ve eşit bir toplum için esastır.” (Stockholm City Plan, s.25)

Sosyal olarak kapsayıcı şehir teması altında, sosyal ilişkileri güçlendirmek ve kullanıcıların memnuniyetini arttırmak için daha çeşitli ve daha fazla ortak alana ihtiyaç olduğu belirtilmiş. Bu iyi tasarlanmış; toplumsal cinsiyet eşitlikçi ve engellilerin erişebileceği kamusal mekanlar için sosyo-ekonomik anlamda dezavantajlı bölgelere öncelik verilmesi gerektiği ortaya konmuş. Tema altında odaklanılan konulardan biri de “güvenli ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi kentsel çevre” olmuş. Buna göre, kentsel çevrede herkesin “güvenli” hissetmesi gerekirken bu konuda özellikle kadın ve kız çocuklarının sorun yaşadıkları, bu nedenle güvenlik ve emniyetin sağlanmasının önemli bir toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi olduğu ortaya konmuş. Buna göre, oyun alanları ve spor tesislerinin tasarımının; cadde, meydan ve diğer ortak kullanım alanlarının yerleşiminin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden düşünülmesi gerekmektedir. Buna göre daha eşitlikçi bir kentsel çevre için ihtiyaç ve beklentilerin tanımlanması, kentin kadın ve erkekler için eşit alan ve fırsatlar sunuyor olması gerekmektedir (Stockholm City Plan, s.52). Sosyal olarak kapsayıcı şehir için belirlenen planlama politikalarından toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili olanları:

- Şehir planlama, toplu ulaşım, kamusal hizmet, alışveriş, iş, kültür ve rekreatif alanları gibi temel kentsel unsurlara eşit erişimi sağlamalıdır
- Güvenli buluşma yerlerine ve geçiş alanlarına öncelik verilmeli; özellikle farklı statü ve kültürden insanların yaşadığı bölgeler arası entegrasyonu sağlayarak bireylerin etkileşim ve hareketliliği artırılmalıdır
- Kentsel gelişme ile iyi tasarlanmış ve işlevsel buluşma alanları oluşturulmalı; kamusal mekanlar, farklı kullanıcılar için çeşitli kullanım olanakları sunabilecek şekilde esnek planlanmalıdır.
- Kentsel gelişme için vatandaşlara daha çok katılım ve ortak çalışma olanağı sağlanmalıdır.
- Fiziksel çevreye yönelik müdahaleler, farklı grupların; güvenlik, fiziksel aktivite, buluşma alanları ve kaliteli açık alanlara olan ihtiyaçlarından yola çıkılarak yapılmalıdır. Çocukların, gençlerin ve yaşlıların ihtiyaçları ile beraber toplumsal cinsiyet ve engellilik perspektiflerine öncelik verilmelidir.

Şehir Planından referans alınarak oluşturulacak alt – alansal – planlar için, çocuk perspektifi, sosyal açıdan sürdürülebilirlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselelerine yönelik gelişmiş çalışma yöntem/pratikleri ve araçlarının temel elemanlar olduğu ortaya konulmuş (Stockholm City Plan, s.39).

2.2. Türkiye

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili ilk algı CEDAW etkisiyle gelişmiştir. 1985 yılında kabul edilen antlaşma, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin yasal ve hukuksal boyutlara yansıtılmasını sağlamıştır. Bu konudaki ilk çalışmalar büyük oranda UNIFEM³ ve UN Women⁴ desteği ile gerçekleşmiş, birçok ulusal ve uluslararası kuruluş tarafından da sürece destek sağlanmıştır (Devaux, 2014).

Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda yürütülen toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar, büyük oranda AB’nin temel ilkelerini ve buna yönelik hükümlerini uygulamak ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet

³ UNIFEM (Kadınlar için Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu), 1984 yılında BM bünyesinde kurulmuştur. Temel görevi, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların gücünü/etkisini arttırmak adına ulusal anlamda kapasite geliştirmek ve yenilikçi projeler hazırlamaktır (Ministry for Foreign Affairs Sweden, 2008).

⁴ UN Women, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi üzerine çalışan, BM’ye bağlı bir kuruluştur. Kadınlar ve kız çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda, dünya genelinde bir ilerleme kaydetme ve hız kazanma hedefiyle kurulmuştur (URL-3).

eşitliğine yönelik politikaların geliştirilmesi konusunda önemli gelişmeler yaşanmış olsa da bunlar genelde yüzeysel kalmış ve Türkiye'nin kendi özgün yapısına ve iç dinamiklerine uygun olacak şekilde geliştirilmemiştir. Siyasi anlamda gerek ulusal gerek yerel idarelerin, mevcut toplumsal cinsiyet kalıplarını aşamaması ve bu nedenle konuya mesafeli durması da bu anlamdaki önemli engellerden biri olmuştur.

2.2.1. Yerel Yönetimler Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda uygulanan siyasal ve hukuksal alandaki yeni düzenlemeler ile beraber yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanları da arttırılmıştır. Bu alanlar biri de toplumsal cinsiyet eşitliği olmuş, yerel yönetimlere bu konuda politikalar geliştirmeleri ve uygulamaları konusunda sorumluluk ve yetkiler verilmiştir. Ancak bu konuda alınacak politika kararları için yönlendirici ve denetleyici bir mekanizma geliştirilmemiş, yasal anlamda bir boşluk bırakılmıştır. Hem bunun etkisi hem de yerel yönetimlere verilen görev ve yetkilerin tam olarak tanımlanmamış olması, yerel yönetimlerin bu konudaki farkındalığının gelişmemesine ve dolayısıyla sorumluluklarını yerine getirmemelerine neden olmuştur (Sumbas, 2013). Bununla beraber, kadınların erkeklere oranla karar alma mekanizmalarına ve süreçlerine katılımının çok daha az olması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda temel problemlerden biri olarak görülmektedir.

2008-2013 yılları için hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı’na göre yerel yönetimler, hizmet alanları ile halka daha yakın idareler olarak kadın katılımına daha uygun ve kadın gündemine daha açık olabilmektedirler. “Yerel Gündem 21” programı buradan yola çıkılarak, yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için temel mekanizma olarak tanımlanmıştır. Projenin asıl hedefi, karar alma mekanizmalarına katılım konusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda yerel düzeydeki planlama; karar alma ve uygulama süreçlerine kadın ve gençlerin katılımını arttıracak ve onları daha etkin kılacak çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye’nin altmış kentinde, Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde oluşturulmuş kent konseyleri içerisinde yer alan kırk civarında kadın meclisi oluşturulmuştur (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda karşılaşılan temel problemlerden ve eksikliklerden biri, yerel yönetimleri yönlendirecek ve onları denetleyecek etkin bir mekanizmanın geliştirilmemiş olmasıdır. Bu konuda Devaux (Devaux, 2014), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mevzuatının Uygulanmasının İzlenmesi başlıklı çalışmasında, Kadın Erkek Fırsat

Eşitliği Komisyonu⁵'na (KEFEK) değinerek özellikle denetleme konusunda KEFEK'in önemli bir rolü olabileceğine dikkat çekmektedir. TBMM bünyesinde yer alan KEFEK, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yasa tasarılarının geliştirilmesi ve yine toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin hazırlanması konusunda önemli gelişmelerin yaşanmasına destek olmuştur. Bu anlamda bilgi vermeye ve paylaşmaya yönelik toplantılar düzenlemiş, ilgili kurumlardan çalışmaları ile ilgili belge toplamış ve bunların analizini yaparak bir takım önerilerde bulunmuştur. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha aktif ve etkili bir rol alabilmesi mümkün olup, bu konuda yetki alanının genişletilmesine ve yasal anlamda sorumluluklarının daha iyi tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Devaux (Devaux, 2014) da bu konuda, KEFEK'in sorumluluk ve yetki alanlarını belirleyen 5840 sayılı kanunda bir takım değişikliklerin ve genişletmelerin yapılabileceğine; paydaşlar olarak yalnızca kadın örgütleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili çalışmalar yürüten örgütler ile sınırlı kalınmayıp kamusal, sivil ve özel alandan birçok farklı aktörün sürece dahil edilmesi gerektiğine değinmektedir.

Bu anlamda KEFEK'in kapasitesinin artırılarak, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hem yönlendirici hem de denetleyici bir mekanizma olarak görülmesi, bunun işlerliğini sağlayacak etkili bir sistemin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda – özellikle yerel düzeyde – çok daha etkili sonuçlar alınabilecektir.

2.2.2. İstanbul

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin görev, yetki ve sorumlulukları, başta 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu; 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanunu ile belirlenmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. Maddesi, Büyükşehir Belediyelerinin temel yetki ve sorumluluk alanlarını belirlemektedir (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s.28). Bu yetki ve sorumluluk alanlarından toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilişkili görülenler aşağıdaki tabloda ele alınmış, cinsiyet eşitliğinin inşası için ne ifade ettikleri, nasıl kullanılabilecekleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

⁵ Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2009 yılında TBMM bünyesinde kurulmuş, temelde kadın-erkek fırsat ve hak eşitliğini sağlamayı ve bu anlamda her iki cinsiyet için de kapsayıcı bir toplumsal kalkınma yaklaşımı geliştirmeyi amaçlamıştır (Devaux, 2014).

Tablo 2.21 Büyükşehir Belediyelerinin 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nun 7.maddesi ile belirlenmiş yetki/sorumluluklarının toplumsal cinsiyet eşitliği inşası için taşıdığı anlam ve potansiyel (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s.28-29).

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nun 7.Madde Bendi	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İnşası için Anlamı/Potansiyeli
a) İlçe belediyelerinin görüşlerini alarak büyükşehir belediyesinin stratejik plânını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak	Cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı uygulanabilir, eşitlik perspektifinden bütçe dağılımı ve denetimi sağlanabilir
f) “Büyükşehir ulaşım ana plânını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini plânlamak ve koordinasyonu sağlamak; ...”	Ulaşım konusunda toplumsal cinsiyete duyarlı analiz çalışmalarından yararlanılarak başta kadın ve erkekler olmak üzere, bireylerin farklılaşan ihtiyaçlarına cevap veren ve kent içi ulaşımını, kentsel hizmetlere erişimlerini kolaylaştıran bir ulaşım sistemi geliştirilebilir
p) “...Büyükşehir içindeki toplu taşıma hatlarıyla ilgili olarak; şehir merkezine olan uzaklık, nüfus ve hattı kullanan sayısı kriterleri esas alınarak tespit edilecek hatlarla ilgili toplu taşıma hizmetlerinin işlettilmesine karar vermek.”	
m) “Büyükşehir’in bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlence, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettmek; ...”	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için başta kadın, çocuk, engelli bireyler ve yaşlılar olmak üzere toplumun dezavantajlı kesimini de kapsayacak şekilde tüm bireylere eşit fırsatlar sunan bir kentsel ortam yaratılabilir
v) “... yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak.”	Toplumsal cinsiyet perspektifinden, tüm bireylerin birbirlerinden farklılaşan ihtiyaç ve beklentilerini gözeterek kentsel hizmetlerin bunlara cevap verecek şekilde geliştirilmesi sağlanabilir, bu konuda toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalar yürüten diğer kurum ve örgütler ile ortak çalışmalar yürütülebilir

İstanbul 2020-2024 Stratejik Planı

Paylaşan İstanbul teması altında birtakım amaç ve bu amaçların hedefleri ortaya konmuş, bunlar çalışma kapsamında, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden incelenmiştir. Bu bağlamda, “sosyal ihtiyaçları eşit ve kapsayıcı bir şekilde karşılayarak paylaşan bir şehir oluşturmak”, “finansal sürdürülebilirliği sağlamak” ve “kurumsal yapıyı ve iş modelini adil, katılımcı ve yenilikçi yöntemlerle geliştirmek” amaçlarının, toplumsal cinsiyet eşitliğine gönderme yaptıkları görülmüştür. Bu amaçlar ve bunların toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilişkili görülen hedefleri, aşağıdaki tabloda ele alınmıştır. (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s. 13).

Tablo 2.22 İstanbul 2020-2024 Stratejik Planı, «Paylaşan İstanbul» kapsamında, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili amaç ve hedefler (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, Tablo:1 Amaç ve Hedefler)

TEMA	AMAÇ KODU	AMAÇ	HEDEF KODU	HEDEF
Paylaşan İstanbul	A5	Sosyal İhtiyaçları Eşit ve Kapsayıcı Bir Şekilde Karşılayarak Paylaşan Bir Şehir Oluşturmak	H1	Sosyal Destek Hizmetinin Çeşitliliğini, Etkinliğini, Verimliliğini Geliştirmek ve Kapsayıcılığını Artırmak
			H2	Eşit Haklara Ulaşamayan Toplumsal Gruplara Yönelik Hizmetleri Geliştirmek
Finansal Sürdürülebilirlik	A8	Finansal Sürdürülebilirliği Sağlamak	H3	Yeni Gelir Kaynakları Oluşturmak, Mevcut Kaynakları Tasarruf ve Bütçe Disiplini ile Eşitlik ve Şeffaflık Çerçevesinde Yönetmek
Katılımcı ve Yenilikçi Yönetim	A9	Kurumsal Yapımızı ve İş Modelimizi Adil, Katılımcı ve Yenilikçi Yöntemlerle Geliştirmek	H6	Vatandaş Deneyimini Dikkate Alarak Tüm Paydaşların Karar Alma Süreçlerine Eşit ve Etkin Katılımını Sağlamak

Stratejik planda, bağlayıcı üst plan kararlarına ve bunların İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni ilgilendiren madde ve bölümlerine, İBB için tanımladığı görev ve ihtiyaçlara yer verilmiştir. Bunlardan toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili olanlar; kaynakları (birimler), ilgili karar/bölüm ve tanımlı görev/ihtiyaçları ile beraber aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 2.23 İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni Bağlayan Üst Plan Kararlarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İle İlgili tanımlanan kısımları (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, Tablo 3: Üst Politika Belgeleri Analizi)

KAYNAK İSMİ/ BİRİMİ	İLGİLİ KARAR/ BÖLÜM	TANIMLANAN GÖREV/İHTİYAÇLAR
On Birinci Kalkınma Planı / Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Madde: 780	Kamu yönetiminde hesap verme sorumluluğunun yerleştirilmesi, katılımcılığın güçlendirilmesi, kamu hizmet sunumunda eşit ve adil muamele yapılmasının sağlanması ve şeffaflığın artırılması
On Birinci Kalkınma Planı / Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Madde: 679	Şehirleşmede yatay mimari esas alınarak; kentsel ortak yaşam, kentsel aidiyet, mahalle kültürü ve kent bilincini geliştirecek strateji ve uygulamaların yaygınlaştırılması
On Birinci Kalkınma Planı / Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Madde: 800	Belediyelerin karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolünün güçlendirilmesi
On Birinci Kalkınma Planı / Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Madde: 800.1	Dezavantajlı kesimlerin yerel yönetimlerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmaları güçlendirilerek, kent konseylerinde belirli bir oranda katılımının sağlanması, alınacak önemli kararlarda halk oylamasına başvurulabilmesi gibi yollarla yerel hizmet sunumunda bu kesimlerin ihtiyaçlarının daha fazla dikkate alınması
On Birinci Kalkınma Planı / Strateji ve Bütçe Başkanlığı	Madde: 802.3	Kamusal mekanların erişim ve güvenliğinin artırılması için mahalle bazında kırılgan kesimlere yönelik olarak yerel yönetimlerin ihtiyaç analizi yaptırması ve hizmet kalitesinin artırılması
Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi /Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	Stratejik Amaç 4.2 Sayfa: 51	Ulaşım altyapısının yaşlılara, çocuklara, engellilere daha etkin ve güvenli hizmet verecek şekilde düzenlenmesi

Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı / Kalkınma Bakanlığı	Eylem 17.1.2 Sayfa: 42	Dezavantajlı grupları dikkate alan planlama, mimari çözüm ve kentsel tasarımların yapılması
Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı / Kalkınma Bakanlığı	Eylem 1.4.4 Sayfa: 16	Belediyeler ve il özel idarelerindeki teknik elemanlara yönelik mesleki ve teknik eğitim programlarının düzenlenmesi
İstanbul Bölge Planı/ İstanbul Kalkınma Ajansı	Tablo 1 Sayfa: 30	Sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin ve akıllı büyümenin sağlanması, kentsel fonksiyonların dağılımında mekânın etkin kullanılması
İstanbul Bölge Planı/ İstanbul Kalkınma Ajansı	Tablo 1 Sayfa: 30	Katılımcılık esası, işbirliğine dayalı, kapsayıcı, bütüncül bir planlamanın yaygınlaştırılması

İBB, 2020-2024 Stratejik Planı için “katılımcılık” anlayışı ile paydaş analizi gerçekleştirmiş, bu kapsamda anketler, lansman çalışmaları, çalıştay ve toplantılar düzenlemiştir. Çalıştaylarda kamu, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların katılımı ile farklı aktörlerin sürece dahil edilmesi planlanmıştır. Bu çerçevede Hedef Kitle Çalıştayını (kadın, 65 yaş ve üzeri, çocuk, engelli), Gençlerle Buluşma, Kadınlarla Buluşma gibi çalıştaylar düzenlenmiştir. Bunların sonucunda bu farklı grupların ihtiyaç ve beklentileri tespit edilmiş, temel sorun alanları ortaya konmuş. Kadınlar açısından bu temel sorunların; trafik, doğal afet hazırlığı, altyapı ve kentsel dönüşüm ve göçmenler olduğu görülmüştür. Ayrıca kadınların, hizmet alanlarından; deprem afet acil durum yönetimi, kent yoksulluğu, çevre yönetimi ve sosyal hizmetleri öncelikli olarak tercih ettiği sonucuna varılmış.

İBB Personel durumu analizinde, mevcut personelin %83’ünün erkek, %17’sinin kadın olduğu; yöneticilerin de %81’inin erkek, %19’unun kadın olduğu ortaya çıkmıştır (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s.56). Bu analizin sonucunda kadın yönetici oranının düşük olması bir sorun olarak kabul edilmiş ve bunun artırılmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s.78). Bununla beraber “kadın erkek eşitsizliğine dayalı sosyal ve toplumsal sorunların artması” da bir sorun olarak tespit edilmiş ve buna karşılık kadınlara yönelik destek çalışmalarının artırılmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (İBB, 2020-2024 Stratejik Planı, s. 82).

Vizyon 2050 Çalışması

İBB Şehir Planlama Müdürlüğü'nün İstanbul Vizyon Çalışması ve Bütünleşik Mekansal Gelişim Strateji Belgesi'nde; İstanbul'da çevre düzeni planlarının tek başına çözüm üretmekte yetersiz kaldığı, kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekansal düzeyde ilişkilendiren bütünleşik bir stratejiye, uzun vadeli ve toplumun geniş kesimi tarafından kabul görececek bir vizyona ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur (URL-6). Ayrıca, kentlerin ve bölgelerin hızla gelişmesi karşısında parçacıl kentsel uygulamaların uzun dönemde nasıl sonuçlar doğuracağının tam olarak bilinmemesi, kentlerin ve bölgelerin bütüncül olarak uzun vadeli planlarla yönetilmesini gerekli kıldığı vurgulanmıştır. Buna göre küresel dinamiklerin de etkisiyle gündeme gelen farklı konularda (iklim değişikliği, uzun vadeli planlama, şeffaf ve katılımcı planlama gibi) yürütülecek çalışmalar ile kentlerin rekabetçi pozisyonlarının güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin bu çerçevede faaliyet göstermeleri gerekmektedir (<https://sehirplanlama.ibb.istanbul/vizyon-2050/>).

Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından “İstanbul Vizyon Çalışması ve Bütünleşik Mekansal Gelişim Strateji Belgesi Oluşturulmasına Yönelik Araştırma, Veri Toplama, Analiz, Proje ve Yönetim Modeli Çalışmaları” ortaya atılmış ve 2050 yılını hedef alacak şekilde yukarıda değinilen ihtiyaçlara cevap verilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2020 yılının temmuz ayında, BİMTAŞ bünyesinde kurulmuş olan İstanbul Planlama Ajansı Vizyon 2050 Ofisi ile iki yıl sürmesi planlanan bir çalışma başlatılmıştır. Çalışma kapsamında on yedi konu başlığı belirlemiş (bunlardan biri de Toplumsal Cinsiyet Politikaları) ve bu konu başlıkları altında İstanbul'un öncelikli meselelerinin, hedeflerinin ve gelecekte karşılaşması muhtemel sorunlarının irdelenmesi ve kentte yaşayan tüm kesimden bireylerin katılımını sağlayarak bu konularda çözüm önerileri sunulması; vizyon, strateji ve eylemlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (detaylı bilgi için bkz: <https://www.ipa.istanbul/birimler/vizyon-2050-ofisi>). Bu kapsamda 2050 çalışmasının hazırlık süreci için beş temel aşama öngörülmüş: Temel ilkelerin belirlenmesi; kentsel mevcut durum analizi raporunun hazırlanması; öncelik verilen sorunlar çerçevesinde politika ve stratejiler ile eylem ve projelerin belirlenmesi; izleme ve geri bildirim. Bu konulara dair atılacak adımlar için altı temel ilke belirlenmiş, bunlar (İstanbul Vizyon 2050 Bilgilendirme Rehberi, 2020):

- Eşitlikçi ve adil,
- Demokratik ve katılımcı,
- Dayanıklı, güvenli ve sağlıklı,
- Refah yaratan ve güvenceli,
- Korumacı,
- Şeffaf (URL-6).

Vizyon 2050 çalışmaları için, Eylül 2020’de, kentin temel sorun alanlarını ortaya koyarak bu sorunların nasıl çözüleceğine dair yol göstermesi planlanan İstanbul Kentsel Analiz Raporu yayınlanmıştır. Raporda, temel sorun alanları olarak on üç başlık/konuya yer verilmiştir. Ancak bunlar içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir başlık olarak veya herhangi bir başlığın altında bir mesele olarak ele alınmadığı görülmektedir. Aynı şekilde, İstanbul Vizyon 2050 Bilgilendirme Rehberi’nde de toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin detaylı şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Bilgilendirme Rehberi’nde Sayılarla İstanbul başlığı altında; nüfus, yaş oranları, eğitim durumu, göç, istihdam, kentsel donatılar, kıyılara erişim, yapı durumu, enerji, sera gazı salınımı ve günlük yolculuklar konularında bazı istatistiklere yer verilmiş, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili herhangi bir veri ise ortaya konmamıştır.

Bilgilendirme rehberinin İstanbul Vizyon 2050 İçin Ulusal Çerçeve başlığı altında: iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, enerji verimliliği, sosyal politikalar, kentleşmede teknolojik ve yenilikçi yaklaşımlar, katılımcı ve demokratik yerel yönetim politikaları gibi konular ele alınmıştır. Ancak rehberin Uluslararası Referans Belgeleri başlığı kapsamında ele alınan bazı bağlayıcı uluslararası antlaşma, konferans ve forumların toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili ilke ve hedefleri dışında, Vizyon 2050 özelinde herhangi bir ‘toplumsal cinsiyet eşitli’ hedef veya stratejisine yer verilmemiştir.

Kadının Güçlenmesi Stratejisi Eylem Planı

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadın-erkek fırsat eşitliğinin tüm politika alanlarına dahil edilmesini sağlamak için “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” hazırlanmış ve 2008-2013 yılları arasında uygulanmıştır. Bunun devamında, 2018-2023 yıllarını kapsayacak şekilde, “Kadının Güçlenmesi Stratejisi Eylem Planı” hazırlanmış. Çalışma, kadınların güçlendirilmesine yönelik farklı alan ve seviyelerde (kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, özel sektörün ve ilgili diğer

kuruluşların) yapılacak çalışmalarda; karar alma süreçleri ve politikaların geliştirilmesinde yol gösterici nitelikte bir belge olarak sunulmuş. Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda beş temel politika eksenine – eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medya – değinilmiş ve bu doğrultuda yirmi bir hedef, yirmi bir strateji ve yüz yirmi altı faaliyete yer verilmiş (Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023, s.16-17).

Bu planlar ile beraber İBB'nin gerçekleştirmiş olduğu güncel (2019) kentsel çalışmalar da incelendiğinde; Çocuklar İçin Şehir Planlama, İklim Değişikliği ile Mücadele Kapsamında Şehir Planlama Araçlarının Geliştirilmesi ve Katılımcı Planlama çalışmalarına yer verilirken toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bir çalışmaya yer verilmediği görülmüştür. Bu da toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik analiz ve veri çalışmaları konusunda geri kalındığını, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yaklaşımın, genel söylem ve vaatlerden, uluslararası hedeflerin pratiğe yansıtılması için bir çabanın bulunmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yaklaşımların, ilk ortaya çıkışlarından günümüze kadar olumlu anlamda önemli gelişmeler gösterdiği; yaklaşımlara farklı bakış açılarının dahil edildiği ve yaklaşımın da farklı politika alanlarına dahil edildiği görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşasında farklı aktörlerin sürece katılımı önemli olduğu gibi, özellikle yerel yönetimlerin, halka daha yakın mekanizmalar olarak sürecin ana aktörleri oldukları, olmaları gerektiği görülmüştür. Bu bakımdan, yerel yönetimlere toplumsal cinsiyet bakış açısının getirilmesinin, politika kararları ve uygulama süreçlerine bu bakış açısının yansıtılmasının gerektiği anlaşılmıştır. Planlama bakımından geliştirilebilecek politikalar, uygulama araç ve yöntemleri bu nedenle önemli görülmüş ve yerel yönetimlerin bu noktada alabilecekleri roller, örneklerden de yararlanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Planlamanın, toplumsal cinsiyete duyarlı analiz, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve kadın dostu kentler gibi yöntemlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanması, yani gündelik yaşama yansıtılması konusunda önemli katkılar sağladığı görülmüştür.

İsveç örneği incelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili geliştirilen yaklaşımların, politika alanlarına başarılı bir şekilde yansıtılabilmesi için yasal dayanaklar ve etkili araçlar geliştirildiği; ayrıca bunların çalışmaları için denetim mekanizmaları tanımlandığı, böylece toplumsal cinsiyet eşitliğinin

söylemden pratiğe geçirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Yapılan araştırma ve istatistikler de bu konuda başarıya ulaşıldığını kanıtlar niteliktedir.

Türkiye’de ise, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda bir önceki bölüm sonucunda değinildiği gibi bazı temel problemlerin yer aldığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bağlayıcı uluslararası kararlar başta plan raporları olmak üzere çeşitli belgelere yansıtılmış olsa da, kabul edilen bu karar hedeflerinin pratiğe yansıtılabilmesi için gerekli araç ve mekanizmaların tanımlanmadığı, bu konudaki ihtiyaçların tam olarak dile getirilmediği görülmüştür. Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yaklaşımlar ve bu doğrultuda geliştirilen araç ve mekanizmalar incelendiğinde, bunların Türkiye özelinde yapılmış analizlere; nitelikli ve spesifik bulgular içeren verilere dayanmadığı görülmüştür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik geliştirilen politikalar, daha çok AB ya da küresel ölçekte kabul gören yüzeysel yaklaşım ve hedeflere referans vermektedir. Bu nedenle gerek planlama gerek diğer politika alanlarında geliştirilen cinsiyet eşitlikçi yaklaşımlar, mevcut sorun ve ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalmaktadır.

Bunlarla beraber, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda geliştirilen politikaların uygulanabilmesi, işlerliklerinin sağlanması için süreci kontrol edecek, yönlendirici ve denetleyici bir mekanizmanın tanımlanmamış olması oldukça büyük bir eksikliktir. Geliştirilecek herhangi bir politikanın karar alma, uygulama ve izleme süreçleri, toplumsal cinsiyet eşitliği inşasında en önemli adımlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Planlamada nasıl izleme aşaması uygulanıyor, plan süreci planların uygulanması ile son bulmuyorsa, politikaların uygulanması sürecinde de takip ve izleme aşaması sürdürülebilir bir eşitlik anlayışı için gerekli olmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşası çok boyutlu; farklı aktörlerin katılımını ve yenilikçi bakış açılarını ve uygulama yöntemlerini gerektiren bir süreç olarak algılamak gerekmektedir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha kapsayıcı planlama yaklaşım ve araçlarının geliştirilmesine, bunların yere özgü analiz verilerine dayandırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu analizler sonucunda, çalışılan bölge özelinde farklı cinsiyet rolleri, bunların farklı talep ve ihtiyaçları tespit edilebilecektir. Buradan yola çıkan plan kararları ve bunların uygulamaları da mevcut ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olacaktır. Ancak bu noktada, karar alma mekanizmalarına ve süreçlerine cinsiyet eşitliği perspektifinin getirilmesi; kadın ve erkek katılım oranlarında eşitlik sağlanması gerektiği anlamına da

gelmektedir. Aksi halde, alınacak kararlar, her iki cinsiyetin hak ve isteklerini eşit oranda ve doğru şekilde ifade etmiş olmayacaktır. Bu eşitsizliğin de kentsel mekan ve dolayısıyla gündelik yaşamdaki olumsuz etkileri devam edecek ve önlenmediği sürece katlanacaktır. Yerel yönetimlerin bu bakımdan farkındalıklarını arttırmak ve geliştirecekleri politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmasını sağlamak, bu konuda denetim ve kontrol mekanizmaları kurmak gerekmektedir. İkinci bölümün sonucunda ortaya konan adımlar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin inşa süreci için yapılabilecekleri, bu konudaki önerileri ortaya koymaktadır.

4. KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi Ve Eylem Planı 2018-2023. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/6315/kad%C4%B1n%C4%B1n-gue%C3%A7lenmesi-strajesi-belgesi-ve-eylem-plan%C4%B1-2018-2023.pdf> 17 Ocak 2021.

Akarçay, P. (2019). İsveç'te cinsiyet eşitliği politikaları. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 1-27.

Alkan, A. (1999). Toplumsal cinsiyet ve kent planlaması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(4).

Alkan, A. (2000). Yerel Politika ve Kadın.

Andersson, E., Johansson, M., Lidestav, G., & Lindberg, M. (2018). Constituting gender and gender equality through policy. *Equality, diversity and inclusion: An international journal*. 37(8), 763-779.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (2006). Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/693/ekutuphane2.1.7.5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 10 Ocak 2021.

Ayata, A. ve Takkaç, H. S. (2020). AB-Türkiye İlişkileri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Politikaları AB İlerleme Raporları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 197-214.

Bal, M. D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.

Bazzanella, L., Caneparo, L., Corsico, F., & Roccasalva, G. (2012). The Future of Cities and Regions. *Springer Geography*. 65-99. doi:10.1007/978-94-007-2518-8

Berkün, S. ve Çeştepe, H. (2016). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Aşılmasında Kadın Dostu Kentler. *International Congress of Management Economy and Policy*, 3, 2599-2611.

Burgess, G. (2008). Planning And The Gender Equality Duty–Why Does Why Does Gender Matter?. *People, Place & Policy Online*, 2(3), 112-121.

Çağlar, G. (2013). “Gender Mainstreaming.” *Politics & Gender*, 9(3), 336-344.

Çakır, E. H. (2011). Kadın İstihdamında Yerel Yönetimlerin Rolü, Görevleri ve Sorun Alanları. *Kadın Emeği Konferansı Kadın İstihdamı ve Sorun Alanları*. Ankara, 3(2011), 75-86.

Çelik, Ö. ve Atabey, S. E. (2013). Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(4), 151-166.

Daly, M. (2005). Gender mainstreaming in theory and practice. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 12(3), 433-450.

Devaux, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mevzuatının Uygulanmasının İzlenmesi.

England, K. V. (1991). Gender Relations And The Spatial Structure Of The City. *Geoforum*, 22(2), 135-147.

Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Y. E. ve Paksoy, S. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 5(9).

Forsberg, G., & Stenbacka, S. (2017). How To Improve Regional And Local Planning by Applying a Gender-Sensitive Analysis: Examples From Sweden. *Regional Studies*, 52(2), 274–284.

Gender Equality Index 2020: Digitalisation And The Future Of Work (t.y.). <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/SE> 18 Aralık 2020.

Gender Equality Policy in Sweden (2019). Government Offices of Sweden (t.y.). <https://www.government.se/4a7738/contentassets/efcc5a15ef154522a872d8e46ad69148/genderequalitypolicyinsweden#:~:text=The%20goal%20for%20Swedish%20gender,inhibitive%20gender%20roles%20and%20structures> 26 Aralık 2020.

Greed, C., Davies, L., Brown, C., & Duhr, S. (2003). Gender equality and plan making: Gender mainstreaming toolkit.

Greed, C. (2005). Overcoming the factors inhibiting the mainstreaming of gender into spatial planning policy in the United Kingdom. *Urban studies*, 42(4), 719-749.

Güney, M. E. ve Üstündağ, B. (2020). Kadın Dostu Kent Yaklaşımı Kapsamında Kentsel Açık Yeşil Alanların Değerlendirilmesi: Bornova Örneği. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year*, 1(36), 38-65.

Horelli, L. (2017). Engendering urban planning in different contexts – successes, constraints and consequences. *European Planning Studies*, 25(10), 1779–1796.

Huning, S. (2019). From Feminist Critique To Gender Mainstreaming—And Back? The Case Of German Urban Planning. *Gender, Place & Culture*, 27(7), 944-964.

Ikävalko, E., & Kantola, J. (2017). Feminist resistance and resistance to feminism in gender equality planning in Finland. *European journal of women's studies*, 24(3), 233-248.

İçli, G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve küreselleşme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 134-143.

İstanbul Planlama Ajansı & Vizyon 2050 Ofisi (2020). İstanbul Kentsel Analiz Raporu.

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344.

Klatzer, E. (2012). Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ve Bütçeleme Kılavuzu. TESEV Yayınları.

Larsson, A. (2006). From Equal Opportunities To Gender Awareness In Strategic Spatial Planning: Reflections Based On Swedish Experiences. *Town Planning Review*, 77(5), 507-531.

Malaza, N. (2009). Gender In Planning And Urban Development. Commonwealth Secretariat Discussion Paper, 7.

Ministry for Foreign Affairs Sweden. (2008). Swedish assessment of multilateral organisations, The United Nations Development Fund for Women (UNIFEM). Ekim, 2008. Article no: UD 09.027. <https://www.government.se/49b74f/contentassets/bdee6c78c5ee489caa50c8bc4a6524d8/the-united-nations-development-fund-for-women-unifem> 02.02.2021.

Numhauser-Henning, A. (2015). The policy on gender equality in Sweden. *Women's Rights &*

Gender Equality, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament.

Ortiz Escalante, S., & Gutiérrez Valdivia, B. (2015). Planning From Below: Using Feminist Participatory Methods To Increase Women's Participation In Urban Planning. *Gender & Development*, 23(1), 113–126. doi:10.1080/13552074.2015.1014206

Pınarcıoğlu, Ö. Ü. N. Ş ve Öz, M. B. (t.y.) Belediyelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifi: Stratejik Planlar Üzerinden Bir Değerlendirme. www.cudesjournal.com info@cudesjournal.com, 2(1), 78-91.

Sandberg, L., & Rönnblom, M. (2016). Imagining the ideal city, planning the gender-equal city in Umeå, Sweden. *Gender, Place & Culture*, 23(12), 1750-1762.

Sargın, A. (2013). Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar.

Saygılıgil, F. (2015). Toplumsal cinsiyet tartışmaları.

Spain, D. (2014). Gender and Urban Space. *Annual Review of Sociology*, 40(1), 581–598. doi:10.1146/annurev-soc-071913-043446.

Stockholms Stad. Stockholm City Plan (t.y.).

https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/oversiktplan-ny_light/english_stockholm_city_plan.pdf 10 Ocak 2021.

Stockholms Stad. Vision 2040 A Stockholm for Everyone (t.y.).

https://international.stockholm.se/globalassets/vision-2040_eng.pdf 10 Ocak 2021.

Stratigaki, M. (2005). Gender Mainstreaming vs Positive Action: An Ongoing Conflict in EU Gender Equality Policy. *European Journal of Women's Studies*, 12(2), 165-186.

Sumbas, A. (2013). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'de Belediyelerin Hukuksal ve Siyasal Durumları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 31-44.

Swedish Institute (t.y.). Guide to Gender Mainstreaming. <https://si.se/en/guide-to-gender-mainstreaming/> 18 Aralık 2020.

Şehir Planlama Müdürlüğü (t.y.). İstanbul Vizyon Çalışması Ve Bütünleşik Mekansal Gelişim Strateji Belgesi. <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/vizyon-2050/>

Şener, Ü., ve Demirdirek, H. (2014). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Çalışması.

Şenol, N. (2015). Kadın Dostu Kentler Avrupadan Örnekler.

Tekinbaş, E. (2015). Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi. <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/kdk-uygulama-rehberi.pdf> 5 Ocak 2021.

Thomas, H. (2008). Race equality and planning: a changing agenda. *Planning, Practice & Research*, 23(1), 1-17.

Tokman, L. Y. (2019). A Gender Equality Approach To Istanbul's Urban Development. *Turkish Policy Quarterly*, 18(1), 107-116.

Tüğen, K., ve Özen, A. (2008). Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı. *Maliye Dergisi*, 154, 1-11.

UNDP. (2006). Gender Equality: Evaluation of Gender Mainstreaming in UNDP.

UNDP. (2018). Gender Equality Strategy 2018-2021.

UNDP. (2018). Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Anaakımlaştırılması. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/poverty/yerel-yoenetimlerde-toplumsal-cinsiyet-eitliinin-anaakmlatrlmas.html> 24 Aralık 2020.

Van Geldermalsen, M. & Jaeckel, M., (2006). Gender equality and urban development: Building better communities for all. *Global Urban Development*, 2(1), 1-7.

Varhan, E (2017). Kentte Kadın Görünürlüğü Yerel Yönetimlerde Kadının Temsili.

Vatandaş, D. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(35) , 29-56.

Yavuz, Ö. (2015). Kadınların toplumsal hayata katılımında yerel yönetimlerin rolü (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yücel, I , Kutlar, İ . (2020). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kadınlara Yönelik Hizmetlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3 (1) , 151-169 . DOI: 10.33708/ktc.733045

URL-1, <https://eige.europa.eu/about> European Institute for Gender Equality, About EIGE. 20 Aralık 2020.

URL-2, <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/SE> European Institute for Gender Equality, Gender Equality Index. 24 Aralık 2020.

URL-3, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women> UN Women, About UN Women, work and priorities. 20 Aralık 2020.

URL-4, <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-impact-assessment/swedish-municipalities-salar> European Institute for Gender Equality. Gender Impact Assessment, Swedish Municipalities (SALAR). 25 Aralık 2020.

URL-5, <https://skr.se/tjanster/englishpages/activities/genderequality.16280.html> Sveriges Kommuner och Regioner. Gender Equality. 25 Aralık 2020.

URL-6, <https://www.vizyon2050.istanbul/> Vizyon 2050 Ofisi. 28 Aralık 2020.

YEREL YÖNETİMLERDE LGBTİ+ POLİTİKALARININ VE FAALİYETLERİNİN SEYRİ

Defne GÜZEL

Kaos GL

Özet

Yerel yönetimler geçmişten bugüne LGBTİ+ örgütleri ile temas halinde olmuş ve LGBTİ+ politikaları ile faaliyetlerini belediyeler nezdinde uygulamış ve hayata geçirmiştir. 2013 yılında başlayan ve etkisini uzun süre hissettiren Gezi Direnişi ile bu süreç ivme kazansa da 2016 yılında başlayan ve 2018 yılına dek süren OHAL süreci ve ardından 2020 yılında Türkiye’de etkisini hissettiren COVID-19 salgını ile yerel yönetimlerde süregelen LGBTİ+ politikaları ve faaliyetleri sekteye uğramıştır.

Sağ popülizmin küresel boyutta söylemlerini ve etkisini giderek artırdığı bu süreçte yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikalarına ve faaliyetlerine verdiği yanıtı izlemek önem arz etmektedir. Bu çalışma, bahsi geçen sürece dair bir hafıza ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sürecin izlenmesiyle ortaya konulacak hafıza yerel yönetimlerde LGBTİ+ politikalarının ve faaliyetlerinin artırılması için kaynak görevi üstlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Belediye, COVID-19, LGBTİ+, Yerel yönetim, OHAL, Pandemi

THE COURSE OF LGBTI+ POLICIES AND ACTIVITIES IN LOCAL GOVERNMENTS

Abstract

Over the years, local governments have been in contact with LGBTI+ organizations and have applied LGBTI+ policies within their municipalities. Although this practice gained momentum after the enduring Gezi Park Protests, it was interrupted by the state of emergency from 2016-2018, followed by the Covid 19 pandemic. It is, therefore, of vital importance to monitor closely how local governments respond to the LGBTI+ policies at a time when right populism is on a global rise. This study aims to create a recollection of the period mentioned above. Such a recollection will provide information on further LGBTI+ policies and activities regarding local governments as a resource.

Keywords: COVID-19, LGBTI+, Local government, Municipality Pandemic, State of emergency,

Giriş

LGBTİ+’lar geçmişten bugüne kentte ve mekânda var olmakta, tarihin en eski anlarından bu yana var oldukları kenti ve mekânı değiştirmekte ve dönüştürmektedir. LGBTİ+’ların varlığına verilen olumsuz yanıt ise insan hakları ihlalleri ile yakından ilgilidir. Bu olumsuz yanıtın içerisinde çoğunlukla nefret söylemi ve nefret suçu örnekleri yer almakta, LGBTİ+’ların mekânları talan edilmekte, hizmet alma hakkı engellenmekte ve barınma hakkı, sağlığa erişim hakkı, çalışma hakkı, yaşam hakkı gibi en temel haklarının kesintiye uğraması için ayrımcı stratejiler yürütülmektedir.

LGBTİ+’ların kentteki varlığı her ne kadar gettolarda yoğunlaşsa bile her gettonun, her kentin bir yönetim modeli bulunmaktadır. Çoğu zaman kentte LGBTİ+’lara dönük uygulanan ayrımcılık ve şiddet görmezden gelinse ve bu şiddeti kimi zaman da devletlerin kendisi uygulasa bile LGBTİ+’lar eşit yurttaşlık hakları için ses çıkarmaktadır. Bu ses çıkarma hali toplumlara, sivil toplum örgütlerine, devletlere ve yerel yönetimlere sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Her ne kadar Türkiye’de 2013 yılında Gezi Direnişi ile birlikte ve LGBTİ+ sivil toplumunun destekleriyle yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikaları ve faaliyetlerine dönük çalışmaları ivme kazansa da özellikle 2016 yılından bu yana OHAL süreci, COVID-19 salgını ve sağ popülist söylemlerin daha da artmasıyla birlikte bu çalışmalar bir düşüş yaşamaktadır.

Çalışmanın araştırması kapsamında Kaos GL 2017 Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılıkla Mücadelede Yerel ve Bölgesel Yönetimlerin İyi Uygulamalar Derlemesi incelenmiştir. Bahsi geçen çalışma sağlık, barınma, istihdam, turizm gibi alanlarda iyi uygulama örneklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca SPoD’un hazırladığı 2018 Belediye Eşitlik Endeksi Raporu incelenmiştir. Belediye Eşitlik Endeksi Raporunda Türkiye’de LGBTİ+ alanında çalışan belediyelerin 2017 yılına dek olan çalışmaları listelenmiştir. Türkiye’de yerel yönetimlerin son dönemde LGBTİ+ politikalarına ve faaliyetlerine dönük çalışmalarının azalmasına ilişkin kaynak olarak ise Kaos GL’nin 2021 yılında yerel yönetimler alanında çevrim içi olarak düzenlediği odak grup toplantılarının toplantı raporları taranmıştır. Bu toplantı raporları daha sonra yerel yönetimlere dair başka metinleri de içeren Kaos GL’nin hazırladığı Yerel Yönetimler ve LGBTİ+ Hakları kitabında özetlenmiştir.

Bu çalışma hem Türkiye’deki LGBTİ+ tarihinin geçmişine ışık tutmak, hem yerel yönetimlerde gerçekleşen kimi olumlu faaliyeti yansıtmak hem de son dönemde yerel yönetimlerde LGBTİ+ çalışmaları hususunda kaybedilen ivmenin sebeplerini aramak için oluşturulmuştur. Bu anlamda, Yerel Yönetimlerde LGBTİ+ Politikalarının ve Faaliyetlerinin Seyri çalışması bir hafıza oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu hafıza gelecek çalışmalar için bir kaynak görevi üstlenme amacını taşımaktadır.

Yöntem

Bu çalışma özellikle 2013 yılı ve sonrası yıllara odaklanmak üzere internet haberlerinin taranması yöntemiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda birçok internet haberi, video ve dijital içerik incelenmiş ve çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur. İncelenen içerikler çalışmanın kaynak listesi bölümünde sıralanmıştır. Çalışmanın ana hatlarını oluşturan bu girdiler anlamlı başlıklar altında açıklanarak bölümlere ayrılmıştır. Bu haliyle bir araştırma ve yazılı tarih çalışmasının hayata geçirildiği söylenebilir.

İçerik taramaları çoğunlukla kaosgl.org üzerinden gerçekleştirilse de her zaman için bu haber sitesine bağlı kalınmamış, farklı kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Dijital içeriklerin yanı sıra çalışmada Kaos GL’nin yerel yönetimler alanında gerçekleştirdiği ve yakın zamanda Yerel Yönetimler ve LGBTİ+ Hakları kitabında da yayınlanan odak grup çalışmalarının raporlarından faydalanılmıştır. Özellikle 2016 yılı sonrasında yerel yönetimlerde LGBTİ+ çalışmaları içerisinde yaşanan problemlere ilişkin kaynak azlığı sebebiyle çalışma anlamlı bir kronoloji oluşturmak için tasarlanmıştır.

LGBTİ+’ların yakın dönem tarihi, COVID-19 salgınında LGBTİ+’ların durumu, yerel yönetimlerde LGBTİ+ çalışmalarının ivme kazandığı dönem, sağ popülizmin ve salgının yarattığı atmosfer, belediye faaliyetlerinde yaşanan ivme kaybı başlıklar halinde sunulmuş ve yaşanan sürecin anlaşılabilir olmasına ilişkin bir bütün oluşturulmaya çalışılmıştır.

LGBTİ+'ların kentteki ve mekândaki varlığına dönük kısa bir bakış

Türkiye'nin yakın geçmişinde LGBTİ+'ların kent ve mekânda varoluş mücadelesi hamamlar, parklar, sinemalar ve barlar özelinde şekillenmiştir. Bu durumun başlıca sebepleri arasında bahsedilen mekânların kamufle olmaya elverişli olması düşünülebilir. Bu varoluş mücadelesi elbette sosyalleşme, tanışma, arkadaşlık kurma, cinsel pratikler yaşama gibi temel ve doğal talepleri içermektedir (URL1). Taşradan kente göç eden LGBTİ+'larla birlikte LGBTİ+'lar bir arada yaşamanın yollarını aramış ve hem sosyalleşme hem de dayanışma amacıyla kendi sokaklarını yaratmıştır (URL2).

LGBTİ+'lar bu mekânlarda varoluş mücadelesine halen devam ederken bir yandan da mekânları dönüştürmekte ve LGBTİ+ kültürüyle bezemektedir. Buna karşın, ayrımcılık ve nefret tutumları da LGBTİ+'ların peşini bırakmamıştır. Örneğin, 2018 yılında restore edilen İzmir Namazgâh Hamamı için İzmir Hamamcılar Banyocular Esnaf Odası Başkanı Nafi Karaca, *“Geylere teslim edip kötü amaçla kullanılmasını istemiyoruz,”* açıklamasında bulunmuştur (URL3). Bir başka örnekte ise, 2013 yılında kız arkadaşıyla birlikte Galatasaray Hamamı'nın kadınlar bölümüne girmek isteyen aktivist Ebru Kırancı hamam görevlileri tarafından içeri alınmamış ve kız arkadaşıyla birlikte darp edilmiştir (URL4).

Ayrımcılık ve nefret tutumları yalnız hamamlarla sınırlı değildir. 2013 yılında İstanbul Emniyeti Asayiş Şube Müdürlüğü Ahlak Büro Amirliği polisleri Beyoğlu ve Şişli'de iki sinemada “gey ilişkisi” suçlamasıyla 72 kişiyi gözaltına almış, ardından Kartal'daki bir sinemada 24 kişiyi gözaltına almıştır (URL5). Bir başka örnekte ise, dönemin örgütü Kaos GL İzmir, 2008 yılında Tapas Bar adlı mekânda parti yapacağını duyurmuş ve mekân sahibi son anda partiyi iptal etmiştir (URL6). Son olarak, 2021 yılında ise Şişli Kaymakamlığı, LGBTİ+ Onur Haftası'nın Maçka Parkı'nda gerçekleştireceği pikniği önce yasaklamış, ardından polis pikniğe müdahale etmiştir (URL7).

Günümüzde ise LGBTİ+'lar hamam, bar, park ve sinemalarda sosyalleşmeye devam etseler de artık kentlerin birçok yerinde varoluş mücadelelerini sürdürmektedir. İnternet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla LGBTİ+'ların tanışma platformları hem yaygınlaşmış hem dijital mecraya da taşınmıştır. LGBTİ+'ların yan yana gelmesini ve görünür olmasını istemeyen aynı fobik ve ayrımcı zihniyet bu kez kendisini dijital mecrada da göstermiş ve 2013 yılında LGBTİ+ tanışma uygulaması olan Grindr'a erişimi engellemiştir (URL8).

Bu örneklerin yanı sıra, Türkiye LGBTİ+ tarihine damga vurmuş örneklerden de kentte ve mekânda LGBTİ+'lara dönük ayrımcı tutumları anlayabilmek için bahsetmek gerekir.

12 Eylül askeri darbesi LGBTİ+'lar için ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. 70'li yıllarda Abanoz Sokak'ta oturan ve seks işçiliği yapan translar polis müdahaleleriyle karşı karşıya gelmekteydi. 70'lerin sonunda Abanoz Sokak kapanmış ve askeri darbenin gerçekleşmesiyle LGBTİ+'lar evlerinden, sokaklardan ve çalıştığı yerlerden toplanmıştır. Geylere, beş yıl süreyle şehre giremesinler diye damga vurulmuş, toplanan LGBTİ+'lar trenlere bindirilip Eskişehir'e sürülmüştür (URL9).

LGBTİ+'ların Beyoğlu'ndaki gettoları zamanla küçülmüş ve 90'lı yıllarda özellikle seks işçisi translar Ülker Sokak'ta ikamet etmeye başlamıştır. Ülker Sokak'ta gerçekleşen bu yoğunlaşmayla birlikte sokaktaki komşuluk ilişkileri düşmanlık ilişkisine dönmüş, sokaktaki diğer sakinler polisle iş birliği yaparak transları sokaktan sürme girişimlerinde bulunmuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne Süleyman Ulusoy'un (Hortum Süleyman) getirilmesiyle birlikte transların evlerinin kapıları kırılmış ve translara dönük şiddet olayları yaşanmıştır. Sokaktan neredeyse tüm trans nüfus gönderilmiştir (URL10).

Ağır insan hakları ihlallerinin olduğu bir başka olay ise Bursa'da yaşanmıştır. 2006 tarihinde Bursa'da gerçekleştirilmek istenen ve önceden izni alınan yürüyüş Bursa Spor taraftar gruplarının saldırısına uğramış, yürüyüş için toplanan hak savunucularına linç girişiminde bulunulmuş, LGBTİ+'lar dernek ofisine sığınmak zorunda kalmış, derneğin camları taşlanmış ve şehir dışından gelen LGBTİ+'lar geri dönüş seferlerinde otobüslerde gizlenerek yolculuk etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında ise valilik, emniyet gibi güçler hiçbir önlem almamıştır (URL11).

Son olarak, 2006 yılında Ankara Eryaman'da inşaat sektörünün canlanması, organize çete saldırılarının Eryaman'da yaşayan translara sıçramasına sebep olmuştur. Polis, inşaat firmaları ve çeteler el birliğiyle özellikle trans kadınlara dönük şiddeti arttırmış ve bu saldırılar neticesinde birçok trans kadın semti terk etmek zorunda kalmıştır. Benzer olaylar Ankara Esat'a da sıçramış, translar sokakta kefenli ve mumlu eylemler gerçekleştirmiştir. Bu saldırılarda çete üyelerinden birine dava açan Dilek İnce iki yıl sonra Ankara Etlik'te pompalı tüfekte öldürülmüş, katili hala bulunmamıştır (URL12).

Yaşanan bu olaylar işkence ve kötü muamele yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı, toplanma hakkı, barınma hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel insan haklarına dönük ihlaller içermektedir. LGBTİ+’lara dönük gerçekleştirilen organize nefret ve çete saldırıları karşısında LGBTİ+’ların insan haklarını ve can güvenliğini gözetici hiçbir önlem alınmamıştır.

LGBTİ+’lar bugün şehirlerin birçok yerinde varlığını sürdürmesine, birçok mekân LGBTİ+ veya LGBTİ+ dostu olarak kendisini tanıtmaya rağmen kimi zaman bazı mekânlar ise açık açık LGBTİ+ kapsayıcı olmadığını belirtmektedir. Örneğin, 2017 yılında Mersin Onur Haftası etkinliklerinin de bir kısmının yapılacağı The Monard Hotel “gelen tepkiler üzerine” etkinlikleri iptal ettiğini duyurmuştur (URL13).

Yine 2017 yılında Beşiktaş Belediyesi, LGBTİ+ Onur Haftası olması dolayısıyla belediye binasına gökkuşağı bayrağı asmış ve bunu “Freddie Mercury’nin Askerleriyiz” cümlesiyle sosyal medya hesaplarında paylaşmıştır. Dönemin Beşiktaş Belediye Başkanı Murat Hazinedar ise bu paylaşımı kaldırıp kendi sosyal medya hesabından “*Biz sadece Hz. Muhammed Mustafa (Sav) ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün değerlerinin peşinde Devletimizin ve Milletimizin askeri oluruz,*” paylaşımında bulunmuştur (URL14).

24 Nisan 2020 tarihinde ise Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş’ın Cuma Hutbesi Türkiye’nin bütün camilerinde okutulmuştur. Söz geçen hutbede Erbaş şunları söylemiştir: “*Ey İnsanlar! İslam zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lûtiliği, eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti? Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesi...*” Erbaş, bu hutbesiyle LGBTİ+’ları doğrudan hedef göstermiştir (URL15).

Son olarak Osmaniye’de 2020 yılında Keyfi Künefe adlı mekân, girişine “LGBT’ye kapalıyız” adlı bir afiş asmıştır (URL16).

Yaşanan bu süreçleri LGBTİ+’ların kendi gettolarını, kendi mekânlarını yarattığını yahut bulundukları mekânları dönüştürdüğünü söyleyerek özetlemek mümkündür. Buna karşın daima LGBTİ+’ların kentteki ve mekândaki varlığını silmek isteyen, ağır insan hakları ihlalleri uygulayan kişiler ve kurumlar da LGBTİ+’ların izini sürmüş, sürmeye de devam etmektedir.

LGBTİ+’ların temel haklardan yararlanmasının önüne geçilmesini örneklerle somutlaştırmak gerekirse; 2021 yılında Boğaziçi Protestolarında kayyum rektör olarak bilinen Melih Bulu, Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ+ Çalışmaları Kulübü’nü hukuksuzca kapatmış ve kararı Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı duyurmuştur (URL17).

Sağlığa erişimde ayrımcılığa dikkat çekmek açısından ise yine 2021 yılında; Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde genel cerrah Erol K, trans kadın Pelin'i tedavi etmemiş ve "travesti olduğunu bilsem ellemezdim. Ellerim kirlendi" diyerek Pelin'i dışarı atmıştır (URL18).

Öte yandan hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesine katkı sağlamakla yükümlü kent konseyleri açısından düşünüldüğünde; 2017 yılında Bursa Kent Konseyi, Özgür Renkler Derneği'nin Nilüfer Müzik Festivali'nde gerçekleştirmek istediği LGBTİ+'lar Buluşması etkinliğini hedef göstermiştir (URL19).

LGBTİ+'ların hayatın her alanında hedef haline gelebildiğinin bir diğer kanıtı olarak 2020 yılında Pangaltı'daki Namlı Market çalışanının LGBTİ+'lara dönük ardı ardına üç saldırı gerçekleştirmesi örnek olarak gösterilebilir (URL20).

Hamamlar, barlar, parklar ve sinemalar ile başlayan LGBTİ+'ların mekânla olan ilişkisi zaman içerisinde şehrin birçok yerine yayılmış ve dijital olarak da kendisini devam ettirmiştir. Bu gelişmeye karşın LGBTİ+'lar kendi mekânlarından süreç boyunca arındırılmaya çalışılmış ve LGBTİ+'lara dönük çeşitli şiddet eylemlerinde bulunulmuştur.

COVID-19 salgınında LGBTİ+'lar için kent ve mekân

2020 yılında Türkiye'de kendisini hissettiren COVID-19 salgınının yarattığı insan hakları ihlalleri LGBTİ+'lar tarafından daha derinden deneyimlenmiştir.

Merkezi İzmir'de bulunan Genç LGBTİ+ Derneği bu kapsamda 2020 yılında "COVID-19 Salgınında LGBTİ+ Topluluğunun Durumu" araştırmasını gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları ve bulguları göstermektedir ki salgın döneminde LGBTİ+'ların ayrımcılık sebebiyle yaşadığı mental sorunlarına ilişkin psiko-sosyal destek mekanizmalarından faydalanmaları sekteye uğramıştır. Geçinemeyen LGBTİ+'lar ailelerinin evlerine dönmek zorunda kaldıkları için şiddete uğrama riskleri artmıştır. Eğlence sektöründen para kazanan LGBTİ+'lar bu dönemde işsiz ve parasız kalmış, sosyalleşmenin hayati önem taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda bu dönemde yalnızlaşmış ve bir arada güçlenme metotlarını hayata geçirememiştir. Öğrenci LGBTİ+'lar bu süreçte kampüslerin sunduğu sosyal olanaklardan mahrum kalmış, ailelerinin yanına geri dönmek zorunda kalarak şiddet döngüsünün içine itilmişlerdir (URL21).

Bu döneme ilişkin bir başka çarpıcı örnek ise polisin seks işçisi transların çalıştığı ve ikamet ettiği İstanbul Bayram Sokak'taki evlerini mühürlemesi ve buradaki transları gözaltına almasıdır. Yani salgın döneminde seks işçisi translar hem evsiz hem de işsiz bırakılmıştır (URL22). Öte yandan LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları hak ihlalleri medyada yeteri kadar yer bulamamış, LGBTİ+'ları suçlularlaştırarak hedef gösteren medya LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları hak ihlallerine paravan oluşturmuştur. Yakın geçmişin "travesti terörü" manşetlerinin yerini bugün "sapkın", "LGBT-İ üyesi" gibi cümleler almıştır. Atılan bu manşetlerle LGBTİ+'lara dönük olumsuz bir algı yaratılmakta ve bu algının yardımıyla LGBTİ+'lara uygulanan şiddet örtbas edilmektedir.

Salgının devam etmesiyle beraber LGBTİ+'lara dönük hak ihlalleri de sürmektedir. Salgında LGBTİ+'ları önceleyecek çalışmalar kamu kurumları tarafından hayata geçirilmemektedir. Bunun yerine LGBTİ+'lar bu süreçte daha da yalnızlaştırılmakta ve bireysel baş etme metotlarına terk edilmektedir. Genç LGBTİ+ Derneği'nin gerçekleştirdiği araştırma LGBTİ+'ların yerel yönetimlerin desteklerine salgın döneminde erişmekte zorluk yaşadığını da ortaya koymaktadır.

Özgür Renkler Derneği'nin hazırladığı Bursa'da Yaşayan LGBTİ+'ların Yaşam Deneyimleri ve Ruh Sağlığı Araştırma Raporu ise katılımcıların alıntılarıyla, salgında trans uyum sürecine dönük transların açtığı davaların ertelendiğini ve transların salgın sebebiyle medikal süreçlerine dönük ilerleme kaydedemediğini, transların yaşadığı mağduriyetlerin çözümüne ilişkin ise adım atılmadığını ortaya koymaktadır (URL23). Bu duruma dair trans erkek bir katılımcı şu paylaşımda bulunmuştur:

“Çok kötü. Hem çalışanlar sıkıntı çıkartıp ayrımcı sözlerle maruz bırakabiliyor sizi hem de çok uzun sürüyor. Dört yıldır Uludağ Üniversitesi'nde süreçteyim hala bir ilerleme gerçekleştiremedim. En son mahkeme davası açmam gerekti ve pandemi yüzünden o da ertelendi.”

Salgın döneminde LGBTİ+ mültecilerin ilk işten çıkarılan kesim olduğu ve yoksulluk yaşadığı da bilinmektedir. Bununla beraber mülteci LGBTİ+'ların salgında hijyen ve gıda ürünlerine erişemediği de kayıt altına alınmıştır (URL24).

Yerel yönetimlerde LGBTİ+ politikalarının ve faaliyetlerinin ivme kazanması

LGBTİ+'ların kent ve mekân deneyimleri kent politikaları ile ilişkilidir. Bu bağlamda kent politikalarının LGBTİ+ hakları bakımından nasıl etkilendiğinin özeti şöyle yapılabilir:

2013 yılında Gezi Direnişi'nin etkisiyle yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikaları ve faaliyetleri ivme kazansa da 2013 yılından önce de yerel yönetimler LGBTİ+ örgütleriyle iş birliği içerisinde olmuş, LGBTİ+ politikaları ile faaliyetlerine dönük olumlu veya olumsuz adımlar atmıştır.

Örneğin 2007 yılında "7 Renk 7 Film LGBT Film Festivali" düzenlenmek istenmiş, dönemin örgütü Kaos GL İzmir, Konak Belediyesi'ne başvuru yapmış fakat başvuruları "eşcinselliğin kamusal olmadığı" gerekçesiyle geri çevrilmiştir (URL25). Olumlu bir örnek olarak ise, 2012 yılında Kaos GL dönemin Çankaya Belediye Başkan Yardımcısı Eser Atak'ı makamında ziyaret etmiş ve bu ziyaretten ikili ilişkileri güçlendirme kararının alınmasıyla ayrılmıştır (URL26).

2013 yılında başlayan Gezi Direnişi politik arenayı sarsıcı bir "biçimde değiştirmiştir. Protesto sürecine denk gelen 2013 İstanbul Onur Yürüyüşü yüz binlerin katılımıyla ifade edilmektedir (URL27). Gezi Direnişi süresince varlığını sürdürmüş "LGBT BLOK" ise direnişin simgesi haline gelmiştir (URL28).

LGBTİ+'lar, LGBTİ+ örgütleri ile yerel yönetimlerinin ilişkisinin ivme kazandığı bu süreçte LGBTİ+ aktivisti Boysan Yakar 2014 yerel seçimlerinde Şişli İlçesi'nden açık eşcinsel kimliğiyle belediye meclis üyesi adayı olmuştur. Daha sonra, dönemin Şişli Belediye Başkanı Hayri İnönü tarafından Başkan Danışmanı olarak görevlendirilmiştir (URL29). Boysan Yakar'ın yanı sıra Sedef Çakmak ise 2014 yerel seçimlerinde Beşiktaş Belediye Meclis Üyesi Adayı olarak kampanya yürütmüştür ve bu göreve hak kazanmıştır (URL30).

LGBTİ+ örgütlerinin de bu dönem içerisinde yerel yönetimlerle olan ilişkileri artmıştır. Siyah Pembe Üçgen Derneği ve Kaos GL Derneği "Türkiye Belediyelerinde LGBTİ Eşitlik Politikalarını Güçlendirme Projesi" kapsamında Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yerel Yönetimler Konferansı'nı İstanbul ve İzmir'de gerçekleştirmiştir. Toplantıya Çankaya, Konak, Nilüfer gibi belediyelerin temsilcileri de katılım sağlamıştır (URL31). Öte yandan SPoD, LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokolü'nü hazırlamış ve

belediyelerin bu protokole imzacı olması için çağrıda bulunmuştur. 2014 yerel seçimlerini takip eden süreçte Şişli, Beşiktaş, Kadıköy, Akdeniz ve Nilüfer protokolü taahhüt etmiştir (URL32).

Bu dönemde belediyeler LGBTİ+ örgütlerinin etkinliklerine salon tahsis etmiş, belediye personellerine farkındalık eğitimleri verilmiş, LGBTİ+ kültürüne ait önemli gün ve haftalara dair kutlama mesajları yayınlanmış ve belediyeler stratejik planlarına cinsel yönelim, cinsiyet kimliği gibi ibareleri eklemiştir.

Belediyelerle ilerleyen bu kapsayıcı sürecin yanı sıra kent konseyleriyle de olumlu süreçler yaşanmıştır. Nilüfer Belediyesi Kent Konseyi Gençlik Meclisi çatısı altında LGBTİ+ Çalışma Grubu'nu oluşturan Özgür Renkler Topluluğu 2015 yılında Bursa'da HTB (Homofobi, Transfobi, Bifobi) Karşıtı Buluşmayı organize etmiştir (URL33). Ayrıca 2016 yılında aktivist Demet Yanardağ Konak Kent Konseyi Eşitlik Meclisi Başkanı seçilmiştir (URL34).

Yaşanan bu süreçte yerel yönetimlerin eşit yurttaşlık anlayışı LGBTİ+ kapsayıcı bir biçimde etkilenmiştir. LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları insan hakları ihlalleri, LGBTİ+ kültürüne ait önemli gün ve haftalar, LGBTİ+'lara dönük verilebilecek hizmetler ve LGBTİ+ kapsayıcı bir kent algısı yerel yönetimlerin hafızasında yer etmeye başlamıştır.

Sağ popülizmin ve salgının LGBTİ+ politikalarına ve faaliyetlerine dönük etkisi

2008 ekonomik krizi ve Suriye savaşı tüm dünyayı etkilemiş, ABD'deki ekonomik kriz Avrupa'ya sıçramış ve bu süreçte liderlerin söylemleriye birlikte sağ popülizm yükselişe geçmiştir. Bu süreçte örgütlü yapılara, sivil toplum kuruluşlarına, sendikalara dönük nefret tutumları liderler tarafından dile getirilmekte ve islamofobik, göçmen karşıtı, LGBTİ+ karşıtı, kürtaj karşıtı söylemlerde artış yaşanmaktadır. Avrupa'da devletler ve kiliseler aşırı milliyetçi grupları ve bu grupların faaliyetlerini ekonomik anlamda desteklemektedir. Türkiye'de 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi ve OHAL süreci beraberinde birçok yasağı ve uygulamayı da getirmiştir. Bu süreçte Türkiye'de sağ popülist söylemler ve bu söylemlerin etkisi daha da artış göstermiştir. Halen bu uygulamaların, yasakların, söylemlerin bir kısmı devam etmekte ve LGBTİ+ politikalarını olumsuz etkilemektedir. Sağ popülizm bugün kendisini bir siyaset yapma biçimi olarak hissettirmektedir. Suruç'ta ve Ankara'da yaşanan patlamalar, Kaos GL Derneği'nin IŞİD

tarafından tehdit edilmesi, toplumsal cinsiyet karşıtı grupların anti feminist ve LGBTİ+ karşıtı söylemlerini arttırması bireyleri daha da yalnızlaştırmış ve yaşanan süreçle beraber kişiler bireysel baş etme metotlarına terk edilmiştir (URL35-36).

Ankara’da bulunan ve LGBTİ+ haklarını savunan dernekler için Kasım 2017 tarihinde Ankara Valiliği tarafından LGBTİ+ etkinlikleri “süresiz” olarak yasaklanmıştır. Mahkemece iptal edilen bu kararın ardından ikinci bir yasak kararı daha getirilse de bu karar da daha sonra mahkemece bozulmuştur (URL37). Yeni kararlarla uzatılan bu dönem Ankara’daki Kaos GL ve Pembe Hayat gibi doğrudan LGBTİ+ alanında faaliyet gösteren dernekleri oldukça etkilemiştir. Bu kararlarla LGBTİ+ dernekleri faaliyet gerçekleştiremez hale getirilmiştir. Yasak kararı yalnızca Ankara’yı değil, birçok şehir gibi Bursa’yı da etkilemiştir. Özgür Renkler Derneği’nin 2017 yılında 20 Kasım Nefret Suçu Mağduru Transları Anma Günü sebebiyle gerçekleştirmek istediği film gösterimi polisler tarafından gerekçe gösterilmeksizin engellenmiştir (URL38). Bu dönemde Pembe Hayat KuirFest’in organize etmek istediği film gösterimleri de Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından yasaklanmıştır (URL39).

Tüm bunların yanı sıra her yıl Haziran ayında düzenlenen Onur Yürüyüşleri 2015 yılından bu yana gerçekleştirilememektedir. Anayasal hak olmasına ve doğası gereği barışçıl olan Onur Yürüyüşüne İstanbul Valiliği her yıl başka bir gerekçeyle izin vermemekte ve Taksim’de toplanan göstericilere polis müdahale etmektedir (URL40). Onur Yürüyüşleri Türkiye’nin başka şehirlerinde de gerçekleşmekte ve son yıllarda bu yürüyüşlere de polis müdahalesinde bulunmaktadır. Bu anlamda 2019 İzmir Onur Yürüyüşü örnek teşkil etmektedir (URL41).

Yakın dönemde çıkarılan KHK’lar ile akademisyenlerin ihraç edilmesi LGBTİ+ politikalarını ve faaliyetlerini etkilemiştir. Özellikle akademiye feminizm ve queer alanlarında çalışan akademisyenlerin sayısı giderek azalmıştır. Bu azalma eğitim sendikalarındaki LGBTİ+ varlığını da etkilemiş, sendikaların, odaların etkisinin azalması politik arenadaki LGBTİ+ mücadelesini giderek zayıflatmıştır.

COVID-19 salgınıyla beraber ise devletin üst düzey yetkilileri LGBTİ+’lara dönük ayrımcı söylemlerini ve tutumlarını artırmıştır.

Boğaziçi’nde kayyum atamaları ve sergi olayına ilişkin gerçekleşen protesto süreçlerinde Boğaziçi LGBTİ+ Çalışmaları Kulübü’nde arama yapılmıştır. El konulan LGBTİ+ bayrakları için “ele geçirilmiştir” ifadesine yer verilerek

LGBTİ+'lar ve LGBTİ+ var oluş suçlaştırılmıştır. Daha sonra LGBTİ+ Çalışmaları Kulübü kapatılmış ve Boğaziçi'nde devam eden protestolarda çok sayıda LGBTİ+ gözaltına alınmıştır. İçişleri Bakanı bu süreçte “*Dört LGBT sapkını gözaltına alındı!*” ifadesini kullanmıştır (URL42).

2021 tarihinde İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilme gerekçesinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı “*eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim*” ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklamayla İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilme sebebinin LGBTİ+ hakları olduğu açığa çıkmıştır (URL43).

Salgını da kapsayan bu süreçte Cumhurbaşkanı birçok kez LGBTİ+'ları hedef göstermiştir. Boğaziçi protestolarına ilişkin açıklama yaptığı esnada “*LGBT yok öyle bir şey*”, parti kongresinde ise “*Bu lezbiyenlerin mezbiyenlerin* söylediklerine takılmayalım,” ifadelerinde bulunmuştur (URL44).

Sağ muhafazakâr medya yakın geçmişten bu yana LGBTİ+'ları hedefi haline getirmiştir ve sistematik olarak LGBTİ+'ları hedef göstermektedir. Pandemi ve artan nefret söylemleri LGBTİ+'ları yalnızca suçlulaştırmakla kalmamış aynı zamanda savunmasız bir konuma da getirmiştir. LGBTİ+ karşıtı devlet politikalarının yürütülmesi LGBTİ+ var oluşunun toplumda yasak, günah, ayıp ya da suç olduğu algısının yaratılmasına zemin hazırlamıştır. Bu algı sebebiyle LGBTİ+'lar günümüzde şiddete ve ayrımcılığa daha da açık hale gelmiştir.

Belediye faaliyetlerinde pandemi ve toplumsal cinsiyet karşıtı söylem kısılacı

Yaşanan pandemi ve sağ popülist, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin ve uygulamaların artışı yerel yönetim politikalarını da olumsuz etkilemektedir. Belediyelere yapılan kayyum atamaları belediyelerin sosyal faaliyetlerini kısıtlamakla birlikte, LGBTİ+'lara dönük artan nefret söylemleri ve yasaklar belediyelerin LGBTİ+ faaliyetlerinden geri durmasına neden olmaktadır.

2017 yılında Cumhurbaşkanı, Nilüfer Belediyesi'nin mahalle komiteleri için oluşturduğu LGBTİ+ kotasına dair; “*CHP İlçe Belediyesi Mahalle Komiteleri'nde yapılacak seçimde eşcinsel kotası koyuyor. Allah şaşırtmasın.*” ifadelerinde bulunmuştur (URL45).

Özgür Renkler Derneği'nin 2019 yılında gerçekleştirdiği ve Karaman Dernekler Yerleşkesi'ne de taşıdığı karma resim sergisi, Yeni Akit tarafından hedef gösterilmiştir (URL46).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi AKP’li Meclis Üyesi ise belediye personellerine dönük gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet eşitliği eğitiminin amacının “*LGBT sapkınlığını* meşrulaştırmak” olduğunu ileri sürmüştür (URL47).

Bu dönemde belediyelerin LGBTİ+ politikaları ve faaliyetlerine dönük sistematik bir hedef gösterme süreci yaşanırken belediyelerin LGBTİ+ haklarına dönük faaliyet ve politikalardan kaçındığı, bu faaliyet ve politikalardan çekindiği, bu faaliyet ve politikaları gerçekleştirse bile duyurusundan imtina ettiği görülmektedir.

Kaos GL Derneği 2021 yılında belediyelerin son süreçteki faaliyetlerine ve politikalarına ışık tutmak amacıyla bir dizi odak grup toplantıları gerçekleştirmiştir. Bu odak grup toplantılarına LGBTİ+ örgütlerinin temsilcileri, Eşitlik Birimi personelleri ve belediyelerin farklı kademelerinden temsilciler katılmıştır. Odak grup toplantılarının sonuç raporları özetle şunları göstermektedir:

Kayyum atanan belediyelerin danışmanlık faaliyetleri ve LGBTİ+'lara dönük hizmetleri durma noktasındadır. Başka bir deyişle kayyum atamaları belediyelerin sosyal belediyecilik anlayışını yok etmektedir.

Kadın ve LGBTİ+ çalışmalarına olumlu bakmayan adayların başkanlığa seçilmesi LGBTİ+ politikalarını olumsuz etkilemekte, kazanılan alanlar bu sebeple kaybedilmektedir. Diğer yandan LGBTİ+ toplumu adaylar için sadece seçmen kitlesi olarak görülmekte, belediye başkanlarının yeteri kadar hak bilinci bulunmamaktadır.

Salgın süreci LGBTİ+ örgütleri ve belediyeler arasında iletişim kopukluğu yaratmaktadır. Yerel yönetimler merkezi yönetimlerden ve partilerden etkilenmektedir. Özellikle partilerin stratejik tutumları yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikalarına dair geliştireceği strateji noktasında belirleyici olmaktadır. LGBTİ+'ların hakları ise siyasi partilerin yeteri kadar gündemini oluşturmamaktadır.

LGBTİ+ yasakları sebebiyle belediyelerde LGBTİ+ örgütleriyle çalışmaya dair çekinceler oluşmuştur.

Belediyeler LGBTİ+’lara dönük hizmet gerçekleştirse bile eleştiriler sebebiyle daha sonraki hizmetlerinde çekinceli davranabilmekte, gerçekleştirdiği hizmetin duyurusundan imtina edebilmektedir.

Başkanlık seçimleriyle birlikte geçmiş dönemlere ilişkin süreç unutulmaktadır. Sıfırdan başlanan bir süreçte hafızanın olmaması LGBTİ+ politika ve faaliyetlerinin hayata geçmesini zorlaştırmaktadır.

Yerel yönetim politikalarında ve belediye başkan adaylarının taahhütlerinde LGBTİ+ kapsayıcı taahhütler yer almamaktadır. Taahhütlerin yer almaması sebebiyle baskı unsuru oluşturulamamaktadır.

LGBTİ+ politikaları ve faaliyetleri personeller, başkan yardımcıları ya da başkanlar tarafından önemli bulunmamaktadır. Kimi zaman LGBTİ+'ların veya LGBTİ+ örgütlerinin talepleri belediye başkanlarına ulaşmadan bürokrasi zincirinde yok edilmektedir.

Belediyelere dönük savunuculuk ayağının yok olması personellerin de bu anlamda iş yapmak istememesine sebep olmaktadır. Sosyal hizmet personelleri bu sebeple kaygı yaşamakta ve ilk vazgeçilen alan olarak sosyal hizmet alanını görmektedir.

Kaymakamlıkların ve valiliklerin belediye çalışmalarına müdahale etmesi belediyelere dönük savunuculuk gücünü kırmaktadır.

Merkezi yönetimden yerel yönetime talep ulaşmadığı için yerel yönetimler LGBTİ+ politikalarını ve faaliyetlerini öncelmemektedir.

Bu özeti detayı Kaos GL'nin hazırladığı LGBTİ+ Hakları ve Yerel Yönetimler kitabında yer almaktadır (URL48). Görülmektedir ki yerel yönetimlerde salgın ve siyasi atmosferin verdiği sebeplerle LGBTİ+ politikaları ve faaliyetleri risk altındadır. Buna karşın salgın sürecinde LGBTİ+ yurttaşlara hijyen ve gıda paketi ulaştıran, LGBTİ+ yurttaşları istihdam etmeye yönelik projeler geliştiren ve LGBTİ+'lara psiko-sosyal ile hukuki danışmanlık hizmetleri götüren belediyeler de bulunmaktadır. Bu durumu örneklemek gerekirse; aktivist ve açık kimlikli trans kadın Niler Albayrak 2020 yılında Avcılar Belediyesi'nde şoför olarak işe başlamıştır (URL49).

17 Mayıs Derneği ise 2021 yılının sonunda çevrim içi olarak gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarını içeren Çankaya Kent Masalları Raporu'nu yayınlamıştır (URL50). Ayrıca 2021 yılında yine 17 Mayıs Derneği'nin çatısı altında bir yerel yönetim çalışmaları grubu olan 'Çankaya Kızları' kurulmuştur (URL51). LGBTİ+ aktivisti Anjelik Kelavgil ise 2021 yılında Çankaya Kent Konseyi ve Ayrancı Semt Meclisi yürütme kurullarına seçilmiştir.

Belediyelerin mevcut çalışmalarının kuvvetlendirilmesi ve yaygınlaştırılması için sivil toplum örgütleri çalışmalarına devam etmektedir. Bu duruma bir başka örnek ise SPoD'un 2021 yılında hazırladığı LGBTİ+ Hak Savunucuları ve Sivil Toplum Örgütleri İçin Yerel Yönetimlerle Çalışma Rehberi gösterilebilir (URL52).

Bulgular

LGBTİ+'lar geçmişten bugüne kentin ve mekânın bir parçası olmasına rağmen LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık ve şiddet pratikleri LGBTİ+'ları kimi zaman kentten ve mekândan koparmaya dönük olarak gerçekleştirilmiştir. LGBTİ+'ları gettolaştırmayla başlayan süreç daha sonra LGBTİ+'ları gettolardan da arındırma gayretiyle devam etmiştir. Tarlabası'nda gerçekleşen kentsel dönüşüm ve bir tarihi silme gayreti bunun en çarpıcı örneklerindendir (URL53). Bu gayret karşısında ise yerel yönetimler LGBTİ+'ların kent deneyimlerini dinleyecek faaliyetleri hayata geçirmemiştir. LGBTİ+'lar kendilerine yaşatılan bu tarihe rağmen mücadele etmeye, şehrin her yerinde var olmaya devam etmektedir.

COVID-19 salgınında LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık ve şiddet pratikleri katmanlaşmıştır. Bu süreçte LGBTİ+'ları koruyucu mekanizmalar ve uygulamalar hayata geçirilmemiş, LGBTİ+'lar yalnızlaştırılmıştır. LGBTİ+'lar salgında hijyen ve gıda paketi gibi hizmetlere ulaşamamıştır. Salgın döneminde sağ popülist, toplumsal cinsiyet ve LGBTİ+ karşıtı söylemler etkisini arttırmış ve siyasetin ana malzemesi haline getirilmiştir. Bu söylemler içerisinde LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları hak ihlalleri ve yoksullaşmaları görünmezleştirilmiştir.

2013 yılında Gezi Direnişi ile birlikte yerel yönetimlerin LGBTİ+ politikaları ve faaliyetleri artış göstermiştir. Bu süreçte yerel yönetimlerde eşit yurttaşlık bilinci LGBTİ+ kapsayıcı bir biçimde kendini göstermiştir. LGBTİ+'lara dönük olarak hizmetler, LGBTİ+'ları gözetici taahhütler, LGBTİ+ sivil toplumuyla iş birliği ve LGBTİ+ haklarını tesis etmeye dönük siyaset biçimleri bu süreçte kendisini göstermiştir. Yıldan yıla LGBTİ+'ların örgütlü mücadelesi iktidarın hedefi haline gelmiş, LGBTİ+'ların kurumlarla, örgütlerle ve yerel yönetimlerle bağlarını koparmak üzere söylemler ve yasaklama gibi politikalar gerçekleştirilmiştir.

OHAL süreciyle birlikte hayata geçen kayyum atamaları, KHK'lar ve LGBTİ+ etkinlik yasakları LGBTİ+ faaliyetlerini ve politikalarını doğrudan olumsuz etkilemiştir. Bu süreç yerel yönetimlerde LGBTİ+ politikalarının

öncelenmesine engel oluşturmıştır ve yerel yönetimlerde çekinceler yaratmıştır.

COVID-19 salgınıyla beraber devletin üst kademelerinde LGBTİ+'lara dönük olumsuz ifadeler artış göstermiştir. Bu süreçte LGBTİ+'lar suçlaştırılmış ve LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık daha da meşrulaştırılmıştır.

İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilme sebebi olarak LGBTİ+'lar gösterilmiştir. Bu sebep bir anlamda LGBTİ+'ların kazanılmış haklarının bertaraf edilmesi anlamını da taşımaktadır.

Sağ popülizm ve pandemi kısılacında yerel yönetimlerde LGBTİ+ politikaları ve faaliyetlerine dönük ivme kaybı yaşanmıştır. Bu ivme kaybı LGBTİ+ örgütlerinin yerel yönetimlerle iletişimini zayıflatmıştır.

Kimi yerel yönetimlerde LGBTİ+ faaliyetleri durma noktasına gelmiş, kimi yerel yönetimler ise son süreçte etkinlik gerçekleştirmeme, yaygınlaştırmama gibi içe kapanma stratejileri izlemiştir. Buna karşın kimi yerel yönetimler LGBTİ+ odaklı çalışmalarına devam etmektedir.

Sağ popülizmin yarattığı kutuplaşma atmosferinde toplumsal hareketler kendi direniş biçimlerini ortaya koymuştur. Bu süreçte hukuk çözülmüş, kişiler bireysel baş etme metotlarına terk edilmiştir.

Öneriler

Yerel yönetimlerde LGBTİ+ politikalarının ve faaliyetlerinin yeniden ivme kazanması LGBTİ+ sivil toplumunun yerel yönetimler üzerinde bir baskı unsuru oluşturması ve bu alanda çalışan yerel yönetim temsilcilerinin LGBTİ+ sivil toplumuyla iş birliği kurmasından geçmektedir. Yerel yönetimler ve LGBTİ+ örgütleri üzerindeki baskıya karşı ortak mücadele gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

LGBTİ+'lara dönük ayrımcı ve sağ popülist söylemler aynı zamanda demode olmuş siyaset söylemleridir. Yerel yönetimlerin bu söylemlerden etkilenmemesi, bilakis LGBTİ+ haklarını taahhüt etmeyi siyasetleştirilmesi gerekmektedir. LGBTİ+ karşıtı söylemler aynı zamanda gerici ve LGBTİ+ olmayanların da haklarını kısıtlayıcı söylemlerdir. Yerel yönetimler bu anlamda insan hakları ve özgürlüğü taahhüt ederken bunun ayrılmaz bir parçası olarak LGBTİ+ haklarını da yaygınlaştırmının önemini keşfetmeli ve benimsemelidir. Kaldı ki yerel yönetimlerin LGBTİ+ faaliyetleri ve politikalarıyla ilişkisi geçmiş yıllara dayanmakta ve kent politikalarını etkilemektedir. Bu etkinin hafıza altına alınmalıdır.

Ulusal ve uluslararası iyi örneklerin derlenmesi ve bu derlemelerin çıktılarının yerel yönetimlere ulaştırılması gerekmektedir. Uluslararası ve ulusal iyi örnekler yerel yönetimler için hem cesaretlendirici hem de ilham verici niteliktedir.

Yerel yönetimlerde LGBTİ+ hakları bakımından herhangi bir personel veya başkanlık değişiminde geriye gidilmesini önleyecek hafıza ve taahhüt sistemleri oluşturulmalıdır. Bu anlamda yerel yönetimler LGBTİ+ haklarını taahhüt etmeyi akut bir insan hakları problemi olarak idrak edebilmelidir. Ayrıca yerel yönetimlerin çoğulculuk politikaları kentin LGBTİ+'larıyla gerçekleştirilebilir.

Belediye başkanları ayrımcılık yapmamayı şiar edinmenin yanı sıra LGBTİ+'ları eşit yurttaş olarak görmeli ve LGBTİ+'lara dönük özel hizmetleri hayata geçirmelidir. Özellikle LGBTİ+'lara dönük psiko-sosyal ve hukuki danışmanlık hizmetleri, barınma ve istihdam hizmetleri yerel yönetimler tarafından LGBTİ+'lar için hayata geçirilmelidir. Merkezi yönetimler bu politikaları teşvik etmeli ve yerel yönetimler kendi iç dinamiklerini izleyip politikalar geliştirmelidir.

Yerel yönetimler ayrımcılık karşıtlığını göstermek için açık kimlikli LGBTİ+ çalışanlar istihdam etmelidir ve LGBTİ+'lara ait önemli gün ve haftalarda etkinlikler düzenleyip kutlama ve anma mesajları yayınlamalıdır. LGBTİ+'ların hizmet alımının önündeki engeller keşfedilip bu engellerin ortadan kaldırılması için çalışmalar yürütülmelidir.

Belediyelerin faaliyet, stratejik plan ya da performans raporu gibi belgeleri sivil toplumla iş birliği içerisinde hazırlanmalı ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet özelliği ibarelerine bu raporlarda yer verilmelidir. Ayrıca belediyelerin performansının izlenmesi ve eşitlik birimlerinin kurulması da önem arz etmektedir.

LGBTİ+ cinayetleri ve intiharları hız kesmeden devam etmektedir. LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık ve nefret tutumları bu intiharların ve cinayetlerin altında yatan en önemli sebeplerden biridir. Örneğin İzmir'de üç ay içerisinde translara dönük iki nefret cinayeti, üç nefret saldırısı gerçekleşmiştir. LGBTİ+'lar için yaratılan güvensiz ortamda LGBTİ+'lar yaşamlarından olmaktadır (URL54). LGBTİ+'ları güçlendirici metotlar yerel yönetimlerin gündemine girmelidir.

Eşitsizliğe, ayrımcılığa ve nefrete dur demek için kentler ayrımcılıktan arınmalı, bunun için yerel yönetimler çalışmalar gerçekleştirmeli ve

LGBTİ+'ların kentteki refahını sağlayacak idealleri hayata geçirmelidir. LGBTİ+'ların kentin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde kentte LGBTİ+'ların ihtiyaçlarına özgü talepler hayat bulmalıdır ve LGBTİ+'lar için güvenli kentler oluşturularak LGBTİ+'lar kent politikalarına dâhil edilmelidir.

Sonuç

TDK'ye göre mekân “ev, yurt” anlamına da gelmektedir. LGBTİ+'lar için mekân kavramı dayanışma, güçlenme, özgürlük, gibi kavramlarla iç içedir. LGBTİ+'lar itildikleri gettoları özgürleştirmektedir. LGBTİ+'ların sosyalleşmesi, tanışması, kendileri olması, cinsellik yaşaması dünyayı heteroseksüel ve cisseksist bir kurguyla abluka altına almak isteyenleri, cinselliği de sosyalleşmeyi de denetlemek isteyenleri öfkeliendirmektedir çünkü LGBTİ+'ların kendileri gibi olması kurulmuş sistemleri yıkmakta, yerine daha özgür, daha eşit sistemlerin olabileceği ihtimalini göstermektedir. Heteroseksüelliği bir zorunluluk olarak gören ve tek varoluş biçimi olarak dayatan heteroseksizm ve trans olmayan insanların translardan daha üstün olduğunu varsayan cisseksizm gibi ayrımcı ideolojiler sebebiyle LGBTİ+'lar gettolarında bile rahat bırakılmamaktadır.

Değişen ve gelişen zamanla birlikte LGBTİ+'lar bugün ayrımcı tutumlara ve davranışlara daha örgütlü bir biçimde karşı durmaktadır. Ayrımcılığı da, mekânları da, kurumları da, kentleri de değiştirmekte ve dönüştürmektedir. LGBTİ+'lar bugün daha özgür bir geleceğin tarihini yazmaktadır. LGBTİ+'lar bugün yalnızca gettolarda değil şehrin tamamında varlıklarını sürdürmektedir.

LGBTİ+'ların mekânı, evi, yurdu hem itildiği gettolar hem de bütün şehirdir. Bu sebeple LGBTİ+'ların değiştirmeye ve dönüştürmeye ayırdığı potansiyel desteklenmelidir. LGBTİ+'ların görünürlüğü'nün artması ve eşit yurttaşlık talebi demokrasi ve adalet mücadelesinin ayaklarından biridir. LGBTİ+'lara dönük insan hakları ihlalleri ve bu ihlaller karşısında LGBTİ+'ların direnişi ve mücadelesi insan hakları hareketini etkilemekte ve “kendi gibi olmayanın insan haklarını savunma” mücadelesine önemli bir katkı sunmaktadır. Bu katkı kendisini yerel yönetim ve kent politikalarında da göstermektedir.

Birçok yerel yönetim LGBTİ+ kapsayıcı uygulama ve faaliyette bulunmuş, bulunmaya da devam etmektedir. Eşit yurttaşlık ve hemşerilik hukuku bilinciyle LGBTİ+'lara götördükleri hizmetleri sürdürmektedir. LGBTİ+'ların kentteki ve mekândaki varoluşu bir market alışverişi yapma,

hizmet almak için belediye binasının kapısını aşındırma gibi temel pratiklerle başlamakta ve yasaklanmalara karşı örgütlenip mücadele etmeyle devam etmektedir. Buna karşın ayrımcı tutumlar da devam etmekte özellikle LGBTİ+'ların kentteki varlığını tehdit edip siyasileşmektedir. Bu noktada yapılması gereken en önemli husus LGBTİ+ haklarından taviz vermemektir. Nitekim insan haklarının tesisi konusunda LGBTİ+'lar turnusol kâğıdı işlevi görmektedir.

Sağ popülizm yalnız LGBTİ+'ları değil "zina suçu", "kürtaj yasağı" gibi vaatlerle bütün kesimleri tehdit etmektedir. Resmi çizilen kadınlık ve erkeklik kurgusu bir baskı ve cezalandırma kurgusu olarak yansımaktadır. İlk olarak dezavantajlı gruplar, LGBTİ+'lar üzerinde bu baskı kendisini gösterse de herkesi tehdit etmektedir. LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık artmakta ve LGBTİ+'lar yalnızlaştırılmaktadır. SPoD, hazırladığı pandemi raporunda ev içi şiddet ve sosyal yardımlar konusunda LGBTİ+'ların başvurularının iki katına çıktığını belirtmektedir (URL55). Yaşanan bu süreçler göz önüne alındığında LGBTİ+'lara dönük ayrımcılığa ses çıkarılmalı, LGBTİ+'ların hakları tahsis edilmelidir. LGBTİ+'lar ve LGBTİ+ hakları olmadan anti demokratik tutumlara karşı mücadele mümkün değildir.

Kaynak Düzeni

- URL1 <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/muhtesem-dortlu-park-sinema-bar-hamam>
- URL2 <https://kaosgl.org/haber/ulker-sokak-hayatta-kalmak-icin-bir-direnisti>
- URL3 <https://kaosgl.org/haber/izmir-hamamcilar-banyocular-esnaf-odasi-baskanindan-homofobik-aciklama>
- URL4 <https://kaosgl.org/haber/transfobik-hamam-istemiyoruz>
- URL5 <https://kaosgl.org/haber/lsquobaskinlar-ahlakci-zihniyetin-surek-avinin-sinema-versiyonudurrsquo>
- URL6 <https://kaosgl.org/haber/no-namersquo-bahane-homofobi-sahane>
- URL7 <https://www.diken.com.tr/kaymakam-oyle-istedi-sislide-lgbti-onur-haftasi-piknigi-yasaklandi/>
- URL8 <https://kaosgl.org/haber/grindr-sansurune-karsi-uluslararasi-kampanya>
- URL9 <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/109982-12-eylul-treninde-transseksuellerin-adi-hic-anilmadi>
- URL10 <http://www.ajanstabloid.com/bir-zamanlar-lubunistan>
- URL11 <https://www.youtube.com/watch?v=ac6Q4FkKYj4&t=650s>
- URL12 <https://kaosgl.org/haber/eryaman-esat-davasi-yeniden-yargitayda>
- URL13 <https://kaosgl.org/haber/mersinrsquode-otelden-onur-haftasirsquona-ayrimcilik>
- URL14 <https://kaosgl.org/haber/lgbti-orgutlerinden-besiktas-belediyesi-ve-hazinedar-aciklamasi>
- URL15 <https://kaosgl.org/haber/diyanet-in-cuma-hutbesinde-nefret-islam-escinselligi-lanetliyor>
- URL16 <https://kaosgl.org/haber/kunefecide-lgbt-ye-kapalilyiz-yazisi>
- URL17 <https://kaosgl.org/haber/melih-bulu-bogazici-lgbti-calismalari-kulubu-nu-kapatti>
- URL18 <https://kaosgl.org/haber/taksim-egitim-ve-arastirma-hastanesi-nde-transfobik-ayrimcilik>
- URL19 <https://kaosgl.org/haber/bursa-kent-konseyi-lgbtıları-hedef-gosterdi>
- URL20 <https://kaosgl.org/haber/pangalti-da-market-calisanı-trans-kadına-saldırdı-olumle-tehdit-etti>
- URL21 <https://genclgbti.files.wordpress.com/2020/09/covid-19-salginında-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf>

- URL22 <https://kaosgl.org/haber/bayram-sokak-a-polis-baskisinin-bir-yillik-ozeti-yildirma-politikasi-devrede>
- URL23 http://www.ozgurrenkler.org/wp-content/uploads/2021/04/BURSADA-YASAYAN-LGBTILARIN-YASAM-DENEYIMLERI-VE-RUH-SAGLIGI-ARASTIRMA-RAPORU_A5.pdf
- URL24 <https://kaosgl.org/haber/pandemide-lgbti-multeciler-ilk-isten-cikarilanlar-oldu>
- URL25 <https://kaosgl.org/haber/izmirrsquode-bastan-kaybetmek>
- URL26 <https://kaosgl.org/haber/kaos-gl-ve-cankaya-belediyesi-ikili-iliskileri-guclendiriyor>
- URL27 https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul_Onur_Y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9F%C3%BC
- URL28 <https://kaosgl.org/haber/lgbt-blok-kurtulus-yok-tek-basina-ya-hep-beraber-ya-hic-birimiz>
- URL29 <http://boysaninevi.com/hakkinda/>
- URL30 https://tr.wikipedia.org/wiki/Sedef_%C3%87akmak
- URL31 <https://kaosgl.org/haber/lquoonyargiyi-azaltmanin-yollarindan-biri-belediye-icerisinde-lgbtirsquolerin-gorunur-olmasirsquo> <https://kaosgl.org/haber/istanbulda-uluslararası-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-yerel-yonetimler-konferansi>
- URL32 <https://spod.org.tr/lgbti-dostu-belediyecilik-icin-kampanyamiz-devam-ediyor/>
- URL33 <https://kaosgl.org/haber/18-sehirden-lgbti-ogrenciler-bursarsquoda-bulusuyor>
- URL34 <https://kaosgl.org/haber/konak-kent-konseyi-esitlik-meclisi-baskani-trans-aktivist-demet-yanardag-oldu>
- URL35-36 <https://kaosgldernegi.org/images/library/dayanismasinirtanimazraporu.pdf> <https://marksist.org/eski/icerik/Haber/7399/Roportaj-Aylime-Asli-Demir-LGBTIlerin-nesesiyle-asik-atabilecek-bir-akil-yok!>
- URL37 <https://kaosgl.org/haber/ankara-daki-ikinci-lgbti-etkinlik-yasagi-da-kaldirildi>
- URL38 <https://m.bianet.org/bianet/lgbti/192332-lgbti-yasaklarini-bursa-ozgur-renkler-e-sorduk-yeni-pratikler-gelistirmeyi-ogreniyoruz>
- URL39 <https://kaosgl.org/haber/beyoglu-kaymakamliginin-kuirfest-yasagi-anayasa-mahkemesinde>
- URL40 <https://kaosgl.org/haber/onur-yuruyuslerimiz-durusma-salonlarına-sigar-mi>

- URL41 <https://kaosgl.org/haber/7-izmir-lgbti-onur-yuruyusu-yasagi-iptal-edildi>
- URL42 <https://kaosgl.org/haber/melih-bulu-bogazici-lgbti-calismalari-kulubu-nu-kapatti>
- URL43 <https://kaosgl.org/haber/cumhurbaskanligi-ndan-istanbul-sozlesmesi-nden-cekilme-aciklamasi>
- URL44 <https://kaosgl.org/haber/erdogan-lezbiyen-mezbiyenlerin-soylediklerine-takilmayalim>
- URL45 <https://m.bianet.org/bianet/toplum/191394-erdogan-dan-belediyede-lgbti-kotasi-tepkisi-allah-sasirtmasin>
- URL46 <https://kaosgl.org/haber/ozgur-renkler-asil-igrenc-olan-nefret-ve-ayrimciliktir>
- URL47 <https://kaosgl.org/haber/ibb-meclisi-nde-akp-muhalefetinden-homofobik-nefret-nakarati>
- URL48 <https://kaosglidernegi.org/images/library/yerel-yo-netimler-web.pdf>
- URL49 <https://kaosgl.org/haber/turkiye-de-bir-ilk-avcilar-belediyesi-ne-acik-kimlikli-trans-kadin-sofor>
- URL50 <https://www.17mayis.org/haber-duyuru/17-mayis-derneginden-yeni-yil-hediyesi-cankaya-kent-masallari-raporu-yayinda-13-01-2022>
- URL51 <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/konur-sokak-in-lubunya-hafizasi>
- URL52 <https://spod.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/LGBTI%CC%87-Hak-SAvunuculari-ve-Sivil-Toplum-O%CC%88rgu%CC%88tleri-I%CC%87c%CC%A7in-Yerel-Yo%CC%88netimlerle-C%CC%A7alis%CC%A7ma-Rehberi.pdf>
- URL53 <https://kaosgl.org/haber/neoliberalizmin-gunahkrlari-kentsel-donusum-baska-bir-surgun>
- URL54 <https://kaosgl.org/haber/izmir-de-uc-ayda-ikinci-transfobik-nefret-cinayeti>
- URL55 <https://spod.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/Pandemi-Raporu.pdf>

KENTİN SIRLARI VE SIRDAŞLARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dr. Öğretim Üyesi Şirin Gülcen EREN

*Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü*

Salime TARİKÇİ

Toplumsal Cinsiyet Uzmanı, Kadın Çalışmaları Derneği YK Üyesi

Özet

Bu Bildiri, Türkiye örneği üzerinden sığınma evlerinin ve sığınmacıların kent, kent kuramı ve kent yaşamı açısından sığınma evleri ile kadın ve çocuk sığınmacıların kentle olan ilişkisini ilgili mevzuat üzerinden tespit etmeyi ve sorgulamayı amaçlamaktadır. Çalışma bulgularının müteakip çalışmalara yön göstermesi ve temel olması hedeflenmektedir. Bildirinin kentsel planlama disiplini bakış açısıyla kent sırları ve sırdaşları hakkında araştırmaların temellenebileceği bir denme olması da öngörülmektedir. Araştırmaya; sığınma evlerinin mevzuatında kentle ilişkisi, kentsel konumu ve sığınmacının kentle ilişkisi boyutları konu edilmiştir. Konu ile ilgili mevzuat yanı sıra, literatür ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Söz konusu mevzuat ve sığınma evlerinin kentlerdeki işleyişinin ve sığınmacının kentle ilişkisine dair tespitlerin kentleşme ve kentsel planlama bağlamında eleştirel bir değerlendirmesi sonuç kısmında yer alacaktır. Ayrıca, kentlerin kendinden olmayan bu “sır” insanların “sırdaşı” olmayı ne kadar becerebildiği ve teknik insanların kentin bu güvenli “evleri”ni nasıl planladıkları ve planlaması süreçlerine dahli sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şehir Planlama, Sığınma Evi, Konukevi, Mağdur.

THE SECRETS AND CONFIDANTS OF THE CITY: THE CASE OF TURKEY

Abstract

This Paper aims to identify and question the relationship between shelters and asylum seekers in terms of the city, urban theory and urban life, and the relationship between women and children asylum seekers and the city through the relevant Turkish legislation. It is aimed that the findings of the study will guide and be the basis for subsequent studies. It is also envisaged that the paper will be an essay on which researches about city secrets and confidants can be based from the perspective of urban planning discipline. In the paper, legislation of shelters, their relationship with the city, its urban location and the dimensions of the refugee's relationship with the city are discussed. In addition to the legislation on the subject, literature and internet resources were used. A critical evaluation of the aforementioned legislation and the functioning of shelters in cities and the relationship between the asylum seeker and the city in the context of urbanization and urban planning will be included in the conclusion. In addition, it will be questioned how cities could manage to be the "confidentials" of these "secret" people who are not their own inhabitants, and how technical people plan these safe "homes" of the city and their involvement in the planning processes.

Keywords: Women, City Planning, Shelter, Guesthouse, Victim.

1. Giriş

Toplumsal değişim ve bellek insanoğlunun hayat bilgisidir. Hayatın anlam ve amacı ölçeğinde değişimi ve gündelik hayatın toplumsal belleğini oluşturan kadındır. Toplumsal belleğin sürdürülmesinde ve değişimindeki rolü açıktır. Toplumda kültür, kadınla oluşmaktadır. Toplum kadına ve erkeğe rol biçmekte, kültürel yönelme ve baskı olgularıyla karşımıza çıkmaktadır. Kadın, dezavantajlıdır. Mülk edinimi ve mekânı kullanmada fırsat eşitliği veya eşitsizliğinin oluşumu ve işbölümünde farklılaştırma deneyimlenmektedir. Mekânın kullanımında kadın ve erkek eşitsizliği oluşmaktadır. Bu durum, kadına bakış açısının bir göstergesidir.

Türkiye, kadın bakış açısının karmaşık ve kırılgan olduğu, hızla değiştiği, mülkten ve istihdamdan uzaklaştırıldığı ve kırıncı olduğu ülkelerden biridir. Benzer bakış açıları çocuk, yaşlı, engelli için de deneyimlenmektedir. Ülkedeki kadın konusundaki tarihsel deneyim, son yüzyılda çeşitli kazanımlar yanı sıra, kayıpları da beraberinde getirmiştir. Otuz sene evvel kadınlar “dayağa hayır” diyerek sokaklara yöneldiğinde toplum şaşırmakta iken, bugün toplumsal olarak kanıksanmış, ancak artan kamu idaresi şiddetine maruz kalmış ve mağduriyeti artmıştır (URL-1).

Toplumsal çaba ve bilinç, özellikle değişen ekonomik, sosyal ve kültürel yapıya bağlı olarak artan şiddet ve şiddeti koruyan toplumsal ve politik destek nedeniyle, baskı altında, destek görmeyen, neredeyse esir alınmış kadınların çocuklarıyla birlikte sığınmacı olarak sayısı yükselmektedir. Ülkede şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin güvenle sığınacakları sığınma evlerine/konukevlerine olan talepleri de bu artışa paralel olarak artmaktadır. Ülkeye gelen yabancı uyruklu sığınmacılar için de durum aynıdır. Her iki bağlam; barınma amaçlı güvenli mekân yaratılması dışında düşük yoğunluklu ve iki boyutlu bir kadın göçü yaşandığının göstergesidir: Savaştan kaçan sığınmacılar veya şiddetten kaçan sığınmacılar.

“Konukevi veya sığınmaevi olarak adlandırılan kentin sınırları kentlerin kamusal bir fonksiyon yapısıdır. Mağdur, kentte gizlenen kentin “sırdaşı”dır. Farklı bir ifadeyle, kentsel sınırların başında “toplumsal cinsiyet” gelmektedir ve kadının korunması gerekir. Kadınları konuk evleri veya sığınma evleri korumakta ve gizlemektedir.

Mağdur, merkezi veya yerel idarenin sivil toplum örgütleri desteğinde yarattığı bu yapılarında barınmaktadır. Ancak kentin sınırlarının oluşum sürecinde veya mağdurun kentle olan ilişkisinin belirlenmesi ve gizlenmesinde şehir plancısı bakış açısı eksiktir. Belirli ve ortak kabul gören bir şehircilik yaklaşımı yoktur. Sürecin veya konukevlerinin konumlarının belirleyicisi de değildir. Bugüne kadar kamu idarelerince bir düzenleme yapılmasına da gerek görülmemiştir. Barınma amaçlı yapıların İmar Mevzuatı'nda tanımı, ilişkisi veya imar planlarıyla ve kent yaşamıyla ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir.

Diğer bir sorun alanı; akademik alan çalışmalarının kapsamına dairdir. Mevcut akademik çalışmalar; ilgili mevzuat, barınma evleri standartları, şiddet türleri, cinsiyet ve cinsiyet ayrımcılığı, eşitsizliği, ayrımcılığın kariyere etkisi, mobbing uygulamaları, sığınmacılara dair niceliksel veriler ve mutluluk ve memnuniyet analizlerini içeren çeşitli tür ve ölçekli çalışmalardır. Kentin sırdışları olan kadın ve çocuğun, başka bir ifadeyle sığınmacının, kentle etkileşimini veya konukevi ya da sığınma evlerinin kentle ve kentsel planlarla ilişkisine dair akademik çalışmalar da kısıtlıdır. İlgili mevzuatın kent veya kent planlarıyla ilişkisi, kentte gizlenme ve etkileşim biçimleri veya kentlere kaçan kadın ve çocukların takibine dair çalışmalar ise, yoktur.

Bu Bildiri; belirtilen eksiklikler temelinde hazırlanmıştır. İlgili disiplin alanlarının şehir planlama bakış açısıyla konunun mekânsal boyutunun tespiti nedeniyle alanında bir ilktir. Bildiri ayrıca, kentin sınırları ve sırdışları konusunu şehir planlama disiplin alanının gündemine getirmeyi öngörmektedir. Bu bağlamda; ilk olarak, konukevi veya sığınma evlerine dair literatür araştırması, ardından araştırmanın yöntem ve metodolojisi ile mevcut analiz temelli araştırma bulguları aktarılacak ve sonuç kısmında bulgular değerlendirilecektir.

2. Literatür Araştırması

Yıldız (2015), Türkiye'nin 2014 yılı Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Raporu'nda 142 ülke arasında 125'inci sırada olduğunu belirtmektedir. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu "Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi"ni içermektedir. Endeks, ekonomi, eğitim, sağlık ve siyaset alanlarında ulusal cinsiyet farklarını karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Endekse göre, Türkiye 2021 yılında ekonomik katılım ve fırsatlarda 140'inci sıradadır (URL-2). UNDP (2020), İnsani Gelişmişlik Endeksi'ne göre ise, 2019 yılında, Türkiye cinsiyet eşitsizliğinde 0.306 değerle 68'inci sıradadır.

Türkiye kadın hareketinin genel gündemi; kadına yönelik şiddetin “kol kırılır yen içinde kalır” anlayışından, şiddetin toplumsal kodlarının açığa çıkarılması, ayrımcılık içeren yasaların değişmesi ve şiddet vakalarının sınıflandırılarak önleme konusunda özel yaklaşımların geliştirilmesi olmuştur. Aile içi şiddet vakalarının konuşulmaz, görmezden gelinen halinden konuşulur hale gelmesini ilerleme sayılabilirken, kadın cinayetlerinin vahşeti ve gündelik yaşamda ilk haber halini alması ve çocuklara yönelik ihmal ve istismar suçlarında artış izlenmektedir (URL-3, 2021). Bu çelişkili durum toplum bilimcilerce (siyaset, sağlık, sosyal hizmet ve hukuk alanı bilim insanları) soğrulması gereken durum olarak dikkat çekilmektedir.

Konukevi ve sığınmaevi; baskının, şiddetin, yoksulluğun etkisinden korunmak isteyen kadınlar ve çocuklar için güvenli birer sığınaktır. Konukevi tanımı içinde “sığınma evi” de vardır. İlgili mevzuatta “konukevi”, “sığınmaevi”, “sosyal tesis” veya “Yatılı Sosyal Hizmet Kuruluşu (Konukevi, sığınmaevi, kadın sığınağı, kadınevi, şefkatevi ve benzeri adlarla açılan) kavramları yer almaktadır. Uygulamada yaygın olarak sığınmaevi kavramı kullanılmaktadır. Sığınmaevi kavramı sadece Göç Mevzuatı’nda yer almaktadır. “Sığınmaevi” kavramı göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici barınma kavramlarını kapsayabilmektedir. Bu Bildiride, konukevi ve sığınma evini karşılığı olarak, konukevi kavramı kullanılmaktadır.

Sosyal ve mekândaki eşitsizlik kadının korunma ve sığınma ihtiyacını arttırmaktadır. Eşitsizlik; “kamusal alan” ve “özel alan” olarak tanımlanan bir ayırım nedeniyle oluşmaktadır. Kamusal alana erkekler hâkim olduğu için, kadın dışlanmakta ve kadın kendi “özel mekânına” sığınmaktadır. Sığınma ihtiyacının çeşitli sebepleri bulunmakla beraber, esas çıkış noktası “güven” (güvenlik) de olabilmektedir. “Mahremiyet” eksikliği ve eşitsizlik arttıkça, kamusal alandan kopuş artmaktadır. Bu bağlamda, “evin içi” ve evin dışı” olarak bir söylem gelişirken, “evin içi” kadın için en güvenilir yer olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak ev, kadının yaşam alanıdır (Cordan, 2021). Çocukları ve eşiyle güvenli olduğu yerdir. “Sığınma” eyleminin, “evin içi” ile olan korelasyonu da bu noktadan oluşmaktadır. Diğer bir taraftan “sığınma evi”nin ayrımcılığı istemeyerek körüklediği bir durum oluşmakta ve bazı konuların gizli tutulması da bu hassasiyete dayanmaktadır.

İlk sığınma evi, 1995 yılında bir sivil toplum kuruluşu olan “Mor Çatı Derneği” tarafından açılmıştır (Demir, 2011). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın açıkladığı resmi verilere göre, 2002 yılında 11 sığınma evi vardır ve kapasite 170 kişi sınırındadır (URL-4). Sayı yetersiz de olsa, bugün,

81 ilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı 112 kadın konukevi; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kontrolünde 3 insan ticareti (kadın) konukevi vardır.

Sivil toplum kuruluşlarının 1 ve yerel yönetimlerin 32 konukevi ile birlikte, ülke genelinde toplam 148 konukevi hizmet vermektedir. Bugün, 3624 kişi konukevlerinde barınmaktadır (URL-5). Artan sayılar, değişen zihniyet ile geçmiş bağlarını süreli ya da süresiz aile, mahalle ve kentteki ilişkilerinden koparan mağdurları işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temel toplumsal eşitsizliklerden biridir (Yücel ve Kutlar, 2020) ve artmaktadır.

Yerel yönetimlerin kadınlara yönelik hizmetleri öncelikli konular haline gelmiştir. Yücel ve Kutlar (2020)'ın araştırması yerel yönetimlerin kadınlara yönelik çeşitli hizmetler verdiklerini, ancak verilen hizmetlerin kadınların toplum içindeki statülerini yükseltmekten ve çalışma yaşamına katılımını sağlamaktan ziyade, toplumun kadına atfettiği geleneksel rol ve görevlerini güçlendirmeye yönelik olduğunu ortaya konulmuştur.

Türkiye'deki yerel yönetimlerin kadınlara yönelik hizmetleri arasında meslek edindirme kursları, hobi amaçlı aktiviteler; kreş, yaşlı bakımevleri ve sığınma evleri vardır. Yücel ve Kutlar (2020) ayrıca, bu hizmet modelleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttırmakta, kadının faaliyetlerini ev ekonomisi eksenli işler ve aile bireylerinin bakımı ile sınırlandırmakta, ekonomik faaliyetlerde destekleyici rolde kalmalarına ve sosyal yaşamdan ve kentle olan etkileşimlerinin kopmasına neden olduğunu belirtmektedir. Bulut ve Kızıldağ (2017), işgücü piyasasına dâhil olmamasının kadınların ikincil bir işgücü olmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

3. Yöntem veya Metodoloji

Araştırmaya; kentin sırları ve sırdaşları temelinde, ilgili mevzuat ve konukevlerinin kentle ilişkisi, kentsel konumu ile sığınmacının kentle ilişkisi boyutları konu edilmiştir. Bu Bildiride kadın konusunda çok geri kalmış ve mağduriyet yaratıcı uygulamaları nedeniyle Türkiye'yi örnek çalışma alanı olarak seçilmiştir. Türkiye, dünyada toplumsal cinsiyet uçurumunun derin olduğu ülkelerden de biridir. Bildiri, Türkiye örneğinde konukevleri/sığınma evlerinin ve mağdurların kent, kent kuramı ve kent yaşamı açısından kentle olan ilişkisini ilgili mevzuat üzerinden tespit etmeyi ve planlama süreci, fiziki planlarla ilişkisi ile planlama bakış açısı ve şehir plancısının dahli bağlamında sorgulamayı amaçlamaktadır.

Kentin sırlarının ve sırdaşlarının kentli ve kentle ilişkisinin fiziki planlama ve şehircilik bağlamında şehir plancılarının yer aldığı bir süreç ve araştırma yoluyla belirlenmesi gerekmektedir. Bu Bildiri; belirtilen düşünce temelinde mevcut sorunsalı ve durumu ortaya koyarak meslek alanı gündemine sır ve sırdaşların kent ve kentliyle olan ilişkisinin tasarlanmasının eşitsizliğin giderilmesinde önemli olduğunu da savlamaktadır.

Kentin sırları ve sırdaşlarına dair tespitin yapılması sığınmacıların kentle entegrasyonu yanı sıra, barınma ve sığınma mekânlarının kentteki konumu ve sığınmacıların yakın çevreyle entegrasyonunun düzenlenmesi ihtiyacını ve bu oluşumun fiziki planlama ve kentleşme ve şehircilik açısından öncelik verilmesi gereken bir kentsel sorun alanı olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın, kentsel planlama disiplini bakış açısıyla kentin sırları ve sırdaşlarına dair araştırmaların temellenebileceği bir inceleme olması diğer bir alt hedeftir. Farklı bir ifadeyle, bu çalışma toplumsal cinsiyete dayalı kentlerin nasıl kurulabileceğine dairdir ve bulgularının müteakip çalışmalara temel olması ve yön göstermesi öngörülmektedir.

Kadının erkekle eşit konumda değerlendirilmesi ve sosyal hayata dâhil olmasını sağlayacak devlet veya yerel idare politikalarının oluşturulması veya mekânsal, idari veya yasal önermelerde bulunulması ayrı çalışma konularıdır.

Araştırma yöntemi; bir örneklem üzerinden mevzuat taraması ve analizi içermektedir. Araştırmada literatür taraması yapılmış ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. İlgili mevzuatın ve sığınma evlerinin kentlerdeki işleyişinin ve mağdurun kentle ilişkisine dair tespitlerin kentleşme ve kentsel planlama bağlamında eleştirel değerlendirmesi ise, sonuç kısmında yer almaktadır. Sonuç kısmında ayrıca, kentlerin kendinden olmayan bu “sır” insanların “sırdaşı” olmayı ne kadar becerbildiği ve teknik insanların kentin bu güvenli “evleri”ni nasıl planladıkları, planlama süreçlerine dahil ve mevzuattaki yeri değerlendirilmektedir.

4. Bulgular

Merkezi ve yerel idarelerin insan yerleşmeleri bazında kentin sırları ve sırdaşlarına dair hizmetleri, ilgili mevzuattaki mekânsal kavramlar ile konukevlerinin kentle ilişkisi, kentsel konumu ve sığınmacının kentle ilişkisi boyutları bağlamında yapılan inceleme neticesinde; kentin sırları ve sırdaşlarının kentle olan ilişkisine dair çeşitli bulgular belirlenmiştir:

4.1. Kentin Sırdaşları

Şiddet mağdurları kentin sırdaşlarıdır. Türkiye’de şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenleyen temel mevzuat; 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’dur. Kanun, “ailenin korunması” şemsiyesi altında kadına yönelik şiddeti önlemeye dair bir düzenlemedir. 6284 sayılı Kanunun Tanımlara dair 2’nci maddesinin (d) ve (e) fıkralarında şiddetin ve şiddet mağdurunun tanımı yapılmıştır. 6284 sayılı Kanunun 8’inci maddesi 6’ncı fıkrası uyarınca ise, kentin sırdaşları oluşmaktadır.

Gizliliğin uygulaması, bahsi geçen Kanunun uygulama yönetmeliği olan “6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği”nin 32’nci maddesi 1’inci fıkrasında tanımlanmıştır.

Son yıllarda kentin sırdaşlarına yönelik olarak merkezi idare, merkezi idarenin taşra teşkilatı ve yerel idarelerin yeniden yapılandığı ve hizmetlerinin çeşitlendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı’nın 1 no.lu Kararnamesi Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı’na ve söz konusu Kararnamenin 65’inci maddesinin 1’inci fıkrası Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın kuruluşuna dairdir. Bakanlığın görev, yetki ve sorumlulukları tanımlanmıştır.

4.2. Kentin Sırları

Türkiye’de; konukevleri/ sığınma evleri kentin sırlarıdır. Kadına yönelik şiddet ile kamusal alanda hizmet modeli olarak tasarlanan konukevleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Demir, 2011). Konukevleri, kentleşme sürecine 1990 yılı sonrası dâhil olmuştur (URL-6). 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu merkezi idarelerin taşra teşkilatı ile yerel yönetimler görevlendirilmiştir.

Fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik istismara uğrayan kadınların, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesi sırasında, varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri kadın konuk evi/sığınma evi/sığınak, vb. adlandırılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşlarının oluşturulması hususları yönetmelikle düzenlenmiştir. Belediyelere, il özel idarelerine ve sivil toplum kuruluşlarına ait kadın konukevlerinin açılışı, işleyişi, hizmetin çeşit ve niteliği, denetimi, kurumlar

arası işbirliği ile çalışanların görev ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Sığınma Evi Yönetmeliği olarak kısaca adlandırılan “Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre belirlenmektedir.

Demir (2011)’e göre, konukevinin kent içinde, kadınlar ve çocukların toplumdan soyutlanmadan yaşayabileceği, sosyal aktivitelerini sürdürebilecekleri ve günlerini huzur içinde geçirebilecekleri sakin, dikkat çekmeyen bir konumda olması gerekmektedir. Kadın konuk evleri; gizliliğin sağlandığı il ve ilçelerde açılır ve adresi ve telefon numarası ile bina açılış töreni gizli tutulmaktadır. Kuruluş, tanıtıcı tabela asamaz. Ancak şehir plancıları konuya dâhil edilmediğinden, ilgili mekânlar çevrede yaşayanlar tarafından görünecek kadar açığa çıkmaktadır. Marketler, şoförler, öğretmenler, komşular için sır değildir. Her mahallenin kendine özgü kültürel yapı olduğundan ve mahalle özgünlüğü dikkate alınmadan sığınmacı yerleştirilince ortamdaki yabancı görünür olmaktadır. Bu durum da kadınları ve çocukların güvenliğini tehdit edebilmektedir.

“Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik”in 8, 16 ve 17’nci maddelerinde yerseçiminde ve diğer işlemlerde gizlilik ilkesi tanımlanmıştır. Konukevlerinde kalan kadın ve çocukların kurumlarla ilişkisi için bazı kayıtları da gizlidir. Okul kayıtları, hastane veya eczane ile ilgili bilgiler ve işlemler görünür değildir. Konukevinin bulunduğu mahalle esnafı genellikle konukevini bilmekte ve kaçak veya menşei yabancı kadın ve çocukları izlemektedir. Kentin herhangi mahallesinde kalabalık kadın grubu görünüşüne sahip mekânlar açığa çıkmakta ve gizli kalamamaktadırlar. Dolayısıyla, konukevleri kentte bilinir ve görünür hale gelmektedir. Kentin sınırlarına dair ilgili mevzuatta bazı mekânsal tanımlar vardır.

“Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik”in “Konukevinin çalışma esasları ve temel ilkeler” başlıklı 4’üncü maddesi 2’nci fıkrasında Bakanlığın yetkisi tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 5’inci maddesinde konukevlerinin açılış başvurusunun nasıl yapılacağı ve 6’ncı maddesinde izin için istenilen belgeler ve aranacak koşullar tanımlanmıştır. Görüleceği üzere, konukevi ile ilgili hususlar konukevinin veya sığınma evinin yapılması, tesisin fiziki ve mimari özellikleri ile açılış izni ve işletilmesi konularına indirgenmiştir.

Konukevinin fiziki özellikleri, söz konusu Yönetmeliğin 8’inci maddesi 1’inci fıkrasında belirlenmiştir. Aynı maddenin 2’nci fıkrasında tanımlandığı şekliyle güvenlik nedeniyle bahçe duvarı olan, korunaklı müstakil bir bina

şartı aranmaktadır. Aynı maddenin 3 ve 4'üncü fıkraları ise, yapıların mimari özelliklerine dairdir. Söz konusu özellikler;

- En az 20 kişi en fazla 40 kişi kapasiteli olması,
- İçerisinde idari bölüm ve büroların tasarlanması,
- Her kadın için varsa çocuklarıyla beraber ayrı oda bulunması (tercih),
- Ortak kullanım banyo ve tuvaletlerin olmaması (tercih),
- Çocuklar için kreş ve eğitim ve iyileştirme amaçlı çalışma odaları olması,
- Binaların engelliler için erişilebilir olması,

şeklinde sıralanabilir. İç mekânların, kadın ve çocukların rahat etmeleri için resmiyetten uzak yuva sıcaklığı sağlayacak şekilde döşenmesi de öngörülmüştür.

Konukevinin planlanması aşamasında (yaşamsal) ise, çeşitli sorun alanları vardır:

- a) Aile içi şiddetten kaçan kadın ve çocukların güvenli şekilde barınması,
- b) Konukevinde kaldığı sürece sağlıklı beslenme, temizlik ve giyim ihtiyacının karşılanması,
- c) Binanın su, elektrik ve ısıtma vs. ihtiyaçları için kaynak ayrılması,
- d) Kadınların ekonomik bağımsızlığını kazanmaları için beceri geliştirme eğitim ve danışmanlığı verilmesi.

Konukevinin işletmesi ile ilgili iç çelişki taşıyan beklenti ise, “yuva sıcaklığı” yaratma idealizmidir (6284 sayılı Kanun Madde 3 “uygun barınma yeri”). Bazı kesimler mutlu ve iyi aile modeli görmeyen kadın ve çocukların doğrusunu yaşaması için imkân ve fırsat yaratmak olarak durumu tartışırken, bazı kesimler de ideal ailenin sadece kurgu olduğu ve birey olarak yurttaşın mutlu ve güvende olmasının daha doğru bir model olduğunu tartışmaktadır (Sancar, 2014). Belirli bir sayıdaki kişinin sığındığı ve çalışanı olan bu yapılar kaba bir gözlemle bile ortalama bir mahalle için dikkat çeken bir topluluk oluşturmaktadır. Gizliliği tartışılır hale gelmektedir.

Konukevlerinin kentle ve sığınmacının kentle ve kentlilerle ilişkisinin biçimlendirmesine yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

İlgili mevzuatta var olan mekânsal kavramların İmar Mevzuatı ile ilişkisi kopuktur. İmar Mevzuatı’nda konukevlerine dair bir açıklama bulunmamaktadır. Konukevleri gizlilik gerektirdiğinden (öncesinde mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nca önemli bir kısmı düzenlenen İmar Mevzuatı kapsamında bugüne kadar tanımlanması veya imar planları ile ilişkisinin kurulması gerekli görülmemiştir.

Konuk evleri ile ilgili konular; İmar Mevzuatı bağlantısı ile Belediye Mevzuatı içindedir. Belediyelerin sosyal amaçlı yapacakları hizmetler kapsamında, belediyeler konukevleri açmaktadırlar. İmar Mevzuatı kapsamında ise, ilgili yönetmeliklerde var olan “sosyal mekânlar” ve “sosyal tesis alanı” kavramlarını ele almak gerekmektedir. Konukevleri, sosyal tesis olarak, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 18’inci maddesi ve “Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmelik”in 4’üncü maddesine istinaden yapılabilir. Sığınmaevi, ceza evi, hastane veya okul sosyal tesisi değildir. Mekân ve çevre tasarımı özgün olmak zorundadır.

3194 sayılı İmar Kanunu’nun 18’inci maddesi; düzenleme alanındaki nüfusun kentsel faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan umumi hizmet alanlarının tesis edilmesi ve düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında “Düzenleme Ortaklık Payı (DOP)” olarak araziden pay ayrılmasını ve arsaların oluşturulmasını öngörür. İmar planında yer alan sosyal tesis alanında, konukevleri ve sığınma evleri yapılabilir. Gizli olduğundan imar planında gösterimi tercih edilmemektedir. Plan kararları, 18’inci madde uygulaması yapılacaksa, söz konusu arsalar, düzenleme ortaklık payı içine dâhil edilirler. Bir başka ifadeyle, bugün İmar Mevzuatı’nda sadece konukevleri ve sığınma evleri için yer tahsisi ve yapımına dair maddeler tasarlanmıştır. İmar Kanunu’nun 44’üncü maddesinde ise, sosyal ve kültürel tesis yapıları için ayrılacak yerler ve bu konu ile ilgili diğer hususların yönetmelikle belirleneceği hükme bağlanmıştır. Konukevleri ve sığınma evlerine dair bir yönetmelik hükmü bulunmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Şiddete uğrayan mağdurlar kentin herhangi bir yerinde barınamazlar. Mağdurların sıcak yuvada ideal aile ortamında veya mutlu ve güvende olması için sadece konukevi yapılması ve mevzuatta sadece yapılanma koşullarının tanımlanması vardır. Ancak, yerel idarelere bu kamu yapılarını yapma ve işletme görevi verilmesinin sırdaşları güvende tutmak ve gizlemek için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Kentin sırları ve sırdaşlarının incelemesinde; kentlerde var olan bu olgunun, gizli kalması gerektiği anlayışı ile planlama çalışmalarında dikkate alınmadığı, şehircilik uygulamalarında bilinçli olarak müdahaleye konu edilmediği ve bu durumun kentlerde *de jure* olarak gelişen bir kamu yapısı yanı sıra, bir kamu hizmetinin mağdur-kentli ve mağdur-kent ilişkisinin *de facto* geliştiğini göstermektedir.

Kentin sırları olan konukevleri kamu alanı ve yapılarıdır. Konukevleri planlamanın konut birimi kadar temel bir nesnesidir. Mağdurlar ise, kamunun bir parçası olarak, kamu düzeninin devamı için özellikli bir kamu hizmeti alması (korunması) gereken ve kamu hizmetinden etkilenen kentlilerdir.

Bir kamu hizmet alanının sadece imar planlarıyla olan ilişkisi değerlendirildiğinden bu olgunun, karar vericiler ve ilgili taraflarca gizlendiği düşünülse de, fiziki olarak kentte vardır. Konukevi ve mağdur kentli ve kentlilerle etkileşimde olduğundan kentin korumasız kamu alanlarını ve yapılarını oluşturmaktadır. Ayrıca mağdurlar, korumasız olarak kentsel yaşamda algılandıklarından korumada sağlanamamaktadır. Sığınma evlerinin oluşturulmasında veya saklanması ya da sığınmacının kent ve kentlilerle ilişkisinin tanımlanma süreci ve uygulama aşamasında şehir plancıları yoktur. Bu durum, konukevlerinin oluşturulmasında ve fiziki olarak korunmasında mekânsal planlama bakış açısının reddi anlamına gelmektedir. Bu reddetme durumu bizzat imarı ve planlama süreçlerini düzenlemekten sorumlu kamu idaresince de yapılmaktadır. Oluşumları ve yapımlarına dair mevzuat mevcuttur. Ancak bu alanlar mevzuatta ve uygulamada görünmezdir.

Kentle ve kentliyle ilişki, güvenli mekân yaratımı ve yapılanma biçiminin belirlenmesi süreçlerinde şehir plancısının dahil de yoktur. İlgili mevzuatta yer alan mekânsal kavramlar çeşitlidir. Ancak çoğunluğunun İmar Mevzuatı ile paralelliği yoktur.

Asıl mesele, mevzuatın var olması ve konukevlerinin ve sığınma evlerinin yapılabilir olması değildir. Mesele, bu kamusal yapıların -kentin sırlarının-kentin hangi bölgesinde nasıl ve ne biçimde yer seçmeleri gerektiğine dair

ilke, politika ve şartlar ile mağdurun kentle ve kentliyle kurması gereken gizliliği de içeren ilişki düzeyinin de tasarlanması gereksinimidir. Konunun şehir plancılarının önceliğine alınması yönündeki anlayış değişikliğini müteakip, kentlerin planlanması veya plan uygulamalarında dikkate alınacak bazı yaklaşım, strateji, politika, ilke ve plan hükümlerinin şehir plancıları, mimarlar ve sosyologların birlikteliğinde tespiti önemlidir.

Konukevi ve sığınmaevi işletme hizmetinde görev alanlar, sosyologlar, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, sağlık çalışanları, eğitim uzmanları ve hukukçulardır. Kamu yapılarının yapımında mimarlar ve yapım ve denetimle ilgili diğer mühendislik grupları vardır. Bu tabloda şehir plancıları, mimarlar ve mekân odaklı çalışan meslek gurupları akla gelmemektedir. Bu durum, yapıların mekânsal kurgusunun özel mekân algısıyla geçicilik ve gizlilik üzerine inşa edilmiş olmasından kaynaklı olabilir. Belki de “ev” fikri olarak düşünüldüğünden ve ev tipleri de duruma göre değişken olduğundan, bu konu önyargıların tümleyeni olarak atlanmaktadır. Mekân odaklı çalışan meslek gruplarının konuyu sahip çıkmadıkları da düşünülmektedir. Şehir plancısı ve ilgili meslek odasının, sürecin veya konumlarının ve sığınmacının kentle ve kentliyle olan ilişkisinin belirleyicisi olmalıdır. Aksi halde, bu olgu kentin sorun alanlarından biri olarak devam edecektir.

Bir sosyal tesisin yer seçimi ile ilgili konular, bugüne kadar şehir plancıların gündeminde yer almamıştır. Eğitim fonksiyonu ile ilgili yerseçimi konusunda bazı ilkeler vardır. Ayrıca, ilgili yönetmelik eki standartlar mevcuttur. Ancak sosyal ve teknik donanımların yer seçimi ilkesi hiç bir zaman özel bir gündem olarak meslek ve disiplin alanında yer almamıştır. Bu olumsuzluğa ilgili Bakanlık uygulama ve düzenlemeleri dâhildir. Mekâna ve mağdura tüm aktörlerin bakış açısı değişmelidir.

Bu aşamada; incelemeye konu planlamanın nesnelerinden biri olan mağdur barınma birimi olan konukevleri için, mahalle birimi birçok donanımı çözebildiğinden esas alınarak, mahalle dağılımı ve nüfusuna göre bazı öneriler getirilebilir. Ayrıca, özel çalışma ekipleri kurularak ve standartlar belirlenerek kent ve kentli ile olan mekânsal ilişkinin kurulabileceği düşünülmektedir. Kamusal mekânlar bu plana dâhil edilebilir ve dahası mağdurun kentliyle olan ilişkisi yeniden tasarlanabilir. Konukevi ve sığınma evinin yer seçim ilkelerinin belirlenmesi önceliğe alınmalıdır. İlgili mevzuatta bir mağdur barınma biriminin nasıl yapılacağı mevcuttur. Ancak söz konusu birimlerin şehircilik ve yaşamsal açısından da ilişkilendirilmesi ve tasarlanması ve mevzuatta tanımlanması mevzuattaki dar kapsam nedeniyle

eksiktir. Söz konusu eksikliğin önceliğe alınarak giderilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Konukevleri kentin içinde gizliliği olan bir yer olarak ifade edilmektedir. Söz konusu birimler, engelliler için olduğu gibi sadece nüfusa göre bir standarda konu edilmemelidir. Mahallenin ihtiyacına göre yer seçimi yapılmalı ve mimari projesi için de standartlar belirlenmelidir. Ayrıca, mağdurların barınma ihtiyacının karşılanması ve kentle ilişkisinin sağlanarak korunmasına yönelik kentsel alan kullanımına ilişkin talep ve beklentileri planlama sürecinin dışına itilmemelidir. Dolayısıyla, bu konunun belirtilen çerçevede kamusal mekân ve hizmet bağlamında eşitsizliği gidermeye yönelik meslek odası plan, program ve politikaları ile önceliğine alınması gerektiği değerlendirilmektedir. Yerel yönetimlerinde politika önceliklerini, kadın istihdamı ve şehir planlamacıları da dâhil ederek güvenli mekânlar yaratmak konusunda değiştirmelidir.

6. Kaynaklar

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284). 20.03.2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete.

Alkan, A. (2009). Giriş: cinsiyet dinamiklerinin peşinden mekânın izini sürmek. A. Alkan (Ed.), Cins cins mekân içinde (ss. 7–35). İstanbul: Varlık Yayınları.

Antalya Kent İzleme Platformu (AKİP) (2019). Antalya Kent İzleme Platformu Kent Hakkı Forumu 2019. Antalya Barosu. Mart. ISBN: 978-605-9446-97-6.

Atauz, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekân ve Kentler. Mimarist, 14, Kış, 54-58.

Bulut, D. ve Kızıldağ, D. (2017). Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Kariyerleri Üzerindeki Etkileri. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Mayıs, 15(2). 81-102. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.321237>

Cordan, Ö. (2021). Evi Yeniden Kurmak: Türkiye’de Yaşayan Suriyeliler Örneği, Conference Panel Book. 1st International Architectural Sciences and Applications Symposium (IArcSAS-2021) Isparta-Turkey. October 27-28-29, 14-21.

Demir, A. (2011). Yasal Düzenlemelerde Kadın Hakları. Ankara Barosu Hukuk Gündemi. Mart. 32-36.

İl Özel İdaresi Kanunu (5302). 04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmi Gazete.

Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke, J. (2015). Kent ve Toplumsal Cinsiyet. Yıldız Temurtürkan (Çev.). Dipnot Yayınları.

Koç Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KOÇ-KAM) (2019). A. E. Mert (Ed.). 2018 Verileriyle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği içinde. İstanbul. Ekim.

Köse Akkırman, D. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kent Mekânına Erişimde Cinsiyete Dayalı Farklar ve Eşitsizlikler. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Sancar, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurası, İletişim Yayınları, (Üçüncü Baskı). İlk baskı 2012. İstanbul.

Tuysuz, S, Eryentü Gürel, M. ve Gülmez, R. (2020). Kent Hakkı ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Mekânın Siyaseti: Erzincan KYK Yurtları Örneği. Journal of Economy Culture and Society. ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772.

United Nations Development Program (UNDP). (2020). Human Development Report 2020. The Next Frontier Human Development and the Anthropocene. USA: AGS.

World Economic Forum (WEF). (2019). Global Gender Gap Report 2020. Switzerland. ISBN-13: 978-2-940631-03-2.

Yıldız, F.F. (2015). Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Raporu ve İş’te Eşitlik Platformu Analizleri, Gülseren Ağrıdağ (Ed.), Türkiye İçin Değerlendirmeler içinde (s. 181-189). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Yücel, I. ve Kutlar, İ. (2020). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kadınlara Yönelik Hizmetlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 3(1), Mayıs. 151-169.

İnternet Kaynakları:

URL-1 Tahaoğlu, Ç. (2021, 17 Aralık). Bianet, Dayağa Karşı Yürüyüş’ün 30. Yıldönümünde Kadınlar Anlattı.

URL-2 World Economic Forum (WEF). Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu 2021 (WEF 2021) (2021). Global Gender Gap Report. (2021, 11 Kasım). Erişim adresi: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021#report-nav>

URL-3 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP), (2021, 14 Aralık). Erişim adresi: <http://www.kadincinayetlerinidurduracagiz.net/>.

URL-4 Hürriyet Gazetesi (2021, 17 Haziran). Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr>

URL-5 Morçatı. (2021, 12 Aralık). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sığınaklar. <https://morcati.org.tr/yayinlarimiz/brosurler/kadina-yoneli-siddetle-mucadelede-siginaklar/>

URL-6 Yılmaz, E. Toplumsal Cinsiyete Mekân Üzerinden Bir Bakış: Kent Mekânında Kadın Olmak. (2021, 15 Eylül). Erişim adresi: <https://kockam.ku.edu.tr/en/toplumsal-cinsiyete-mekan-uzerinden-bir-bakis-kent-mekaninda-kadin-olmak-elif-yilmaz/>

Teşekkür ve Bilgi Notu

Öğretim Görevlisi/Yüksek Şehir Plancısı Feridun DUYGULUER’e katkısından dolayı teşekkür ederiz.

Bildiride; araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada, Etik Kurul izni gerekmemiştir.

DEĞİŞEN/DÖNÜŞEN/ DARALAN MEKANLAR, GÜNDELİK HAYAT-1

Moderatör: Doç Dr. Kübra Cihangir Çamur

*Beden ve Kentle Kurulan İlişkide Bir Özne Olarak Yürümek

Gizem Doğan

*Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Neoliberal Kentleşmenin Eleştirisi:
Millet Bahçeleri Örneği

Berfin Polat, Fatma Eda Pelit

Eskişehir'deki Ebeveynlerin Covid-19 Salgınındaki Hareketlilik
Eğilimlerinde Toplumsal Cinsiyetin Rolü

Raziye Peker, Pelin Pilgir

*Metin yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

Değişen/Dönüşen/Daralan Mekanlar Gündelik Hayat-1 Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

ESKİŞEHİR'DEKİ EBEVEYNLERİN COVID-19 SALGININDAKİ HAREKETLİLİK EĞİLİMLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ

Raziye Peker

*Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim
Dalı, İstanbul: raziye.peker@std.yildiz.edu.tr*

Pelin Pilgir

*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Muğla: pelinpilgir@mu.edu.tr*

ÖZET

Koronavirüs (SARS-CoV-2)'ün dünya çapında yayılmasıyla birlikte insanlar enfeksiyon riskinden kaçınmak için yaşamlarını etkileyen davranışsal değişiklikleri benimsemek durumunda kaldı. Hareketlilik ve şehrin nasıl deneyimlendiği konusunda toplumsal cinsiyet önemli bir faktördür. Buradan hareketle bu çalışma, Eskişehir ilinde COVID-19 salgını süreciyle birlikte hareketlilik eğilimlerindeki değişimi aile tipindeki çeşitliliğe göre incelemektedir. Çalışma alanındaki bulgular incelendiğinde kademeli normalleşme sürecinin başlamasıyla konutlarda geçen sürelerde azalma görülmektedir. Bu durum ebeveynlerin evli ya da yalnız olma durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Yalnız yaşayan kadın ebeveynler ile yalnız yaşayan erkek ebeveyn arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0.05$). Kadın ebeveynler ile erkek ebeveynlerin iş, ulaşım, spor alanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0.05$), fiziksel ev içi bakım aktivite puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Sosyo-ekonomik kırılganlığı yüksek 18 yaş altı çocuğa sahip yalnız yaşayan kadınların hareketlilik eğilimlerini değiştirme kapasitesi sınırlı olduğundan bu değişimlerin sürdürülebilir ve kapsayıcı bir iyileşme sağlanması adına ülkelerin politikalarını toplumsal cinsiyet odaklı bakış açısıyla oluşturması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Ebeveynler, Hareketlilik Eğilimi, Sosyal İzolasyon, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

With the worldwide spread of the coronavirus (SARS-CoV-2), people have had to adopt behavioral changes that affect their lives to avoid the risk of infection. Gender is an important factor in mobility and how the city is experienced. From this point of view, this study examines the change in mobility trends with the COVID-19 pandemic process in Eskişehir according to the diversity in family type. The study shows a reduction in time spent in housing as the process of gradual normalization begins. This situation varies depending on whether the parents are married or single. There is a significant relationship between female parents living alone and male parents living alone ($p<0.05$). While there was no significant difference between female parents and male parents in the fields of work, transportation, and sports ($p>0.05$), a significant difference was found in physical home care activity scores ($p<0.05$). The capacity of women living alone with a socioeconomic vulnerability with children under 18-year-old to change their mobility trends is limited in order to ensure a sustainable and inclusive improvement; these changes need to form the policies of countries from a gender-oriented perspective.

Keywords: COVID-19, Gender, Mobility Trends, Parents, Social Isolation

1.Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün COVID-19'u küresel bir pandemi ilan ettiği Mart 2020'den beri ülkeler hastalığın yayılma hızını kontrol altında tutmak için kısıtlamalar uygulamasalar da vakalar dünya çapında yayılmaya devam etmektedir. Kasım 2021 itibariyle vaka sayısı 260 milyonu aşmıştır (World Health Organization, 2021). Koronavirüsün bulaşmasını önlemek için hükümetlerin kullandığı stratejiler hareketliliği kontrol etmek için katı tedbirler ya da sosyal mesafe önlemleri uygulama gibi farklılık gösterebilmektedir. Türkiye'de 14 Nisan 2021'den itibaren kısmi sokağa çıkma kısıtlamaları, 29 Nisan 2021'den itibaren tam sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiştir. COVID-19 salgınının ortaya çıkmasının ardından bu hareketlilik kısıtlamaları ve çalışma alışkanlıklarındaki değişiklik, mekansal bağlamda hareketliliği de durma noktasına getirmiştir. Sağlık Bakanı'nın resmi twitter hesabından alınan verilere göre, Eskişehir 4-10 Aralık 2021 haftası itibariyle 100 bin kişi içerisinde 335,72 COVID-19 vaka sayısı ile ülkedeki vaka sayısı en yüksek 10 ilden biri konumundadır.

Hareketlilik ve şehrin nasıl deneyimlendiği konusunda toplumsal cinsiyet önemli bir faktördür (Kloof ve Kensmil, 2020). COVID-19 salgını toplum için büyük zorluklar yaratarak yaşam ve hareketlilik modellerinde önemli değişiklikleri tetiklemiş ve toplumların rutin alışkanlıklarından vazgeçmelerine sebep olmuştur (Erbaş, 2020). Böylelikle yaşamın birçok alanında hissedilen toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin boyutu da salgın ile birlikte derinleşmektedir. COVID-19 salgınından sonra bazı kesimlerin, örneğin yüksek eğitimli ve yüksek gelir düzeyindeki nüfus gruplarının hareketlilik eğilimlerini değiştirme olasılığı daha yüksek olabilmektedir (Mejía-Dorantes vd., 2021). Ülkeler her ne kadar hareketliliği kısıtlayan politikalar uygulamasalar da dezavantajlı kesimlerin sosyal mesafeli olma kapasitelerinin sınırlı olması eşitsizliklere yol açabilmektedir (Therese ve arkadaşları, 2020).

İnsanların ulaşımaya yönelik rutin alışkanlıkları günlük, haftalık, aylık hatta yıllık hareketliliklerinin tekrarının bütününden oluşmaktadır (Gärling ve Axhausen, 2003). Bu davranışlar kendisini sürekli tekrar etmektedir. COVID-19 salgını 131 ülkede insanların ulaşım rutinlerinin ne denli hızlı bir şekilde değiştirdiği gözlemlenmiştir (Erbaş, Ö. 2020). Dünya Sağlık Örgütü ve hükümetlerin kendi içinde aldığı önlemler sosyal mesafeli olma eğilimi, insanların toplu bulunduğu mekanlarda maske ve mesafe kurallarına uymalarının gerekmesi insanların hareketliliğini kısıtlamıştır. Davranış değişiklikleri

herkes için farklı yorumlanmış ve uygulanmıştır. Sosyo-ekonomik durum, yaş, cinsiyet, medeni durumdan kişilerin yalnız, ailesi veya arkadaşıyla yaşaması bile hareketliliği etkilemiştir. Buradan hareketle bu çalışma, aile tipindeki çeşitliliğin COVID-19 salgını sonrasında Eskişehir’e bağlı merkez ilçeler olan Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerindeki hareketlilik eğilimlerine etkisini toplumsal cinsiyet ve eşitliğe özel vurgu yaparak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında Eskişehir ilinde COVID-19 salgını süreciyle birlikte hareketlilik eğilimlerindeki değişimin aile tipindeki çeşitliliğe göre incelenmesi ve 18 yaş altı çocuğa sahip yalnız ebeveynler ile 18 yaş altı çocuğa sahip evli ya da eşli ebeveynlerin hareketlilik eğiliminin aile tipi, yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine negatif bir etkiye sahip olup olmadığının incelenmesi amaçlanmaktadır. COVID-19 salgınında mekânsal bağlamda hareketlilik eğilimlerinin nasıl değiştiği ve hareketlilik ve şehrin deneyimlenmesinde toplumsal cinsiyetin rolünün ne olduğu sorularına yanıt aranmaktadır.

2. Yöntem

Araştırmanın birincil verileri COVID-19 salgını döneminde perakende ve rekreasyon yerleri, market ve eczane, parklar, toplu taşıma istasyonları, işyerleri ve konut olmak üzere hareketliliği şekillendiren mekanlar bağlamında Ocak 2021 ile Ağustos 2021 tarihlerini kapsayacak şekilde Google COVID-19 topluluk hareket aylık veri setleri kullanılarak oluşturulmuştur. Bu verilerin oluşturulmasında COVID-19 salgını sürecinde uygulanan kısıtlamalar (Ocak-şubat aylarında kısmi süreli kapanma, mart ayında illerin risk durumuna göre kademeli normalleşme, nisan-mayıs aylarında kısmi ve tam süreli kapanma, haziran ayında kademeli normalleşmenin ikinci etabı ile temmuz ayında kademeli normalleşmenin üçüncü etabı) göz önünde bulundurulmuştur.

Nicel olarak tasarlanan araştırmanın ikinci bölümünde ise veri toplama araçları tek bir anket formu içerisinde birleştirilmiştir. Araştırma veri toplama sürecinin salgın süreci içerisinde bulaş riskinden dolayı yüz yüze toplanabilmesi mümkün olmadığından araştırmacılar tarafından Google Formların kullanımı tercih edilmiştir. Veriler online platformlar aracılığıyla katılımcılara form bağlantı linkinin ulaştırılması yoluyla toplanmıştır. Veri toplama aşamasında ilk olarak katılımcılardan sosyo-demografik bilgilerin anlaşılmasına yönelik cinsiyet, yaş, gelir durumu, eğitim durumu gibi soruların cevaplanması istenmiştir. Ebeveynlerin hareketlilik eğilimlerinin belirlenmesinde dair soru formu ise Eskişehir’in merkez ilçeleri olan

Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerinde ikamet eden ebeveynlerin COVID-19 döneminde hareketlilik eğilimlerinin ölçülmesinde Sosyal İzolasyon Ölçeği, Covid-19 Döneminde Sosyal Mesafe Ölçeği ve Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi kullanılarak hazırlanmıştır. Google Formlar üzerinde hazırlanan soru formunun başlangıç ekranında aydınlatılmış onay formuna yer verilerek onay veren katılımcıların çalışmaya bilgileri ve istekleri dahilinde gönüllü katılımları sağlanmıştır. Verilerin toplanması süreci Kasım-Aralık 2021 aylarında gerçekleşmiştir ve sosyal medya platformları üzerinden paylaşılan anket linki ile Eskişehir’deki ebeveynlere erişilmiştir. Üç haftalık süre içerisinde ideal örnekleme ulaşıldığı varsayılarak veri toplama sürecine son verilmiştir.



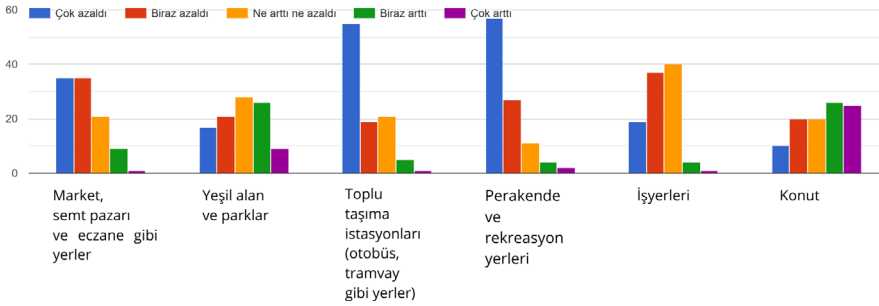
Şekil I: Mekansal Hareketliliğin İncelendiği Tepebaşı ve Odunpazarı İlçeleri

Araştırma kapsamında Eskişehir ilinde COVID-19 salgını süreciyle birlikte hareketlilik eğilimlerindeki değişimin aile tipindeki çeşitliliğe göre incelenmesi için örneklem grubunu 18 yaş altı çocuğa sahip yalnız ebeveynler ile 18 yaş altı çocuğa sahip evli ya da partneriyle birlikte yaşayan toplam 101 ebeveyn oluşturmaktadır. Hareketlilik eğiliminin belirleyicileri olarak aile tipi, yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerinin negatif bir etkiye sahip olup olmadığı incelenmektedir. Araştırma yöntemi olarak ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir. COVID-19 salgını sırasında ebeveynlerin demografik özelliklerinin hareketlilik eğilimleri üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Araştırmanın bağımlı değişkeni ebeveynlerin hareketlilik değişimi iken bağımsız değişkenleri yaş, cinsiyet, 18 yaş altı çocuğa sahip olup/olmama durumları, eğitim seviyesi ve çalışma durumudur.

3. Bulgular

Çalışma alanındaki bulgular incelendiğinde perakende ve rekreasyon alanları kademeli normalleşmenin olduğu mart, haziran ve temmuz ağustos aylarında hareketlilik artarken, özellikle tam kapanmanın yaşandığı mayıs ayında hareketliliğin en az seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Market, eczane, toplu taşıma istasyonları ve işyerleri için de benzer durum geçerlidir. Parklardaki hareketlilik kademeli normalleşmenin başlaması ve yaz döneminde havaların ısınmasıyla temmuz ayında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Tepebaşı ilçesinde Odunpazarı ilçesine göre üç kat daha fazla park alanının bulunması Tepebaşı bölgesindeki parkların daha yoğun insan hareketliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Bunun yanında kademeli normalleşme sürecinin başlamasıyla konutlarda geçen sürelerde azalma görülmektedir. Bu durum ebeveynlerin evli ya da yalnız olma durumlarına göre değişiklik gösterebilecek bir faktör sayılabilir. Bilinmektedir ki 18 yaş altı çocuğa sahip kadınların ücretsiz bakım hizmetlerine ayırdıkları zaman erkeklere nazaran daha fazla olduğundan hareketlilik kabiliyetleri de o derece sınırlı kalmaktadır.

COVID-19 salgını döneminde aşağıda belirtilen mekanlarda bulunma sürenizin ne yönde değiştiğini düşünüyorsunuz?



Şekil II: Google anket katılımcılarının hareketlilik deneyimleri

Şekil II’de görüldüğü üzere, COVID-19 salgınında rutin alışkanlıkların değişmesi, uzaktan çalışma modellerinin benimsenmesi, hükümetin salgınla mücadelede aldığı önlemler sonucu insanların evde geçirdiği süreler artmıştır. Buna karşılık perakende ve rekreasyon yerleri, market ve eczane, parklar, toplu taşıma istasyonları gibi insanların yoğun etkileşimde bulunduğu mekanlarda kısıtlı erişim sağlanmıştır.

Tablo I : Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri (n=101)

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	72	71,3
Erkek	29	28,7
Medeni Durum		
Bekar (hiç evlenmemiş)	7	6,9
Evli	87	86,1
Boşanmış	6	5,9
Eşi vefat etmiş	1	1,1
Çocuğuyla birlikte yaşayanlar	87	86,1
Çocuğuyla ayrı yaşayanlar	14	13,9
Yalnız yaşayanlar	12	11,9
Eşiyle yaşayanlar	81	80,2
Partneriyle yaşayanlar	1	1
Ailesiyle (anne/baba/akraba) yaşayanlar	6	5,9
Bakıcısıyla yaşayanlar	1	1
Arkadaşıyla yaşayanlar	1	1
Eğitim düzeyiniz		
İlköğretim	7	6,9
Lise	18	17,8
Üniversite	52	51,5
Lisansüstü	24	23,8
Sosyoekonomik düzey		
Alt	4	4
Alt-orta	17	16,8
Orta	52	51,5
Orta-üst	22	21,8
Üst	6	5,9
İkamet edilen ilçe		
Tepebaşı	51,5	52

Odunpazarı	48,5	49
Eve, işe, okula, alışverişe gidip gelirken kullanılan ulaşım türü		
Otomobil	57	56,4
Otobüs, dolmuş, servis	17	16,8
Tren, tramvay v.b.	5	5
Yürüyerek	22	21,8

Koronavirüs salgını sürecinde ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerine dair yapılan tanımlayıcı istatistikler kadın, erkek ve toplam örneklem şeklindedir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta (%71,3) ve büyük bir kısmının evli olduğu görülmektedir (%86,1). Katılımcıların çoğunun eşleriyle birlikte yaşadıkları (81 kişi, %,80,2) ve yine büyük bir çoğunluğun (%86,1) çocuğuyla birlikte yaşadığı görülmektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları ilçeye bakıldığında iki ilçenin de oranları yakın olmakla birlikte Tepebaşında yaşayanlar daha fazladır (%52). Ulaşım türü olarak otomobili kullananların oranı fazladır (%56,4). Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendilerini sosyo-ekonomik olarak orta düzey (%51,5) olarak tanımlamakta ve yine önemli bir kısmı çekirdek aile yapısı (%79,3) şeklinde yaşamlarını devam ettirdiklerini belirtmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise yarıdan fazlasının lisans seviyesinde olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1).

Tablo II: Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Ölçekler	Min.- Maks.	Puan ort.	Median	ss
UFAA	104,5-11368,5	2031,7572	1204,5000	2245,77610
SIÖ	14-42	18,2673	15	7,21511
COVID-19 SMÖ	8-18	14,0990	14	2,05185

Koronavirüs salgını sürecinde ebeveynlerin fiziksel aktivite, sosyal izolasyon, sosyal mesafe tutumlarına dair yapılan tanımlayıcı istatistikler kadın, erkek ve toplam örneklem şeklindedir. Buna göre katılımcıların fiziksel olarak minimal aktif oldukları (54 kişi, %53,5); sosyal olarak hiç izole hissetmeyen kişi sayısının 50 (%49,5); biraz izole hissedenlerin 47 (%46,5) ve aşırı izole

hissedenlerin ise 4 (%4) olduğu görülmüştür. Sosyal mesafe ölçeği toplam puanı 17 olarak tespit edilmiş olup alınabilecek en düşük (4) ve en yüksek (20) puanlar dikkate alındığında katılımcıların sosyal mesafe tutumlarının yüksek düzeyde olumlu olduğu söylenebilir. Ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere bakıldığında Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi’nden alınan puanların ortalamasının 2031,7572 olduğu, Sosyal İzolasyon Ölçeği’nden alınan puanların ortalamasının 18,2673 olduğu ve Covid-19 Döneminde Sosyal Mesafe Ölçeği’nden alınan puanların ortalamasının ise 14,0990 olduğu görülmektedir.

Tablo III: Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal İzolasyon Ölçeği, Covid-19 Döneminde Sosyal Mesafe Ölçeği ve Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi Ortalamalarının Karşılaştırılması

Ölçekler		Cinsiyet	n	Sıra ort	Z	P
UFAA		Kadın	72	52,35	-,728	0,467
		Erkek	29	47,66		
	UFAA/İŞ	Kadın	72	48,65	-1,298	0,194
		Erkek	29	56,83		
	UFAA/ ULAŞIM	Kadın	72	51,26	-,139	0,890
		Erkek	29	50,36		
	UFAA/EV İÇİ BAKIM	Kadın	72	61,17	-5,522	0,000
		Erkek	29	25,76		
	UFAA/BOŞ ZAMAN- SPOR	Kadın	72	50,76	-,133	0,894
		Erkek	29	51,60		
SİÖ		Kadın	72	52,67	-,962	0,336
		Erkek	29	46,86		
COVID-19 SMÖ		Kadın	72	55,36	-2,396	0,017
		Erkek	29	40,17		

Gerçekleştirilen Mann Whitney U test sonuçlarına göre, Tablo III'te görüldüğü üzere Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi'nden alınan puanlarda fiziksel ev içi bakım aktivite puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olduğu, kadın ebeveynlerin almış oldukları puanların sıra ortalamalarının erkek ebeveynlerden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$). İş, ulaşım, spor alanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yalnız yaşayan kadın ebeveynler ile yalnız yaşayan erkek ebeveyn arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi'nde puanlamaya dahil edilmeyen evde oturarak zaman geçirme bölümündeki bulgularda dikkate alınacak olursa; Covid-19 salgını sürecinde erkek ebeveynlerin hem hafta içi hem de hafta sonu evde oturarak harcadıkları zaman, kadın ebeveynlerin evde oturarak harcadıkları zamana göre fazla olduğu görülmüştür. Buna göre kadın ebeveynlerin erkek ebeveynlere göre COVID-19 salgınında tüm hane halkının evde olmasının da etkisiyle bakım ve ev işleri konusunda yükümlülüklerinin daha fazla olduğu sonucuna varılabilmektedir. Katılımcıların Sosyal İzolasyon Ölçeği'nden aldıkları puanların sıra ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın oluşmadığı, kadın katılımcıların almış oldukları puanların sıra ortalamalarının erkek katılımcılardan anlamlı şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Salgın döneminde bulaş riskini azaltmak için uygulanan sosyal izolasyon tedbirlerinin ebeveynlerin kendilerini yalnızlığa itilmiş, seilmeyen, terk edilmiş vb. hissettirmedığı sonucuna varılabilmektedir. Buna göre kadın ebeveynler ile erkek ebeveynlerin sosyal olarak izole hissetmemelerinde katılımcıların büyük çoğunluğunun evli ve çocuklarıyla birlikte yaşıyor olmalarının ve hane içinde sosyal mesafeye riayet etmede güçlük yaşamının etkisinin olduğu düşünülmektedir. Covid-19 Döneminde Sosyal Mesafe Ölçeği'nden alınan puanlarda cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olduğu, kadın ebeveynlerin almış oldukları puanların sıra ortalamalarının erkek ebeveynlerden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$).

4. Sonuç ve Öneriler

COVID-19 salgını toplum için büyük zorluklar yaratarak, anlaşılması gereken yaşam ve hareketlilik modellerinde önemli değişiklikleri tetiklemiş ve buna bağlı olarak çalışma alışkanlıklarında değişimler meydana gelmiştir. Evden çalışma biçimine geçiş ile birlikte annelik rolünü ve ev içindeki sorumluluklarını önceleyen toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların evde kalma sürelerinin artmasındaki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Hareketlilik eğilimlerini değerlendirirken cinsiyet önemli bir rol oynamaktadır. Bu davranış değişiklikleri ev içi dengede kadınların erkeklerden daha fazla ev iş yükü ve sorumluluğu olduğunu göstermektedir. Ev içi rolleri kadına yükleyen toplumsal cinsiyet algılarının ve geleneksel cinsiyet kodlarının etkisi bu çalışmada gözlemlenmiştir. Davranış değişiklikleri aile içi iş-yaşam dengesinde kadınların ev içi bakımlarını erkeklere göre daha fazla artmasıyla toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiğini göstermektedir. Çalışma alışkanlıklarındaki değişimi etkileyen bir diğer önemli faktör ise sosyo-ekonomik kırılganlık düzeyidir. Özellikle sosyo-ekonomik kırılganlığı yüksek 18 yaş altı çocuğa sahip yalnız yaşayan kadınların hareketlilik eğilimlerini değiştirme kapasitesi sınırlı olduğundan bu değişimlerin sürdürülebilir ve kapsayıcı bir iyileşme sağlanması adına ülkelerin politikalarını tüm bu sorunları toplumsal cinsiyet odaklı, kapsamlı bir bakış açısıyla ele alarak oluşturması gerekmektedir.

Katılımcıların yaklaşık %50'den fazlasının lisans ve üzeri seviyede eğitime sahip olması, sosyo ekonomik açıdan yüksek kesimin cevaplarının bulunması çalışmanın kısıtlılıklarındandır. Bunun yanında anket duyurusunda ebeveynlerin birlikte anket doldurmaları rica edilmesine rağmen erkek ebeveynler ankete kadınlar kadar katılmakta istekli olmadığı gözlemlenmiştir. Bunun bir nedeni de toplumsal cinsiyet algılarında kadın ve erkeklere biçilen rollerden, çocuk bakımının genelde “annenin görevi” algısıdır. Çalışma bulgularında katılımcıların ev içi bakımında kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık çıkması da konuyu desteklemektedir. Bu bağlamda aile içi bakım dengelerinin kadın ve erkekler için farklılık göstermesi ve toplumsal cinsiyet algılarının değişmesi gerektiğini göstermektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Tüm yazarlar araştırmaya eşit düzeyde katkı sunmuşlardır.

ÇATIŞMA BEYANI

Çalışma herhangi bir çıkar çatışmasını barındırmamaktadır.

5. Kaynakça

Çelikbaş, B., Tatar, A. (2021) Yalnızlık Ölçeği, Yalnızlık Tercihi Ölçeği ve Sosyal İzolasyon Ölçeği: Geliştirme ve İlk Geçerlik Çalışmaları. *International Social Mentality And Researcher Thinkers*, 655-666.

Erbaş, Ö. (2020). COVID-19 Döneminde Kent İçi Toplu Ulaşım Kullanıcı Davranışları: İstanbul Örneği. *Kent Akademisi*, 13, 431-442.

Gärling, T., Axhausen, K.W. (2003). Introduction: Habitual travel choice. *Transportation*, 30(1), 1-11.

Karaca, A., Turnagöl, H.H. (2007). Çalışan Bireylerde Üç Farklı Fiziksel Aktivite Anketinin Güvenirliği ve Geçerliği. *Spor Bilimleri Dergisi*, 18(2), 68-84.

Kloof, A., Kensmil, J. (2020). Effects of Covid-19 Measures on Mobility of Men and Women, *Mobycon*, 1-13.

Mejía-Dorantes, L.; Montero, L.; Barceló, J., (2021). Mobility Trends before and after the Pandemic Outbreak: Analyzing the Metropolitan Area of Barcelona through the Lens of Equality and Sustainability. *Sustainability*, 13, 7908.

Oral, T., Gunlu, A. (2021). Adaptation of the Social Distancing Scale in the Covid-19 Era: Its Association with Depression, Anxiety, Stress, and Resilience in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-18.

Öztürk, F.M. Üniversitede Eğitim-öğretim Gören Öğrencilerde Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketinin Geçerliliği ve Güvenirliği ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Belirlenmesi.

Therese L.Sy, K. Martinez, M., Rader, B., White, L.F., (2021). Socioeconomic Disparities in Subway Use and COVID-19 Outcomes in New York City, *American Journal of Epidemiology*, 190(7): 1234–1242.

World Health Organization. Weekly Epidemiological Update—30 November 2021. Available online: <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---30-november-2021> (accessed on 2 Dec 2021).

İnternet Kaynakları

Sağlık Bakanı resmi twitter hesabından alınan 4-10 Aralık tarihleri arasındaki 100.000 kişi içinde bir haftalık toplam yeni Covid-19 vaka sayısı, <https://twitter.com/drfahtinkoca/status/1472191932445122568/photo/1>, Erişim Aralık 2021.

SİMGE, SÖYLEM VE ANLATILARLA TOPLUMSAL CİNSİYET

Moderatör: Yıldız Tokman

Tuvalet Mekanlarına Toplumsal Cinsiyet Üzerinden Bakmak: Kapsayıcı
Tuvalet Mekanlarını Savunmak

Şeyma Sarıbekiroğlu, Bilge Nur Bektaş

Kır Kadınının Failliğini “Anlatı”sında Aramak

Dr. Öğr. Üyesi Selda Adiloğlu

*Elektrikli Ev Aletleri Reklamlarında Mekân ve
Toplumsal Cinsiyet: 1970-2020

Dr. Leyla Bektaş Ata, Doç. Dr. Defne Karaosmanoğlu

*Bu metin yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

Simge, Söylem ve Anlatılarla Toplumsal Cinsiyet Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

TUVALET MEKANLARINA TOPLUMSAL CİNSİYET ÜZERİNDEN BAKMAK: KAPSAYICI TUVALET MEKANLARINI SAVUNMAK

Şeyma Sarıbekiroğlu

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü

Bilge Nur Bektaş

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kamusal tuvaletlerde güvenlik, erişilebilirlik ve kapsayıcılık konularını ele alan bu yazı, tuvalet mekanı ve simge tasarımlarından yola çıkmaktadır. Yazı kapsamında, bu yazının ortaya çıkış öyküsü aktarılmakta, problem tanımı yapılmakta, görme ve gösterim biçimlerine değinilmekte, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kamusal tuvaletler değerlendirilmekte, kamusal tuvaletler için şartlar içeren mevzuatlar incelenmekte ve kapsayıcı tuvalet mekanları incelenmektedir.. Yaygın olan ikili cinsiyet ayrımına dayalı tuvaletlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından tartışmalı olduğunu savunan bu makale, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını tuvalet yönlendirme tabelaları sembolleri üzerine yansıtmaya, sembollerin tacizi simgelemeye kadar varabilen çeşitliliğini sorgulamaya, farkında olunmayan veya üzerinde düşünülmeyen sembolleri yeniden düşünmeyi sağlamaya ve mekanın toplumsal cinsiyet eşitliğini içselleştirmiş biçimde dönüşümünü talep etmeye bir davettir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Taciz, Kamusal tuvalet, Kapsayıcı tuvalet

EVALUATING PUBLIC SPACE TOILETS WITH GENDER VIEW: DEFENDING INCLUSIVE TOILETS

Abstract

This paper, which focuses on the issues of safety, accessibility, and inclusion in public spaces' toilets, searches toilet space and icon designs. Within the scope of the article, the story of the emergence of this article is conveyed, legislations for public space toilets in Turkey, their limitations, and problems of binary toilet legislations and designs are shared. As an alternative and solution, inclusive toilet spaces and signs are mentioned. This article, which argues that public toilets are controversial in terms of gender equality, is an invitation to evaluate the symbols of toilet signposts and toilet spaces through the gender equality perspective and demand the transformation of the space in a way that internalizes gender equality.

Keywords: Gender, Harassment, Public space toilets, Inclusive toilets

1. Giriş

Bu yazının kıvılcımı yazarların aynı hafta içinde İzmir’de iki farklı kamusal mekanda gördüğü tuvalet simgesi olarak kullanılan, birbirinin aynı iki simgeden çıkmıştır. Mekanların ilki Alsancak’ta bir kafe-bar, ikincisi Güzelyalı’da bir pizzacıdır. İki mekanda da tuvaleti belirtmek için kullanılan yönlendirme levhalarındaki simgeler taciz göstermektedir.

Simgelerde sağda kadını temsil eden bir insan soyutlaması, ortada paravanı temsilen dikey bir çizgi, solda paravana tırmanmış diğer taraftaki kadını gözetleyen bir erkek figürü gösterilmiştir. Bu gösterimin taciz ifadesi olduğu ve rahatsız edici olduğu her iki mekanın çalışanlarına söylenmiştir. Mekanlardan birinin işletmecisi/çalışanı kimsenin böyle düşünmediğini, simgenin bir espri olduğunu söylerken, diğer mekanın işletmecisi/çalışanı da bunun espri olduğunu belirtmiş, bununda birlikte daha önce böyle düşünmediklerini ve benzer bir tepki almadıklarını, üzerine düşüneceklerini söylemiştir. İkinci mekan çalışanları geri bildirimi kendi aralarında değerlendirdikten kısa bir süre sonra yönlendirme levhasını sökmüş ve yerine başka bir levha koyacaklarını söylemişlerdir.

Yazarların karşılaştığı, tuvaleti belirtmek için kullanılan taciz gösteren simgeler bu iki mekana ait istisnalar değiller, yaygın olarak kullanımdalar. İnternet arama motoruna ‘komik tuvalet işareti’ ya da ingilizce olarak ‘funny toilet sign’ yazıldığında görsellerin arasında bu simge görülmektedir. Belli ki dünyanın birçok yerinde bu simgenin kullanımı yaygın olup, komik bulunmaktadır.

İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olarak tasarlanmış mekanlar olan tuvalet mekanlarında karşılaşılan bu taciz imgesi, mekanın toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla düşünülmesi gerekliliğini yeniden hatırlatmaktadır. Bilindiği üzere, toplumsal cinsiyet, toplumlar tarafından cinsiyetlere biçilen sosyal roller ve davranışları ifade eder. Çoğunlukla ikili cinsiyet sistemi içinde ele alınan toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlar ve erkeklerin biçilen bu roller nedeniyle hayata katılımının kısıtlanmamasını ve fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmayı amaçlar.

Mekanın yakın zamana dek mekanla ilişki mimarlık ve planlama gibi meslek alanları tarafından cinsiyet içeren bir kavram olduğu göz ardı edilmiş, mekansal tasarımda kamu yararının sağlanması hedeflenirken farklı kullanıcıların ihtiyaçları düşünülmemiştir. Bu durum, toplumsal yaşamda ve emek piyasasında karşılaşılan ayrımcılığının yanında mekanın da ayrımcılık

yaratan bir unsur olmasına yol açmıştır (Altay Baykan, 2015). Kentsel mekan kullanıcılarının cinsiyet, yaş, bedensel özellikler, cinsel yönelim gibi birçok açıdan farklılaşan kamu kesiminden oluştuğu düşünüldüğünde, farklı kullanıcıların mekanı farklı biçimde deneyimledikleri anlaşılmaktadır.

Eşitsizliklerin süregeldiği kentsel mekanda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yaklaşım, farklı kullanıcıların kentsel yaşama eşit katılımlarını sağlamaya yöneliktir. Bu doğrultuda, mekanın ayrımcılık ve ötekileştirmeye yol açan bir unsur olmak yerine, farklı kamu kesimlerini içine alarak güçlendiren bir unsur olması öngörülmektedir (Altay Baykan, 2015).

Kamusal ve kamuya açık mekanlarda yer alan tuvaletlerde taciz ifadesi simgeler, farklı kullanıcıları ikili cinsiyet sistemi ve toplumsal roller ışığında tercih yapmak durumunda bırakan ayrıştırıcı mekanlar, kamusal tuvaletlerin kapsayıcılık, güvenlik ve erişilebilirlik sorunlarını beraberinde düşündürmektedir. Bu makalenin temel amacı, gündelik yaşamda, kamusal mekanlarda karşılaşılan simgeleri sorgularken, kapsayıcı kamusal tuvalet mekanlarını yeniden düşünmek ve düşündürmektir.

Makalede toplumsal cinsiyet eşitliği, kamusal tuvaletler ve simgeler hakkında yazın, yasal mevzuat, kamusal tuvalet taleplerine yönelik örnekler incelenmiştir. Makale, giriş bölümü ve sonuç bölümü dışında 4 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, görme ve gösterim biçimleri kapsamında simgeler değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kamusal tuvalet mekanlarının ilişkisi örnekler üzerinden ortaya konulmuştur. Sonrasında, yasal boyutta kamusal tuvalet konusu ele alınmıştır. Ardından kapsayıcı kamusal tuvalet örnekleri ve işaretleri incelenmiştir. Son olarak, genel değerlendirmeye yer verilerek, kamusal tuvaletleri yeniden düşünmeye dair tartışma başlıklarına değinilmiştir.

2. Görme ve Gösterim

Görmek temel insan eylemlerinden biridir. Berger ve diğerlerinin (1972) *Görme Biçimleri* kitabında da vurguladığı üzere, yalnızca baktıklarımızı görürüz, bu nedenle de bakmak seçim sürecini içerir. Tasarlanan bir imgenin kendisi, tasarlayan kişinin görme biçimini barındırmakla birlikte, bizlerin o imgeyi algılayışımız kendi görme biçimimizle de ilişkilidir.

Günümüz batı egemen ve ataerkil dünyasında, kadın ve erkek olmak toplumsal yaşam pratiklerinin yanı sıra görme biçimini de şekillendiren bir unsurdur. İmgeler, genel olarak erkek seyirciye göre tasarlanır, kadın imgeleri nesnelleştirilerek seyredilir. Ataerkil bir dünyada yaşayan kadınların da kendi

görme biçimleri bu yönde evrilir. Kadınlar hem kendilerini seyretmeyi, hem de erkekler tarafından seyredilişlerini seyretmeye zorlanır (Berger vd., 1972). Bir başka deyişle, kadınların erkeklerin görme biçimlerini de dikkate almak zorunda olması, kadınların görme ve algılama biçimlerini değiştirir.

Bu makaleye konu olan tuvalet simgelerinde gösterilen taciz görselinin farklı aktörler tarafından nasıl görül(e)mediği, tacizi göstermenin nasıl komik bulunduğu, görselden rahatsız olunduğu halde nasıl tepki gösterilmediği konuları düşündürücüdür.

Tacizi gösteren tuvalet simgeleri mekanların duvarlarındaki yerlerini alana kadar bir çok aktörün elinden, farklı süreçlerden geçerler. Tasarlanır, üretilir, dağıtılır, satılır ve satın alınırlar. Tüm bu eylemler sırasında farklı insanlar bu levhalarla yüz yüze gelir, onlara emek verir, levhalar muhtemelen çeşitli izinler, standartlar ve denetime maruz kalırlar. Levhaların üzerindeki simgeler kullanım yerlerinde her gün birçok kullanıcı tarafından görülürler.

Tacizi gösteren levhalara dair tüm bu süreçlerde sorun yaşanmaması, tepki görmeden duvarlarda durmaya devam etmeleri, tasarlayan kişinin görme biçiminde yarattığı taciz imgesinin, maruz kalan kişi tarafından belki bakılmadığını, taciz olduğunun fark edilmediğini ya da belki de kişinin görme biçiminde tacizin normalleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Tasarlayan kişinin muhtemelen erkek seyirciye yönelik yaratmış olduğu bu imge, tasarlayan kişi tarafından ‘komiklik’ olarak değerlendirilmiş olabilir. Maruz kalan kişilerde belki tasarlayıcının komiklik olarak kurguladığı görme biçimi kabul görürken, kadın kullanıcılar tarafından da belki nasıl görüldüğü üzerine görme biçimi geliştirmiştir.

Sebebi ve sürecinden bağımsız olarak, sonuçta ortaya çıkan bu levhalarla temasta olan kişiler taciz ifadesini farketmemekte ya da buna seyirci kalmaktadır. Seyirci kalmak ise toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet unsuru olan tacizin normalleşmesine ve sürdürülmesine neden olmaktadır. Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği seyirci kalan tanımını şöyle yapmaktadır (2019, s.30):

“Bir şiddet veya zorbalık durumuna tanık olduğunda şiddet davranışına seyirci kalan veya müdahale etmeyen kişi/ler için kullanılır. Şiddet sonrası sosyal medyada veya benzeri mecralarda da seyirci kalınabilir. Seyirci kalanlar bilinçli ya da bilinçsiz failin şiddet davranışına devam etmesine ve şiddetin kabul görmesine neden olabilirler. Bazı seyirci kalanlar gülerek ya da destekleyici yorumlar yaparak şiddeti destekleyebilir.”

Bu tanımda ifade edilen seyirci kalmanın şiddeti ve zorbalığı destekliyor olması durumunun, şiddetin ve zorbalığın kabul görmesine ve devam etmesine neden olabildiğini vurgulamak isteriz. Aynı durum taciz için de söylenebilir. Tacizin görsel olarak tasarlanması, üretilmesi ve kendine gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan mekanlarda yer bulması, tacizin toplumsal yaşam pratiklerinde kabul gördüğünü göstermektedir.

3. Mevzuatlar ve Eşitlikçi Yaklaşım

Uluslararası ve ulusal mevzuatta eşitlikçi yaklaşımlar izlenmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde (Madde 2) “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin” temel haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de benzer biçimde tanınan tüm haklarda cinsiyete dayalı da dahil olmak üzere hiçbir ayrımcılık gözetilemeyeceği belirtilmiştir.

Yapılı çevreye ilişkin önemli bir uluslararası belge olan Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentli Hakları Bildirgesinde (2008) “sosyal ve mekansal uyumun” kentsel politikaların ana amacı olduğu belirtilerek, kentler “her türlü sosyal ortamdan gelen insanların her gün birbiri ile harmanlandığı ve insanların yaşadığı” bir mekan olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda dışlama ve sosyal statü, yaş, kültür, din, cinsiyet ve özürlülüğe dayalı her tür ayrımcılığa karşı tutum izlendiği vurgulanmıştır.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi tarafından yayımlanan Yerel Yaşamda Avrupa Kadın-Erkek Eşitliği Şartında (2006) ise yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan uygulamalar yapmayı taahhüt etmesi ve bu uygulamaların izlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, yerel yaşamda kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması, istihdam ve kentsel hizmetlere erişimde kadın ve erkeklerin özel ihtiyaçlarının gözetilmesi, kent mekanında kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarına yönelik yüksek nitelikli tasarımların geliştirilmesi konularına değinilmiştir.

Mekansal tasarım standartları açısından, 1997 yılında Ronald Mace'nin koordinatörlüğünde bir ekip tarafından geliştirilen evrensel tasarımın 7 ilkesi eşitlikçi tutum açısından önemli yaklaşımlar sunmaktadır. Bu kapsamda, “Eşitlikçi Kullanım”, “Kullanımda Esneklik”, “Basitlik ve Sezgisel Kullanım İmkânı”, “Algılanabilir Bilgilendirme”, “Hataya Tolerans”, “Düşük Fiziksel Güç Gereksinimi” ve “Yaklaşma ve Kullanım için Uygun Boyut ve Mekan” ilkeleri tanımlanmıştır (Mace vd., 1977; çeviri Altay Baykan, 2015, s.33).

“Eşitlikçi Kullanım” ilkesi, farklı kullanıcılara eşit koşullar sağlama, kullanıcılar arasında ayrımcılığa yol açmama, güvenlik ve mahremiyeti sağlama, tüm kullanıcılara hitap etme olarak tasarım yönlendirmelerini içermektedir. Bu ilke, mekansal tasarımda toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına işaret etmektedir. “Basitlik ve Sezgisel Kullanım İmkânı” ilkesi altında tanımlanan kullanıcı talepleri ile uyumlu olma, farklı dil ve ifade biçimleri ile uyumlu ve kapsayıcı olma yönlendirmeleri ile “Algılanabilir Bilgilendirme” ilkesi altında tanımlanan temel bilgilerin anlaşılabilir olması yönlendirmesi simgesel gösterimlerin yer aldığı tasarımlar açısından önem taşımaktadır. “Yaklaşma ve Kullanım için Uygun Boyut ve Mekan” ilkesi, kullanıcının vücut ölçüsü, duruş pozisyonu ve hareketliliğinden bağımsız olarak mekansal tasarım yönlendirmelerini içermektedir. Bu ilke, farklı fiziksel özelliklere ve koşullara sahip kullanıcılar için uygun boyutlu mekansal tasarımların geliştirilmesine dair tasarım yönlendirmelerini içermektedir. Bu anlamda yaşlı, çocuk ve engelli bireyler için kapsayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

Ulusal açıdan temel mevzuat incelendiğinde de uluslararası ana mevzuata benzer biçimde eşitlikçi yaklaşım izlendiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 56. Maddesinde “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” hükmü yer almaktadır.

Kamusal Tuvalet Mekanlarının düzenlenmesine yönelik, 3194 sayılı İmar Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve ilişkili yönetmelikler ana mevzuatı oluşturmaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu, yerleşim yerlerindeki fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun yapılaşmanın sağlanmasını amaçlamaktadır. 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 11. bap, ikinci fasıl ve 249. Maddesinde, belediyelerin şehir ve kasabalarda kirliliği önlemek adına uygun alanlarda fenne uygun biçimde kamusal tuvaletleri yapmak ve mevcutların ıslah etmekle görevli olduğu belirtilmiştir. Köy yerleşmelerinde ise ihtiyar heyetleri görevlendirilmiştir.

Halka açık yeme, içme, dinlenme ve eğlence mekanlarında tuvaletlere ilişkin standartlar Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği¹ ile İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik² çerçevesinde açıklanmıştır.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nde iş hanı, resmi kurum, otel gibi mekanlarda tuvaletlerin en az 1 kadın ve 1 erkek olmak üzere engelli bireylerin kullanımına uygun olması gerektiği belirtilmiştir. İşyeri Açma ve

¹ Resmi Gazete Tarihi: 03.07.2017, Sayısı: 30113

² Resmi Gazete Tarihi: 10.08.2005, Sayısı: 25902

Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik'te ise tuvaletlerde “bay ve bayanlar için” olarak cinsiyet belirtilmekte olup, genel olarak birinci sınıf lokanta, kafeterya ve bar gibi mekanlarda biyolojik cinsiyete dayalı ayrı tuvaletlerin olması gerektiği, diğer sınıflara ait işletmelerde ise cinsiyet belirtilmeksizin yeterli sayıda tuvalet bulunması gerektiği belirtilmektedir.

Türk Standartları Enstitüsü tarafından yayımlanan TS 8357 numaralı “İş yerleri - Halka veya müşterilere açık tuvaletler - Sınıflandırma - Genel ve özel kurallar” adlı standart, kamusal tuvaletlere ilişkin standartları tanımlamaktadır.

Gündelik yaşam pratiğinde ise kafe ve bar gibi kamuya açık ticari mekanlarda ikili cinsiyet için ayrı tuvalet yapmaya yeterli alan olmadığında, tek bir tuvaletin, tüm gerekli donanımı sağlayacak şekilde iki cinsiyetin kullanımına açılması da yaygın olarak karşılaşılmaktadır.

4. Toplumsal Cinsiyetin Kamusal Tuvaletlerdeki Yansıması

İstanbul Sözleşmesi toplumsal cinsiyet kavramını “herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler” olarak tanımlar (2011, s.5). 17 Mayıs Derneği toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını, “‘kadın’ ve ‘erkek’ ikiliği üzerinden ele almayı reddeder” (17 Mayıs Derneği, t.y.). Derneğe göre toplumsal cinsiyet “hem analitik bir kategoridir - kimliklerin nasıl oluşturulduğuna ilişkin bir düşünme yöntemi sunar- hem de toplumda gücün dağılımına değinen politik bir fikirdir” (17 Mayıs Derneği, t.y.).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız olarak, tuvalet temel insani bir gerekliliktir. Fransızcada “toilette” kelimesinden türemiş olan tuvalet, birçok ülkede WC olarak da adlandırılmaktadır. İngilizcede “Water” ve “Closet” kelimelerinin baş harflerinden oluşan kısaltma, su dolabı anlamına gelmektedir. Antik çağlardan itibaren tuvalet mekanları günümüze dek evrilmiştir. Kamusal mekanda yer alan tuvaletlerin modern yaşam ve çalışma pratikleriyle ilişkili olarak gelişmiştir.

Cavanagh ve Ware'in belirttiğine göre 1990 yılında İngiltere kamusal tuvaletlerin tarihi hakkında bir kaynak, ilk nerede ve ne zaman yapıldığına dair bir kayıt bulmak bulmak mümkün değildi (1990, s.279). Tuvaletler tüm insanlar için ortak, zorunlu ve gündelik mekanlar olsalar da, haklarında konuşulması, yazılması zaman almıştır. Dünya Tuvalet Zirvesi³ ve Asya

³ Dünya Tuvalet Zirvesi, 19 Kasım 2001'de kurulan Dünya Tuvalet Organizasyonu (World Toilet Organization) tarafından düzenlenmektedir. Organizasyon, temiz ve güvenli tuvaleti tüm dünya için erişilebilir kılmayı amaçlamaktadır. <https://www.worldtoilet.org/>

Pasific Tuvalet Sempozyumları sayesinde kamusal tuvalet mevzusu can sıkıcı olmaktan çıkıp tartışılabilir bir konu olmaya başlamıştır (Greed, 2003, s.vii).

Kamusal tuvaletler her zaman kadınlar ve erkekler için sağlanmış değildi (Cavanagh ve Ware, 1990, s.280). Erken feminist gruplar kadınların tuvalet hakkı için mücadele etmiştir. İngiltere’de kadınlar için kamusal tuvalet 19. yüzyılın sonlarında feminizmin gelişmesi ile ilişkilidir, kadınlar kendilerine kamusal tuvalet sağlanması için kampanyalar yürütmüşlerdir (Cavanagh ve Ware, 1990, s.279). Bu doğrultuda, Ladies’ Sanitary Association 1850’lerde daha iyi tuvaletler için kurulmuştur (Greed, 2003, s.47).

Londra’da cadde üzerindeki ilk kamusal tuvalet 1852’de erkekler için yapılmıştır, bundan birkaç hafta sonra da kadınlar için kamusal tuvalet yapılmıştır (Bank Hill Ladies public convenience, t.y.). Fakat ilerleyen yıllarda genel duruma bakıldığında kadınların tuvalete erişimi erkeklere kıyasla oldukça zayıf durumdadır. Erkekler için kamusal tuvalet sayısı hızla artarken, kadınların erkeklere kıyasla evden daha az ayrıldıkları düşüncesi ve pisuarlı tuvaletleri inşa etmenin daha ekonomik olması nedeniyle, kadınlar için kent mekanında kamusal tuvaletler yalnızca birkaç tane ile sınırlı olmuştur (Bank Hill Ladies public convenience, t.y.). Kadınlar için kamusal tuvalet mücadelesi Suffragete Movement’ın da bir parçasıydı (Greed, 2003, s.47). Tüm bunlara rağmen 19. yy ve erken 20. yüzyıla ait koruma altındaki tuvalet yapılarına bakıldığında cinsiyet eşitsizliği göze çarpmaktadır (Bank Hill Ladies public convenience, t.y.). İngiltere’deki 1899 yılına ait Bank Hill kadınlar kamusal tuvaletinin (Şekil 1) koruma altında olmasının nedenlerinden biri bu dönemde kadınlar için yapılmış nadir kamusal tuvaletlerden olması ve geç 19 yüzyılda kadınların değişen sosyal statüsünün bir yansıması olmasıdır (Bank Hill Ladies public convenience, t.y.).



Şekil 1: Koruma altına alınmış Bank Hill kadınlar tuvaleti, İngiltere. Kaynak: <https://museumcrush.org/listed-ladies-reveals-the-fight-for-the-womens-loo/>

Greed bazı Orta Doğu ülkelerinde kadınların erkeklere göre daha kötü koşullarda tuvalete eriştiklerinden ve bazen de erişimlerinin olmadığından bahsetmektedir (Greed, 2003, s.74). Greed'in aktardığına göre özellikle turistik bölgelerin dışında, erkekler batılı standartlarda tuvaletlere erişirken, kadınlar için yalnızca zeminde açılmış bir delik tuvalet olabilmektedir, kamusal alanda ve devlet binalarında kadınlar için tuvalet olmayabilmektedir (2003, s.74).

Tuvaletler herhangi bir ayırım gözetmeden tüm insanların ihtiyaç duyduğu, mahremiyet gerektiren ve hijyenik olması gereken mekanlardır. Tuvalet mekanlarının standartları cinsiyet ayrımı içermeksizin aynıyken, engelli bireyler, çocuklar, ve tuvalete kullanıcı ve yardımcı olarak birlikte girilmesi gereken durumlar⁴ için ihtiyaç duyulan mekan ve eleman tasarımları farklılık gerektirmektedir. Bununla birlikte, pratikte kamusal alanlarda tuvaletler kadın ve erkek olarak ikili cinsiyet ayrımına göre ayrılmakta; engelli ve çocuk bireyler sıklıkla gözardı edilmekte ve LGBTQ+ bireyler tuvalete erişimde sorunlar yaşamaktadırlar.

Engelli bireylere yönelik tuvaletler için gereklilikler ve düzenlemeler kamusal mekan tuvaletleri ile ilgili yönetmeliklerde yer bulurken, çocukların ihtiyaçları malesef göz ardı edilmiş durumdadır. Çocukların rahat tuvalet kullanımı için kendi boylarına uygun standartlarda klozet ve lavabo gibi elemanların sağlanması gerekmektedir. Bu çocuğun ihtiyacına yönelik bir gereklilikken, çocuğa bakım veren, onları erişemedikleri elemanlara taşıyarak eriştiren kişiler için de kolaylaştırıcı, mevcut zorluğu ortadan kaldırıcı olacaktır. Çocuk standartlarına uygun tuvalet mekan tasarımları yönetmeliklere girmeli ve yaygınlaşmalıdır. Odunpazarı Modern Müze tuvaletlerinde bulunan çocuk klozetleri bu anlamda örnek bir uygulamadır (Şekil 2). Bebekleri ile baş başa dışarıda olan ve birlikte tuvalet kullanması gereken ebevenler için ise kabin içinde bebeği taşıyacak elemanlar tasarlanabilmektedir (Şekil 3).

⁴ Çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler tuvalet kullanımında desteğe ihtiyaç duyabilmektedir.



Şekil 2: Odunpazarı Modern Müze’si kadınlar tuvaleti içerisindeki çocuk klozeti.(Şeyma Sarıbekiroğlu, 08.09.2021)



Şekil 3: Tuvalet çocukları ile girmesi gereken ebeveynler için çocuk taşıyıcılı tuvalet kabini. (Ece Pürtaş, 30 Aralık 2021)

Toplumsal cinsiyetin kamusal tuvaletlerdeki bir yansıması olarak kadın ve erkek cinsiyetleri için ayrı tasarlanmış tuvaletlerde çocuk bakım masaları yahut çocuklara özel klozet ve lavabolar yalnızca kadın tuvaletlerine konabilmektedir. Toplumsal olarak çocuğa bakım verme rolü kadına yüklenmiştir ve tuvaletlerde çocuk bakım-alt değiştirme odalarının kadınların kullanımına sunulması bunun mekansal karşılığıdır. Şekil 4’te kamusal bir mekanda erkek ve kadın tuvaletleri için kullanılan simgelerde, kadın tuvaletinin aynı zamanda anne ve çocuk için olduğu yazı ile belirtilmiştir. Erkek tuvaletinde ise erkeklerin çocuğa bakım verme rolüne dair yahut çocukların kullanımına yönelik herhangi bir yazı ya da simge kullanılmamıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından sahil şeridinde sağlanan tuvaletlerde de toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi görülmektedir.

Örneğin İnciraltı Kent Ormanı’nda bulunan tuvalet engelli, erkek, kadın ve alt değiştiren kadın olarak dört simgeli ve kısımlıdır (Şekil 5). Bebeğe bakım verme rolü yalnızca kadına yüklenmiştir.



Şekil 4: Çocuk bakımını kadın cinsiyetine yükleyen bir tuvalet simgesi.

Kaynak: https://www.instagram.com/p/CYBB2reIFCh/?utm_source=ig_web_copy_link



Şekil 5: İnciraltı Kent Ormanında kamusal tuvalet, soldan sağa sırasıyla engelli, erkek, kadın tuvaletleri ve bebeğ bakım odası. Bebek bakım odasında kadın simgesi kullanımı. (Şeyma Sarıbekiroğlu, 19.02.2022)

Tuvaletlerde toplumsal cinsiyete dayalı başka bir eşitsizlik LGBTİ bireylerin yaşadığı sorunlarda kendini göstermektedir. 2011’de yapılan Türkiye Değerler araştırmasına göre halkın %84’ü eşcinselleri komşu olarak görmek istemiyor (Türk halkını tanıyalım anketi, 2011). 2012 yılında, KONDA ve Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Derneği (SPoD) ortaklığında yapılan araştırmada 2610 kişiden oluşan katılımcıların yüzde 59.9’u eşcinselliği cezalandırılması gereken bir suç olarak görmüştür (Yılmaz, 2012). Bu ayrımcılık ve nefretin sonucu olarak LGBTİ bireyler kamusal tuvaletlerde şiddete maruz kalabilmekteler.

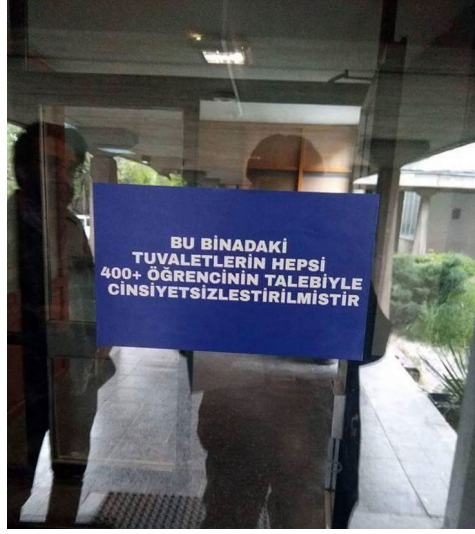
2014’te Bilgi Üniversitesin’nde gerçekleşen ‘Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Eğitim Ortamında Mücadele Etmek’ başlıklı

sempozyumda okullarda ikili cinsiyet belirten tuvaletlerin özellikle trans olmak üzere LGBTİ bireylere zorluk yaratması konuşulmuştur; cinsiyetsiz ve tek kişilik tuvaletler soruna çözüm olarak belirtilmiştir (Akın, 2014). Aynı yıl, 2014'te, 19 Kasım Dünya Tuvalet Gününde Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ Çalışmaları Kulübü cinsiyetsiz tuvaletler için basın açıklaması yapmış ve üniversitede cinsiyetsiz tuvaletler de olması için dilekçe vermiştir (Şekil 6) (KAOS GL, 2016). 9 Kasım 2015'te yeniden basın açıklaması yapılmış ve forum düzenlenmiştir (KAOS GL, 2016). Bu süreç sonucunda 2016'da Boğaziçi Üniversitesi'nde ilk cinsiyetsiz tuvaletler açılmıştır (KAOS GL, 2016).



Şekil 6: Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ Çalışmaları Kulübü, cinsiyetsiz tuvalet kampanya görselleri. Kaynak: <https://kaosgl.org/haber/bogazicinde-cinsiyetsiz-tuvalet-talebi-senin-bokun-ne-renk>

2017'de ODTÜ'de 400'den fazla öğrenci cinsiyetsiz tuvalet talebini okula iletmış, talepleri kabul edilmeyince kendileri tuvaletleri cinsiyetsizleştirmek üzere bir bina kapısına ve bu binadaki tuvalet kapılarına tuvaletlerin cinsiyetsiz olduğunu belirten yazılı kağıtlar yaptırmışlardır (Şekil 7) (DİKEN, 2017).



Şekil 7: ODTÜ’de tuvaletlerin öğrenciler tarafından cinsiyetsizleştirilmesi, bina kapısına yapıştırılmış “Bu binadaki tuvaletlerin hepsi 400+ öğrencinin talebiyle cinsiyetsizleştirilmiştir” yazısı. Kaynak: <https://www.diken.com.tr/odtuden-yanlanlama-cinsiyetsiz-tuvalet-talebi-kabul-gormedi/>

2019’da Koç Üniversitesi LGBTİ+ topluluğu olan KUIR KOÇ, Rumelifeneri Kampüsü’ndeki tuvaletlerin cinsiyetsizleştirilmesi için imza kampanyası yürüttü (Pembe Hayat, 2019). Topluluğun yaptığı açıklamada cinsiyetsiz tuvalet şöyle tanımlanmıştır: “ikili cinsiyet kalıplarına uymayan tüm bireylerin kullanımı için şiddet ve taciz tehlikesi bulundurmeyen tuvaletlerdir. Bu tuvaletler üçüncü bir cinsiyete ait tuvaletler olarak değil, beyanı fark etmeksizin tüm bireylere açık kullanım alanlarıdır.” (Pembe Hayat, 2019).

Tuvaletleri kadın ve erkek ikiliğinden çıkarmak için yapılan bu girişimlerin yanında kadınların tuvalete erişim şartlarının erkeklere kıyasla kötü olduğu ve bu nedenle tuvaletlerin kadın mevzusu olduğunu söyleyen çalışmalar da vardır. Jones ve Slater tuvaletlerin üç açıdan kadın mevzusu olduğunu belirtir: kadınlara yönelik kamusal tuvalet olanağının yürütülen kampanyalar sonucunda ve geç sağlanması nedeniyle kadın özgürlüğünün bir simgesi olarak kabul edilmesi; kadınların tuvaletlere mevcut erişim olanağının ve erişim kalitesinin düşük olması ve bu nedenle hala cinsiyet temelli kampanyalara ihtiyaç olması; kamusal tuvaletlerin kadınlar arasında topluluk hissi yaratması ve erkeklerden uzak güvenli alan olarak görülmeleri (2020, s.838).

5. Kapsayıcı Tuvaletler ve Tuvalet Levhaları

Greed günümüzde engelli tuvalet simgelerinin yaygınlaşması ile kadın, erkek ve engelli olarak üç cinsiyet varmış gibi bir durum ifade edildiğini kinaye ile belirtir (2003, s.74). Aynı zamanda engelli tuvalet simgelerinde kullanılan tekerlekli sandalye simgesi ile engellilerin sadece küçük bir bölümünün belirtildiğine dikkat çeker (Greed, 2003, s.74). Görünen bir engeli olmayan engelli bireyler, erişilebilir tuvaletleri kullandıklarında yargılanabiliyorlar. İngiltere'deki Crohn's & Colitics UK derneği "Her Engel Görünür Değildir" (not every disability is visible) isimli kampanyalarında bu durumu değiştirmek için harekete geçmiştir. Erişilebilir tuvaletler için engelli bireyle birlikte kadın ve erkek simgesi ile, "erişilebilir tuvalet", ve "her engel görünür değildir" yazılarının da yazdığı tuvalet simgeleri önermişlerdir (Şekil 8).



Şekil 8: Erişilebilir tuvalet simgesi önerisi. (Accessible toilet: Erişilebilir tuvalet. Not every disability is visible: her engel görünür değildir.) Kaynak: <https://www.noteverydisabilityisvisible.org.uk/download-campaign-resources>

Noyan 2002 yılından itibaren Türkiye'deki tuvalet işaretlerini fotoğraflamaktadır, 2006'da koleksiyonunda⁵ 300 civarı fotoğraf olmuştur (Arna, 2006). İTÜ 3. Ulusal Tasarım Kongresi'nde "Tuvalet İşaretleri: Türkiye'de modernleşme Süreci ve Yerel Kimliğin İnşası Üzerine Bir Okuma" başlıklı tebliği sunmuştur ve tuvalet simgesi olarak kadınlar için ruj, erkekler için tıraş bıçağı gibi toplumsal cinsiyet temelli işaretler kullanıldığını belirtmiştir (Arna, 2006).

⁵ Koleksiyonun bir kısmı aşağıdaki linkten ulaşılabilir.

https://girlsawthesea.net/wc_signs.html

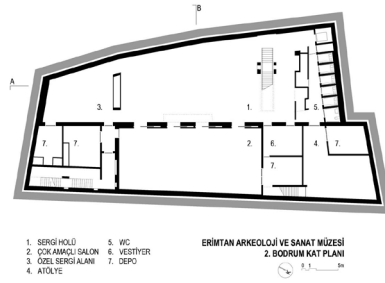
Tuvaletleri kimlerin kullanacağını belirten simgeler kullanmak yerine, tuvalet mekanında içerilen olanakları belirten simgelerin kullanılması çeşitli kampanyalar ve aktivistler tarafından önerilmiştir (Killermann, 2014; Law, 2018; Slater ve Jones, 2018, s.29). Law, Dünya’da cinsiyetsiz tuvaletlerin yaygınlaşmasının olumlu olduğunu bununla birlikte bu tuvaletler için google aramasında karşılaşılan ilk görselleri kullanmanın sakıncalı olduğunu belirtmiştir (2018, s.35). Sıklıkla karşılaşılan fakat Law’ın kaçınmayı önerdiği bu simgeler, yarı kadın yarı erkek simge ve kadın ve erkek çöp insan simgesinin yan yana kullanılmış halleri ile trans simgesidir. Law yazılı olarak ifade etmeyi de dil ile ilgili sıkıntılar olması açısından önermez. Bunlar yerine tuvalet simgesi kullanmayı ve içeride bulunan klozet ya da pisuvar olduğunun belirtilmesini önerir (Şekil 9). Dikkat çektiği bir başka konu da içeride menstrüal hijyen atık kutusu olup olmamasına dair bilgi verilmesidir (Law, 2018, s.38).



Şekil 9: Cinsiyetsiz tuvaletler için öneri simge. Kaynak: <https://www.itspronouncedmetrosexual.com/2014/04/gender-neutral-bathroom-sign/>

Türkiye’de ikili cinsiyet sistemine ayrılmayan, kapsayıcı tuvaletlerin gerekliliği gündeme gelmiş ve dışlanan, yok sayılan kullanıcılar tarafından talep edilmiştir. Kapsayıcı tuvalet, cinsiyetlere göre ayrılmamış, birey için tuvalette olması gereken tüm koşulların özel, güvenli, tekil kabinlerde karşılandığı tuvaletlerdir. Cinsiyete göre bir ayrım gerekmediğinden cinsiyet betimleyen simgeler yerine tuvalet betimleyen simge ve yazı kullanılabilir. Kadın ve erkek için ayrı ayrı tasarlanmış tuvaletlerdeki kullanımın aksine, kapsayıcı tuvaletlerde gereken tüm elemanların tek bir kabin içinde tasarlanır. Klozet, lavabo ve ayna aynı anda tek bir kullanıcının kullanımı

için tasarlanmış kabin içinde yer alır. Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi ikili cinsiyet ayrımının yapılmadığı tuvaletlere örnektir. Müzenin bodrum katında bulunan tuvalet kabinleri yan yana dizilmiş, kendi içerisinde tüm gereklilikleri sağlayan alanlardır (Şekil 10 ve 11). Kabinler duvar ile bölünmüş ve zeminden ve tavana kadar uzanan kapılar kullanılmıştır. Tuvalet mekanında ortak kullanım alanı yoktur. Tüm kabinler yalnızca dolaşım işlevini barındıran bir koridora açılır.



Şekil 10: Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi, bodrum kat planı. Kaynak: <https://www.arkitera.com/proje/erimtan-arkeoloji-ve-sanat-muzesi/>



Şekil 11: Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi, tuvalet levhası; tuvalet koridoru ve kabin kapıları; kabin içi. (Sevda Dernek, 2021)

6. Sonuç Yerine

Kamusal alanlarda tuvaletler ikili cinsiyet ayrımına göre kadın ve erkek için tasarlanır, levhalarında çoğunlukla kadın ve erkek figürleri olur. Bu tuvaletler kadınlar ve erkekler için tuvalet olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet rollerini ortaya çıkaran mekanlar olabilmektedir. Bebek bakım masalarının yaygın olarak yalnızca kadın tuvaletlerine konması bunu göstermektedir.

İkili cinsiyet sistemine göre ayrılmış tuvaletler ve kadın-erkek figürlü levhalar, bu cinsiyetlere yakıştırılan toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan, eşitlik gözetmeyen mekanlar olmak dışında, LGBTQ+ bireyler için sorun yaratmaktadır.

Kentsel mekanın üretilmesinde kamu yararı gözetilirken, kentlilerin birçok farklı toplumsal kesimden oluştuğunu fark etmek, bu anlamda farklı kullanıcıların farklılaşan talep, ihtiyaç ve önceliklerini karşılayabilmek önemlidir. Mekana dair tasarımların tümünde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının benimsenmesi, mekanın tüm kentliler için güvenilir ve erişebilir olmasının sağlanması, ayrımcılıktan uzaklaşan, bir arada yaşamı önceleyen barışçı kent mekanlarının geliştirilmesini sağlayacaktır.

Kadın, LGBTİ+, yaşlı, çocuk, engelli gibi farklı kesimlerin mekanı kullanan bireyler olmasının yanı sıra, mekansal tasarımların üretiminde, uygulanmasında ve denetiminde birer özne olarak karar alma süreçlerinde yer alması sağlanmalıdır. Planlama ve uygulama süreçlerinde görüşmeler, anketler, istatistiki veriler, katılımcı toplantılar gibi çeşitli yöntemlerle kentlilerin talep ve beklentilerinin tespit edilmesi önemlidir. Çeşitli kentsel mekan kullanıcılarına yönelik doğru verinin toplanması ve bilginin üretilmesi, mekansal tasarım biçimlerinin kullanıcı tarafından yönlendirilmesini sağlayacaktır.

Farklı coğrafya, sosyal ve kültürel yaşam biçimi, kültürel ve doğal değerlere sahip yerleşim birimlerinde mekansal tasarım biçimlerinin yeniden sorgulanması gerekmektedir. Yerel koşullara uygun biçimde mekansal tasarım biçimlerinin çeşitlendirilmesi önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin kent mekanında sağlanması, insan hakları ve özgürlüklerinin gündelik yaşamda yer etmesine katkı sunacaktır.

7. Kaynaklar

17 Mayıs Derneği. (t.y.). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Ana Politika, plan ve Programlara Yerleştirme ve Yaygınlaştırma Anlayışı*. 17 Mayıs. Erişim tarihi 23 Kasım 2021, <https://www.17mayis.org/politikalar/toplumsal-cinsiyet-esitligi>.

Akın, M. (2014, 28 Eylül). Ayrımcı olmayan bir okul, cinsiyetsiz tuvalet. KAOS GL. <https://kaosgl.org/haber/ayrimci-olmayan-bir-okul-cinsiyetsiz-tuvalet>, 23.11.2021 tarihinde erişildi.

Altay, Baykan, D. (2015) Yerel Yönetimler için Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Uzerler Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara.

Arna, S. (2006, 02 Temmuz). Tuvalet kapılarındaki sembollere bak Türkiye'yi anla. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/tuvalet-kapilarindaki-sembollere-bak-turkiye-yi-anla-4682974>

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi tarafından yayımlanan Yerel Yaşamda Avrupa Kadın-Erkek Eşitliği Şartı (2006). https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/3fdd972c-8566-4b8a-9ffe-d9205f4e51cd.pdf>

Avrupa Kentsel Şartı. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/125_1.pdf

Bank Hill Ladies public convenience. (t.y.) Historic England. <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1468789?section=official-listing>

Berger, J. (1972). Görme Biçimleri. Metis.

Cavanagh, S., & Ware, V. (1990). Less Convenient for Women. Built Environment (1978-), 16(4), 279–287. <http://www.jstor.org/stable/23286229>

Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği. (2019). Seyirci kalan. *Kavramlar Sözlüğü*. <https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2020/01/KAVRAM-S%C3%96ZL%C3%9C%C4%9E%C3%9C-2019-k%C3%BC%C3%A7%C3%BCK.pdf>

DİKEN. (2017, 23 Haziran). ODTÜ'den yalanlama: 'Cinsiyetsiz tuvalet' talebi kabul görmedi. <https://www.diken.com.tr/odtuden-yanlanlama-cinsiyetsiz-tuvalet-talebi-kabul-gormedi/> 12.12.2021 tarihinde erişildi.

Greed, C. (2003). Inclusive Urban Design: Public Toilet. Oxford: Architectural Press.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>

İstanbul Sözleşmesi. (2011).

Jones, C., Slater, J. (2020). The toilet debate: Stalling trans possibilities and defending 'women's protected spaces'. The Sociological Review Monographs, Vol. 68(4), 834-851. Doi:10.1177/0038026120934697.

KAOS GL. (2016, 12 Şubat). Boğaziçi'nde kazanım: İlk cinsiyetsiz tuvaletler açıldı. <https://kaosgl.org/haber/bogazicirsquonde-kazanım-ilk-cinsiyetsiz-tuvaletlerrsqo-acildi>, 23.11.2021 tarihinde erişildi.

Killermann, S. (2014). Solution for the “Confusing” Gender Neutral Toilet Sign Issue. Retrieved February 6, 2018, from <http://itspronouncedmetrosexual.com/2014/04/gender-neutral-bathroom-sign/>

Law, A. (2018). Toilet Worries: Representing Gender Neutrality (Transculturally). In C. Jones, J. Slater, & S. Bias (Eds.), *Lift The Lid* (pp. 35–38). Sheffield: Around the Toilet. Retrieved from https://issuu.com/aroundthetoilet/docs/zine_finished_web_optimized

Mace, R.; Connel, B. C.; Jones, M.; Mueller, J. Mullick, A.; Ostroff, E.; Sanford, J.; Steinfeld, E.; Story, M; Vanderheiden, G. (1997). https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm The National Institute on Disability and Rehabilitation Research, U.S. Department of Education Copyright 1997 NC State University, The Center for Universal Design

Pembe Hayat. (2019, Eylül 2). Kuir Koç: “Cinsiyetli tuvaletler şiddet ve taciz alanıdır.”. <http://www.pembehayat.org/haberler/detay/2243/kuir-koc-lsquocinsiyetli-tuvaletler-siddet-ve-taciz-alanidirrdquo>, 23.11.2021 tarihinde erişildi.

SEÇBİR. (2020, 1 Nisan). *Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla eğitim ortamında mücadele - 1. oturum*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VIc7_CeV0tM&list=PLes0DHephb3co8ibXJ26ejWLRBRoFx_qd

Slater, J. and Jones, C. (2018). *Around the Toilet: A research project report about what makes a safe and accessible toilet space* (April 2015-February 2018). Sheffield Hallam University: Sheffield, UK.

Türk halkını tanıyalım anketi (2011, 21 Temmuz). <https://www.ensonhaber.com/yasam/turk-halkini-taniyalim-anketi-2011-07-21>. 25.11.2021 tarihinde erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

Yılmaz, V. (2012, Temmuz 21). *LGBT meselesinde siyasi tehditler ve olanaklar*. Biamag. <https://bianet.org/biamag/diger/139812-lgbt-meselesinde-siyasi-tehditler-ve-olanaklar>. 25.11.2021 tarihinde erişildi.

BİR KADIN VE ANLATISI, ARAŞTIRMAYA KAYNAK’LIK EDER Mİ?

Selda ADİLOĞLU

Bursa Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

Özet

Çalışma, “sıradan” tek bir kadının, toplumsal araştırmaya veri sağlayabileceğini savunmaktadır. Önemli olan araştırma tekniğinin seçimidir ki, sözlü tarih kadına hayatıyla ilgili özgürce bir anlatı inşa edebilmeyi sağlıyor olması nedeniyle kayda değer bir tekniktir. Burada, kadın anlatıcının anlatısına neleri sığdırmayı seçtiği ve anlatısında fail olarak kendini nasıl konumlandığı soruları hazırlamıştır. Bu sorularla kadının, anlatılarından toplumsal bir araştırmaya veri sağlayıp sağlamadığı irdelenmiştir. Bunun için yüksek yaş grubuna mensup (73), hikâyesini anlatmaya istekli ve kırdan kente göçü deneyimlemiş “sıradan” bir kadın olan, HA seçilmiştir. Anlatıcıyla sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirilmiş, akabinde anlatısı söylem analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular, kadın anlatıcının sözlü tarih tekniğiyle kendini ve yaşantısını detaylıca anlatabildiğini göstermiştir. Kadının, kendi iradesi ve tercihiyle inşa ettiği anlatısı, bireysel düzeydeki deneyim ve yaşanmışlıklarına rağmen tanımlı bir tarihe, döneme özgü kültürel, siyasal ve toplumsal yaşamdan önemli dönemler sunmuştur. Bu da “sıradan” bir kadının bir araştırmada veri kaynağı olarak değerlendirmeye uygun olduğu önerisini desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın anlatısı, Kır kadını, Sıradan kadın, Veri kaynağı, Sözlü tarih görüşmesi.

CAN “A WOMAN AND HER NARRATIVE” BE A SOURCE FOR A RESEARCH?

Abstract

The study argues that a single “ordinary” woman can provide data for social research. The important thing is the choice of research technique, which is a remarkable technique because it enables women to freely construct a narrative about her life. Here, questions were prepared to understand what the female narrator chose to fit into her narrative and how she positioned herself as the perpetrator in her narrative. With these questions, it was examined whether the woman’s narratives provided data for a social research. For this, HA, belonging to an older age group (73), who had experienced rural-to-urban migration and willing to tell her story, was chosen. An oral history interview was conducted with the narrator, and then her narrative was subjected to discourse analysis. The findings show that oral history offers the narrator the opportunity to describe herself and her life in detail with the oral history technique. The narrative that the woman constructs with her own will and choice is her experiences. However, it reveals that the experiences at the individual level can yield some important data about the historical, cultural, political and social life specific to that period. This supported the suggestion that an “ordinary” woman is eligible to be considered as a data source in a study.

Keywords: “Ordinary” woman, woman narrative, rural woman, data source, oral history interview

Giriş

Bir anlatı analizi yapma fikri, William Randall'ın (2014, 25) kayda değer tespitinden beslenmiştir. Karşılaşılması durumunda herkesçe yapılabilirliği olan bir eylemi, Randall, şu cümleyle tanımlar: *Uygun koşullar altında çoğumuz, genellikle küçük bir davetle bile, teslim olmayla sevecenlik karışımı bir duyguyla hayatımızın genel “hikaye”si olarak düşünme eğiliminde olduğumuz şeyleri konuşma fırsatının üstüne atlarız.* Buna ister gündelik sohbet, isterse de yapılandırılmış görüşme densin, alıntıdan da anlaşılacağı üzere kişiler, diğer birine/birilerine kendini, çoğunlukla “kendi için” anlatır. Randall, bu edimi, kişinin kendisinden söz etmekten hoşlanmasıyla açıklar. Ona göre, insanlar kendilerine güç verdiğinden midir, kendini daha az yalnız hissettirdiğinden midir, yoksa sayısız ihtiyacı karşılıyor oluşundan mıdır bilinmez, kişisel tarihinden bir kısmını veya bir versiyonunu -kendine de tekrar edecek şekilde- başkalarına anlatmaktan yarar sağlar gibidir. Bu edimin, psikoloji veya davranış bilimindeki karşılığı ziyadesiyle tıbbi içerikte açıklamalarla doludur. Öte yandan sosyal bilimler özelinde geliştirilen bir takım iddialar da bulunmaktadır. Kuipers'in (2013, 191) iddiasında misal, başkalarına anılarını anlatmanın, iyileşmenin bir yolu olduğu çıkarımı yapılabilir. Paul Thompson (1999, 15), insanın benlik duygusu için kendi yaşamını hatırlaması gerektiği düşüncesindedir. Çünkü ona göre insanın bir anı üzerinde çalışması, kendine olan güvenini güçlendirmekle birlikte yeniden kazanmasına imkân sağlamaktadır. Daha da iddialı bir ifadeyle şunu söylemektedir: hayat hikâyelerinin sağaltıcı (iyileştirici) özelliği vardır.

Randall'ın özetle, konuşma fırsatı yakalayan insanların bu fırsatı kaçırmayacaklarını iddia etmesine benzer şekilde Stephen Caunce (1994, 27-28) da bir anlamda konuşmaya istekliliği bilhassa bir grup özelindeki yoğunluğu itibarıyla dillendirir. Caunce, araştırmacıya dönerek, konuştukları insanların en azından bir kısmının, anılarını başkalarıyla paylaşma deneyimini son derece olumlu bulduklarını anlatır. Araştırmacı için konuşmaya istekli grup, bir anlamda bunamış olmamakla birlikte emekliliğe veya aşırı ileri yaşlara uyum sağlamakta zorluk çekenleri, bulunduklarından farklı bir dünyada büyümüş oldukları, hürmet edilme sırası gelmiş olmasına rağmen hürmet görmeyenleri kapsamaktadır. Caunce'a göre (1994, 29), birine, anlatacaklarını kaydetmek üzere gitmiş olmak, ortaya çıkacak olan tarih bir tarafa, o insana yaşamının değerli ve önemli olduğunu gösterir: Bu da, *amansızca bunamaya doğru gittiği düşünülen biri için bu tür bir çalışma olumlu ve iyileştirici bir etki yaratabilir.*

Anlatı, Payne'nin (2006, 20) dile getirdiği gibi bireyin öz-hikâyesidir ve bu hikâye, kişinin şimdiki yaşamına, geçmiş hafızasına, çeşitli sosyal ve kişisel ortamlardaki rollerine ve ilişkilerine dayanarak bir anlamda kim olduğunu da tanımlamasına vesile olan bir birinci şahıs anlatısıdır. Bu anlatıda kişi, öz-hikâyesinden yaptığı çıkarımları başkalarına anlatır ve sıklıkla parçalanmış bir "iç monolog" halinde ayrıntılarda değişen ama yinelenen baskın tema ve kavramlar yaratır. Buna ayrıca anlatı eyleminde bireyin, kendi hayat anlatısı içinde rolünü de müzakere etme fırsatı bulduğunu eklemek gerekir. Çalışma, "sıradan" olarak nitelenen "kadın anlatıcı"nın hayatını bir anlatı olarak inşa ederken ana bir takım temalar harici neleri dile getirdiğini görmeyi esas almaktadır. Paragraf dolusu cümleler mesela, sadece tek bir olguya (kırdan kente yaşanan göç gibi) mı odaklıdır ve daha da ötesinde, yılları bulan bir hayat anlatısı sadece bu olay/olgudan mı ibarettir? Çalışmaya yön veren de bu meraktır. Bu çerçevede çalışmanın cevabını aradığı iki sorusu bulunmaktadır. Biri, sıradan olarak addedilen ve yakın zaman araştırmalarında göz ardı edilen köy/kır kadınının anlatısını yapılandırırken ana tema(lar) harici neleri yan anlamlar halinde ürettiği, diğeryse anlatısında kendisini nasıl konumlandığıdır. Soruların irdelendiği bölüme geçmeden, öncesinde bu anlatıya olanak sağlayan görüşme tekniklerinden sözlü tarihin ne olduğuna dair burada, bir ara başlık formüle edilmiştir.

1. Metodik Bir Tavır Alış Olarak Sözlü Tarih

Anlatı toplayabilme, son yılların metodik tavrı ve tarzıdır. Paul Thompson (1999, 141), bir takım farklılaşmaların yaşanmakta olduğunu dile getirerek, bu hususa değinir. Ona göre, yakın tarihe kadar gerontolojistler, "hatırlama"yı onaylamıyorken, "geçmişle yaşamayı" patolojik bir şey olarak gördüklerini zamanla bir nevi psikolojik geri dönüş olarak tanımlanır hale geldiğini aktarır. Geriye dönüş veya geçmişle yaşama, sözlü tarihin sacayaklarından birisidir. Bir diğeryse geçmişteki yaşamı görüşebilmek ve görüşme esnasında geçmiş yaşamı yeniden anlamlandırmadır. Geçmişteki yaşamı görüşebilme durumu sözlü tarihi, kavram kargaşasından uzaklaştırarak daha da tanımlı hale getirmektedir. Zira geçmişi konuşmak, gündeliğin pek ala sıradan bir etkinliği olabileceği gibi tarih disiplininin bir mevzusuna hizmet eden yanına da eklenilebilir. Burada temel belirleyici -veyahut da Caunce'nin (1994, 31) ifadesiyle yaşlı bir komşuyla yapılan ve anıların korunması maksadıyla, görüşmeyi kayıt altına alma isteği gibi amaçlarla gerçekleşen görüşmelerin/-, girişimin sözlü tarih tekniği olarak anlam kazanabilmesi, ancak yapılan

görüşmenin görüşülen kişinin yaşam çerçevesi içinde kalınmasıyla mümkün olabilmesidir.

Amir Marvasti (2004, 17), birine soru sorma ve cevap beklemeyi ima ediyorsa görüşmenin nispeten yeni olduğunu ileri sürmenin mantıksız olduğunu belirtir. Zira ona göre, insanoğlu zaten zamanın başından beri görüşme, sohbet halindedir. Görüşmeleri, sohbetleri ise anlatıları üzerinden ilerlemektedir. Atkinson (2004, 115) bu noktada şöyle bir cümleyle bilindik bir gerçeği gün yüzüne taşır ve der ki, insan zaten hikâye anlatan bir türdür.

Görüşmeyi gündelik sohbetten ayıran ve metodolojik bir yapıya dönüştüren, araştırmacılarla sosyal bilimcilerin uğraş ve önerileridir. Görüşmeyi farklı bağlam ve formda sistematize eden, güvenilirliğin ve geçerliliğinin esaslı teminatı haline getiren de bu uğraş ve önerilerdir. Bugün, akademik yazında görüşme denince, nitel araştırma yöntemleri arasında sayılan tekniklerden birkaçı aklı gelir: Odak grup görüşmesi, derinlemesine görüşme ve sözlü tarih görüşmesi. Her türün kendine has stili, tarzı, yönelimi, yöntemi; avantaj ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte sayılan türler arasında odak grup, biçimsel gereksinimleri ve ayırt edici özellikleri (u masa şartı, homojen katılımcı tercihi, 6-8 kişilik grup gibi) nedeniyle diğerlerinden rahatça ayrışır. Derinlemesine görüşme ile sözlü tarih görüşmesi ise keskin farklılaşmalara sahip olmayışlarından dolayı birbirini yerine kullanılmaya açıktır. Oysa benzerlikleri kadar aralarında kısmi denebilecek farklılıkları vardır.

Temeldeki benzerlikleri, her ikisinin nitel araştırma tekniği olarak işlev görüyor olmasından kaynaklanır. Bununla birlikte yanıt verenlerle araştırmacılar arasında yüz yüze karşılaşmaları ifade eden “görüşme”ye dayanırlar (Marvasti 2004, 17-18). Uzun süreli ve derinlikli olmaları da diğer benzer taraflarıdır. Farklarıysa daha detayda kalan hususlar olmakla birlikte sözlü tarih tekniğini derinlemesine görüşmeden ayırmaktadır. İlk dillendirilebilecek fark, sözlü tarihin, fazlasıyla “yapılandırılmamış” görüşmeler içeriyor olmasıdır (Neuman 2006, 623). Bu yönü sözlü tarihin dikkatli bir “dinleme”ye gereksinim duyduğunu ortaya koyar. Bu konuyla ilgili olarak Thompson (2006, 37) “dinlemeyi öğrenebilmek”ten söz eder ve dinlemeyi öğrenmenin, temel bir insan becerisi olduğu fikrini paylaşır. Sözlü tarihe karşın derinlemesine görüşme yapılandırılmış özellik göstermektedir (Leavy 2011, 10). Yapılandırılma düzeyi ise çalışmanın beklentisine ve hedefine bağlı olarak değişir.

Jan Vansina (2021, 37) hatıraların, söylencelerin ve/veya çağdaş olay ve durumlarla ilgili görgü tanıklarının sözlü tarihçi için birer kaynak olduğunu

ifade etmektedir. Bir diğer önemli husus, Leavy'nin de üzerinde durduğu gibi derinlemesine görüşmenin diğer tekniklerle birlikte kullanımının yaygın ve tercih ediliyor olmasıdır (Leavy 2011, 10). Buna karşın sözlü tarih tek başına bir metodoloji olarak işlev görmektedir.¹ Metodolojik boyutuyla sözlü tarihi diğer tekniklerden ayırt eden bir diğer özelliği “kenarda kalan” a odaklanıyor olmasıdır. Thompson'un ifadesiyle topluma uyum sağlamayan ve genellikle tecrit edilmiş kişilerle yürütülmektedir.² Caunce (1994, 8-9) kenarda kalmayı birkaç örnek üzerinden somutlaştırır. Örneklerinde, yuva ve oyun bağlamında çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmanın sadece zengin olan çocukları ele aldığını, onların da küçük bir kesimin çocukları olduğunu, çocuk yuvası sergilerinde sergilenenlerin de sadece zengin olanlar olduğunu paylaşır. Benzer şekilde Caunce, Ortaçağda çiftçi bir ailenin geçim şekli ve tarzının bilinmediğini aktarır: *Ortaçağda ortalama bir ailenin nasıl çift sürdüğünü, yaşamdan ne beklediğini, toplumun örgütlenme biçimi ya da herhangi başka bir şey hakkında ne düşündüğünü aktaracak kayıtlar, açıkçası, hiçbir zaman yapılmadı*. Nedeni, sıradan olanın çalışılmamış olmasıdır. Paul Thompson bu konuda “gizli kalmış sesler” terimini kullanmayı yeğler. Bu kategoride ilk aklına gelenlerse kadınlardır. Ona göre (Thompson 2006, 28), *kadın tarihini yaratmak için sözlü tarih temeldir*. Kadınların yanı sıra sendikalarda örgütlenmemiş işçiler, çok fakir olanlar, özürlüler, evsizler, göçmenler, dil ya da dinsel olarak azınlık gruplar veya diğer marjinalleşmiş gruplar gibi daha birçoklarının mevcut olduğunu ekler.³

¹ Detaylı bilgi için bkz.: Patricia Leavy, *Oral History...*, s. 3-4.; Lynn Abrams, *Oral History...*, s. 18.

² Detaylı bilgi için bkz.: Paul Thompson, *Geçmişin Sesi...* s. 140; Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve...*, s. 26.

³ Konuyla ilgili Neşe Erdilek, “sessiz kalabalıkların” tarihi olarak tanımladığı sözlü tarihin, sosyal istatistikler olarak görülen insan topluluklarının seslerini duyurmaya olanak veren tarih araştırmaları metodu olduğunu, tarihi demokratlaştırıp resmi kayıtlarda sözü geçmeyen azınlıkların, yoksulların, işçilerin, kadınların ve göçmenlerin, tarih sahnesinde söz söylemelerine olanak yarattığını belirtir. Detaylı bilgi için bkz.: Neşe Erdilek, “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu”, *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansları*, haz. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan, İstanbul, Tarih Vakfı, 2006, s. 79.

2. Araştırmanın Yöntemi

Teresa Barnett (1990, 112), en dolaysız olgusal anlatının dahi kaçınılmaz bir şekilde metaforik olduğu, bu anlatıya yaklaşabilmede ise yazınsal metinler için kullanılan yöntemlere ihtiyaç duyulduğu görüşündedir. Burada da anlaşılacağı üzere aslolan satırlara gizlenmiş anlam zenginliği ve keşfine duyulan ihtiyaçtır. Barnett yine aynı mevzudan devam ederek sözlü tarihçilerin söylem analizi (*discourse analysis*), edebi eleştiri (*literary criticism*) veya herhangi bir başka metodoloji kullansalar dahi bir metin analizinde nihai amaçlarının daima metni belli bir bağlama yerleştirmek ve kişisel heveslerden çok başka bir zeminde anlamlar yaratmak olduğunu belirtir. Bu çalışma da tıpkı Barnett'in dile getirdiği gibi anlamların peşinde gittiğinden toplanan anlatının söylem analizine bakacaktır. Tercih edilen teknik, tıpkı Hilal Çelik ve Halil Ekşi'nin (2008, 105) iddia ettikleri gibi dilin irdelenmesi olmakla birlikte dilsel öğelerin basit bir incelemesi olmayıp, söze dökülen sözdizimsel ve semantik sınırların da ötesinde altta yatan anlam ve içeriği incelemeye olanak tanır. Bunu yaparken hem dilbilimsel hem de sosyo-kültürel boyutu dikkate alır. Nitekim çalışma da tıpkı araştırmacıların dillendirdikleri gibi anlatının yapısına, altta yatan anlam ve içeriği ile sosyo-kültürel bağlamı temelinde bakmaktadır. Bunun için HA'nın ham görüşme transkriptinden istifade edilmiş ve metne iki soru yöneltmiştir. İlki, kadın anlatıcı kendini nasıl ve ne şekilde konumlandırmaktadır? İkincisi, anlatısını neyi/neleri esas alarak inşa etmektedir? Bu iki soru, ayrıca teknik olarak bu çalışmada kullanılan sözlü tarihin olanaklarına dair bir çıkarımın yapılabilmesine de vesile olmuştur. Sorular çalışmanın aynı zamanda başlıklandırılmasına yön ve içerik katmıştır. Buna göre, birinci soru, anlatıcının “baş etme” dinamiklerine (bkz. Tablo 1) dönük örnek ve açıklamaları ile “kültürel karşılaşma”lara dair ifadelerin (bkz. Tablo 2) irdelendiği birinci bölüme katkı sağlarken, ikinci soru, “duygu durumu”nu içerir aktarımları (bkz. Tablo 3-5), deneyimleri arasında bir geçiş görevi gören göçü anlamlandırma şekli (bkz. Tablo 6) ve “mağduriyet” söylemlerinin (bkz. Tablo 4) belirginleştiği ikinci bölüme hizmet etmiştir.

3. Bulgular

İnsanlar, hayatlarındaki kimi olay veya anlara anlam katma telaşındadır. Özellikle hayatlarında karşılaştıkları altüst oluşlar, dönüşüm ve değişimler söz konusu olduğunda, tarih gibi disiplinlerden faydalanarak, başarılarından geçen olay ve olayları anlaşılır hale getirmeye çalışmaktadırlar (Thompson 1999, 2). Bu, bazen anlaşılır hale getirme çabasına dönüşebilmektedir. Anlaşılabilirlik,

anlam katmayı mümkün kılmak ve bunu her an, hemen hemen her bağlamda yapmaya odaklanmak da cabasıdır. Thompson (1999, 2), aile tarihinin bilinir hale gelmesiyle dahi insanların çok daha uzun ömür hissiyatına kapılacaklarını ifade eder. Yer değişikliği yapmış kişilerin yeni geldikleri ve yerleştikleri köyün, kentin tarihini öğrenerek bir anlamda kökleşmişlik duygusu edinmeye girişebildikleri iddiasındadır. Bu aynı zamanda insanın, toplumsal bir varlık oluşunu da akla getirmektedir. Kendisinden öncül bir aile geçmişi veya kökleşmişlik hissi, tıpkı Maurice Halbwachs'ın kolektife yaptığı vurguyla eşdeğerdedir. Her ne kadar Halbwachs açık bir şekilde formüle etmese de misal, mutlak bir yalnızlık içinde büyüyen bir bireyin belleğinin oluşmayacağı iddiasındadır (Assman 2018, 44). Assmann'ın yorumuna göre, Halbwachs'ın belleğin oluşması ve korunması için sosyal bir çevreden söz ettiğini, toplumlara ait bir belleğin olmadığını ancak toplumların üyelerinin belleğini belirlediğine inandığını aktarır. Buna göre en kişisel anılar bile sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşur. Sadece başkalarından öğrenilenler değil aynı zamanla onların anlattıklarını, anlamlı diye vurguladıklarını ve yansıttıklarını da insanın hatırladığını ekler. Halbwachs (2018, 30) da zaten açıkça şu cümleyi kurmaktadır: *Anılarımız kolektiftir; tek başımıza katıldığımız olaylar ve gördüğümüz şeyler hakkında olsalar dahi başkaları tarafından bize hatırlatılır. Çünkü aslında asla yalnız değilizdir.* Dolayısıyla anlatı, salt kişinin öz-hikâyesinden ibaret gözüксе de kolektifin de bir hikâyesi, anlatısı durumundadır. Bu özelliği, anlatıyı açığa çıkartmayı esas alan sözlü tarihe metodolojik bir merteye katmaktadır. Zira toplumun bir ferдинin anlatacağı öz-hikâye, ait olduğu toplumun, kolektifin de geçmişinden izleri, kalıntıları, örnekleri gün yüzüne taşımaktadır.

Öte yandan anlatılan öz-hikâyenin anlatım derecesi, birtakım değişkenler hasebiyle çeşitlilik içerir. Sıradan ve gündeliğin hikâyesi, Randall'ın iddiasında olduğu gibi hevesle ve ilgiyle karşılanabilir. Ancak bazı hikâyeler, hiç de sanıldığı kadar kolay dile gelmez. Konuyla ilgili Erika Kuipers'in (2013, 192) dikkat çektiği noktalar önemlidir. Ona göre, bir anı acı veya dehşet vericiyse onun üzerinde konuşabilmek için “mağduriyet, şehit olma vd.” gibi bir takım anlamsal kategorilerin mevcudiyetine ihtiyaç duyulur. Anlamsal kategorilerin işlevselliğinin yanında bir de kişilerin hayatlarıyla ve dolayısıyla da geçmişleriyle olan barışıklıkları önemlidir. Lieberei ve Linden (2013, 165), iyi bir esnekliğe sahip kişilerin geriye dönüp bakmaya zorlanmadıklarını, bunu yaparken de tipik olarak öğrenme veya eğlenme uğruna sunulan masallar şeklinde bir anlatıma başvurdukları fikrindedirler. Onlara göre bu tipteki anlatımlarda cümleler, “bir zamanlar... - o günlerde...”

gibi bir anlamda rivayet bildirir kalıplarla şekillenebilir. Esneklik ve rivayet bildirir kalıplar, HA isimli anlatıcının anlatısında da görünür haldedir. Bundan sonraki başlıklar, araştırmanın katılımcısı durumunda olan HA isimli anlatıcıya ve onun inşa ettiği anlatısına ayrılmıştır.

3.1. Anlatıcının Kendini Konumlandırması

Süreç, sözlü tarih özelinde çoğunlukla anlatıcının hayatı, yaşam hikâyesidir. Burada belirleyici olan, anlatıcının kendi hayatını ne düzeyde bile-isteye paylaşacağıdır. Randall (2014, 43) insanların, teslim olmayla sevecenlik karışımı bir duygu tonunda hayatlarının genel hikâyesini anlatmaya hevesli olduklarını ima eder. Oysa burada sorgulanması gereken etmen, hikâyesindeki hangi oluşu, duruşu, anı anlatma hevesinde olduğudur. Hikâyesinde baş edemediği yönleri mi, baş edebildiği tarafları mı anlatmaya hazır durumdadır? HA isimli anlatıcı, bu sorulara cevap için adeta biçilmiş kaftandır. Anlatısından da anlaşılacağı üzere, hayatındaki inişleri ve çıkışları göstermek için büyük çaba içindedir. Olumsuz bir anlatıma, fırsat bulduğu aralıklarda iyimserlik, bir olasılık veyahut da iyiye gidişi içerir ilave bir cümleye yer açmaktadır. Tam da bu noktayla ilgili Thompson (1999, 140), insanların çoğunun, geçmişlerinde yaşadıkları acılarla ancak bir iyimser hal/oluşu anarak baş edebildikleri iddiasındadır. Nedeni bu acıların yanında gelen mutluluk, sevgi ve/veya başarı hikâyeleridir ve acılar bunlarla belli bir nebze olumlanarak hatırlanabilir. HA isimli anlatıcı da tıpkı Thompson'un demesine benzer şekilde çaresizliğini, hüznünü ve/veya acısını, gururunu okşayan anlarla yumuşatma eğilimindedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1 Anlatıcının “Baş Etme” Dinamikleri

	a	b
P1	... eğer böyle bir yerde doğaydım... Çok zekiyim, bütün okulda din dersi okuyorum ama daha büyüklerine ders veriyorum, zekiyim yani.	.. meğer çocuk oynamış ama ben anlamıyorum ki, çocuk nedir, niye. [...] Ablam kalktı, başladı oynamaya.
P2	... erkek olsa kendi himayeme alır okutacam ama bu kız çocuğu, dedi. Ben buna gücendim, [...] Üç gün getmedim okula... Elli kere özür diledi benden.	Oğlum da büyük, iri çocuk. Doktor geldi, kızım dedi sana daha zahmet vermeyelim, gerek yok...
P3	Anam da vasiyet etmiş hocaya. Demiş ki, etleri bana kemikleri sana, bunlari okut. Ben de çok zekiydim, çok...	Sadece diploman yok, inanmazsın üç oğlumla torunlarımla güzel okurum. Her şeyi burada öğrendim...

HA isimli anlatıcı, P1/a aralığındaki hücrede (bkz. bkz. Tablo 1), açıklamasından da anlaşılacağı üzere olasılık bildirmektedir. Buna bir iki örnek verilecek olursa, “iyi” olduğu vurgusunu ima ederek “böyle” (şehir ortamı) bir yerde doğabilmesi halinde iyi bir noktaya (eğitim, başarı vurgulanmakta) gelecek şekilde bir “zeka”ya sahip olduğunu aktarmaktadır. Bir diğerinde (P1/b) çocuk oluşundan kaynaklı hamileliğini fark edemediğini ancak bu fark edemeyişle birlikte ablasının hamileliğine sevinmesinden mütevellit iyi bir şey yaptığını aktarır. P2/b hücresindeki alıntı cümlesi de normal doğum yapamaz durumdaki zayıf vücuduna rağmen “iri” çocuk doğurabildiğini ima etmektedir. P2/a ila P3/a ve P3/b hücreleri HA’nın okur-yazarlığına ayrılmıştır. Mesela, P3/b’da anlatıcı, okuma yazma bilmezken oğul ve torunlarından daha iyi düzeyde okuma yazma öğrendiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla buradaki anlatımlarından, çaresizliğini hafifletir ardıllara başvurmayı ihmal etmediği görülür.

Lynn Abrams (2010, 49), kelimeler için kültüre gömülü yüzeysel ifadelerdir, demektedir. İfadeler salt anlam itibarıyla değil bağlam itibarıyla da değerlendirilmeye elverişlidir. Bu da ister istemez, araştırmacının anlatı içeriğinden bu ifadeleri çekip çıkartması gerektiğini hatırlatır. Tablo (2)’de görüldüğü üzere kalın punto ile gösterilmiş kelimeler, HA’nın yetiştiği kültüre dair önemli sayılabilecek ipuçları barındırır. Buna göre, P4/a, P5/a ve P5/c ve P5/d aralığındaki açıklamalarda anlatıcının, kız çocuklara görücü

geldiğini, küçük yaşta evlendirildiğini, küçük yaşta hamile kaldığını ancak vücut yapısının yeterince olgunlaşamamasından dolayı düşük yaptığını, P4/d aralığındaki anlatı, tedavi amacıyla alternatif tıbbı yönelik uygulamaların düşünüldüğünü gösterir. Yine yetiştiği kültüre dair bir ipucu niteliği taşıyan husus olarak P5/b’de geçen miras bölüşümünün kız çocuklar gözetilmeden yapıldığını, P6/a ile P6/b’de kadın olarak çalıştırılmadığını aktarmaktadır.

Tablo 2 Anlatıcının “Kültürel” Karşılaşmaları

	a	b	c	d
P4	...O ablam beni böyütmüş. 13 yaşına kadar böyüttükten sonra tabi ablama hep dönür geliyolar ama ablam evlenmiyor çünkü ben varım diye.	Üç kısıkardeş ama o babam ölmeden önce evlenmiş. Şimdi o ablamla elti gibiyiz, bir kardaşın çocuğunda o, bir kardaşın çocuğunda ben.	<i>Tepesini başıma koydi dedi ki, Allahım dedi ben sene ne isyan ettim ki oğlumu aldın bari annelerini bıraksaydın da bu yavruları büyüteydi, ben ne yaptım, ben bir yanlış mı yaptım. Dedem de ağladı...</i>	<i>O ebe hanım dedi ki, işte köy ilacları, ot topladılar dağlardan, bilmem ne. Kök boya, bilmem ne. Ben onları içecem, regl olacağım.</i>
P5	14 yaşında doğurdum, kucağıma aldım.	<i>Yani dedemin de malı çok ama bize şöyle bir iğne vermediler. Niye biliyor musun, şereatta var, bizde şereat, babam ölmüş ya dedemin malını alamıyor.</i>	Çok küçüğüm, beni kocamın yanına da vermiler, çocuğum daha. Bi de 13 yaşında <i>olunca cürümsüzüm ben yani ufak defek bir şey.</i>	<i>Daha anadı (anlaşılmıyor) olmamışım, hiç regli olmamışım. Ondan sonra hiç anadı olmadan hamile kalmışım.</i>
	a		b	
P6	<i>Ben alamirim, ben bakkala gidemirim, bakkala bırakmaz benim beyim [...] beyim kızar. Beyim kızdı, defterlerimi alıp sobada yakıyordu.</i>		<i>Bırakmadi eşim beni, ne derdi ki benim ayaklarım bağlanınca çalışırsın, yani ölünce. [...]</i> Çalışmadım.	

Şu belli başlı bulgular, Jan Vansina'nın (2021, 37) iddiasını destekler niteliktedir. Araştırmacı, sözlü tarih görüşmelerinde anlatıcıların yakınlarında veya daha yakın geçmişte olmuş çoğu zaman dramatik olaylar hakkında duygu ve düşüncelerini paylaştıklarını aktarmıştır. HA'nın anlatısı da iyimser tonda dönüşümler ve değişimlerle birlikte esasında dramatik olayların başatlığındadır ve anlatısını hep bu kategorideki olay ve bağlam temelinde şekillendirmiştir. Yer yer olayı tanımlayabilmek için duygusal dışavurumlara başvurmuştur.

3.2. Anlatıcının Anlatısına Kattıkları

Salt bu örnekte değil, sözlü tarih görüşmelerinin birçoğunda anlar, farklı duygularla sarmalanabilmektedir. Bunun bir nedeni kişisel anlatının duygu ve hisler içeriyor olması, diğeryse tekniğin “ne olduğu” sorusuyla birlikte o konu/olayla ilgili “ne hissettiği”nin irdelenmesidir (Abrams 2010, 33-34). Örnekte (bkz. Tablo 3) anlatıcının yoğun olarak duygu durumuyla ilgili açıklamalarda bulunduğu anlaşılır. Misal, P12/a, P13/b, P19/a aralığındaki açıklamada çaresizliği, P12/b’de gururu, P12/c ile P18/a ile b’de mahcubiyeti, P13/b ve P13/c ile P18/c ve P19/a’daki aralıklarda korkuyu, P14/a’da çocukluğuna bağlı olarak bilinçsizliği, P14/c ile P15/a’da özendiklerini veya özlem duyduklarını anlatmaktadır.

Tablo 3 Anlatıcının Duygu Durumu

	a	b	c
P12	<i>...eğer böyle bir yerde doğaydım ben ev kadını falan olmazdım ben, çok zekiyydim.</i>	<i>Benim hocam derdi ki, yani kız, bir de bundan gururlandım.</i>	<i>Ben de böyle ifaklanır (uzatarak söylüyor), nenem sülerdi, ye derdi bunları, zıkılma.</i>
P13	<i>... bir sene durdum kaynatamın evinde. Yani gettiğim elbise, belki bu daha iyi!</i>	<i>Askere gidince ne dedim biliyor musun, sakın izin verirseler gelme!..</i>	<i>Bi de böyle kapıda oturur ağlardım, bene dokunma diye. Korkuyorum yani. Yanıma gelmesin, korkuyorum!</i>
P14	<i>... benim kızım, çocuğumuz oldu. Ne oynadığımı anladım, heç birşeyini anlamadım.</i>	<i>... hastası, çocuk istiyor. O istiyor ki hemen çocuğum olsun, olmuyor!</i>	<i>... bir daha herkes diyor, bir tane daha kızın olsun. Olmuyor! Ne yapayım, zorla mı çocuk yapım!</i>

P15	...anne baba yok büyüdüm ya, ben hala birisi anasını koluna takmış giderkene imrenirim	Hiç kimse başımı okşamadı. Eller, yetim diye okşardılar.	Anan baban olmadı mi dayı mayı sökmüyor kızım hiç!..
P16	Ben şimdi diyorum ya ben ne çocukluğumu yaşadım, ne bebekliğimi ne hiçbir şeyi yaşamamışım...	... işte bir ondan yana şanslıyım yani yoksa başka hiçbir şeyden şanslı değilmişim. Şimdi de oğullarım işte, evlattan mevlattan fayda yok...	Çok zorluk çektim çok. O köyden çıkıp da birden şehre gelmek, şehir hayatını hiç bilmemezlik çok kötü bir şey.
P17	... sattı yedi. En son oğullarım yedi. Eşim benim kıymetimi bilemedi yani...	... böyle bir hayat, böyle bir evden böyle bir eve geldim. Yalnız bunların içinde bir tek kocam tutardı.	...kocaman zarfın içine doldurdum. İşte o zaman çarşafı sevdim, soktum çarşafın içine, çıktım dışarı.
P18	Adam benim elim tuttu böylee (uzatarak) bas kızım şuraya ama ben gururumdan öldüm öldüm.	Bene dedim, adam elim tuttu bene parmağımı bastırdı ne demek dedim, ölsem daha iyi dedim.	Ben azıcık hastalansam ben, çocuklarımı düşünürdüm hep, annesiz kalacaklar!..
	a	b	
P19	Ben yalnız kaldım küçücük çocuk. Yalnız yatıp kalkıyorum küçücük verde, bir kütürdü geldi mi eyvah, kurt geliyor bu beni yer derdim.	Beni bir Gülfiraz diye bir kız komşunun evine bıraktı gitti. Ben onların evinde duruyorum ama ben onlara acıktım diyemiyorum.	

Anlatıyı Payne (2006, 27), deneyim ve kişisel eylemlerine insanın anlam verdiği bir şema olarak betimler. Bununla da yetinmez önemli bir işlevine değinerek, anlatının, günlük eylem ve olayları *epizodik* birimler halinde birleştirme işlevi gördüğünü iddia eder. Bir diğer önemli işlevi ise geçmiş yaşantıları anlama ve geçmişe anlam katabilme özelliğinde gizlidir. Caunce (1994, 8), tam da bu hususla ilgili olarak William Johnson'un hikâyesinden hareketle bir yoruma varır: **Çoğumuzun yaşamı William Johnson'ın yaşamından ne daha çok, ne de daha az önemli ve eğer geçmişteki benzerlerimizi görmezden gelirse, toplumun eskiden nasıl işlediğini tam olarak anlayamayız.**

Bireysel yorum, çıkarım veya daha kapsayıcı bir terimle “öz-değerlendirme” ifadeleri sözlü tarih görüşmelerinde sıklıkla dillendirilir. Sözlü tarih bir anlatının peşindedir ve anlatı, az ya da çok bir sorgulamayı, değerlendirmeyi içerir. Bu da görüşmenin seyrinde öz-değerlendirme ifadelerini de kaçınılmaz halde görünür kılar. Örnekte (bkz. Tablo 4) anlatıcı HA'nın, anlatısını yapılandırırken aralara fazlaca bu türden ifadeler yerleştirdiği gözlenmektedir. İşin ilginç tarafı ise tıpkı Lawrance Neuman'ın (2006, 705) dile getirdiği gibi öz-düşünümsel ifadelerde “toplumsal istenirlik yanlılığı”nın bariz şekilde işlediğidir. Neuman bu terimle, yanıtlayıcıların (burada anlatıcı) toplumsal istenirlik yanlılığından dolayı tutum ve davranışını olduğundan az belirtmeye eğilimli olduklarını, kendi bildirimlerini toplumsal normlara uyar şekilde gerçekteki eylem ve tavrını çarpıtarak aktarabildiklerini iddia eder. Toplumsal istenirlik hali, anlatının mağduriyet mi yoksa teselli üzerinden mi işleyeceğine karar verebilir etkidedir. Burada görüleceği üzere anlatıcı toplumsal istenirliği de göz önünde bulundurarak ama mağduriyeti, teselli söylemlerinden fazlalaştırarak pekiştirmektedir.

Tablo 4 Anlatıcının “Mağduriyet” Söylemleri

	a	b
P20	<i>Yani akıllı çocuktum, neden o, yalnızlıktan!</i>	<i>...azcık hastalansam ben, çocuklarımı düşünürdüm hep, annesiz kalacaklar.</i>
P21	<i>Çok çile çektim. Bunun yarısını anlatabilirim, anlatılacak gibi değil.</i>	<i>... diyorum ya ben ne çocukluğumu yaşadım, ne bebekliğimi ne hiçbir şeyi yaşamamışım ama yoksulluk görmedim Allah var...</i>
P22	<i>Bene layık olamıyorlar. Bak benim ortanca oğlum beni sakat etti de böyle oldum.</i>	<i>Dedem Erzurum'un müftüsüydü, tamam mi. Hani böyle kimseye demek istemiyorum ama zaten ben bu duruma düşecek bir kız değildim...</i>

P23	Çok zorluk çektim çok. <i>O köyden çıkıp da birden şehre gelmek, şehir hayatını hiç bilmemezlik çok kötü bir şey.</i>	<i>...anne baba yok büyüdüm ya, ben hala birisi anasını koluna takmış giderkene imrenirim.</i>
P24	<i>Uçan kuştan kıskanırdı beni, işte bir ondan yana şanslıyım yani yoksa başka hiçbir şeyden şanslı değilmişim...</i>	<i>...oğlu, kayınları sattı yedi, kocam sattı yedi. En son oğullarım yedi. Eşim benim kıymetimi bilemedi yani.</i>
P25	<i>Her şeyi öğrenmek isterim ben. Yaşım yani öğrenmenin yaşı yoktur. Belki ben ölmeyecem yaşayacam, kimseye muhtaç olmamalıyım.</i>	<i>...ben bu yazıyı öğrenecek, gerekirse okula gidicem. Bene dedim, adam elimi tuttu bene parmağımı bastırdı ne demek dedim, ölsem daha iyi dedim.</i>
P26	(Üvey annem) <i>Al zıkkımlan, benim başıma geldin, derdi.</i>	<i>...Çok küçüğüm, beni kocamın yanına da verdim, çocuğum daha.</i>
P27	<i>Ondan sonra hiç anadı (regl) olmadan hamile kalmışım.</i>	<i>...ot topladılar dağlardan, bilmem ne. Kök boya, bilmem ne. Ben onları içecem, regl olacağım.</i>
P28	<i>...o kızı doğurdum ne memem var emzirecek ne heç bir şey. [...] Benim memem yok, südüm yok.</i>	<i>Kızım da iki yaşında öldü. Baba hiç görmedi onu, askerdeydi. [...] Geldiğinde ölmüştü. Ona elbise almış, pabuç almış, ama geldi attı oraya, göremedi.</i>
P29	<i>Beni oğluyla evlendirdi, öldi. O öldü ben de hayatım bitti yani...</i>	<i>Dedem öldüğü zaman 150 tane sade peteği vardı ama bize marum ettiler, hiç bir şey vermediler.</i>
P30	<i>O bene ilaç verdi kızım, 81 gün ben böyle, her Allahın günü iki iğne oldum, iğne, hepleri (hap) böyle ağzımlan yiyordum ve yataktayım.</i>	<i>14 yaşında doğurdum, kucağıma aldım. [...] Ne oynadığını anladım, heç birşeyini anlamadım, sancıldım, karnım ağırıyor, ben hala daha tandur var bizim...</i>

Tablo 3 ve tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere HA isimli anlatıcı, görüşme boyunca ziyadesiyle mağduriyeti üzerinden anlatısını kurgulamıştır. Teselli boyutuysa epeyce sınırlıdır. Açıklamalarına bakılacak olursa (bkz. Tablo 4), akıllı (P20/a) ve zengin (P22/b) olmasına rağmen yetim kalışından dolayı yoksunluğu (P21/b, P29/b), şanssızlığını (P24/a), değer bilmeyenlerin

(eşi gibi) eline düşmüş olmasını (P24/b, P29/a, P29/b) ve çektiği çileleri (P21/b, P23/a, P29/a gibi) anlatısına dahil ettiği görülür. Mağduriyet bildirir açıklamalarının aksine teselli veya olumlayan bir noktaya evrilen bir durum aktarımı ise sınırlıdır. Alttaki tabloda (bkz. Tablo 5) görüldüğü gibi HA anlatıcı, tüm zorluklara rağmen bir eve sahip olduğunu (P32/a, P34/b) dolayısıyla yoksulluk çekmediğini (P33/a), eşinin onu sevdiğini ve hatta “uçan kuştan” dahi kıskandığını (P33/b), eşinden farklı olarak okuma hevesliği olduğunu (P35/a) aktarmaktadır.

Tablo 5 Anlatıcının “Teselli” Söylemleri

	a	b
P32	<i>...Oğli da bana iyi baktı, Allah razı olsun. Başıma bir ev bıraktı, aylık, yetiyor. Napim.</i>	<i>...Kaynanam getirdi al dedi, attı bir minder orda da sen yat, dedi. [...] ne dedim biliyor musun, Allaha şükür dedim benim de bir annem oldu!</i>
P33	<i>Ben şimdi diyorum ya ben ne çocukluğumu yaşadım, ne bebekliğimi ne hiçbir şeyi yaşamamışım ama yoksulluk görmedim Allaha var.</i>	<i>Allah var. Beyim çok severdi beni yani ben ona karşı hiçbir şey yapmadım. Üstüme elenirdi böyle inan. Uçan kuştan kıskanırdı beni, işte bir ondan yana şanslıyım</i>
P34	<i>Yani zengin bir aileydik, zengin diyeceğim tamam mı, ben zengin bir evladyıdım. Dedem Erzurum'un müftüsüydü...</i>	<i>(Kocam) Bu evi bana niye verdi. Bana tapu etti evleri. Dedi ki babama hakkını helal et, babası benim yerleri yedi ya, hiç hakkı yok çünkü.</i>
P35	<i>Beyim kızdı, defterlerimi alıp sobada yakıyordu. [...] Hevesi yoğudi ama benim hevesim varidi. Bu içten gelen bir şey.</i>	<i>Öyle kendim tiker giyinirdim. Giderdim bir vitrinin önünde dayanırdım elbiseye bakardım gelir eve kendim onu diker onu geyinirdim.</i>

HA'nın hayat hikâyesinin zedeleyici ve yıpratıcı tarafları sabit yerleşme evlerinde (köyde ve/veya kentte) yoğunken yer değişikliğini deneyimlediği sürelerde (kırdan kente göç yolculuğu, kente ilk varış dönemleri) anlatısının çoğunu “iyi” ve hatta “eğlence”li yönleriyle hatırlamayı ve aktarmayı seçmiştir (bkz.: Tablo 6).

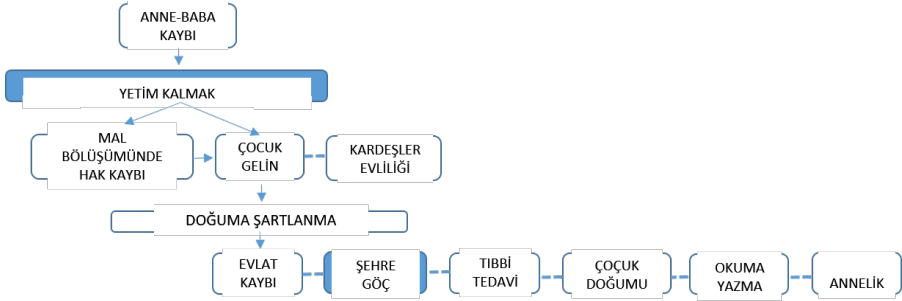
Tablo 6 Anlatısında “Göç”ün Yeri

	a	b
P7	<i>E köy yerinde de tedavi yok, bişey yok. Buraya geldik çocuğa sebep, altı ay kalıp dönecektik.</i>	<i>O köyden çıkıp da birden şehre gelmek, şehir hayatını hiç bilmemezlilik çok kötü bir şey.</i>
P8	<i>Benşimdi lambayı nasılsöndürecem bilmiyorum. Bilmiyorum. Bu yoksullukları çektim...</i>	<i>Bak, yeni geliyoruz, otelde kaldık. Gece, otobüs aktarma yaptı, mecbur otelde kaldık, Erzurum uzak...</i>
P9	<i>İstanbul’a geliyoruz. Böyle bana ters geliyor, herkes cırpak biz kapalı. <i>Ben nasıl geyenecem, ben nasıl bunların üstüne yürüyeceğim...</i></i>	<i>10 gün misafir kaldıktan sonra kendimize ev tuttuk, 10 liraya...</i>
P10	<i>Tiren geliyor, birisi “32 dişine güvenen”, diye bağırıyor kızım. Soğuk su satıyormuş. 32 dişine diye bağırıyor ben sanıyorum diş muayenesi var, eyvah dedim ben ne yapacam...</i>	<i>Bir bahçenin içinde 10 tane gecekondu gibi evler tamam mı, gecekond. Bi koca baba vardı, hacı baba diyorlardı, laz idi. Yapmış kulübe kulübe evler. Tövelet de dışarda...</i>
P11	<i>Çok güzel okuyordum, buraya geldim ama bu yazıyı bilmiyorum. Bu da zor, şehir yerinde hele çok zor...</i>	<i>İşte (İstanbul’da) birkaç yere gittim, gezmezdim, nasıl gezeyim kızım. Dört tane erkek başımda üç tane erkek çocuk...</i>

Göç, anlatıcının anlatısında çocukluk yıllarıyla yetişkinlik yılları diye kategorileştirmeye izin veren bir eşiktir. Göç öncesi evre, mağduriyetin yoğun hissedildiği çocukluk yıllarına tekabül eder. Göç sonrası evre de kısmen iyimser bir hayat anlamını taşımaktadır. Ancak burada dikkat çekici taraf, anlatıcının göç eylemini iyi anlarla eşleştirmiş olmasıdır. Göçle ilgili aktarmayı seçtiği temelde dört olay vardır, bunlardan üçünü eğlenerek (ve hatta gülümseyerek) anlatmaktadır. Bu olaylardan birisi, göç yolculuğunda ilk defa elektriklerle karşılaşması; diğeri, seyyar su satıcısının “32 dişine güvenen” diye bağırmasından diş muayenesini anlayıp korkması ve son olarak tüplü ocakla ilk deneyimi gelir. Göçle ilgili olarak tek bir olaya ona kişisel gelişimi anlamında katkı sağlayıcı nitelikte olmakla birlikte anlatımı sırasında gergin bir tavır takınmasına yol açmıştır. O olay, İstanbul’da ilk oy kullanma deneyimidir. Okuryazar olmayan anlatıcının bu yönünü ilk fark edişi, oy kullanma esnasında kime-neye oy atacağını bilemeyişiyle, imza atamıyor olmasında yaşanır. Okuryazar olmayışından dolayı görevli, anlatıcının parmağını alır ve parmak izi için kâğıda parmağını yerleştirir: *Ben dedim ne olur olsun ben bu yazıyı öğrenecek, gerekirse okula gidicem. Bene dedim, adam elimi tuttu bene parmağımı bastırdı ne demek dedim, ölsem daha iyi dedim!..*

4. Anlatıdan Bütüne

Anlatının bütününe bakabilmek adına bir zihin haritası oluşturulduğunda, HA isimli anlatıcının kırdan kente olan göç deneyimini, anlatısının merkezine yerleştirdiği anlaşılr. Her ne kadar özel bir vurgu yapmamış olsa da HA, göç öncesi yaşamına **ön plana taşımış**, detaylandırabileceği ölçüde bu evreyi inşa etmiştir. Göç sırasındaki deneyimleri birkaç örnekten ibaretken, göç sonrası yaşamı, hep göç öncesi evreden referansla detaylandırılmıştır (bkz. Şekil 1).



Şekil 1: Anlatıcının Anlatısından Çıkarımlar (Zihin Haritası)

Şehre geldiğinde oy kullanamayışını çocukluk yıllarındaki eğitimsizliğine; tedavilerini ve doktor ziyaretlerini, çocuk yaşta evlendirilmesine ve çocuk sahibi olma zorunluluğuna, zengin bir aile geçmişi olmasına rağmen zengin olmayışını, mal bölüşümünde yaşadığı haksızlığa bağlamıştır. Yaşanmışlıkları arasındaki bağlantıları harici burada önemli bir nokta da anlatının, ülkenin 60-70 yıl öncesini de tartışmaya veya hatırlamaya açıyor olmasıdır. Görüldüğü üzere, kız çocuklarının okutulmayışı, erken yaşta evlilikleri, mal bölüşümünde kız çocuklarına pay vermeyi haktan saymama, çocuk yaşta annelik, evli kadının doğurgan olma dayatması gibi pek çok toplumsal olgu, tek bir anlatıda buluşabilmiştir.

Her ne kadar HA, hayat akışında aktif bir rol aldığını ima edecek açıklamalarda bulunmuş olsa da evlilik, göç, doğum gibi toplumsal eşiklerde erkeğin sözüne bağlı kaldığını, edilgen bir varlık olarak hayatını bu kararlara bağlı olarak idame ettirdiğini açık hale getirir. Bu da Gülay Arkan'ın (1998, 1-3) iddiasını pekiştirmiş olur, zira ona göre, kadın “ikinci sınıf vatandaş” olmaktan kurtulamaz. Araştırmacının, HA'nın açıklamalarıyla benzerlik içeren bir diğer iddiası da şudur: Kırsal kesim kadını çocuk üretebildiği ve maddi-manevi hiçbir karşılık beklemeden evinde ve tarlasında çalışabildiği ölçüde göreceli olarak saygınlık kazanan ancak yine de kendisini ikinci sınıf vatandaş olmaktan kurtaramayan bir “yaratık”tır. Bu yaratık ona göre (Arkan 1988, 6) aynı zamanda kırsal kesimden kentsel kesime geçişte eğitim

görmemiş ya da az eğitilmiş olarak işgücünden büyük ölçüde kopartılmışlardır. HA isimli anlatıcı, bir yanda eğitim görmeyişi diğer yanda doğduğu köyde/kırsalda çalışma hayatına dahil olamayışı nedeniyle tıpkı Arıkan'ın belirttiği gibi, göçle geldiği şehirde de kamusal alandan soyutlanmıştır, eve bağlı bir hayatı idame ettirmek zorunda bırakılmıştır.

Zihin haritasına dönülecek olursa koyu renkle çevrelenmiş halkalar, HA'nın anlatısını beslediği veri kaynaklarıdır. Yetim kalma konusu bir açıdan görüşmenin başlatıcısı olmakla birlikte tüm anlatıya veri sağlayan bir niteliktedir. Anlatı kurgusundan hareketle şehre göçü, bir kırılma, eşit olarak saymak mümkündür. Zira göç öncesi dönem anlatıcının aktarımına göre, mağduriyeti yoğun yıllarken göç sonrası yaşam, dönüşüm (artan iyimler hava ve olanaklar) evresine denk gelmektedir. Tüm mağduriyet anlarına ve söylemlerine rağmen ise anlatıcı zekâsını ve becerisini ön plana taşır bir tutum geliştirmeyi seçmiş, bu iki hususu ısrarla ön plana taşımaya dönük örnek ve açıklamalarda bulunmuştur. Anlatının sonunda HA, ona yönelen tüm zorluk ve mağduriyetlere rağmen kendini “gerçekleştirebilmiş”, hayatla baş edebilmiş bir profil çizmeyi seçmiştir. Bu sonuç ise bir yanıla anlatıcının iç-monolog halinde geriye dönerken kendini iyi hissedecek kurguları üretebildiğini, diğer yanıla da sözlü tarihin bu türde olanaklar sunabildiğini göstermiştir.

5. Sonuç ve Çıkarımlar

Tüm insanlar konuşur ve herkes kendi hikâyesinden parçaları ilgili/ilgisiz bağlam ve zamanda muhatap aldığına anlatır, aktarır. Tam da bu noktada gündeliğin sıradan pratiği olarak konuşma eyleminin sözlü tarih tekniğiyle gerçekleşen görüşmeden ne gibi bir farkı olduğu sorusu akla gelebilir. Bu durumda Caunce'nin cevabı hatırlanmalıdır. Araştırmacı (Caunce 1994 31), bir konuşmanın/diyaloğun sözlü tarih görüşmesi olabilmesi için görüşmenin görüşülen kişinin yaşam çerçevesi içinde kalma şartıyla mümkün olacağına vurgu yapar. Aksi durumda birbirinden alakasız konuların bir aradanlığı gündelik sohbetin tipik bir tezahüründen ibarettir.

Bu çalışma, gündelik görüşme tarzından farklı olarak sözlü tarih görüşmesinde inşa edilen anlatıdan istifade edilerek yapılandırılmıştır. Anlatısına başvuru anlatıcı, HA olarak kodlanmış ileri yaşlarda Erzurumlu göçmen bir kadındır. Anlatısının çözümlemesinde kırdan kente göç mevzuu ana tema olarak görünürlük kazanırken, her biri toplumsal ve/veya kültürel özellik sergileyen olay/olayların ana temayla yarışır değerde anlatıda yer bulduğu anlaşılmıştır.

Birbiriyle alakalı birçok temanın HA'nın anlatısında apaçık hale geldiği ve bunun anlatıcının iç-monoloğu sırasında şekillendiği anlaşılmaktadır. İç-monologlarda, HA isimli anlatıcı ara ara hayatının değerlendirmesini yapmıştır: *Anan baban olmadı mı dayı mayı sökmüyor kızım hiç!..; şimdi diyorum ya ben ne çocukluğumu yaşadım, ne bebekliğimi; Hiç kimse başımı okşamadı. Eller, yetim diye okşadılar.; Çok çile çektim. Bunun yarısını anlatabilirim, anlatılacak gibi değil.; ...kimseye demek istemiyorum ama zaten ben bu duruma düşecek bir kız değildim...* Öz-düşünsel ifadelerinden bir kısmı mağduriyetini pekiştirirken, bir kısmı kendine teselli verecek şekilde ifade ve açıklamalara evrilmiştir. Tam da bu noktada Kuipers'in iddiası akla gelebilir. Araştırmacı (Kuipers 2013, 199), insanın acı veya dehşet verici bir anıyı konuşabilmesi için “mağduriyet, şehit olma” gibi bir takım anlamsal kategorilere sığındığını aktarmaktadır. Genel anlamda HA, bu iki anlamsal kategori içinde gidip gelmiştir. Bazılarında mağduriyetini bazılarındaysa teselli bulur şekilde gelişimini/değişimini ve/veya olanaklarını aktarmıştır: *...eğer böyle bir yerde doğaydım... Çok zekiym; ...bir de bundan gururlandım...; Uyanık bir çocuktum yani... Yani akıllı çocuktum...; Her şeyi burada öğrendim. Ama diplomam yok...; Yani akıllı çocuktum, neden o, yalnızlıktan...; Benim torunlarım test yaptılar üniversite testi, ben oğlanı geçtim, bastım geçtim ya...; ...ben asıl bilen bir ailenin çocuğuyum öbür dünyayı da avucumun içi gibi biliyorum, inanıyorum.* Bu tavır alışlar ise aynı zamanda anlatıcının, anne-baba kaybı, yoksunluk, evlat kaybı gibi olayların anlatımında esnek denebilecek şekilde geriye dönük anlatımlar gerçekleştirebilmesini de kolaylaştırmıştır. Tekniğin olanakları ve elde edilen çıkarımlar dahil tüm bunları da içeren bir üst sonuç ise kültürel, toplumsal ve tarihsel yapının anlaşılmasında, “sıradan” olarak addedilip araştırmaya dahil edilmeyenlerin (burada kadınlar) bireysel düzlemdeki deneyimleri ile şahitliklerinin de bir veri olarak değerlendirmeye elverişli olduğu çıkarımıdır. Zira HA isimli anlatıcı, her ne kadar bireysel deneyim ve yaşanmışlıklarını anlatmış olsa da esasında kültürel ve toplumsal yönünü de dahil ederek dönemin kırsal yaşamını, tarihsel, kültürel ve toplumsal yönleriyle (küçük yaşta evlilik, doğurganlığın öncelenmesi, miras bölüşümünde kız çocuğuna

payın ayrılmaması ve bu durumun yadırganmıyor olması, kız çocuğu olmasından mütevellit okutulmaması gibi) birlikte aktarmıştır. Sonuç itibariyle çalışma, araştırma topluluğu seçiminde “sıradan” olarak addedilen kadınların da birer veri kaynağı olarak değerlendirilmesi gerektiği savını, somut ve çok daha kenarda bir mahiyette duran köy/kır kadını üzerinden ortaya koymaktadır.

6. Kaynaklar

Abrams, Lynn. (2010). Oral history theory. Abingdon: Routledge.

Arıkan, Gülay. (1988). “Kırsal kesimde kadın olmak”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(2): 1-16.

Assmann, Jan. (2018). Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, (Çev. Tekin, Ayşe), İstanbul: Ayrıntı.

Atkinson, Robert. (2004). “The Life Story Interview As A Mutually Equitable Relationship,” In The SAGE Handbook of Interview Research. (2. Baskı). Londra: Sage.

Barnnet, Teresa. (1990). “Analyzing Oral Texts, or, How Does an Oral History Mean?” The Oral History Review, 18, No. 2: 109-113.

Caunse, Stephen. (1994). Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, (Çev. Can, B. ve Yalçinkaya, A.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Çelik, Hilal ve Ekşi, Halil. (2008). “Söylem analizi,” Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27(27): 99-117.

Erdilek, Neşe. (2006). “Türkiye’de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu,” Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de sözlü Tarih Çalışmaları Konferansları, (Haz. İlyasoğlu, A. ve Kayacan, G.), İstanbul: Tarih Vakfı, 79-85.

Halbwachs, Maurice. (2018). Kolektif Bellek, (Çev. Karagöz, Zuhale), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Kuijpers, Erika. (2013). “The Creation and Development of Social Memories of Traumatic Events: The Oudewater Massacre of 1575. Hurting Memories and Beneficial Forgetting,” Posttraumatic stress, (Ed. Linden, M. ve Rutkowski, K.), Londra: Elsevier.

Leavy, Patricia. (2011). Oral History, Understanding Qualitative Research. Oxford: Oxford University Press.

Lieberei, Barbara ve Linden, Michael. (2013). “Overcoming Hurting Memories by Wisdom and Wisdom Psychotherapy,” Hurting Memories and Beneficial Forgetting: Posttraumatic Stress, Disorders, Biographical Developments, And Social Conflicts. (Ed. Linden, M. Ve Rutkowski, K.), Londra: Elsevier.

Marvasti, B. Amir. (2004). Qualitative Research In Sociology. London: Sage.

Neuman, W. L. (2006). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar: 1-2. (Çev. Sedef Özge), Ankara: Yayınodası.

Payne, Martin. (2006). *Narrative Therapy* (2. Baskı). Londra: SAGE.

Randall, L. William. (2014). Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme. (Çev. Kaya, Ş. S.), İstanbul: Ayrıntı.

Thompson, P. (1999). Geçmişin Sesi. (Çev. Layıkel, Ş.), İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Thompson, Paul. (2006). “21. Yüzyılda Sözlü Tarih için Potansiyeller ve Meydan Okumalar,” Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de sözlü Tarih Çalışmaları Konferansları. (Haz. İlyasoğlu, A. ve Kayacan, G.), İstanbul: Tarih Vakfı.

Vansina, Jan. (2021). Tarih Türü Olarak Sözlü Gelenek. (Çev. Teğın, Emre), Ankara: Tün İnceleme.

KADIN EMEĞİ, (YENİDEN) ÜRETİM İLİŞKİLERİ VE MEKAN

Moderatör: Ceren İlter Soy

Ataerkil Kapitalist Toplumda Tarım Sektöründe Kadın Emeği

Ayşe Kaşıkırık

Semt Pazarlarında Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal ve Sosyal Açıdan
Etkisi: İzmir Örneği

Arş. Gör. Damla Erenler

*Covid-19 Pandemisi Sürecinde ‘Ev ’ ve ‘Kent’ Mekânının Değişen
Kurgusu: Çalışan Kadın Deneyimleri

Nursun Karaburun Akıncı, Prof. Dr. Hayat Zengin Çelik

*Bu metin yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

Kadın Emeği, (Yeniden) Üretim İlişkileri ve Mekan Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

ATAERKİL KAPİTALİST TOPLUMDA TARIMDA KADIN EMEĞİ

Ayşe Kaşıkırık

*İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Doktora Programı*

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en yoğun yaşandığı alanların başında tarım gelmektedir. Tarih boyunca tarımın yükünü kadınlar daha çok taşımış ve tarımsal üretimin her aşamasında ön sıralarda görev almıştır. Ancak kayıt dışı istihdam, eşit işe eşit olmayan ücret dağılımı, sağlıksız ortam ve elverişsiz çalışma koşulları, cinsiyetçi yaklaşımlar gibi çok sayıda ayrımcılık nedeniyle tarımda kadınların emeği her zaman görünmez olmuştur. Bu çalışmada, tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin kadın emeğinin görünür olmasındaki ve kadınların sosyo-ekonomik güçlenmesindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma bir alan araştırması niteliğindedir. Bu çalışma, online anket yöntemi ile Türkiye'nin 5 farklı coğrafi bölgesinden (Akdeniz, Doğu Anadolu, Ege, Karadeniz ve Marmara) toplam 10 kadın kooperatifinden elde edilen verilere dayanmaktadır. Tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin kadın emeğinin görünür olmasındaki rolünü ön plana çıkarması açısından bu makale oldukça önemlidir. Aynı zamanda makalenin, literatürde tarımda kadın emeğine yönelik tartışmaları derinleştirme amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Emeği, Kadın Kooperatifleri, Kooperatif, Tarımda Kadın Emeği.

WOMEN'S LABOR IN AGRICULTURE IN A PATRIARCHAL CAPITALIST SOCIETY

Abstract

Agriculture is one of the areas where gender inequalities are most intense. Throughout history, women have carried the burden of agriculture more and have been at the forefront at every stage of agricultural production. However, women's labor in agriculture has always been invisible due to numerous discriminations such as unregistered employment, unequal wage distribution for equal work, unhealthy environment and unfavorable working conditions, and sexist approaches. In this study, the effect of women's cooperatives operating in the agricultural field on the visibility of women's labor and the socio-economic empowerment of women was analyzed. The study is a field research. This study is based on the data obtained from a total of 10 women's cooperatives from 5 different geographical regions of Turkey (Mediterranean, Eastern Anatolia, Aegean, Black Sea and Marmara) with the online survey method. This article is very important in terms of highlighting the role of women's cooperatives operating in the agricultural field in the visibility of women's labor. At the same time, it is aimed that the article will deepen the discussions on women's labor in agriculture in the literature.

Keywords: Cooperative, Women's Cooperatives, Women's Labor , Women's Labor in Agriculture.

Giriş

Tarih cinsiyete dayalı eşitsizlikler, adaletsizlikler ve ayrımcılıklarla doludur. Yüzyıllar boyunca kadınlar erkek egemen zihniyet nedeniyle eğitimden istihdama, sağlıktan karar alma mekanizmalarına, siyasetten bürokrasiye, ticaretten tarıma kadar hayatın her alanında çok boyutlu insan hakları ihlalleri ile karşılaşmıştır. Bu süreçte, kadın emeği görmezden gelinmiş ve kadınlar toplumda ikinci sınıf olarak görülmüştür. Oysaki, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların toplumsal hayatın her aşamasında yer alması temel bir insan hakkıdır. Bu nedenle, daha eşit ve kapsayıcı bir dünya için toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmalı ve tüm kadınlar ile kız çocukları güçlendirilmelidir.

Günümüzde kadınlar, eğitime, sağlık hizmetlerine, insana yakışır işlere, siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerinde eşit temsile kadar -çok geniş yelpazede- hâlâ zorluklarla karşılaşmaktadır. Benzer durum tarım sektöründe de geçerlidir. Tarım derin eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların olduğu; kayıt dışı istihdamın, ücret adaletsizliklerinin ve elverişsiz çalışma koşullarının yaşandığı bir sektördür. Kadınlar çoğunlukla “ücretsiz aile işçisi” olarak tarımda her işi -ekimden çapalamaya, gübrelemeden paketlemeye kadar- yapmaktadır. Ancak, tarımda kadınların bu emeği görünmemektedir; resmi istatistiklere ve kayıtlara yansımamaktadır. Tarımda en yoğun kullanılan emek kadın emeği olmasına rağmen dünya genelinde tarım arazilerinin sadece %14’ü kadınlara aittir. Kadınlar “toprak hakkı”ndan mahrum kalmaktadır; bir nevi kadınlar tarımda “mülksüzdür”.

Kadın kooperatifi, kadınlar tarafından kurulmuş ve işletilmekte olan kooperatifleri ifade etmektedir. Aynı zamanda belirli kadın gruplarının gelir getirici faaliyet, istihdam arayışları ve sosyal yaşama katılım biçimleri ile özdeşleştirilmiştir. Türkiye özelinde, kadın kooperatiflerinin sosyal amaçlarının ekonomik amaçları kadar ön planda olması, onları diğer kooperatiflerden ayırmaktadır. Aslında kadın kooperatifleri, sürdürülebilir kalkınma için çalışır. Kadın kooperatiflerin çalışmaları, Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler tarafından 2030 yılının sonuna kadar ulaşılması hedeflenen “Açlığa son” (Amaç 1), “Yoksulluğa Son” (Amaç 2), “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” (Amaç 5), “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme” (Amaç 8), “Eşitsizliklerin Azaltılması” (Amaç 10), “Sorumlu Üretim ve Tüketim” (Amaç 12) amaçlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışma, kadınların tarım sektöründeki görünmeyen emeği üzerinedir. Çalışma kapsamında Türkiye bağlamında kadın kooperatiflerinin,

kadın emeğinin görünür olmasındaki ve kadınların sosyo-ekonomik güçlenmesindeki rolü incelenmektedir. Aynı zamanda, ataerkillik ve kapitalizm kısıkcındaki kadın emeğinin nasıl görünür olabileceğine dair öneriler sunulmaktadır.

1. Ataerkillik ve Kapitalizm Kısıcında Kadın Emeği

Kadın emeğinin kavramsallaştırılması, kategorileştirilmesi ve konumu “ataerki” kavramından ayrı olarak düşünölemeyeceğinden, kadın emeğini analiz ederken öncelikle “ataerki” kavramı ele alınmalıdır. Ataerki (bir diğerk ifadeyle patriarka) “babanın yönetimi-egemenliğı” anlamına gelmektedir. Bu sözcük etimolojik olarak, Yunanca kelimelerin -pater (baba) ve archie (yönetim)- birleşiminden oluşmaktadır (Alkan, 2019). Patriyarka “erkeklerin iktidarı” nı ifade eder. Patriyarka, 1970’li yıllarda feminist hareketlerin tamamı tarafından karşı çıkılan sistemin tümünü anlatan bir terim olarak benimsenmiştir. “Erkek egemenliğı” ve “kadınların ezilmesi” ile neredeyse eş anlamlı olan patriyarka teriminin iki önemli özelliğı vardır. Öncelikle, patriyarka terimi kişisel ilişkileri değıl bir sistemi tanımlar. İkinci olarak, feministler bu konuda çalışırken “patriyarka” ile “kapitalizm”i karşılaştırmıştır (Özgün, 2017).

Ataerki, özerk bir egemenlik ve sömürü sistemidir. Ataerkinin maddi temeli kadınların karşılıksız ve görünmeyen emeğinin sömürölmesine dayanmaktadır. Kadınların emeğı, öncelikli olarak kapitalizmin çıkarına değıl, erkeklerin çıkarına hizmet etmektedir (Çakır, 2021). Ataerkil toplum, kadının ev ve özel yaşamla sınırlandığı ve erkeğın toplumda aktif konumda olduğı, kadın ve erkek arasında cinsiyet ayrımının yapıldığı toplumdur. Bu toplumda cinsler arasında biyolojik ayrımın ötesinde toplumsal ayrım yaşanmaktadır. Kadın için, güçsüz ve edilgen, erkeğı bağımlı, kısıtlamalarla ve yasaklarla çevrili bir toplumsal statü söz konusu olmaktadır. Yüzyıllar boyunca etkin olan ataerkil toplumlarda kadının eğitimi, çalışması ve toplumsal kararlara katılması sırf “kadın” olduğı için engellenmiş veya sınırlanmıştır (Koray, 2020).

Ataerkinin -erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğı ve kadınlara hükmetmeleri gerektiğı varsayımının- faydasını en çok görenler erkekler olmuştur. Oysaki erkekler, bunun yanlış olduğunu bilseler bile erkek tahakkümünü desteklemek işlerine gelmiştir. Çünkü ataerkil toplum bazı görevlerin (çocuk bakımı gibi) doğaı olarak kadınlar tarafından yapılacağını varsaymaktadır (Hooks, 2012). İnsanı merkezine alan ataerkil tüketim toplumu ekolojik krizle birlikte sosyal ve ekonomik krizi de getirmiştir. Daha

fazla tüketme ve daha fazla büyüme üzerine kurulu olan kapitalist toplum tüm canlıların, doğanın, insanın ve özellikle kadınların tahakküm altında tutulmasını artırmıştır. Bir diğer ifadeyle, kapitalist ataerkil toplum doğaya ve doğanın unsurlarına nasıl meta gözü (alınıp satılan nesne) ile bakıyorsa kadına da aynı şekilde bakmıştır (Değirmenci, 2019).

Kapitalist toplumlarda, sermayenin birikim düzeyine ve sınıf mücadelesinin yoğunluğuna göre kadının üretim sürecindeki yeri toplumdan topluma ve zaman içerisinde değişim göstermiştir. Marksist teoride kadın sorunu çevresinde yoğunlaşan tartışmalarda “ev-içi emeği”, “ev işinin meta yerine kullanım değeri üretme” özelliği, “yedek işçi ordusu”, “kadın emeğinin üretim sürecinde daha fazla sömürülmesi” kavramları ön plana çıkmaktadır. Kadın kapitalist toplumda ikili bir rol oynamaktadır. Kadın “ev içi emekçisidir” ve bu nedenle “emek gücünün” yetiştirilmesinden ve korunmasından (yani devamlılığının sağlanmasından) birinci derecede sorumludur. Aynı zamanda, “yedek işçi ordusunu” besler. Kadınlar savaş ve ekonominin gelişme dönemlerinde üretime katılırlar. Bu dönemler sona erdiğinde ise yedek işçi ordusuna dönerler veya part-time çalışma koşullarında üretime devam ederler (Tekeli, 2017).

Kadınların emeği görünmeyen bir emektir. Bu emeğin görünmeyen emek olmasının üç nedeni vardır. Birincisi, bu emek doğallaştırılmıştır. Hane içindeki cinsiyetçi iş bölümü, patriarkanın modern biçimi olan kapitalist patriarka çerçevesinde, “doğal” bir alan olarak kurulur. Dolayısıyla, kadınların yaptıkları işler kadın doğasının bir parçası olarak sunulur. İkinci olarak, bu emeğin miktarını gizleyen ev içi çalışma düzenidir. Bir başka ifadeyle, ev içinde yapılan işlerin belirli bir mesai saatinin olmamasıdır. Üçüncüsü ve en önemlisi ise bu emek karşılıksız olduğu için görünmezdir. Kadınlar tam zamanlı ev kadınlığı yapsalar da ücret karşılığı bir işte çalışsalar da çocukları, eşleri ve eşlerinin yakınları için emek harcamaktadır (Acar Savran ve Tura Demiryontan, 2020).

Ataerkil ve kapitalizm kısılacında kadınlar hane ile özdeşleşen özel alanda yer alırken iş dünyası, siyaset, bürokrasi gibi kamusal alandan dışlanmışlardır. Bu durum istatistiklere de yansımaktadır. TÜİK Şubat 2022 İşgücü İstatistiklerine göre, 15+ üstü kadınların işgücüne katılma oranı erkeklerin yarısıdır. Bu yaş grubunda, mevsim etkisinden arındırılmış işgücüne katılma oranı %52,2’dir; bu oran erkeklerde %70,6 iken kadınlarda ise %34’tür. Aynı yaş grubunda kadınlarda işsizlik oranı %13,4 olup erkeklerde %9,3’tür. Verilerin ortaya koyduğu üzere, 15+ yaş grubunda kadınların istihdam oranı

erkeklerin yarısıdır ancak işsizlik oranı erkeklerden daha fazladır. Ancak, kadınlar istihdama katılsa bile, erkeklerde daha az kazanmaktadır. Oysaki, eşit değerde işe eşit ücret temel bir insan hakkıdır. Türkiye’de 2018 yılında cinsiyete dayalı ücret farkı %15,6 düzeyinde hesaplanmıştır. Üstelik ücret farkı, yaş arttıkça daha da artış göstermektedir. Kadınlarda 40’lı yaşlarda ücret farkı (%25,9) dikkat çekici düzeyde artmaktadır (ILO ve TÜİK, 2020).

2. Tarımda Kadın Emegi

Dünya genelinde 1980’li yıllardan itibaren uygulanan neoliberal politikalar, teknolojik ilerlemeler ve dijitalleşme ile tarım sektörü geri planda kalmıştır. Bu süreçte tarımdaki kadın istihdam oranı her geçen gün azalırken kayıt dışılık oranı (%90’lara dayanmaktadır) ise yükselişe geçmiştir. Böylece, tarımda kadının emeği daha da görünmez olmuş, kadınların aldıkları ücretler günden güne erimiş ve kadının sırtındaki iş yükü artmıştır. Kadınlar tarımda bir yandan “ücretsiz aile işçisi” olarak çalışırken bir yandan evdeki “ücretsiz bakım emeği” yükünü (ev işi, çocuk, yaşlı ve engelli bakımı gibi) karşılamaktadır. Bir diğer ifadeyle, kadınlar hayatın hemen her alanında cinsiyetçi iş bölümüne maruz kalmaktadır.

Patriyarka ve kapitalizm kıskacındaki tarım sektöründe derin toplumsal eşitsizlikleri yaşanmaktadır. Dünya Bankası’na göre tarımda kadın istihdamı oranı 2000’li yıllarda %39 iken, 2019 sonu itibarıyla bu oran %25’e kadar düşmüştür. Dünya genelinde tarımda kadın istihdamı oranları; Güney Asya ülkeleri %57, Sahra Altı Afrika ülkeleri %53, Arap Dünyası %23, Doğu Asya ve Pasifik %22, Orta Doğu ve Kuzey Afrika %16, Merkez Avrupa ve Baltık ülkeleri %8, Latin Amerika ve Karayipler %7, Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri %3, Euro Bölgesi %2 ve Kuzey Amerika %1’dir. Görüldüğü üzere, düşük gelir grubundaki ülkelere tarımda kadınların istihdam oranı çok yüksek (%61) olurken yüksek gelir grubundaki ülkelere bu oran (%2) çok düşüktür. Doğu Afrika ülkeleri (Burundi, Somali, Malavi ve Mozambik) tarım sektöründe kadın istihdam oranında %80’den fazla pay ile zirvede yer almaktadır. Türkiye’de tarımda kadın istihdam oranı %25 ile dünya ortalaması ile aynıdır (World Bank, 2021). Ancak, dünya genelinde kadınların istihdama katılımında kayıt dışılık oranı çok yüksek olduğu için bu değerler gerçek rakamları göstermemektedir.

Türkiye’de tarımda kadın emeğine yönelik çalışmalar tarımda kadın istihdamına (Etiler, 2011; Candan ve Özalp Günel, 2015), sosyal güvenlik kurumuna kayıtlılık durumuna (Şahinli ve Şahbaz, 2013), tarım işletmelerinde örgütlenme yaklaşımlarına (Özdemir vd., 2017; Solmaz ve Özdemir, 2021),

tarımsal üretimde kadınların karar alma mekanizmalarına katılımına (Yılmaz, 2019), tarımsal dönüşüm ve tarımda kadın emek gücü arasındaki ilişkiye (Candan ve Özalp Günel, 2013; Gür, 2016), tarımdaki cinsiyetler arasındaki ücret adaletsizliğine (Peker ve Saltık, 2020), mevsimlik tarım işinde çalışan kadınların (Göçer vd. 2018; Bağış, 2020) ve genel olarak tarımda çalışan kadınların yaşadıkları sorunlar (Korkmaz ve Tüfekçi, 2007; Aydoğdu, 2019) üzerinedir.

Kadın kooperatiflerine yönelik çalışmalar ise çoğunlukla kooperatiflerin kadın yoksulluğunun önlenmesine (Taş ve Kazar, 2019), toplumsal alanda güçlenmesine (Gümüšoğlu, 2012), mevcut durum analizine (Koç, 2012; Duguid vd. 2015; İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2021) ve kırsal kalkınmadaki rolüne (Demircan Yıldırım, 2020; Serinikli, 2016); tarım kooperatiflerine yönelik çalışmalar ise tarım kooperatiflerinin istihdam üzerindeki etkilerine (Alkan, 2016), ortak-kooperatif ilişkilerine (Şahin vd., 2013; Alçıçek ve Karlı, 2016; Kılıç Topuz ve Bozoğlu, 2015), yöneticilerin özelliklerine (Şahin vd., 2015), mevcut sorunlarına (Çelik ve Karaalp-Orhan, 2021) odaklanmaktadır. Bu çalışmalarda tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin kadın emeğinin görünür olmasındaki rolü arka planda kalmaktadır. Bu makale literatürde bu bağlamdaki boşluğu doldurmak ve tartışmaları derinleştirmek amacıyla yazılmıştır.

3. Kooperatifler ve Kadınlar

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” kooperatif olarak tanımlanmaktadır. Kooperatifler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu göre kurulan bir ticaret şirkettir. En az 7 ortak tarafından imzalanacak anasözleşme ile kooperatif kurulur. Kooperatifler çok farklı sektörlerde faaliyet göstermekle birlikte en çok bilinenler tarımsal kalkınma kooperatifleri, yapı/konut ve tarım satış kooperatifleridir. Avrupa genelinde nüfusun %17'sinden fazlası (her 5 kişiden 1'i) herhangi bir kooperatifin ortağıdır. Türkiye'de son yıllarda kooperatiflerin merkezinde olduğu “sosyal ve dayanışma ekonomisi” alanı giderek genişlemektedir. Özellikle kadınlar bir araya gelerek kooperatifleşme yoluna gitmekte ve kooperatiflerin sayısı artmaktadır (İNGEV ve İPM, 2021).

Kooperatiflerin temel değerleri “kendi kendine yardım”, “kendi kendine sorumluluk”, “demokrasi”, “eşitlik”, “adalet” ve “dayanışma”dır. Kooperatif üyeleri, birbirleri arasında dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluk ve başkalarını önemseme gibi etik değerlere inanırlar. International Cooperative Alliance (Uluslararası Kooperatifler Birliği) tarafından kooperatiflerin sahip olması gereken 7 temel/evrensel ilke (2022) aşağıda yer almaktadır;

1. Gönüllü ve herkese açık ortaklık
2. Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim
3. Ortakların ekonomik katılımı
4. Özerklik ve bağımsızlık
5. Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme
6. Kooperatifler arasında iş birliği
7. Topluma karşı sorumlu olmadır.

Türkiye’de çağdaş kooperatifçiliğin ilk uygulaması, 1863 yılında devlet eliyle kurulan ve tarım kredi kooperatifçiliği benzeri bir yapı olan “memleket sandıkları” ile başladığı kabul edilmektedir. Ancak, kooperatifçilikle ilgili esaslı gelişmeler Cumhuriyet dönemine rastlamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021). Türkiye’de uygulanan kooperatif modeli, istihdam olanaklarını iyileştirmeyi, ürün ve hizmet sağlamayı ve böylece ekonomiye katkı bulunmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de kooperatifler faaliyet alanlarına göre Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin On Birinci Kalkınma Planı’nda “kadın” alt başlığında, kadınlar tarafından kurulan kooperatiflerin desteklenmesi ve güçlenmesine yönelik politikalar (600.5 madde) belirlenmiştir. Plan’da “Kadın kooperatiflerine eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır.” ifadesi yer almaktadır (2019).

Kadın kooperatifi “kadınların kurup işlettiği bir kooperatif türü” olmakla birlikte yasal statü ve yükümlölükler bakımından diğer kooperatiflerden (tarımsal kalkınma, tarım satış, tarım kredi, tüketim, konut, eğitim, yayıncılık, sigorta, turizm geliştirme, motorlu taşıyıcılar, yardımlaşma, su ürünleri, sulama, yaş sebze meyve vd.) farklı değildir. Hem hükümet tarafından “ekonomide kadın aktörlüğü” ve “kadın girişimciliği” vurgularıyla desteklenmesi hem de uluslararası kalkınma kuruluşlarından özel sektöre,

sivil toplum örgütlerinden devlet kurumlarına kadar çok sayıda kurum ve kuruluşun ilgisinin üzerinde olması, kadın kooperatifini bir “özel” kategori haline getirdi. Şüphesiz bu durum son yıllarda, yoksulluğu azaltma, istihdamı artırma ve kalkınmayı sağlama konularında kadınlara ve kadın kooperatifleri gibi örgütlenmelere yüklenen kritik rollerle ilişkilidir. Özellikle kadın kooperatiflerinin düşük sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlar için önemli bir mekanizma olduğu bilinmektedir (KEİG, 2018). Kadın kooperatifleri ağırlıklı olarak, el sanatları, ev-eksenli üretim ve sosyal hizmet sunumu alanlarında faaliyet gösterirken diğer kooperatifler genellikle tarım, inşaat ve tüketim alanlarında kurulmaktadır. Kadın kooperatifleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi açısından yorumladığında; kadın istihdamının artırılmasına, kadın yoksulluğunun azaltılmasına, kadınların sosyo-ekonomik hayata dahil edilmesine ve kadının aktörlüğüne dayalı alternatif kalkınma modellerinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır (KEİG, 2015).

Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kuruluşu 1999 yılında başlamıştır. Günümüzde ülkenin dört bir yanında kurulan 1040 kadın kooperatifi kadınları güçlendirmek ve kadın yoksulluğuyla mücadele etmek için çalışmaktadır. Kooperatifler her yıl binlerce kadına ulaşmakta, yerelde dönüşümü tetiklemekte ve dayanışma ekonomisinin en somut örneklerini oluşturmaktadır. Kooperatifler kendi kaynakları, imkanları ve emekleri ile çocuk bakım hizmetlerinden tekstile, tarımdan hizmet sektörüne kadar pek çok farklı alanda ortak işler kurmakta, yaşanabilir kentler ve mahalleler için harekete geçmekte ve tüm sektörlerle koordinasyon halinde çalışmaktadır. Özetle, kooperatifler tüm kadınlar için umut ve ilham kaynağı olmaktadır (KEDV, 2021).

Kadınlar dünyadaki tarımsal işgücünün neredeyse yarısını oluşturmaktadır ancak üretken kaynaklara, imkanlara ve varlıklara (finansal kurumlar, tarımsal kimyasal girdiler ve arazi gibi) erkek meslektaşlarına göre belirgin şekilde daha az erişmektedir. Araştırmalar kadın kooperatiflerinin, kadın çiftçilerin emeklerinin meyvelerini toplamasını engelleyen kaynak açığını kapattığını kanıtlamıştır. Kadın tarım kooperatiflerinin, gerçekten cinsiyet açısından adil ve dönüştürücü bir şekilde ele alan uyarlanabilir bir çözüm sunduğunu savunulmaktadır. Bir tarım kooperatifinde çiftçiler, toplu gelirlerini, pazarlık güçlerini ve üretken kaynaklara erişimlerini artırmak için kaynaklarını bir araya toplar, ancak kadınlar genellikle bu gruplara katılma konusunda toplumsal cinsiyetle ilgili engellerle karşılaşmaktadır. Bu, durum bile tek başına kadın kooperatiflerini daha da önemli kılmaktadır. Kadın tarım kooperatiflerinin örnekleri tüm dünyada halihazırda mevcuttur ve sistematik, kalıcı değişim yaratmak için faydalı yerel modeller sağlamaktadır (IISD, 2021).

Kooperatif modeli, özellikle kırsal alanlarda, kayıt dışı ekonomide ve düşük gelirli kadınların yoğun olduğu bölgelerde, önemli istihdam fırsatları ve gelişmiş geçim kaynakları sunmaktadır; üretken kaynaklara ve hizmetlere erişim kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, geriye kalan birçok engel, kadınların kooperatif modelinin tüm faydalarından yararlanmasını hâlâ engellemektedir. Kooperatifler ve uluslararası kooperatif hareketi aşağıdaki önlemleri alırsa bu engellerin üstesinden gelinebilir (ILO, 2014):

- İşbirliğine dayalı değerlerin ve ilkelerin teşvik edilmesi
- Kadınların kooperatif girişimlerini başlatmak ve güçlendirmek için iş danışmanlığı hizmetlerine, yönetim eğitimlerine ve finansman kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması
- Özellikle karar alma mekanizmaları olmak üzere tüm seviyelerde kadınların kooperatiflere katılımının niteliğinin ve kapsamının ölçülmesi; bu bilginin erişilebilir hale getirilmesi
- Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısının merkezine “toplumsal cinsiyet eşitliği” nin yerleştirilmesi

Kadınlar ekonomik aktörler olarak, toplumsal cinsiyete dayalı normlar göz önüne alındığında, istihdama katılım oranları düşüktür, erkeklere göre daha az kazanmaktadır, genelde daha fazla çalışmaktadır (“çifte mesai” yaparlar) ancak emekleri görünür (“ücretsiz aile işçisi” olurlar) değildir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, kadınlar kooperatif kurduklarında veya kooperatiflere katıldıklarında yenilikçi emek faaliyetleri gerçekleştirdikleri, daha yüksek gelir elde ettikleri, iş performanslarını ve rekabet güçlerini artırdıkları bilinmektedir. Kooperatiflere katılmak, kadınların hane içinde karar alma güçlerini de artırır, topluluk işlerine katılımlarını ve güçlenmelerini teşvik eder. Kadınlar kooperatifler aracılığıyla sosyal sermayelerini artırırlar, sosyal ve ekonomik haklar konusunda farkındalık kazanırlar.

4. Tarımda Kadın Emegi Üzerine Bir Araştırma: Tarımsal Alanda Faaliyet Gösteren Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatiflerinin hedefleri arasında daha çok kadına erişerek kadınların yaşam kalitesini arttırmak, tarımsal kalkınmayı geliştirmek, kadınları ekonomik ve sosyal açılardan güçlendirmek yer almaktadır. Bu kadar önemli işlevleri olmasına rağmen, Türkiye’de kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Günümüze kadar yapılan

alışmalar daha çok kadın kooperatiflerinin mevcut durumlarına, ye profiline veya kadın yoksulluğu üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. zgn verilere dayanan bu araştırma ile Türkiye’de kadın kooperatiflerinin özellikle tarımda kadın emeğinin görünür olmasındaki ve kadınların sosyo-ekonomik yönlerden güçlenmesindeki etkisi incelenmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Sorusu

Bu alışma, bir alan araştırması niteliğindedir. Çalışma kapsamında, tarımda çalışan kadınların yaşadıkları eşitsizliklerin, ayrımcılıkların, adaletsizliklerin nlenmesine ve tarımda kadın emeğinin görünür hale gelmesine yönelik öneriler de sunulmaktadır. Bu araştırmada “Kadın kooperatifleri tarımda kadın emeğinin görünür olmasına katkı sunmakta mıdır?” temel sorusuna cevap aranmaktadır. Bu temel soru minvalinde, araştırmanın alt soruları şu şekildedir:

- Tarımsal kalkınma kooperatifleri, kadınları sosyo-ekonomik açıdan güçlenmesini sağlamakta mıdır?
- Tarımsal kalkınma kooperatifleri hangi yönlerden kadınları güçlendirmektedir?
- Tarımsal kalkınma kooperatifleri, kadın emeğinin görünür olmasına katkı sağlamakta mıdır?
- Kadın kooperatifleri, ataerkil kapitalist sistemdeki eşitsizlikleri azaltmakta mıdır?
- Tarımda kadınların yaşadığı eşitsizlikleri, ayrımcılıkları ve adaletsizlikleri önlemek için neler yapılmalı?
- Tarımda kadın emeğini görünür hale getirmek için neler yapılmalı?

Bu araştırma ile kadın kooperatiflerinin kadın emeğinin görünür olmasındaki ve kadınların sosyo-ekonomik açıdan güçlenmesindeki rolü çok boyutlu olarak analiz edilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın öznesi olan kadın kooperatiflerine, tarımda kadının güçlenmesine, kadın emeğinin değerlendirilmesine ve kadınların yaşadığı eşitsizliklerin tespit edilmesine yönelik sorular sorulmuştur.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde tarımsal alanda faaliyet gösteren tüm kadın kooperatifleri oluşturmaktadır. Ancak, zaman ve erişilebilirlik açısından

yaşanan sıkıntılardan dolayı 10 kadın kooperatifi ile online anket aracılığıyla birincil veriler elde edilmiştir. Araştırma online olarak Nisan-Mayıs 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın Türkiye’yi temsil etmesi bakımından anketler 7 coğrafi bölgede uygulanması hedeflenmiştir ancak 5 coğrafi bölgede (Akdeniz, Doğu Anadolu, Ege, Karadeniz ve Marmara) uygulanabilmiştir. Araştırma örneklemine ulaşabilmek için sivil toplum örgütlerinden, belediyelerden, üniversitelerden ve meslek odalarından destek alınmıştır. Buna rağmen, Türkiye genelinde az sayıda kadın kooperatifine ulaşılması araştırmanın temel kısıtını oluşturmaktadır.

Araştırma, alandan toplanan özgün verilerden faydalanarak hazırlanmıştır. Bu alan araştırmasında açık uçlu ve kapalı uçlu sorular ile Türkiye genelinde tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin tarımda kadın emeğinin görünür olmasındaki etkisi birincil veriler üzerinden analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, kadın kooperatiflerinin farklı pozisyonlardaki (başkan, ortak ve üye) temsilcileri ile temas kurulmuştur.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmadan elden edilen birincil veriler, “demografik özellikler”, “üyeleri olunan kadın kooperatifi hakkında bilgiler”, “tarımda kadın emeği”, “tarımda kadın emeği ve kadın kooperatifleri ilişkisi” ile “görüş/öneriler” olmak üzere beş başlık altında analiz edilmiştir. Bu bölümde, araştırma kapsamındaki veriler sistematik olarak yorumlanmıştır.

Tablo 1’de araştırmaya katılan kadınların demografik özellikleri ve üyesi oldukları kadın kooperatifi hakkındaki bilgiler yer almaktadır. Katılımcıların yarısı orta yaş aralığında (45-55 yaş) olup, diğer yarısı 55 yaş üstüdür. 18-45 yaş aralığında hiçbir katılımcının olmaması ayrıca dikkat çekmektedir. Katılımcılardan sadece biri bekar olup çoğu evlidir. Eğitim durumu genel olarak yüksektir, çoğunluğu üniversite mezunudur. Katılımcıların bir bölümü emeklidir veya diğer olarak belirttikleri özel sektörün farklı kademelerinde çalışmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların 8’i kooperatif başkanıdır ve kooperatifteki görev süresi (genelde 1-3 sene ve 3-5 sene) uzun değildir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Mesleği	Üyesi Olduğu Kooperatif	Kooperatifteki Görevi	Koop. Çalışma Süresi
1	45-55 yaş	Evli	Doktora	Memur	Kooperatif 1	Başkan	1-3 sene
2	55-65 yaş	Evli	Lise	Diğer	Kooperatif 2	Başkan	3-5 sene
3	55-65 yaş	Evli	Üniversite	Emekli	Kooperatif 3	Üye	1-3 sene
4	45-55 yaş	Bekar	Üniversite	Diğer	Kooperatif 4	Başkan	3-5 sene
5	55-65 yaş	Dul	Üniversite	Diğer	Kooperatif 5	Başkan	3-5 sene
6	45-55 yaş	Evli	Yüksek Okul	Diğer	Kooperatif 6	Başkan	1-3 sene
7	65 yaş+	Eşi öldü	Ön Lisans	Ev hanımı	Kooperatif 7	Başkan	5 sene+
8	45-55 yaş	Evli	Lise	Serbest meslek elemanı	Kooperatif 8	Ortak	3-5 sene
9	65 yaş+	Evli	Üniversite	Emekli	Kooperatif 9	Başkan	1-3 sene
10	45-55 yaş	Bekar	Lise	Emekli	Kooperatif 10	Başkan	5 sene+

Tablo 2’de katılımcıların üyesi oldukları kooperatiflere ilişkin bilgiler özetlenmiştir. Bu kooperatifler Türkiye’nin 5 farklı coğrafi bölgesinden (2’si Ege Bölgesi, 1’i Karadeniz Bölgesi, 4’ü Marmara Bölgesi, 1’i Akdeniz Bölgesi ve 1’i Doğu Anadolu Bölgesi) olup çoğu yeni kurulmuştur. Genellikle tarımsal ürünlerin işlenmesi, ev yapımı gıda üretimi, bakliyat üretimi ve yöresel ürün/yemek alanında faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda, bir tanesi (kooperatif 7) sosyal kooperatiftir; toplumsal bütünleşme ve istihdama hazırlık amaçlı hizmet sunmaktadır.

Tablo 2: Kadın Kooperatiflerinin Özellikleri

#	Bölge	İl	Kuruluş Yılı	Faaliyet Alanı
Kooperatif 1	Ege	Muğla	2020	Tarımsal ürünlerin işlenmesi
Kooperatif 2	Ege	İzmir	2019	Tarım, tasarım, yöresel yemekler
Kooperatif 3	Karadeniz	Giresun	2020	Köy kadınlarının emeğini değerlendirme
Kooperatif 4	Marmara	İstanbul	2019	Gıda, teknik elemanlar, geri dönüşüm
Kooperatif 5	Akdeniz	Kahramanmaraş	2018	Gıda üretimi
Kooperatif 6	Marmara	Çanakkale	2020	Sebze meyve işlemek
Kooperatif 7	Marmara	İstanbul	2006	Toplumsal bütünleşme, istihdama hazırlık amaçlı hizmet götüren (sosyal) kooperatif
Kooperatif 8	Doğu Anadolu	Tunceli	2019	Tarım, bakliyat, arı ve bal ürünleri, tekstil
Kooperatif 9	Marmara	Çanakkale	2020	Ev yapımı gıda, yerli ve atalık tohumdan üretilen gıdalar
Kooperatif 10	Akdeniz	Antalya	2014	Gıda üretimi (kurutulmuş meyve, sebze, erişte, tarhana)

Araştırma kapsamında, “kadın emeği” ve “tarımda kadın emeği” ne yönelik sorular sorulmuştur. “*Kadın emeği*” deyince aklınıza gelen ilk kavram nedir? sorusuna çarpıcı yanıtlar gelmiştir. Bu yanıtlar arasında “*hayat, örgütlenme, görünmeyen emek, para kazanma, karşılıksız emek*” öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, gelen yanıtlarda kadının evinin ekonomisine destek olması ve el emeği ürünler vurgusu bulunmaktadır.

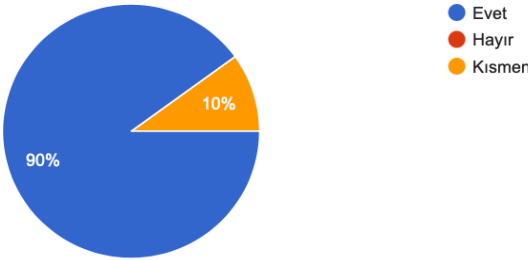
- “*Yokluğunda; fark edilen aydınlık...*” (Kooperatif 7)
- “*Kadının yetiştirdiği veya elleriyle yaptığı ürünler, enerjisini ve zamanını verdiği işler.*” (Kooperatif 9)

- “Geleneksel olarak yapılan, evinin ekonomisine destek için ve doğal yöntemlerle üretilen/yapılan el emeği yiyecek/içecek ürünleri” (Kooperatif 10)

“Tarımda kadın emeği” deyince aklınıza gelen ilk kavram nedir? sorusunun cevapları arasında “alın teri, toprak sahibi, ücretsiz aile işçisi, karşılıksız iş yapanlar, bolluk, bereket, çapa” yer almaktadır. Bununla birlikte, kayıt dışı istihdam ve güvencenin olmaması ifade edilmektedir.

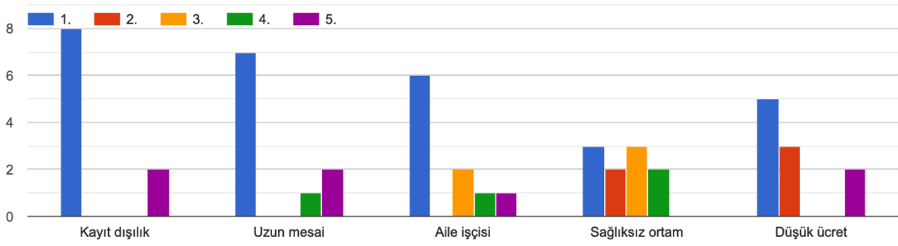
- “Lafının bereketinin tarımsal üretime yansıtılması” (Kooperatif 1)
- “Alın teri- pare, pare olmuş kadın elleri” (Kooperatif 6)
- “Kadınların iş gücünün içinde olduğu ama kayıt dışı çalıştıkları, sağlık ve sosyal güvencenin olmadığı, tarım çalışanlarını özellikle aile işçisi yapan kişiler” (Kooperatif 10)

Şekil 1’de “Tarımda çalışan kadınların (erkeklere göre) daha fazla zorluk yaşadığınızı düşünüyor musunuz?” sorunun yanıtları gösterilmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı tarımda kadınların daha fazla zorluk yaşadığını düşünmektedir.



Şekil 1: Tarımda Çalışan Kadınların Zorluk Yaşamaları

Şekil 2’de, Tarımda kadınların yaşadığı “Kayıt dışılık, uzun mesai, aile işçisi, sağlıksız ortam ve düşük ücret” sorunlarını “1 en öncelikli” ve “5 en az öncelikli” olmak üzere sıralandığındaki durum ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çoğu tarımda kadınların yaşadığı en öncelikli sorunu “Kayıt dışılık” olarak görürken, ardından “uzun mesai” ve “aile işçisi” gelmektedir.

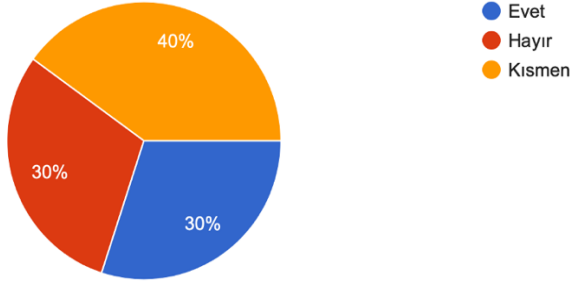


Şekil 2: Tarımda Kadınların Yaşadığı Sorunlar

Tarımda kadınların yaşadığı eşitsizlikleri, ayrımcılıkları ve adaletsizlikleri önlemek için neler yapılmalı? sorusunun yanıtları arasında “eğitim” ve “eşit ücret” vurgusu açık ara öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, gelen yanıtlardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

- “Tarım sigortası, emeğin değeri bulması, satış ve pazarlama” (Kooperatif 2)
- “Kooperatifler üzerinden kadınların güvenceli ve ücretli gelir edeceği bir yapı kurulmalı, kadınların çiftçi kaydı olmalı, devlet tarafından tarım sübvansede edilmeli” (Kooperatif 4)
- “İrgat olarak görülüyor. Tarım primleri yatırılmalı, kadının emeği görülmeli, kadınlara bankalar ve diğer kurumlar kredi vermeli, çalışma koşulları iyileştirilmeli, sendikalar kurulmalı” (Kooperatif 5)
- “Aile içinde çalışsa bile kayıt altına alınmıyor. Sosyal güvencesi olmalı. Ulaşım, sağlık, kreş olanağı sağlanmalı Sosyal kültürel eğitimler ayaklarına götürülmeli, kooperatifleşme dernek kurma daha ileri olarak sendikal haklara sahip olmalı”. (Kooperatif 6)
- “Eşit ücret almalı, arka planda olmamalı, kendi kararlarını alıp uygulayabilmeli.” (Kooperatif 9)
- “Aile çiftçiliğinde kadınların sosyal güvencesinin olması, iş gücü aynı olduğu halde düşük ücret almaları önlenmeli.” (Kooperatif 10)

Şekil 3’te, “Tarımsal alanda faaliyet gösteren kooperatiflerin kadınları sosyo-ekonomik açıdan güçlendirdiğini düşünüyor musunuz?” sorusunun cevapları gösterilmektedir. Katılımcılar arasında hemfikir olunmamakla birlikte “kısmen” ve “evet” yanıtı çoğunluktadır. Aynı zamanda, katılımcıların üçü “hayır” yanıtını vermiştir.

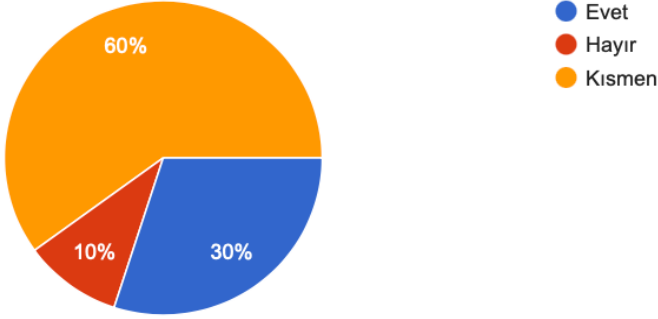


Şekil 3: Kooperatifler ve Kadınların Sosyo-Ekonomik Güçlenmesi İlişkisi

Tarım alanında faaliyet gösteren kooperatiflerin kadınları sosyo-ekonomik bakımdan güçlendirdiğini düşünenlerin cevaplarında “*ekonomik özgürlük*” ve “*sosyal dayanışma*” vurgusu öne çıkmaktadır:

- “Eğer kadınlar kooperatiften gelir elde ediyorsa, emeği üzerinde söz sahibi ise, kooperatif dayanışmacı bir temelde işletiliyorsa kadınları güçlendiren bir işlevi olduğunu düşünüyorum.” (Kooperatif 4)
- “Ekonomik güçlenme, sosyal dayanışma, bilgiye ulaşım, öz savunuculuk becerileri geliştirme.” (Kooperatif 7)
- “Ürettiğinin karşılığını alabiliyor, kendine ve karşısındakine güven oluşuyor, motive oluyor, iş birliği ve paylaşımın güzelliğini keşfediyor.” (Kooperatif 9)
- “İş gücünde paylaşımcı ve eşitlikçi olduğu düşüncesindeyim; ücrette eşit dağılım yapıldığını düşünüyorum.” (Kooperatif 10)

Şekil 4’te “*Tarım alanında faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin kadın emeğinin görünür olmasına katkı sağladığını düşünüyor musunuz?*” sorusunun yanıtları arasında katılımcıların yarısından çoğunun “kısmen” yanıtı verdiği görülmektedir. Yalnızca bir katılımcı “hayır” yanıtını vermiştir.



Şekil 4: Kadın Kooperatifleri ve Kadın Emegi İlişkisi

Kooperatiflerinde kadın emeğini görünür kılmak için neler yaptıkları sorulduğunda “kadın istihdamı” vurgusu öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, hiçbir şey yapmadığını ifade eden bir kadın kooperatifi (Kooperatif 3) de bulunmaktadır.

- “Üyelerimizin tamamının kadın olmasına özen gösteriyoruz.” (Kooperatif 1)
- “Ürettiği her ürünü peşin para satın alarak ekonomik güçlenmesine katkı koyuyoruz.” (Kooperatif 2)
- “Kadın kooperatiflerine öncelik veriyoruz, gelir yönetimini ailede erkek yapıyorsa kadınlar için açılmış banka hesabı istiyoruz, İstanbul’a gelemeyen kadın kooperatifleri adına dayanışma amaçlı pazarda tezgâh açıyoruz, yaşadıkları sorunlarda teknik, tasarım vb. konularda destek veriyoruz.” (Kooperatif 4)
- “Alternatif ürünler, yenilikçi farklı ürünler, doğal lezzetli el emeği ürünleri üreterek kadın emeklerini talep edilir hale getiriyoruz.” (Kooperatif 10)

Araştırmada katılımcıların tarımda kadın emeğinin görünür olmasına yönelik görüş ve önerilerine de yer verilmiştir. Bu öneriler arasında “eğitim”, “kredi desteği” ve “istihdam” ilk sıralarda yer almaktadır:

- “Ürünlerin pazarlanması sürecinde kadın emeğini görünür koşturmak. Doğrudan tüketiciye ulaşmasını sağlamak” (Kooperatif 1)
- “Çiftçilik mesleği itibarsızlaştırmaktan kurtarılmalı.” (Kooperatif 2)

- “Gerçekten bu konuya ilgi duyan, kendi çıkarını ön planda tutmayan kolektif bilince sahip kişilerle örgütlü çalışmalar yapılmalı, devlet desteği olmalı” (Kooperatif 3)
- “Kadınların görünmeyen emeği ücretlendirilmeli, güvenceli bir istihdam sağlanmalı, ihtiyaç temelli kadınları kamusal alanda görünür kılacak mekanizmalar kurulmalı, devlet destekleri sağlanmalı.” (Kooperatif 4)
- “Krediler sağlanmalı, tarım arazilerinin tapusu kadınların üstüne olmalı, farkındalık çalışmaları yapılmalı.” (Kooperatif 5)
- “Kadın tarım işçilerine pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Üretim becerilerini geliştirici eğitimler verilmeli, sosyal güvenceleri sağlanmalı, yetiştirdikleri ürünler direkt satın alınmalıdır. Sağlık, eğitim gibi hizmetler ücretsiz sağlanmalıdır.” (Kooperatif 6)
- “Kadın ve insan hakları, kadın-erkek fırsat eşitliği hakkında bilinçlendirme için acil eylem planı hazırlanmalı. Gerisi gelir zaten.”(Kooperatif 7)
- “Reklam veya broşürlerde kadınların resimleri de yer almalı.” (Kooperatif 9)
- “Doğada var olan ürünleri mevsimine göre toplatıp, sağlıklı ürünler ürettirip, geleneksel yöntemlerle lezzetli ve talep edilebilir yenilikçi ürünler üretmek. Pazarlama imkanlarına el emeği değerinde satış imkanları sunacak pazarlama ağları olmalı. Sadece kadın üreticilere fidan, tohum, tarım arazisi, sulama ve yem gibi devlet teşvikleri verilmelidir.” (Kooperatif 10)

Araştırma bulgularına göre, tarımda kadın emeğinin “alın teri” ile özdeşleştiği, tarımda çalışan kadınların erkeklere göre daha yoğun eşitsizliklerle karşılaştığı, tarımda kadınların yaşadığı zorluklar arasında “kayıt dışı istihdam” en önemli sorun olarak acilen çözülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Çalışmaya göre, tarımsal alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin kadınların emeğini görünür hale getirmek için çalışmalar yaptığı ve kadınları sosyo-ekonomik açılardan güçlendirdikleri saptanmıştır. Kadın kooperatiflerinin, kadınları ekonomik açıdan özgürleştirdiği, güvenlerini arttığı, motivasyonlarını yükselttiği, öz savunuculuk becerilerini geliştirdiği, sosyal dayanışmayı güçlendirdiği ve bilgiye erişim kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. Kooperatifler üzerinden tarımda kadınların yaşadığı eşitsizliklerin, ayrımcılıkların ve adaletsizlikleri önlenebileceği ifade edilmiş, kooperatiflerin kadınların güvenceli ve ücretli gelir edeceği potansiyel bir yapı olduğu vurgulanmıştır.

5.Sonuç ve Öneriler

Tarım kadın emeğinin en yoğun olduğu buna rağmen kadın emeğinin en görünmez olduğu sektördür. Tarımda kadınlar “ücretsiz aile işçisi” olarak çapalamadan dikime, gübrelemeden hasat edilmesine kadar her aşamada aktif olarak görev almaktadır. Ancak, kayıt dışı istihdam en yaygın olarak tarım sektöründe yaşandığı için kadınların bu emeği ve gücü resmi istatistiklere yansımamaktadır. Kadınlar tarımsal üretimin temelini oluşturmalarına rağmen eşit ve adil olmayan koşullarda çalıştığı için tarımda kadınların emeği, görünmeyen bir emektir. Buna bağlı olarak, tarımda kadınların toprak üzerindeki söz hakkı, kontrol gücü ve mülkiyet oranı çok düşüktür.

Kadınlar tarımsal üretimin güvencesidir. Ancak kadın temsili sadece tarımsal üretimle sınırlı tutulmamalıdır, kadınlar tarım yönetiminin her aşamasında yer almalı ve karar alma mekanizmalarında “eşit temsil” edilmelidir. Kadınlar, tarım politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında ön sıralarda bulunmalıdır. Böylelikle, tarımda çalışan kadınların ihtiyaç ve beklentilerine çözüm sunulabilir; yani kadın bakış açısı tarım politikalarına yansıtılabilir. Eğer kadınlar tarımdan uzak kalırsa dünya genelinde gıda krizi şiddetlenir; açlık ve kıtlık yaşanır.

Kooperatifler, kadın emeğinin örgütlenmesinin lokomotif unsurudur. Kadınlar kooperatifler aracılığıyla örgütlü mücadele içerisinde bulunarak emeklerinin karşılığını almaya çalışırlar. Kadın kooperatifleri hem örgütlenme modelleri hem de imkanlar açısından kadın emeğinin değerlendirilmesinde ve kadınların güçlenmesinde önemli fırsatlara sahiptir. Kooperatiflerde herkes eşit haklara sahiptir ve her kadının söz hakkı vardır. Kadınlar kooperatif yönetiminin her aşamasındadır, karar alma mekanizmalarına aktif katılırlar. Kadın kooperatiflerindeki kolektif eylem, ortak üretim ve yönetim anlayışı ile kadınlar sosyal ve ekonomik açılardan güçlenmektedir; kadınların temel haklar konusunda farkındalıkları, hayata bakış açıları ve algıları değişim göstermektedir. Aynı zamanda, kooperatifler “kadın emeğinin örgütlenmesi” açısından kadınlara güç veren iyi bir yönetim modelidir. Kooperatif üyesi kadınlar “yapabilirlik” duygusu ile birbirlerine ilham verirler. Bir başka ifadeyle, kadınlar tüm kadınları “kız kardeş” olarak görür; böylelikle birbirlerine umut olurlar, yurt olurlar ve yoldaş olurlar.

Bu çalışmanın gelecekte tarımda kadın emeğine ve kadın kooperatiflerine yönelik hem alan araştırmalarına hem de teorik tartışmalara katkı sunması amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, tarım alanında faaliyet

gösteren kadın kooperatiflerinin kadın emeğini görünür ve değerli kılmak için çaba gösterdiği ancak bu çabanın yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Çünkü, kadın kooperatiflerinin başta kurumsal yönetimleri olmak üzere gerek teknik anlamda (eğitimler ve farkındalık çalışmaları) gerek satış kanallarını çeşitlendirerek güçlenmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınların tarımda güçlenmesi ve emeğinin karşılığını alabilmesi için somut adımlar atılmalıdır. Kadınlara devlet teşvikleri sunulmalı, güvenceli istihdam sağlanmalı, kadın emeği odağında yayın kanalları (TV, radyo ve dijital kanallar) kurulmalı, dijital pazarlama ve markalaşma eğitimleri verilmeli, kadınlar örgütlenmeli ve örgütlü çalışma kültürü aşılmalıdır. Kadının sırtındaki “bakım emeği” yükü kamusal olarak ücretsiz karşılanmalı ve ev içinde adil bir iş bölümü sağlanmalıdır. Devlet tarım işçisi kadınların emeğini görmeli ve kadınlar “kendi” topraklarında işçi olarak değil, toprak sahibi olarak söz hakkı kazanmalıdır.

Ezcümle, kadın yoksa tarımda yoktur. Sürdürülebilir yarımlar için bugünden itibaren tarım sektöründe “toplumsal cinsiyet eşitliği” sağlanmalıdır.

6. Kaynakça

- Acar Savran, G. ve Tura Demiryontan, N. (2020). Kadının Görünmeyen Emeği, 4. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap.
- Alçıçek, G. ve Karlı, B. (2016). Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 21 (1), 0-0.
- Alkan, H. I. (2019). Tarım Sektöründe Kadın Emeği, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alkan, Y. (2016). Tarım Kooperatiflerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (4), 113-131.
- Aydoğdu, M. H. (2019). Tarım Sektöründe Çalışan Kadınların İşe Bakışları ve Memnuniyetleri Üzerine Bir Araştırma. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 23 (4), 380-390.
- Bağış, R. C. (2020). Her Mevsimin İşçileri: Denizli’de Mahalli Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınlar. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:29 Sayı:4, 138-150
- Candan, E. ve Özalp Günal, S. (2013). Tarımda Kadın Emeği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 19 (1 ve 2), 93-101.
- Candan, E. ve Özalp Günal, S. (2015). Türkiye’de Tarımda Kadın Emeği, Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi, 16, 10-12.

Çakır, S. (2021). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde, Der. Birsen Hekimoğlu (Örs), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çelik, M. ve Karaalp-Orhan, H. S. (2021). Tarımsal Kooperatiflerin Mevcut Durum Analizi ve Sorunları: Denizli-Acıpayam İlçesi Süt Kooperatifleri Örneği. Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 17 (1), 35-64

Değirmenci, E. (Ed.) (2019). Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar, İstanbul: Derlem Yayınları.

Demircan Yıldırım, P. (2020). Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 0 (11), 159-170.

Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu, Dünya Bankası, https://ailevecalisma.gov.tr/KSGM/PDF/Turkiyede_Kooperatifcilik_Kadin.pdf.

Etiler, N. (2011). Tarımda Kadın Emeğine Kısa Bir Bakış. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 11 (39), 27-30.

Göçer, Ş., Mazıcıoğlu, M. M., Ulutabanca, R. Ö., Ünalın, D., Karaduman, M. ve Şahin Tarhan, K. (2018). Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Doğurganlık ve Aile Planlaması Yöntemi Kullanım Durumlarının Belirlenmesi. Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi, 2 (1), 40-46.

Gümüsoğlu, F. (2014). Kadınların Toplumsal Alanda Güçlenmesine Bir Örnek: “Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi”. Kadın Araştırmaları Dergisi, 0 (10).

Gür, F. (2016). Bir Tütün Köyünde Tarımsal Dönüşüm ve Kadın Emeği. Folklor/Edebiyat, 22 (86), 141-156.

Hooks, B. (2012). Feminizm Herkes İçindir. Bgst Yayınları.

IISD (2021). Stronger Together: Converging Women’s Cooperatives and Agroecology to Create Gender-Transformative Food Systems, <http://sdg.iisd.org/commentary/generation-2030/stronger-together-converging-womens-cooperatives-and-agroecology-to-create-gender-transformative-food-systems/>.

ILO (2014). Leveraging the cooperative advantage for women’s empowerment and gender equality, Cooperatives and the World of Work Series No. 1, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_307217.pdf.

ILO ve TÜİK (2020). Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü: Türkiye Uygulaması. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf.

International Cooperative Alliance (2022). <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>.

İNGEV ve İPM (2021). Sosyal Dayanışma Ekonomisi için Güçlü Kooperatifçilik. https://ingev.org/raporlar/Sosyal_Dayanisma_Ekonomisi_icin_Guclu_

Kooperatifcilik.pdf.

İpekyolu Kalkınma Ajansı (2021). TRC1 Bölgesi Kadın Kooperatifleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri 4 Mevcut Durum Analizi. <https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/trc1-bolgesi-kooperatifleri-mevcut-durum-analizi.pdf>.

KEDV (2021). Kadın Kooperatifleri Güçleniyor. <https://www.kedv.org.tr/icerik/kadin-kooperatifleri-gucleniyor>.

KEİG (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopweb.pdf>.

KEİG (2018). Kadın Kooperatifleri Kılavuzu. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2018/11/kooperatif_kilavuz_keigWeb.pdf.

Kılıç Topuz, B. ve Bozoğlu, M. (2015). Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkilerinin Analizi. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 30 (3), 246-253.

Koç, H. (2012). Genel Kooperatifçilik ve Kadına Yönelik Kooperatifler. *Ziraat Mühen- disliği. Ocak-Haziran*, 358.

Koray, M. (2020). Sosyal Politika. 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Korkmaz, Y. ve Tüfekçi, Ö. U. (2007). Çalışma Hayatında Tarımda Kadın ve Sorunları: Ağlasun İlçesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 37-61

Özdemir, G., Unakıtan, G., Keskin, G., Yılmaz, E. ve Er Ülker, F. (2017). Tarım İşletmelerinde Kadınların İşgücüne Katkısı ve Örgütlenme Yaklaşımları: Trakya Bölgesi Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (39), 33-58.

Özgün, Y. (2017). Feminizm, Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler içinde, 6. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Peker, A. E. ve Saltık, İ. (2020). Türkiye’de Tarım Sektöründe Kadın Erkek Ücret Adaletsizliği: TRB1 Bölgesi Örneği. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (1), 129-148.

Serinkli, N. (2016). Kadın Yoksulluğunu Önlemede Girişimciliğin Önemi: Kadın Kooperatifleri ve Mikro Kredi Uygulamaları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016 Özel Sayı, 598-609.

Solmaz, E. E. ve Özdemir, H. Ö. (2021). Tarım İşletmelerinde Kadın Girişimciliği. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 4 (1), 3-15.

Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B. ve Meral, Y. (2013). Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; Ortak –Kooperatif İlişkileri. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 16 (2), 21-33.

Şahin, A., Miran, B., Cankurt, M., Günden, C. ve Kaynakçı, C. (2015). Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Yöneticilerin Özellikleri. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 18 (1), 1-12.

Şahinli, M. A. ve Şahbaz, N. (2013). Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013 (2), 85-103.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).

T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Türkiye’de Kooperatifçilik. <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik>.

Taş, H. Y. ve Kazar, E. N. (2019). İstanbul’daki Kadın Kooperatiflerinin Kadın Yoksulluğuna Etkisi. OPUS International Journal of Society Researches, 13 (19), 1836-1863.

Tekeli, Ş. (2017). Feminizmi Düşünmek, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜİK (2022), İşgücü İstatistikleri Şubat 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Subat-2022-45646>.

World Bank (2021). https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.FE.ZS?most_recent_value_desc=true

Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G. ve Konyalı, S. (2019). Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 16 (1), 71-81.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu.

SEMT PAZARLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKÂNSAL VE SOSYAL AÇIDAN ETKİSİ: İZMİR ÖRNEĞİ

Damla ERENLER

*İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi – Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü*

Özet

Geleneksel kültürde alışveriş mekânlarından biri olan pazarlar kentlerin gündelik yaşamlarına ev sahipliği yaparken toplumsal ilişkileri de şekillendirmektedir. Kentlerin toplum yapısının önemli öğelerinden olan pazarlar toplumsal cinsiyete kendi içlerinde çeşitli ilişkilere ve düzenlemelere sahip olmaktadır. Bu çalışmanın amacı semt pazarlarının fiziksel, sosyal ve ekonomik yaşamlarında toplumsal cinsiyetin etkilerini araştırmaktır. Çalışma toplumsal cinsiyetin semt pazarlarının sosyal, ekonomik ve mekânsal yaşamlarına etkilerini tespit etmek açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında İzmir’de beş semt pazarında kadın ve erkek pazarıcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyetin pazarların fiziksel mekânlarına olan etkisini analiz etmek için Pazar yerlerinden haftalık olarak video kayıtlar alınarak, Pazar yerlerinin mekânsal planları çıkarılmış ve mekânsal analiz uygulanmıştır. Yapılan görüşmeler ve analizler sonucunda pazarlarda kadınların ekonomik anlamda var oluşlarının, toplumsal cinsiyet rollerinin ve Pazar yerlerini fiziksel anlamda kullanışlarının ataerkil düzen karşısında mücadele vererek, semt pazarlarına dahil oluş biçimlerine göre şekillendirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Semt pazarları, Toplumsal cinsiyet, İzmir.

SPATIAL AND SOCIAL EFFECTS OF GENDER IN MARKETPLACES: THE CASE OF İZMİR

Abstract

Markets, which are one of the shopping venues in traditional culture, host the daily lives of cities and shape social relations. Markets, which are one of the important elements of the social structure of cities, have various relations and regulations within themselves. This study aims to investigate the effects of gender on the physical, social, and economic lives of neighborhood markets. The study is important in terms of determining the effects of gender on the social, economic, and spatial lives of neighborhood markets. Within the scope of the study, in-depth interviews were conducted with male and female marketers in five district markets in İzmir. In addition, in order to analyze the effect of gender on the physical spaces of the markets, weekly video recordings were taken from the market places, the spatial plans of the market places were drawn, and the spatial analysis was applied. As a result of the interviews and analyses, it has been determined that the economic existence of women in the markets, their gender roles and their physical use of marketplaces are shaped according to how they are included in the neighborhood markets by fighting against the patriarchal order.

Keywords: Marketplaces, Gender, Bazaar, Izmir

1. Giriş

Kentsel sistemlerin önemli ekonomik fonksiyonlarından biri olan pazarlar ayrıca dinamik kamusal alanları da oluşturmaktadır. İdari otoritelerin kontrolü altında önceden belirlenmiş yerlerde kurulan pazarlar, üretici ve tüketicilerin etkileşim ve iletişim içerisinde bulundukları buluşma mekânlarıdır. Pazarlar kendi içlerinde sahip oldukları üretim stilleri ve tüketim alışkanlıklarına göre gruplara ayrılırken aynı zamanda kuruldukları mekânlara göre toplumların gündelik yaşamlarını da sergilemektedirler. Pazarların kurulmak amacıyla fiziksel mekân seçimleri, kurulum zamanları, pazarcıların gündelik yaşamları ve rolleri kentsel sistemlerde toplumların zamansal ve mekânsal dönüşümlerini de yansıttığı bir geleneği sürdürmektedirler. Kentsel kimliklerin temsil mekânlarından olan pazarlar üretici ve tüketici sınıfın haftalık buluşma mekânlarıdır.

Toplumsal mekânların kolektif bir oluşum sürecine sahip olduğunu ileri süren Henri Lefebvre, “Mekân, toplumsal ilişkileri içerir” demektedir (Lefebvre, 2014). Mekânların kolektif üretim sürecinde de toplumsal yaşamın birleşeni olan toplumsal roller temel oluşum öğelerindendir. Toplumsal mekânlardan biri olan pazarlarda kolektif üretim süreci içerisinde pazarcıların ve tüketicilerin toplumsal rolleri ile oluşmaktadır. İnsanlık tarihinde de yerleşik yaşam uygulamalarıyla birlikte bir arada yaşayan insanlar pazarcılıkla uğraşmıştır. Günümüzde de kent nüfusunun artması kentlerde tüketim ihtiyaçları artırırken ihtiyaçların karşılanabilmesi için pazarların da sayısı artmakta ve pazarcılık sektörü de bununla birlikte gelişmektedir. Ekonomik sektör ve meslek olarak gelişen pazarcılıkta düzen aile ve akraba ilişkileri ile bireylerin emeğine dayanırken, kadın ve erkek olarak pazarcılara çeşitli roller düşmektedir. Bu araştırmanın odaklandığı konu da kadın ve erkek pazarcıların pazarlardaki sosyal rolleri ve mekânsal kullanımlarıdır.

Pazarcılık kadınlar ve erkekler açısından farklı sorumlulukları barındırırken aynı zamanda kadın ve erkeklerin kentsel yaşama katılımlarını da farklı etkilemektedir. Bu kapsamda araştırmada temel olarak pazarcılık sektöründeki ilişkilerin ve etkileşimlerin toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınması amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı kapsamında; pazarın ekonomik ilişkilerinde kadın ve erkek açısından emek sürecinin nasıl farklılaştığı, pazarın kültürel yapılanmasının nasıl şekillendiği ve pazarcılığın toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkilediği konuları üzerinden araştırma temellenmiştir. Bu bağlamda “Semt pazarlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri nasıl kurulur?” temel araştırma sorusu yanında “Pazarlarda cinsiyet rolleri nasıl değişmektedir?” ve “Cinsiyet, pazarlarda mekânsal kullanımları nasıl etkilemektedir?” alt soruları oluşturulmuştur.

2. Literatür Araştırması

Kentsel sistemlerin ticari fonksiyonlarının önemli bir parçası olan pazarlar farklı sos-ekonomik grupların bir arada olabildiği, karşılıklı etkileşime geçtiği, toplumsal yaşamın yansıdığı kentsel mekânlardır (Kocak, 2014). Türkiye’de kültürel yapının ve geleneksel yaşam tarzının ögesi olan pazarlar; doğal, kültürel ve mekânsal farklılıkların birleşimi ile oluşan, kırsal ve kentsel niteliklerin kesiştiği yerlerdir. Kırsalda yaşayan bireylerin ürettiği ürünleri pazarlamasına fırsat veren, temel ihtiyaçlarını karşılayan, geçim kaynağı olan ve ellerindeki ihtiyaç fazlası ürünlerinin de satılmasını sağlayan pazarlar kentlerde yoğun kullanılan tüketim mekânlarından biri olan marketlere karşı alternatif bir alışveriş seçeneği sunmaktadır (Özgüç ve Mitchell, 2000). Pazarlar, arz ve talebin karşılandığı mekânlar olmasının yanı sıra üretici ve tüketicilerin ekonomik ilişkiler dışında sosyal ilişkiler kurmasına da zemin hazırlamaktadır (Tunçel, 2006). Bahrtdt (1961) pazarları uygarlık tarihinden günümüze kadar hala var olan ilk kamusal aktivite olarak nitelemektedir. Farklı coğrafyalarda yerleşik veya geçici niteliğini taşıyan pazarların kendilerine özgü ürünleri, pazarlama yöntemleri, mimarisi, iletişimi ve geleneksel kıyafetleri birlikte bir kimlik oluşturarak toplumsal kültürü yansıtmaktadırlar (Tümertekin ve Özgüç, 1998).

Hodder (1965), pazarların sadece ekonomik anlamda etkileşime dayalı olmadığını, sosyal ve kültürel niteliklerde barındırırken, yerel ihtiyaçların yanında dışsal ekonomik ve politik gelişmelerle de nitelik değiştirdiğini vurgulamaktadır. Küresel ölçekte artan üretim ve tüketim fonksiyonları karşısında tüketim alışkanlıklarımız hızlanmakta ve artmaktadır. Sayıları artarak çeşitlenen online alışveriş yöntemleri ve alışveriş merkezleri pazarların da yapısal anlamda değişimine neden olmaktadır (Koday ve Çelikoğlu, 2011). Ancak pazarlar market ve alışveriş merkezi gibi kitlesel tüketim mekânları karşısında haftalık taze ürün temini, ürünün tüketici tarafından tek tek seçilebilir olması ve pazarlık gibi geleneksel alışveriş teknikleri ile tüketici profillerini hala devam ettirmektedir. Küresel ölçekte artan ve çeşitlenen tüketime rağmen mekânsal ve sosyal anlamda alternatif çözüm üretme ve örgütlenme kapasiteleri sayesinde pazarlar kentlerde yerel ticareti devam ettirmektedir.

Pazarlar içlerinde toplumun farklı kesimlerinden birçok üretici ve tüketici grubunu bir arada bulundurulur. Sosyo-ekonomik sınıflar göz önüne alınmadan üretici ve tüketiciler arasındaki ve kendi içlerindeki davranışlar belirli sosyal anlayış, kültürel yapı ve geleneklere dayanmaktadır. Ekonomik

yaşantıları açısından pazarcılar için geçim kaynağı olan pazarlar kentlerin sosyal yaşamlarını da pazarcılar ve tüketicilerin karşılıklı konuşmaları ve etkileşimleri ile yansıtmaktadırlar (De la Pradelle, 1995). Kentlerde iletişim açısından önemli kamusal mekânlardan olan pazarlar, pazarcılar için gündelik yaşamlarında kamusal ve özel alanlarının kesişim yerleridir. Morales'e (2011) göre pazarlar, farklı grupları etkileşim içerisinde bir arada tutan ve kent içerisinde topluluk duygusunu oluşturan dinamik kamusal mekânlardır. Kentlerde farklı sosyo-ekonomik gruplarda yer alan insanların karşılaşma ve iletişim kurma yerleridir.

Semt pazarlarının temeli olarak “devrilik” (pazarların tekrarlanan ritimlerle kurulması), “hareketlilik” (pazarcıların mekânsal ve faaliyet anlamında aktif olmaları) ve “bir arada olma durumu” (alıcı ve satıcıların belirli sürelerde tanımlanmış konumlarda yoğunlaşmaları) özellikleri vurgulanmaktadır. Pazarların periyodik olarak devam ettirilebilir olmaları açısından konumları da önemlidir (Özgüç ve Mitchell, 2000). Pazarların sokakta veya pazar alanında kurulu olması ve pazar içerisindeki satıcı tezgâhlarının tanımladığı koridorlar pazarcılar için tüketici çekme potansiyeli açısından önemlidir. Tüketicilere erişim pazarcıların ekonomik kazançları açısından önemli olduğu için tezgâhın kurulduğu yer çeşitli avantajlar sağlayabilmektedir. Ayrıca tezgâhların konumlarının önemli olduğu kadar pazarcılarında istikrarlı bir şekilde pazara katılım göstermesi de müşterilerin pazara dair belleklerini güçlendirmelerini sağlamaktadır. Farklı satıcılar arasından farklı ürünlerin seçilebilmesi tüketiciye seçim hakkı tanımlarken aynı zamanda pazarcıların kendi içlerinde ve tüketicilerle karşılıklı iletişimleri de zamansal süreçte karşılıklı alışverişin verdiği samimiyet ve bir arada uyumlu yaşama düzenine göre şekillenmektedir (De la Pradelle 1995).

Kuruldukları yerleşimlerin sosyoekonomik ve sosyokültürel özelliklerinin temsili olan pazarlar, ülkeler arasında farklılıklar sergilediği gibi, bir ülke, bölge ve kent içerisinde bile farklılıklar gösterebilmektedir. Pazarların kendi içlerinde farklılaşmalarını sağlayan etkenlerden biride toplumsal cinsiyettir. Toplumumuzda erkek egemen bir pazarcılık sektöründe kadın veya erkek olarak pazarcılar etkilenmektedir. Özellikle pazarcılık sektörünü ekonomik kaynak olarak benimsemiş kadınlar pazarcılıktan çift yönlü etkilenmektedir. Pazarlar kadınların kentsel yaşama dahil olması ile geleneksel cinsiyet rollerinin baskısı altında çalışma ve özel alanında eril düzenin denetimi altındadır. Semt pazarları kapsamında literatür geçmişinde yapılan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak pazarların sosyal yapıları, gündelik ilişkileri, pazar yerlerinin kentteki yerleri üzerine çalışmalar ağırlıktadır. Ancak semt

pazarlarında toplumsal cinsiyetin mekânsal ve ekonomik etkileri üzerine çok çalışma yapılmamıştır.

3. Metodoloji

Araştırmada kadınları ve erkeklerin semt pazarlarında çalışan olarak varoluş biçimleri, eylemleri, pazarda sattıkları ürünlerle kurdukları ilişkiler ve mekânsal anlamda pazarları şekillendiren tezgâhları kullanım biçimleri araştırılmış ve betimlenmiştir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet ve semt pazarları arasındaki etkileşimleri analiz edebilmek amacıyla veri toplama yöntemleri olarak kadın ve erkek pazarcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma süresince toplamda 33 kadın pazarcı ve 43 erkek pazarcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Ayrıca toplumsal cinsiyet semt pazarları üzerindeki fiziksel etkilerini gözlemlemek için haftalık periyotlar halinde semt pazarlarından video kayıtlar alınarak her bir semt pazarı için mekânsal analiz yapılmıştır.

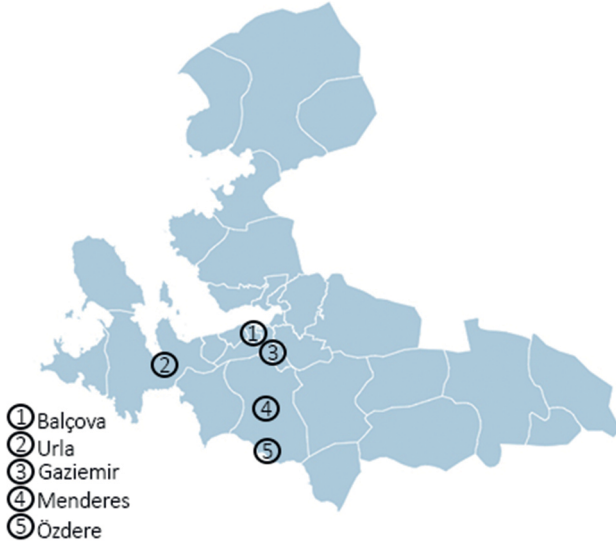
Tablo 1: Çalışma kapsamında görüşülen pazarcıların sayısı ve yaş dağılımları.

(Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.)

Araştırma İzmir’in Gaziemir, Menderes, Urla ve Balçova ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Gaziemir çarşamba pazarı, Menderes semt pazarı ve Menderes ilçesine bağlı bulunan Özdere Çukuraltı pazarı, Urla pazarı

	Cinsiyet		Yaş Dağılımları			
	Kadın	Erkek	0-25	25-45	45-65	65 ve üstü
Gaziemir	8	13	3	10	6	2
Menderes	6	9	4	6	3	2
Özdere	4	6	2	3	3	2
Urla	7	9	4	7	4	1
Balçova	8	6	3	6	3	2

ve Balçova’da yer alan Balçova pazarı araştırmada görüşme ve mekânsal analizlerin yapıldığı pazarlar olmuştur. Çalışma alanı olarak seçilen bu pazarlar bulundukları konumlardan dolayı kentsel ve kırsal doku açısından farklı niteliklere sahiptir. Çalışma kapsamında seçilen bu pazarlar farklı yerleşim bölgelerinde pazarcıların farklı sosyal ve ekonomik çevrelerde pazarcılıkta nasıl etkilendiğini incelenebilmesi üzerine seçilmiştir. Bu bağlamda İzmir’in kent özelliğini koruyan merkez ilçelerinden güney ve batı yönünde olmak üzere iki farklı koridorda inceleme alanları ele alınmıştır (Resim 1).



Resim 1: Görüşmelerin yapıldığı pazarların kent içerisindeki konumları.

(Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.)

Sanayinin ve ticaretin geliştiği, Fuar İzmir'in, havalimanının ve Ege Serbest Bölgesinin yer aldığı Gaziemir ilçesi yoğun bir yapılaşma dokusuna sahiptir. Çok katlı yapıların, kapalı sitelerin bulunduğu ve son yıllarda üst gelir grubuna yönelik konutların üretildiği yerleşim bölgesinde kır dokusu da giderek kaybolmaktadır. İlçenin merkez pazarı olan Çarşamba pazarı ilçeye yakın kırsal yerleşimlerden gelen pazarcılar tarafından oluşturulmaktadır. Yarı kapalı bir alanda gerçekleşen pazarda gıda ve giysi satışları birlikte yapılmaktadır. Yarı kapalı alanda resmi olarak tanımlanan Pazar yerinde sebze ve meyve ürünleri satılırken, Pazar yerini çevreleyen sokaklarda da giysi tezgâhları konumlanmaktadır.

İkinci inceleme alanı olan Menderes semt pazarının yer aldığı Menderes tarım ve hayvancılıkla uğraşan, kır ve kent özelliklerinin bir arada olduğu bir ilçedir. Ulaşım kolaylıkları ve tarım alanlarına yakınlığı nedeniyle Menderes Semt pazarı hem satıcıların hem de tüketicilerin büyük rağbet gösterdiği ekonomik canlılığı olan alanlardandır. Yaş sebze ve meyve, ayakkabı ve kıyafet, canlı hayvan, şarküteri, Türk el sanatları, aksesuar ve daha birçok ticari malın alıcısıyla buluştuğu pazara yerli ve yabancı turistlerin ilgisi de bulunmaktadır. Yarı kapalı bir alanda kurulan pazarın satıcıları yine aynı bölgede yaşayan yerel halktan oluşmaktadır. Tanımlı alan içerisinde sebze, meyve, giysi ve diğer ürünler bir arada satılmaktadır. Semt pazarının kurulduğu günlerde alanı çevreleyen sokaklarda sokak satıcıları yoğunlaşmaktadır.

Menderes ilçesine bağı tatil beldesi Özdere 40 km’lik sahil şeridindeki kıyı, koy ve turistik tesisleri ile yoğun ikincil konut kullanımına sahip bir sahil bölgesidir. Turizm odaklı gelişme stratejileri ve artan ikincil konut dokusuyla bölge kırsal dokusunu kaybetmektedir. Cumartesi günleri sokakta kurulan Özdere Çukuraltı pazarında pazarcılar Özdere ve yakın bölgelerde yaşarken yabancı turistlerde pazara yoğun ilgi göstermektedir. Doğrusal sokak boyunca kurulan pazarda sokağın darlığı ve tezgâhların büyüklüğü tüketicilerin dar bir koridorda hareket etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla dinamik ve yoğun bir Pazar yeri görüntüsü oluşmaktadır. Ayrıca bölgedeki yazlıklardan ötürü tüketici yoğunluğu açısından mevsimsel farklılık gösteren bir pazar alanıdır. Haziran, temmuz ve ağustos ayları pazarın en yoğun olduğu zamanlardır. Semt pazarının kurulduğu sokak hattı boyunca sırasıyla bahçe ürünleri (fidan, çiçek, saksı gibi ürünler), sebze ve meyve tezgâhları, kıyafet satan tezgâhlar ve diğer ürünleri içeren tezgâhlar yer almaktadır.

Son yıllarda alışveriş merkezlerinin yoğunlaştığı Balçova ilçesi rekreasyon alanları, jeotermal potansiyeli, sağlık turizmi, seracılık faaliyetleri ve yoğun konut dokusuyla dinamik bir ilçedir. Balçova pazarı cumartesi günleri kurulmakta ve yarı kapalı bir alanda gerçekleşmektedir. Yaş sebze ve meyve, süt ürünleri, balık, ayakkabı ve kıyafet gibi ürün çeşitliliği ile bölgeye yakın ikamet eden pazarcılar tarafından sürdürülmektedir. Yarı kapalı tanımlı alanda tüm ürünler karma bir şekilde satılmaktadır.

Yeni yapılaşma alanları ile birlikte tarihi dokusunu korumaya çalışan Urla ilçesi turizm, gastronomi, seracılık, tarım gibi birçok alanda çeşitli potansiyeller barındırmakta ve zengin ürün çeşitliliğine sahiptir. Cuma günleri kurulan Urla pazarı yarı kapalı bir alanda bölgede yaşayan çiftçiler ve yerel halk tarafından devam ettirilmektedir. Yaş sebze ve meyve, hamur işleri, ayakkabı ve kıyafet, şarküteri, peyzaj ürünleri aksesuar ve daha birçok ticari ürünün tüketicilerle buluştuğu pazara yerli ve yabancı turistler yıl boyunca değişen yoğunluklarda ilgi göstermektedir. Bölgede yaşayan yerel halk dışında İzmir’de çevre ilçelerde yaşayan yerel halkta bölge pazarına ilgi göstermektedir.

4. Bulgular

Pazarcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ve mekânsal analizler sonucu elde edilen bulgular pazarcıların semt pazarlarına dahil olma biçimi; pazarcı profilleri, pazarcıların cinsiyetleri ve profilleri ile şekillenen tezgâh düzenlemeleri; pazarcıların mekânsal kullanımları ve son olarak pazarcıların satışını gerçekleştirdikleri ürünlerini temin etmede cinsiyete dayalı süreçte; pazarcı ve ürün ilişkisi olmak üzere 3 alt başlıkta gruplanmıştır.

4.1. Pazarcı Profilleri

Pazarcılar öncelikle pazara katılım/gelme şekilleriyle gruplandırılmaktadır. Bu kapsamda örneklem alanlarına baktığımızda 3 grup oluşmaktadır. Bunlar pazara bireysel katılan pazarcılar, pazara aileleri ile katılan pazarcılar ve pazara yakınları ile katılan pazarcılardır. Pazarcıların bu genel profilleri cinsiyet rollerini, pazar ritüellerini ve mekânsal kullanımları olan tezgâh dizilimlerini de etkilemektedir. Bireysel pazarcılar kadın veya erkek pazara birey olarak tek başına katılanlardan oluşmaktadır. Bu grupta pazarcılığa dair tüm sorumluluklar; ürünlerin elde edilmesi, pazara getirilmesi, pazarın resmi işlemleri tek bir kişide toplanmaktadır. Görüşme yapılan pazar yerlerinde bireysel katılım gösterenlerde çoğunluğun erkeklerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Pazara aileleri ile katılan pazarcılarda bir hanede yer alan anne, baba ve çocuklar olmak üzere pazarda yer almaktadırlar. Pazara dair tüm sorumlulukların ailenin yetişkin erkek bireyinde (baba) toplandığı bu grupta kadın ev sorumluluklarını da tezgâhların arkasında sürdürerek müşterilerde ilgilenmektedir. Pazarcılık aile için temel geçim kaynağıdır. Pazara yakınları ile gelen pazarcılar arasında çoğunlukla akrabalık ilişkisi bulunmaktadır. Bu profilde yer alan pazarcılar pazarın fiziksel sınırları içerisinde yan yana ya da birbirlerine yakın konumlandıkları görülmüştür. Akrabalık ilişkileri oluşan bu profilde pazar içerisinde en yetkili kişiyi aralarındaki en yaşlı kişi olarak belirlemişlerdir. Aralarında akrabalık ilişkisi bulunan pazarcıların pazardaki ekonomik pratikleri tanıdık olma durumuna göre organize edilmesinden dolayı diğer profillere göre daha kolay şekillenmektedir. Sadece pazar tezgâhının kurulumu ve pazar yerindeki pratiklerde değil, pazarda satılacak ürünlerin alımında, nakliyesinde ve diğer ekonomik pratiklerinde de aynı yerden gelmenin, hemşehri olmanın veya tanıdık olmanın olumlu işlevleri söz konusudur. Aile ve akrabalık ilişkileri, sadece pazardaki ürünün sergilenişi ve satışında değil, ürünlerin yetiştirilmesi/hazırlanışı veya alınışı gibi pek çok aşamaya dağıtılmıştır. Ancak ekonomik davranış konusundaki egemenlik ve güç ilişkilerinde, karar mekânizmalarında, paranın denetiminde hanede erkeğin hükmünün daha geçerli olduğu görülmektedir.

Profillerin pazarda sattığı ürünlere ve pazarcılıkla uğraşma sebeplerine baktığımızda kadınlar ve erkekler arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Kadınların sattıkları ürünler meyve, sebze, hamur işi, ekmek ve kıyafet ile şekillenirken erkek pazarcılar kadın pazarcıların sattıkları ürünlerin yanında ayrıca süt ürünleri, balık, tamir aletleri, tohum ve bahçe fideleri, plastik eşyalar gibi ürünler de satmaktadırlar. Erkeklerin kadınlardan farklı olarak sattığı bu ürünler kadınlar arasında “*erkek işi*” olarak nitelenmektedir. Pazarda kadın ve erkek olarak bir çift halinde bulunan hamur işi tezgâhına sahip pazarcı grubunda erkek birey müşterilerle olan para alışverişi ile ilgilenirken kadın ise ürünlerin pişirilmesi ve paketlenmesi ile ilgilenmektedir. Bir başka örnekte de pazarda süt ürünleri satan bir ailede evin babası ve tüm erkek çocuklarının yanında abla da tezgâh arkasında pazarda bulunmaktadır. Ancak erkekler müşterilerle olan iletişimi ve ürün alışverişini sürdürürken kadın tezgâhların temizliği ve erkeklerin yemek ihtiyacının karşılanması ile ilgilendiği görülmüştür. İki örnekte de görüldüğü gibi toplumsal cinsiyetle şekillenen geleneksel ev içi rollerin Pazar tezgâhlarının arkasında da devam ettiği görülmektedir.

Kadın ve erkekler arasında pazarcılıkla uğraşma sebeplerinde de katılım biçimlerine göre farklılaşmalar görülmektedir. Bireysel katılım gösteren pazarcılarda erkekler için pazarcılık temel veya yan geçim kaynağını oluştururken kadın pazarcılar için pazarcılık temel geçim kaynağıdır. Pazara ailesiyle ya da yakınlarıyla katılan profillerde pazarcılık bir aile için geçim kaynağını temsil etmektedir. Ancak bu profilde kadın ve erkek arasındaki ayrışma kadınların pazarcılıkla uğraşma sebepleri açısından eşine ya da ailesine yardım amacıyla yapılan bir uğraşı olarak da görülmesinden kaynaklanmaktadır. Erkekler arasında 18 yaşından büyük yetişkin bir erkek aileye yardım etmek amacıyla pazarcılıkla uğraşıyorum ifadesi kullanmazken yetişkin birçok kadın pazarda bulunma sebebi olarak eşine ya da ailesine yardımcı gerekçe göstermiştir. Kadın ve erkek arasındaki geleneksel ilişkilerin bazı ailelerde bu ekonomik pratiğinde de devam ettiği görülmektedir.

4.2. Pazarcıların Mekânsal Kullanımları

Pazarcıların mekânsal kullanımları ve bu kullanımların şekillenmesini sağlayan tezgâhlar pazarcı profilleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Pazarcıların pazara bireysel, aileleri ya da yakınları ile gelmesi ve bununla birlikte pazarcıların cinsiyetleri mekânsal kullanımlarını etkilemektedir. Bireysel pazarcılar mekânsal kullanımlar açısından en tanımlı alana sahip gruplardır. Bireysel kadın pazarcılar mekânsal kullanımları sınırları

belirli alanlardır. Tezgâhlar ve meyve/sebze kutuları ile birlikte tanımlı alanlar oluşturmaktadır. Bu tanımlı bölgeye giriş çıkış için açık bir alan bulunmayarak kadın pazarcı çevresindeki tezgâhlarla mekânsal etkileşiminin kapalı olduğunu göstermektedir (Resim 2). Bireysel erkek pazarcıların ise tezgâh kullanımları daha esnek ve daha açık bir etkileşime sahiptir. Erkek pazarcılar tezgâhlar ve meyve/sebze kutuları ile tanımlı ancak giriş çıkış için açıklıklar barındıran daha esnek mekânsal kullanımları bulunmaktadır. Kadın pazarcılar erkek pazarcılara göre mekânsal kullanımlarında mahremiyete daha çok önem verdikleri görülmektedir. Bu mekânsal sınırlar içerisinde erkek pazarcılar kendi sınırları dışına çıkarak çevresindeki diğer tezgâhların sınırlarına dahil olup diğer pazarcılarla iletişim kurarken kadın pazarcılar mekânsal kullanımlarını terk etmemektedir. Erkek pazarcıların tezgâhlarının çevresindeki diğer tezgâhlarla etkileşim kurması açısından kadın pazarcıların tezgâhlarından daha aktiftir. Kadın pazarcılar tezgâhlar ve meyve/sebze kutuları ile satış alanlarını sınırlamalarına sebep olarak kendilerini daha güvende hissetmek için yaptıklarına dayandırmaktadırlar.



Resim 2: Pazarcıların tezgâhlarını oluşturma biçimleri.

(Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.)

Pazara aileleri veya yakınları ile gelen pazarcıların ise mekânsal kullanımları bireysel pazarcılara göre daha büyük ve daha çok harekete izin veren alanlardır. Pazara ailesi ile gelen bir pazarcı (kadın veya erkek) ailesindeki yetişkin üye sayısının ilgilenebilme kapasitesine göre tezgâh oluşturmaktadır. Mekânsal sınırları tezgâhlar ile çevrilen bu alanda meyve/sebze kutuları ortada dururken kutular ve tezgâh arasında sadece ailenin kullandığı geniş bir hareket alanı bulunmaktadır. Tezgâhların çevrelediği alan bazı ailelerin mahrem olarak da nitelediği özel alanlarını da göstermektedir. Bu özel alan içerisinde ailenin annesi çocukları ile ilgilenirken aynı zamanda müşterilerle

ilgilanmekte ayrıca bu alanda aileye yönelik ev içi rollerini de (yemek hazırlamak) yapmaktadır. Çocukların kendilerince oyun oynadığı hatta uyuduğu bu alanda en çok hareket ailenin babasına aittir. Pazara ailesiyle gelen pazarcı profillerinde de tezgâhların tanımladığı bu özel alanlar pazar alanlarında evlerinin yansıdığı mekânlardır. Pazara ailesi ya da yakınları ile gelen pazarcılar karşısında bireysel pazarcıların tezgâhları ile kurduğu ilişkiler daha belirgindir.

Pazara yakınları gelen pazarcı grupları akrabalarından oluşmaktadır. Daha çok erkeklerden oluşan bu gruplarda pazarcıların mekânsal kullanımları bireysel pazarcıların alanlarından daha çok hareket alanı sunarken, pazara aileleri ile gelen pazarcıların hareket alanı kadar da esnek değildir. Tezgâhlar sınırları tamamen belirlenmiş bir mahremiyet alanı sunmazken meyve/sebze kutuları ile akrabalar arasındaki bireysel sınırlar tanımlanmaktadır. Tezgâhların oluşturduğu bu yarı kapalı alan içerisindeki sınırlar akrabalık bağları bulunan pazarcılar tarafından zaman zaman aşılarak tezgâhlar arasında etkileşim oluşmaktadır.

Tezgâhlardan oluşan koridorların arasında kendileri için belirlenmiş alanlarda müşterilerle ilgilenen kadın ve erkek pazarcıların belirli bir hareket akışları bulunmaktadır. Tezgâhların arkasındaki bireysel pazarcılar birbirlerini gözetlerken, aileleri ya da yakınları ile gelen pazarcılarda erkekler birbirlerini ve kendi tezgâhlarında kadınları ve çocukları gözetim altında tutmaktadır. Farklı tezgâhlar arasındaki etkileşim daha çok erkekler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Pazarların mekânsal oluşumlarının temel öğelerinden olan tezgâhlar pazarcıların cinsiyetlerine göre güvenlik kaygılarıyla birlikte şekillendiği görülmektedir. Kadınlar için ekonomik mücadele alanı olan pazar yerlerinde kendilerini daha güvenli hissetmek adına hareket alanlarını kısıtlamaları, kendilerine sınırlar çizmeleri pazarcılık kültüründeki geleneksel cinsiyet rollerine karşıda çizilen görünmez bariyerlerdir. Bu bariyerler geleneksel cinsiyet rollerini savunan erkeklerin sahip oldukları “*Kadın pazarcı olmaz.*”, “*Tek başına kadın halinle pazarda ne işin var.*” ifadelerine karşı kendilerini güvende hissetmek için kentteki özgürleşme alanlarında belirledikleri sınırlardır.

4.3. Pazarcı ve Ürün İlişkisi

Pazarda satılan ürünlerle pazarcıların arasındaki ilişki ürünlerin pazarcılar tarafından yetiştirilip yetiştirilmemesi ya da cinsiyetlerine göre şekillenmektedir. Mevsimlere göre kendi yetiştirdikleri ürünleri satan pazarcılar bahçelerinde ve tarlalarındaki ürünleri satmaktadır. Pazarcılık yanında çiftçilikle de uğraşan bireyler herhangi bir aracı kullanmadan pazar ile olan ilişkilerini sürdürmektedir. Kendi ürünlerini satan pazarcılar tarımla uğraşmanın yararını pazardan gelen kazancın ürün temini için eksilmemesi olarak vurgulamışlardır. Kendi ürünlerini yetiştirmeyen pazarcılar ise ürünlerini meyve/sebze toptancısından tedarik etmektedir. Pazardan bir gün önce veya pazarların kurulduğu sabah ürünlerin temini gerçekleşmektedir. Kendi ürününü satan pazarcılarda aile içlerinde evin yakınında bahçe varsa ürünlerin toplanmasını kadınlar gerçekleştirirken, uzaktaki ürünlerin bahçeden toplanması erkekler tarafından yapılmaktadır. Kadının ev sınırlarına yakın sorumlulukların verilmesi ve erkeğin erişim alanı olarak daha fazla müdahale hakkının bulunması geleneksel rollerin semt pazarlarında bir diğer yansımasıdır.

Kendi ürününü satan çiftçi pazarcılar ve ürünleri toptancıdan alan pazarcılar dışında ürün temininde aracı kullanan bir grupta bulunmaktadır. Balçova, Özdere ve Menderes semt pazarında yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bu durum kadın pazarcılar arasında görülmektedir. Kadın pazarcılar sebze/ meyve toptancılarındaki karışık eril düzenden çekindikleri veya bulundukları bölgenin meyve ve sebze toptancılarına uzak olmasından ötürü kendileri yerine ürünü alıp getiren aracılara kullanmaktadır. Erkeklerden oluşan bu aracılar meyve ve sebze halleri ile semt pazarları arasında taşıma rolünü üstlenmektedir. Semt pazarlarında ekonomik mücadeleler veren kadın pazarcılar için ürün temininde aracı kullanmak pazarcılıkta ekonomik süreçte önemli giderlerden birisidir. Bireysel olarak pazara katılan kadınlar için ekonomik var oluş alanı olan pazarlar eril düzen karşısında bireysel mücadele alanlarına dönüşmektedir.

5. Sonuç

Kentlerde tüketici grubu için temel ihtiyaçların ve üretici gruplar için de gelir kaynaklarının sağlanma mekânları olan pazarlar alışveriş aktivitesi ile şekillenen etkileşim mekânlarıdır. Farklı coğrafyalarda insanlar arasında sosyal, kültürel ve ekonomik bağlarla bütünleşirken gündelik pratiklerinde kentteki sergilenme alanlarındandır. Kentlerin sosyo-ekonomik özellikleri ile şekillenirken aynı zamanda sosyo-ekonomik kentsel yaşamı besleyen pazarlar, toplumsal cinsiyetle birlikte mekânsal ve toplumsal anlamda sürekli bir değişim içinde yenilenmekte ve ikililikler yaratmaktadır.

Toplumumuzda eril egemenlik altında devamlılık gösteren pazarlar kendi mekânsal sınırları içerisinde kentsel alanda toplumsal cinsiyet rollerini sergilemektedir. Kadınların pazarlardaki ekonomik yaşam temsilleri hanedeki diğer bireylerin emeğine ve kazancına destek olmak ya da bireysel anlamda kazanç sağlamak üzere iki farklı yönde şekillenmektedir. Ataerkil düzenin şekillendirdiği ve kadının pazarda erkekler tarafından “yardımcı” olarak görüldüğü ilk gruptaki kadınlar için pazarlar haftanın belirli günleri “ev” olarak nitelenmektedir. Toplumsal cinsiyetin kadın için belirlediği tüm geleneksel roller pazardaki tezgâhların arkasında sergilenmektedir. Pazarın fiziksel sınırları içinde ürünlerin satışında kullanılan dil, müşteri ile girilen diyaloglar kadınlar üzerine kuruluyken ürünlerin temini, satılacak ürünlere karar verme ve paranın yönetimi erkek tarafından yürütülmektedir. Kadının pazardaki emeğinin ekonomik karşılığı eril düzen tarafından yönetilmektedir. Pazarda emeğin dönüştüğü kazanç bazı kadınlar tarafından “evin ortak parası” olarak nitelenirken bazı kadınlar için de o kazanç evdeki eril düzenden ona kalandır. Pazarın bireysel anlamda kazanç mekânları olduğu kadın pazarcılar içinse pazarlar “*kent ile ekonomik mücadele alanı*” olarak nitelenmektedir. Bu mücadeleleri hem pazar yerlerinin fiziksel mekân sınırları içerisinde hem de pazarda satışını yaptıkları ürünlerin temininde diğer mekânlarda eril düzen karşısında sürdürülmektedir. Pazara bireysel olarak katılan kadın pazarcılar toptan bir şekilde sebze/meyvelerin satıldığı yerlerde güvensizlik yaşadıkları için araçlarla etkileşime geçerken aslında eril düzenin bir başka boyutu altına girmektedirler. Kadın pazarcıların bireysel emekleri yeniden eril düzenin kurallarına göre bölüşülmektedir. Pazar yerlerinin içerisinde de bireysel bazı kadın pazarcı profillerinin geleneksel kıyafetler giyerek kendini korumak istemesi, pazardaki diğer erkeklerden çekinmesi de eril düzenin baskıcı profilini ve kadınların bu profilden çekinmesini göstermektedir. Semt

pazarları bireysel ya da aile/akraba ilişkisine sahip bireylerle ortak hareket eden tüm kadın pazarcılara kente karışma alanı, kentsel yaşamla mücadele ve sosyalleşme imkanı sağlamaktadır. Pazarda geçirdikleri sürelerde sosyal yaşamlarında özgürleşen kadın pazarcılar özel alanlarındaki toplumsal ve kültürel çevrelerinin dayattığı sınırları kısmen aşabilmektedirler. Kadın pazarcıların birçoğu pazarı sosyalleşme mekânı olarak görmektedir. Pazardaki diğer kadınlarla ve müşterilerle etkileşime geçen kadın pazarcılar sosyal anlamda pozitif etkilenmektedirler. Erkek pazarcıların topluma katılımı daha serbest olduğu için pazarı sosyal bir mekân olarak görmeleri kadınlara göre daha az dikkat çekmektedir.

Pazarın mekânsallarını şekillendiren tezgâhlar ve tezgâhlar aracılığıyla oluşturulan koridorlar pazarların sirkülasyonunu ve dokusunu temsil etmektedir. Semt pazarlarına satıcı olarak katılımda cinsiyet ve pazara katılım biçimleri (bireysel, aile ya da akrabalar ile katılım) tezgâhların düzenini özel alan oluşturmak yönünden etkilemektedir. Kadınların erkeklere göre mahremiyete daha önem verdikleri tezgâhlar ile kendi çevrelerini sarmalarından görülmüştür. Kadın pazarcılar tezgâhlar ve kutular ile kendi sınırlarını çizirken erkek pazarcıların tezgâh kullanımları daha esnek sınırlara sahiptir. Aile olarak pazara gelen kadın ve erkek pazarcılarda kendilerine hareket serbestliği tanımlayan ancak diğer tezgâhlarla sınırını oluşturan bir mekânsal kullanıma sahiptir. Aralarında akraba ilişkileri bulunan pazarcılarda diğerlerinden kendinin tamamen ayırmadan yarı kısıtlı bir kullanım tercih etmektedirler. Tezgâh kullanımları; güven, koruma duygusu, hareket alanı ve özel alan yaratmak için şekillendirilmektedir. Kadın pazarcıların kendilerini güvende hissetmek için etraflarını çevirmelerine karşılık erkek pazarcıların çevrelerinde mekânsal sınırlandırmalar olmaması toplumsal yapıdaki cinsiyete dayalı güven problemlerini de yansıtmaktadır. Pazarcılıkta tezgâh kullanımlarında cinsiyet faktörünün mekânsal kullanımda denetim açısından etkili olduğu görülmüştür.

Semt pazarları toplumsal kültürümüzün ve kentsel yaşamın önemli bir parçasıdır. Çeşitli yaşlardaki kadın ve erkekler dışında çocuklarla birlikte kentsel sistemlerin dinamik ve değişken öğelerindendir. Araştırma sürecinde yapılan derinlemesine görüşmelerde pazarcılık geleneğine dahil olan toplumsal cinsiyet rollerinin pandemi ile birlikte değişime girdiği de gözlemlenmiştir. Pandemi sürecinde semt pazarlarının belirli kısıtlamalarla kurulması, pazarcıların her pazara her hafta dahil olamamaya başlaması pazarcılıkla geçinen ailelerin yaşamlarında ekonomik dalgalanmalara yol açmıştır. Bu durum karşısında pazarcılıkla uğraşan erkeklerin ekonomik

koşullar nedeniyle pazarcılıktan çekilmesi, sanayi birimlerinde sürekli istihdama dahil olması ve semt pazarlarındaki tezgâh haklarını ailelerindeki kadınlara bırakması son yıllarda pazarlarda kadın sayılarında artışı da beraberinde getirmiştir. Pandemi semt pazarlarında kadının ekonomik mücadeleye katılımı konusunda pozitif bir etkiye neden olmuştur. Ancak kadınların sayısındaki artış; günümüzde semt pazarlarında kadınların eril düzen altında kendilerine güvenli alanlar sağlamalarına, ekonomik kazançlarını paylaşmalarına, toplum cinsiyet rollerini de devam ettirmelerine engel olamamıştır. Bu sebeple semt pazarlarında kentlerde gündelik yaşamın sosyal ve mekânsal boyutlarda toplumsal cinsiyete göre şekillenmesi cinsiyet kavramının toplumsal yansımalarının sonucudur. Toplumsal cinsiyetin sosyal ve mekânsal yansımaları ile birlikte semt pazarları farklı coğrafyalarda farklı dinamiklerde şekillenebilmektedir. Tüm bu dinamikler semt pazarlarında tezgâh kullanımlarında, koridor şekillenmelerinde, insanlar arasındaki iletişimde, satıcıların pratiklerinde, pazarlara katılım biçimlerinde, ürün teminlerinde gözlemlenebilmektedir.

6. Kaynakça

Akbaş, F. (2019). “Anadolu’daki Semt Pazarlarına Bir Örnek: Salihli (Manisa) Semt Pazarları”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1): 17-30.

Bahrtdt, H.P. (1961) *Public Activity And Private Activity As Basic Forms Of City Association*, İn Warren, R.L. (ed.) *New Perspectives on the American Community*, 3rd ed. Chicago, IL: Rand McNally.

Bestor, T.C. (2004) *Tsukiji: The Fish Market at the Center of the World*. Berkeley, CA: University of California Press.

Bourdieu, P. (2013). *Pratik Nedenler*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver. 2. Baskı. İstanbul: Hil.

Choo, S. (2011). “Meeting in the Market: The Constitution of Seasonal, Ritual, and Inter- Cultural Time in Malaysia”, *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 25(5): 619-635.

Coleman, J. S. (1988). “Social Capital in the Creation of Human Capital”. *American Journal of Sociology*. 94:95-120.

Cotter, D.A.; Hermesen, J. M.; Ovadia, S.; Vanneman, R. (2001). “The Glass Ceiling Effect”. *Social Forces*. 80(2): 655-682.

Crawford, M. (1999). *Blurring the boundaries: public space and private life*. J. Chase, M. Crawford ve J. Kaliski (Ed.), *Everyday urbanism* (s. 22-36) içinde. New York: The Monacelli Press.

Çalışkan, V. (2007). “Kentsel Mekân Kullanımındaki Farklılıklar Üzerine Bir Yaklaşım: Bursa ve Çanakkale’nin Periyodik (Haftalık) Pazarlarından Örnekler”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (18): 49-78.

De La Pradelle, M. (1995) *Market exchange and the social construction of a public space*. *French Cultural Studies*, 6, pp. 359–371.

De La Pradelle, M. (2006) *Market Day in Provence* (translated by A. Jacobs). Chicago. IL: University of Chicago Press.

Field, John. (2006). *Sosyal Sermaye*. Çev. Bahar Bilgen-Bayram Şen. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Fine, G.A. (2007) *Market Day in Provence* by De la Pradelle, M., reviewed in *American Journal of Sociology*, 112(4), pp. 1283–1285.

Friedman, K. (1984). “Households as Income-Pooling Units”. *Households and the World-Economy* (içinde). (Ed.) J. Smith, I. Wallerstein, H.D. Evers. Calif.:Sage Publications. s.37-55.

Gavcar, E., Uçma, T., Köroğlu, Ç., 2006. *Seyyar Pazar Esnafının Sorunları ve Çözüm Önerileri* (Muğla İli Örneği). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Gonzalez, S. ve Waley, P. (2013). “Traditional Retail Markets: The New Gentrification Frontier?”, *Antipode*, 45(4): 965-983.

Hodder, B. W.(1965). “The Distribution of Markets in Yorubaland”. Scottish Geographical Magazine. 81:48-58.

Kandiyoti, Deniz (2007).Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. Çev. Aksu Bora vd. 2. Basım, İstanbul: Metis.

Koçak, O. ve Uygun E. (2014). Göçün Tarım Sektöründe Faaliyet Gösteren Pazar Çalışanlarına Etkisi ve Yalova Örneği. Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 3 (5): 192-213.

Koday, S , Çelikoğlu, Ş . (2012). Geleneksel Alışveriş Mekânlarına Bir Örnek: Bartın Kadınlar Pazarı (Galla Bazarı) . Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 15 (2) , 243-262 .

Lefebvre, H. (2013). Gündelik hayatın eleştirisi I. Çev. I. Ergüden. (2. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Morales, A. (2011) Marketplaces: prospects for social, economic, and political development. Journal of Planning Literature, 26(1), pp: 3–17.

Özgüç, N. ;Mitchell , W. A. (2000). “Şehirlerin Alternatif Alışveriş Mekânları: İstanbul’da Haftalık Pazarlar”. Tasarım+Kuram Dergisi. 1 (2):35-58.

Özsoylu, A. F. (1996). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi. İstanbul: Bağlam.

Sherry, J. F. (1990). “A Socio-Cultural Analysis of A Midwestern Flea Market”, Journal of Consumer Research, 17(1): 13–30.

Tunçel, H. (2003). “Anadolu Şehirlerinde Semt Pazarları”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1): 49-70.

Tümertekin, E. & Özgüç N. 1998. Beşeri Coğrafya. İnsan-Kültür-Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi

White, J. B. (2010). Para ile Akraba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği. Çev. Aksu Bora. 2. Baskı. İstanbul: İletişim

DAYANIŞMA VE KENTSEL HAREKETLER: BEDENİ, MEKANI, DOĞAYI SAVUNMAK

Moderatör: Prof. Dr. Arzu Başaran Uysal

*Mülksüz Kadınların Yeniden Üretim Emeği Mekanı Olarak
Diyarbakır Hevsel Bahçeleri

Ruken Aydoğdu, Prof. Dr. Pelin Tan

*Baskı Karşıtı Sosyal Çalışma Açısından Pandemi Sürecinde Toplumsal
Cinsiyet Eşitsizliğiyle İlişkilenen Yalnızlaşma Deneyimleri:
Ankara, Çankaya Örneği

Doç. Dr. Burcu Hatiboğlu Kısacık

Müstakil Bahçeden Apartman Boşluğuna Taşınan Kadın Dayanışmasının
Yolculuğu: Bağbaşı Mahallesi

Arş. Gör. Albeniz T. Ezme Gürlek

Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizliğin Kamusal Alana
Yansıma Modelleri: Kadıköy Örneği

Arş. Gör. U. Eren Yasak, Dr. Öğr. Üyesi Özlem Belir

*Bu metin yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

Dayanışma ve Kentsel Hareketler: Bedeni, Mekani, Doğayı Savunmak Oturumu kaydına [buradan](#)
ulaşabilirsiniz.

MÜSTAKİL BAHÇEDEN APARTMAN BOŞLUĞUNA TAŞINAN KADIN DAYANIŞMASININ YOLCULUĞU: BAĞBAŞI MAHALLESİ¹

Albeniz Tuğçe Ezme Gürlek

*Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı*

Özet

13 Temmuz 2010 tarihinde, TOKİ ve Kırşehir Belediyesi arasında gerçekleştirilen protokol ile Kırşehir'in Bağbaşı Mahallesi'ndeki 48 hektarlık bir alanda kentsel dönüşüm projesi planlanmıştır. 2011'de başlayan proje, toplam 2712 konuttan oluşmaktadır. Projenin 768 konuttan oluşan üçüncü etabı 2013'te, 760 konuttan oluşan ikinci etabı 2016'da ve 1184 konuttan oluşan ilk etap konutları ise 2021 yılında tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir. Bağbaşı'nın dönüşümü, gerek yaşayan topluluğun katılım talebinin düşük olması gerekse yerel yönetimin proje sürecinde katılımcı bir yaklaşım sergilememesi nedeniyle, mahallenin büyük bir kısmının sessiz yıkımıyla sonuçlanmış ve geleneksel mahalle dokusu apartmanlaşmıştır.

Belediyenin mahalledeki fiziki değişimi “Bağbaşı'nı modernleştirdik” şeklinde övünçle sunduğu ve eski mahallelilerin yaşam standardını yükselttiğine inandığı projenin sonuçları, maalesef bunu doğrulamamaktadır. Eski mahalle sakinlerinin yoğunlukta yaşadığı ilk inşa edilen üçüncü etapta gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde 10 mahalleli kadın ile görüşülmüş, eski mahalle sakinlerinin evlerinin fiziksel durumu ve apartman yaşantısının sunduğu kimi fiziki olanaklardan (oda sayısı, asansörlü ev, vb.) memnun olduğu tespit edilmiştir. Fakat bunun yanı sıra, inşaat kalitesi, asansörlerin sürekli bozulması, ses yalıtımı gibi bazı durumlardan da yoğun şikâyet söz konusudur. Bunun yanı sıra yapılan görüşmelerde, eski mahalle sakinlerinin büyük çoğunluğunun kentsel dönüşüm öncesi mahalle ortamına dair özlem duyduğu, yeni apartmanlarda eskisi kadar komşuluk ilişkilerinin olmamasından zaman zaman sitem ettiği, toplumsal dayanışmanın azaldığına

¹ Bu çalışma, yazarın Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehircilik Doktora programında hazırlamakta olduğu doktora tezinin saha çalışmasından üretilmiştir. İletişim: albenizezme@yahoo.com

dair genel bir kanı olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, yapılan görüşmelerde eski mahalle sakini kadınların yıllardır eski evlerinin bahçesinde ve sokakta gerçekleştirdikleri birçok gündelik yaşam pratiğini ve dayanışma faaliyetini, bugün halen TOKİ bloklarında devam ettirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Bu çalışma, Bağbaşı'nda bulunan eski mahalle dokusu, sokak kültürü ve bahçeli müstakil ev üçlü mekân geçişkenliğindeki kadın dayanışmasının, bugün TOKİ bloklarının apartman boşluğuna sığdırılmaya çalışıldığının tespiti üzerine inşa edilmiş ve bu kadın dayanışması içinde saklı eski mahalleye dair özlemin anlatısını sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir Bağbaşı Kentsel Dönüşüm Projesi, Kadın Dayanışması, Gündelik Yaşam Pratikleri, Mahalle, TOKİ.

THE JOURNEY OF WOMEN'S SOLIDARITY MOVED FROM A DETACHED HOUSE GARDEN TO AN APARTMENT SPACE: KİRSEHİR BAĞBAŞI NEIGHBORHOOD

Abstract

With the protocol signed between TOKİ and Kırşehir Municipality on 13.07.2010, an urban transformation project was planned on an area of 48 hectares in Bağbaşı District. The project, which started in 2011, consists of 2712 residences. The third phase of the project consisting of 768 residences, was completed in 2013. The second phase, consisting of 760 residences, was completed in 2016, and the first phase, which comprised 1184 residences, was completed and delivered to their owners in 2021. The urban transformation of Bağbaşı resulted in the quiet destruction of a large part of the neighborhood due to the low participation demand of the living community and the lack of a participatory approach by the local administration during the project process. As a result, the traditional neighborhood pattern was switched to the apartment building.

Unfortunately, the results of the project, which the municipality proudly presents as “We Modernized Bağbaşı” and which it believes in raising the living standards of the old neighborhood residents, do not confirm this.

According to the 10 interviews conducted in the third phase, where the residents of the old neighborhoods live, it was determined that the residents of the old neighborhood were satisfied with the physical condition of their houses and most of the modern facilities (number of rooms, house with elevator, etc.). However, the complaints were identified on issues such as construction quality, continuous deterioration of elevators, and sound insulation. In addition, it was determined that most of the old neighborhood residents missed the pre-urban transformation environment, complained about the lack of neighborly relations in the new apartments, and were upset because of the decrease in social solidarity. In addition, during the interviews, it was determined that the old neighborhood women continue to do many daily life practices and solidarity activities that they have been doing in the garden of their old house for years in the apartment space of TOKİ blocks.

This study is built on the determination that the women's solidarity realized in the triangle of old neighborhood texture, street culture, and detached houses with gardens in Bağbaşı is tried to fit into the apartment space of TOKİ blocks today and presents the narrative of this women's solidarity and longing for the old neighborhood.

Keywords: Kırşehir Bağbaşı Urban Renewal Project, Women Solidarity, Everyday-life Practices, Neighborhood, TOKİ (Housing Development Administration of Turkey).

1. Giriş

2000’li yıllar, Türkiye’nin İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerden küresel kent yaratma çabasıyla gerçekleştirilen büyük ölçekli dönüştürücüye sahip mega projelerin (Marmaray, Gezi Parkı Projesi, Tarlabası, Sulukule, Fener-Balat-Ayvansaray, İstanbul Havaalanı, 3. Köprü, AKM, Dikmen Vadisi, vd.) tartışıldığı bir dönem olarak Türkiye kentleşmesi tarihinde yerini alırken (Ahunbay vd., 2016; Alkan, 2015; Öktem Ünsal, 2015a; Uysal, 2012; Çılgın vd., 2011; Balamir, 2007); diğer yandan da küçük ve orta ölçek Anadolu kentlerinin çehresinin de yerel yönetimlerin siyasi rant hedefleri ve yerel aktörlerin talepleri doğrultusunda, TOKİ eliyle sessiz sedasız dönüştüğü bir dönem olarak akademik yazında yerini almıştır. Bu süreçte, kentsel sorunlara direnişin alternatif çözüm önerilerini üreten mekân olarak karşımıza çıkan mahalle ve gündelik yaşam pratiklerini üreten mahalle kültürü de yok olmaya terk edilmiştir (Çılgın & Yirmibeşoğlu, 2019; Danış, 2002; Bayramoğlu Alada, 2002, 2007, 2008). Bu bağlamda birçok kentsel dönüşümle ilişkilendirilebilen kanun ve kanun hükmünde kararname 2000’li yıllarda çıkarken, bu yeni hukuksal düzenlemeler kentsel dönüşüm süreçlerini iyice hızlandırılmıştır. Dolayısıyla da 2000 sonrası Türkiye kentlerinde kentsel dönüşümün, kentsel yaşamı topyekûn yeniden inşa eden bir araç olarak kendini var ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Anadolu kentlerinde uygulanan kentsel dönüşüm alanlarının belirlenme süreçlerini büyük kentlerden ayıran farklılıklar mevcuttur. Küçük kentlerde proje alanı olarak genellikle arsa bedeli düşük alanlar seçilmektedir. Projenin belirlenme sürecinde, büyük kentlerdeki büyük sermaye gruplarının aksine belediye yetkilileri ve yerel siyasi aktörler karşımıza çıkmaktadır. Yine, büyük kentlerde görülen lüks konut projelerinin yerini küçük kentlerde toplu konut uygulamaları almakta ve projelerin yer seçimi konusunda yerel yönetimlerin düşük gelirli hane halkı yaşam alanlarını seçmesi ve bu vatandaşlara TOKİ eliyle ucuz konut imkânı sunması projeler için meşru zemin hazırlamaktadır. Bu “meşru” zemin yaşayanları ikna etme konusunda da avantaj sunmaktadır. Fakat bunun sonucunda dönüşüm alanı içinde yaşayanların yüzde kaçının yeni TOKİ apartmanlarında yaşamı tercih ettiği, bu tercih sonucunda ne kadarının memnun kaldığı ve ne kadarının TOKİ apartmanlarında uzun vadede yaşamaya devam ettiği konusu tartışılması gereken önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, dönüşüme uğrayan mevcut yerleşim alanlarında yaşayanların ne kadarının bu projelerde hak sahibi kabul edildiği, çoklu hak sahipliği durumlarında hak sahiplerinin borçlandırılarak konut

edinmede ne gibi zorluklarla karşılaştığı, kiracı olarak bu mahallelerde yaşayanların ise yaşadığı belirsizlik bir başka önemli noktaya işaret etmektedir.

Bugün hemen hemen her kentte tabelası karşımıza çıkan ve mekânsal çalışmalarda en önemli aktörlerden biri olan TOKİ, 1984 yılında yürürlüğe giren 2985 sayılı “Toplu Konut Kanunu ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı” adı altında kurulmuş ve 2005 yılında yapılan düzenlemelerle kurumun yetkileri arttırılmıştır. 2007 yılında, 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda değişikliğe gidilerek İmar ve İskân Bakanlığında olan yetkiler tamamıyla TOKİ’ye devredilmiştir (Bkz. Resmî Gazete 28.03.2007 – 5609 sayılı kanun). Temmuz 2008’de ise, 2985 sayılı kanun değişikliğiyle Toplu Konut İdaresine her ölçekte plan yapma yetkisi verilmiştir. Ardından, Mayıs 2012’de, “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” çıkmış ve kentsel dönüşüm tüm kenti dönüştürme yetkisine sahip ve TOKİ’nin elinde gün geçtikçe büyüyen yeni bir araca dönüşmüştür. Tüm bu hukuksal zemin hazırlıklarının ardından TOKİ, her ölçekten belediyenin kent mekânlarını dönüştürmek için kapısını çaldığı, inşaat sektörünün baş aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkarak belediyelerin en önemli kentsel dönüşüm ortağı haline gelmiş ve bugünkü yetkisine kavuşmuştur.

Kentsel dönüşüm bugün, Türkiye coğrafyasının neredeyse tamamının haberdar olduğu bir kavram olarak karşımızdadır. Kimi kent sakinleri kentsel dönüşüm gelip “bizim evlerimizi yıkarsa biz ne yaparız?” diye endişe duyarken kimileri ise “acaba kentsel dönüşüm ne zaman bizim mahallemize gelir de evlerimiz yenilenir, değerlenir?” diye beklemektedir. Bu iki durum içinde tercihin belirleyicileri olarak; şahsın ekonomik gelir düzeyi, yaşadığı yer ile kurduğu aidiyet, bir toplumsal hafıza mekânı olarak mahallenin edindiği yer, toplumsal ilişkilerdeki yoğunluk ve benzeri birçok faktör söz konusudur. Kentsel dönüşüm alanında yaşayan ailenin ekonomik gelir seviyesi, eğer konutlarının yenilenmesi halinde borçlanma söz konusu olacaksa önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkar. Hane geliri düşük olan aileler, genellikle bulundukları konuttan memnun olmasa dahi yeni konutların taksitinden korktuğu için, aidat ve ısınma bedeli gibi yeni gider kalemlerinden endişe duyduğu için, bulundukları mahallede kentsel dönüşüm projesi uygulanmasını istememektedir. Fakat hane halkı geliri bu yeni giderleri karşılamaya elverişliyse ve/veya mahalleyle kurdukları mekânsal ve toplumsal ilişki kısıtlıysa, kentsel dönüşümün bulundukları mahallede gerçekleşmesi için sabırsızlıkla bekleyen kentli nüfus da yok sayılamayacak derecede çoktur.

2010 yılında TOKİ ve Kırşehir Belediyesi arasında gerçekleşen protokol ile 480.000 metrekarelik alanda uygulanması kesinleşen Kırşehir Bağbaşı Kentsel Dönüşüm Projesinin gerçekleştirildiği Bağbaşı Mahallesi, bu her iki örnekten de ailelere senelerce ev sahipliği yapmış, tek ve iki katlı bahçeli evlerden oluşan, eski geleneksel mahalle dokusu ve müstakil konut tipolojisine örnek bir yerleşim alanıdır. Proje öncesi, 1940'lardan bu yana on yıllardır mahallede yaşamış olan hak sahiplerinin yanı sıra, mahallede kendisi oturmayıp evlerini kiralayan ya da sadece yazdan yaza mahallede bulunan evlerini 2-3 ay "bağ evi" olarak kullanan mülk sahipleri de bulunmaktadır. Bu durum, mahalledeki bir kesimin kentsel dönüşümden sadece hukuki ve ekonomik (hakkın devri, mülkün değişimi ve kamulaştırma bedeline istinaden borçlanma yahut ev ile birlikte para edinme...) açıdan etkilenebilmesine neden olurken, bir kesimin ise doğrudan hem fiziki hem sosyal hem de ekonomik (mahalleden taşınmak zorunda kalma, eski sosyal ilişkileri yitirme ya da mahalledeki TOKİ konutlarına geçip hane giderlerinin artışından kaynaklı ekonomik sıkıntı çekme...) açıdan etkilenecek hayatlarını tamamen değiştirmek zorunda kalmıştır. Ayrıca yine mahallede on yıllardır kiracı statüsünde yaşayan kesim de yaşadıkları fiziki çevrenin yok oluşuyla hayatlarını tamamen değiştirmek zorunda kalan gruba dahil edilebilir.

2014 yılından bu yana gerçekleştirilen katılımcı gözlemler ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler neticesinde, eski mahalle sakini kadınların bugün yaşadıkları TOKİ apartmanları içinde eski gündelik yaşam pratiklerini devam ettirme çabaları fark edilmiş; bu farkındalık üzerine inşa edilen saha araştırması da, dönüşen fiziki mekân içinde yeniden üretilen gündelik pratiklerinin Lefebvre'nin (2014) üçlü mekân kavramsallaştırması üzerinden okunduğunda anlamlı sonuçlar ortaya koyacağını varsayımıyla gerçekleştirilmiştir.

865 parselin dahil edildiği Bağbaşı Kentsel Dönüşüm Projesinde, yaklaşık 500 bina yıkılmış; yerine, üç etap ve 2712 konuttan oluşan, beş-on katlı 110 apartman bloğu inşa edilmiştir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda, eski mahalle sakinlerinin yoğunlukla ilk inşa edilen etaptan (3.etap) konut seçtiği öğrenilmiştir. Sonuç olarak, eski mahalle sakinlerinin değişen toplumsal yaşamına dair gözlemler ve tespitleri kadın dayanışması üzerinden okumayı amaçlayan bu çalışmanın yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat görüşmeleri, bu durumdan kaynaklı olarak yalnızca ilk inşa edilen etapta yaşayan eski mahalle sakini kadınlar ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma, Bağbaşı mahallesindeki on yıllara dayanan kadın dayanışmasının apartman boşluğuna sığdırılmaya çalışılan yolculuğunu keşfeden bir araştırmacının, bu keşfini kentleşme yazınına kaydetme çabası olarak görülmelidir. Çalışma bu keşif üzerinden kentsel dönüşümün toplumsal etkilerini özellikle de kadınlar üzerinden ele almakta ve bu bağlamda gündelik yaşam literatürü üzerinden bir okuma gerçekleştirmektedir.

2. Literatür Taraması

Kent, yalnızca somut üretimin alanı değildir, birçok soyut etken ile varlığını ve devamlılığını gerçekleştirir. Aynı zamanda, kentin sınırları somut kriterlerle değil aslında soyut olanın etkisiyle ve kendini yeniden üretmesiyle belirlenir. Gündelik yaşam ve içinde filizlenen dayanışma pratikleri, bu soyut etkiyi yaratan en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Kent; yaşayan, değişen, karmaşık ve müdahalelere karşı kendi çözüm önerilerini ve alternatiflerini üreten bir toplumsal ağların mekânı olarak tarihsel varlığını korur. Bu mekânı okumak, anlamak ve analiz edebilmek için gündelik yaşama bakmak ve onu anlamlarıyla okumak en temel zorunluluklardan biridir.

Bu bakış açısı üzerine inşa edilen bu çalışma, Bağbaşı'nda bulunan eski mahalle dokusu, sokak kültürü ve bahçeli müstakil ev üçgeninde kendini var eden tarihsel gündelik yaşam ve onun içinde inşa edilen kadın dayanışmasının yolculuğunu analiz ederek, eski gündelik yaşam deneyimlerinin ne kadarının apartman boşluğuna sığdırılabildiğinin ve sığdıramayanlara duyulan özlemin anlatısını sunmaktadır. Bir gün ansızın kapıyı çalan kentsel dönüşüm ile mahalledeki kadınların yaşamının nasıl değiştiği/dönüştüğü ve bu dönüşüm içinde eski mekândan getirilen toplumsal kodların yeni mekânın çatlaklarından nasıl sızdığı ortaya konarken, aynı zamanda da eski sakinlerin yeni mekâna adaptasyonunda çözüm arayışı olarak görülebilecek bu sızıntıların yeni kullanıcılar (TOKİ'den ev alarak mahalleye taşınan yeni sakinler) tarafından nasıl sorun addedildiği de çalışmanın bir diğer önemli bulgusunu oluşturmaktadır.

2.1. Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deney(im)i Üzerine

Literatürde kentsel canlandırma (urban revitalization/ rehabilitation/ renaissance), kentsel soylulaştırma/ sosyal ıslah (urban gentrification), kentsel koruma (urban preservation/ conservation), kentsel yeniden geliştirme (urban redevelopment), kentsel gelişme (urban development), kentsel temizleme (urban clearance), kentsel düzenleme (urban improvement), kentsel yeniden üretim (urban regeneration) gibi birçok kavramın, Türkçe yazında

yoğunlukla “kentsel dönüşüm” adı altında kayda geçmesinde, kavramsal bir hatadan öte yasal düzenlemelerin yetersizliğinin ve bu yetersizliğin içinde bir anda hemen her ölçek kentte hayata geçirilmeye çalışılan kentsel projelerin etkisi vardır. Bu süreçte, hem akademide hem hukuksal metinlerde hem de siyasi söylemlerde topyekûn tüm bu kavramların yerine kentsel dönüşüm kavramının kullanıldığına şahitlik ettiğimiz bir yirmi yıl yanmıştır.

Kentsel dönüşüm gerek Türkiye gerekse dünya deneyiminde, kentlerin sanayi yoğun ekonomik yapıdan hizmet yoğun ekonomik yapıya geçişinde ve bu yapısal değişim içinde inşaat sektörünün yeniden konumlandırılışında devletin en önemli politika araçlarından biri olarak rol oynadı (Healey, 1991; Carmon, 1999; Moulaert et.al., 2003; Fainstein, 2008; Hyra, 2012; Kuyucu, 2018). 1900’lerin ortasından bu yana ileri kapitalist ülkelerin şehirlerinde etkisini sıkça gördüğümüz bu politikanın, Türkiye deneyimi ise nispeten geç gerçekleşmiştir fakat çok önemli etkilere sahip olmuştur (Özden, 2008; Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2008; Kuyucu ve Ünsal, 2010; Lovering ve Türkmen, 2011; Balaban, 2013; Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2014). 2000’ler öncesi Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan kentsel dönüşüm projelerinin sayısı Ankara ve İstanbul özelinde parmakla sayılabilecek kadarken (Kuyucu, 2018; Bezmez, 2008; DüNDAR, 2001); 2000 sonrası, kentsel dönüşüm en çok tartışılan ve kentsel alanların yeniden üretim sürecinin en temel aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte, yerel yönetimlerde kentlerinin yeniden düzenlenmesi ve merkezi yönetimde ise ekonomi-politik müdahalelerin aracı olarak görülen kentsel dönüşüm (Kuyucu, 2017; Yalçın vd., 2014; Kuyucu ve Ünsal, 2010); Kırşehir gibi orta ölçek kentlerde dahi politik aktörlerin en önemli araçlarından biri olarak karşımıza çıkar (Ezme, 2017).

2000 sonrası dönüşümün kentsel politikalar içinde aktif bir araç olarak kullanıldığı dönemde, ilk kentsel dönüşüm projesi 2004’te Ankara’da uygulanmaya başlamıştır. İlk ortaya çıktığı dönemde ada(lar) bazında fiziksel dönüşümü hedefleyen ve bu dönüşümlerle sosyo-ekonomik dönüşümün gerçekleşeceğini varsayan kentsel dönüşüm politikası, 2012 sonrasında hedeflerinden büyük ölçüde uzaklaşmış; başlangıçtaki amaç, yöntem ve ölçek değişerek kentsel dönüşüm politikası da kendini dönüştürmüştür (Kuyucu, 2018). Deprem riski söylemi üzerinden inşa edilen yeni politikalar, parsel ve bina ölçeğine kadar indirgenmiştir. Bu değişim sonrası da başlangıçta daha kapsamlı ve uzun sürekliliğe sahip inşa edilen sosyo-ekonomik hedeflerden vazgeçilmiştir. Sonuçta, kısa vadeli kazanımlar ve uzun vadeli kayıplar ortaya çıkmaktadır.

Uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin ölçeğinin daraltılmasındaki en önemli etken, görece daha kapsamlı ve uzun vadeli büyük projelerin başarısız olmasıdır (Kuyucu, 2018). Bu başarısızlığın nedenleri, projelerde rol alan kurumlar ve paydaşlar arası yaşanan çatışmalar, hukuki itirazların kimi zaman politika üreticiler aleyhine sonuçlanması, kimi zaman projelerin yavaşlaması (Bknz: Tarlabası Projesi), durdurulması (Bknz: Okmeydanı, Tozkoparan, vd.) ya da iptali (Bknz: Taksim Gezi Parkı, Başbüyük Projesi, Fener-Balat-Ayvansaray Projesi) gibi süreçlerin yaşanması, projelere dair hoşnutsuzluğun proje alanlarında yaşayanların ciddi tepkileri ile sonuçlanması (Bknz: Gülsuyu-Gülensu, Derbent (Aksümer & Yücel, 2018), kimi kültürel ve tarihi değerlere sahip alanlarda hayata geçirilmeye çalışılan projelerde ulusal ve uluslararası tepkilerin ortaya çıkması (Bknz: Sulukule), akademik yazında yapıllı çevrede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin katılım süreçlerine ve proje sonuçlarına dair eleştirel bir yazın oluşması olarak sayılabilir.

2012 yılında kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve aynı yıl yasalaşan Afet Yasası ile, kentsel dönüşüm mevcut halini iyileştirme çabasından uzak, daha katılımcı, daha rasyonel ve daha şeffaf bir tarafa yönlendirilmek yerine; kısa vadeli, kazanç odaklı, hızlı uygulanabilir, mülk sahiplerinin ve müteahhitlerin kazancını önceleyen bir araç haline dönüştürülmüştür. Bu sayede, düzensiz ve plansız şekillenen Türkiye kentlerinin çok ihtiyacı olan kentsel yenileme fırsatı da kaçırılmış; kentsel alanlar, belediyelerin ve yerel aktörlerin görüşleri ile gerçekleştirilen parçacıl müdahalelerle çözüm odaklı değil rant odaklı bir dönüşüme terk edilmiştir ve TOKİ özellikle orta ölçek Anadolu kentlerinde bu dönüşüm sürecinin en önemli aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Her Kentin “Müteahhiti” Olarak TOKİ

Kentsel dönüşümün Türkiye’nin her ölçek kentine yayılmasında en önemli tarih olarak 2005 yılı karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihte, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5366 sayılı koruma alanlarında yenileme projelerini mümkün kılan kanun ile belediyelere yıpranmış, riskli ve/veya ekonomik fonksiyonunu yitirmiş bölgeleri dönüşüm alanı olarak belirleme yetkisi vermiş, belirlenen alanlarda yeni imar planı yapma ve proje uygulama yetkisi TOKİ’ye devredilmiştir (Kuyucu, 2014; Özden, 2010; İslam ve Enlil, 2010). 2005 yılından bu yana, bu iki yasanın kabul edilmesiyle ülke çapında ve özellikle de TOKİ eliyle yüzlerce kentsel dönüşüm projesine başlanmıştır.

Bugün Türkiye kentlerini etkileyen en önemli aktörlerden biri olarak karşımıza çıkan TOKİ ise, aslında 1984 yılında 2985 sayılı “Toplu Konut Kanunu” ile “Toplu Konut Fonu’na haiz, Genel İdare dışında Toplu Konut

ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı” adı altında kurulmuştur. 1980’lerin sonuna kadar TOKİ; kooperatiflere destek veren ve konut ihtiyacının karşılanmasında rol oynayan bir işleve sahipken; bu tarihten sonra, daha çok yerel yönetimlerin uygulamalarında rol oynamıştır (Özyurt & Altun, 2015). 1994’te KİPTAŞ’ın kurulmasıyla birlikte TOKİ, kendi arazilerinde konut inşa eden bir yapıdan özel sektörle işbirliği yapan bir yapıya dönüşmüştür (Gür & Dostoğlu, 2010). İlk on yılında TOKİ, proje paydaşlarını genişletmenin yanı sıra hedef kitesini de değiştirmeyi başarmış; bu şekilde de yaşadığı teknik problemlerin ve bütçeden yeterli pay alamama gibi sorunlarının üstesinden gelmiştir (Şengül, 2001).

2005 sonrası, bir ulusal inşaat firması ya da yerel dille müteahhit olarak karşımıza çıkan TOKİ, arsa portföyünü genişletmiş, kendi kaynaklarını kullanarak projeler geliştirebilmiş, doğrudan Başbakanlık’a bağlı özerk bir idare haline dönüşmüş ve karar mekanizmalarındaki esnekliği sağlamıştır (Kuyucu & Ünsal, 2010). Tüm bu yetki genişlemesiyle, TOKİ Türkiye’deki hemen her kentteki alt ve orta sınıf mahalleleri yüksek katlı “modern” binalara, müstakil ev yaşamını apartmana taşıyan bir aracı rolü üstlenmiştir. TOKİ’nin değişen rolünü resmî sitesinde yayınladığı rakamlar üzerinden tespit etmek de mümkündür: 2002 öncesi TOKİ’nin inşa ettiği toplam konut sayısı 43.145 iken, 2000 sonrası bu sayı 500.000 konutun üzerine çıkmıştır ki 2023 yılına dek 700.000 yeni konut inşası daha gerçekleştirilmek hedeflenmektedir. TOKİ’nin resmî sitesini incelendiğinde, 81 ilin neredeyse hepsinde mevcut yerleşik alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin uygulayıcısı olduğu görülmektedir. Bu sitede, “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” başlığı altında Temmuz 2022’de yapılan aramada 55 ilin yerleşik mahallelerinde 262 kentsel dönüşüm uygulamasının mevcut olduğu görülmüştür (Bknz: <https://www.toki.gov.tr/proje-tipine-gore-uygulamalar>). Yıpranmış ya da yıpranmamış olması önemsenmeksizin, bulunduğu il deprem riski taşısın/taşımazın, yaşayanların sorunlarının ne olduğu önemsenmeksizin, yerleşim alanında yaşayanların talepleri değerlendirilmeden, genellikle alt ve kısmen alt-orta sınıf mahallelerin, yerel yönetimlerin işareti ve TOKİ eliyle birer birer dönüştüğünü görmek mümkündür.

Tüm bu veriler ışığında belirtmek gerekir ki, TOKİ’nin bu güne dek elde ettiği konumu, mevcut rolü ve elde ettiği bütçe ve proje uygulama süresi gibi avantajları gerçek anlamda başarılı kentsel yenileme uygulamalarına imza atmak anlamında avantaj sağlayabilirken; başta proje alanı sakinlerinin olmak üzere, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve uzmanların proje alanı ile ilgili tespitleri, talepleri, endişeleri ve isteklerinin katılımcı

bir süreç içinde dikkate alınmaması, memnuniyet oranı yüksek başarılı projeler inşa edilememesinin en temel nedeni olarak gözükmektedir. Diğer bir nokta ise, TOKİ ve yerel yönetimler ortaklığıyla uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin mevcut sosyal yapıyı analiz etmeyen, bu yapı içindeki ihtiyaçları ve sorunları tespit etmeyen, yerel ekonomiyi inşaat sektörü üzerinden canlandırmayı hedefleyen ve mevcut istihdam problemine çözüm üretmeyen, projenin uygulandığı alanda saklı kültürel ve toplumsal değerleri dikkate almayan yapısına rağmen memnuniyet beklemedeki ısrarıdır. Proje süreçlerinde katılımcı bir yaklaşım sergilenmesi ve tüm bu kıstasların göz önünde bulundurulması, mevcut memnuniyeti arttıran ve şikayetleri minimum seviyeye çeken bir etki yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu anlamda, özellikle son yıllarda küçük ve orta ölçek Anadolu kentlerin yerleşik alanlarında hayata geçirilen kentsel dönüşüm projelerine dair ortaya konan akademik çalışmalar yol gösterici olmak anlamında rehber olma niteliği taşımaktadır (Keyman & Koyuncu Lorasdağı, 2010; Doğan, 2007). Konut oda sayısı, merkezi ısıtma, asansör mevcudiyeti ve benzeri fiziki iyileşmeler konusunda memnuniyetleri ortaya koyan bu çalışmaların birçoğundaki şikayetlerin temelinde, yaşayanların görüşleri alınmaksızın ortaya konan projelerin eski mahalle yaşantısı ile uyuşmayan, bu yaşantıyı yok sayan, “modern” adı altında geleneksel konut yapısını ve yaşam şeklini yok eden ve tek-tipleştiren proje uygulamalarına dair sıkıntılar tespit edilmiştir (Arslan, 2015; Karasu & Gültekin, 2012; Gür & Dostoğlu, 2010; Yaman & Suzan, 2021). Yine okumakta olduğunuz bu çalışma da, bir yandan geleneksel mahalle dokusundan apartman boşluğuna taşınan kadın dayanışmasını ortaya koyarken diğer yandan da bu eleştirilere bir yenisini daha eklemeye gebedir. Metnin ileriki bölümlerinde ortaya konacak olan sahaya ilişkin tespitler, aslında bir yandan TOKİ apartmanlarında yaşatılmaya çalışılan eski sosyo-kültürel ilişkilere dair özlemi ortaya koyarken, diğer yandan da mevcut yerleşik alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin tasarlanmasında gündelik yaşamın ne denli önemli bir rehber olduğunun altını çizmektedir.

2.3. Bir Mekân Üretimi Olarak Gündelik Yaşam

Lefebvre için toplum ve mekân birbirinden ayrıklı düşünülemez ve toplumu anlamak ancak mekânı anlamakla mümkündür. Bu nedenle inşa ettiği mekân teorisi aslında onun topluma bakışıyla da ilişkilidir. Lefebvre’in mekânı anlamaya yönelik ortaya koyduğu mekânsal üçlü <<spatial triad>> yaklaşımı hem epistemolojik hem ontolojik hem de metodolojik anlamda bütünlüğü olan bir kavramsal çerçevedir. Mekân üçlüsü, o güne dek ortaya konmuş olan mekâna yönelik kavrayışlardan çok daha farklı bir okuma

imkânı sunar. Bu mekân okumasındaki en önemli yenilik, mekânı çok yönlü bir bütünlüklü içinde ele almasıdır ki bu okuma, mekâna yönelik tüm söylem ve ayrımları bir arada değerlendirerek gerçekleşir. Lefebvre (2014) şu üç mekân sınıflandırması üzerinden kendi mekân kuramı ortaya koyar: (1) algılanan mekân (fiziksel mekân), (2) tasarlanan mekân (zihinsel mekân) ve (3) yaşanan mekân (toplumsal mekân).

Lefebvre'e göre, felsefenin özneye dair kategorik tanımı kadar nesneye dair yayılım hali ve töze dair tanrısal olan mekân kabulü sorunludur (2014, 34-35). Lefebvre üçlü kavramsallaştırmasında modern matematikçilerin pür zihinsel mekân varsayımını da sorunlu bulur (2014: 33). Lefebvre'ye göre bu yaklaşımların hepsi mekânı pasifleştirmekte, düşselleştirerek, edilgenliğe mahkûm etmekte ve mekânı yaşayanı (toplumu) yok saymaktadır. Lefebvre felsefesinde mekânı öznenen (birey) bağımsız bir yanılsama olarak görmek, ayrı bir nesne gibi okumak bir yandan onu ikincil, bağımlı ve görünmez (kısmen) kılarken diğer yandan da bir paradoks yaratarak onu fetişleştirmektedir. Bu durum kendi içinde bir çelişki yaratır.

Lefebvre'nin (2014: 23) mekânın üretilmesinden kastettiği, mekân ve zamanın, elle veya makineyle üretilen bir "nesne" ve "şey" değildir. Temsil mekânlarının yönlendirmesiyle toplumların mekânsal pratikleri üzerindeki, madde ve enerjiler türünden hissedilen etkisinin sonucudur. Toplumsal mekânla toplumsal zamanı az çok başkalaşmış doğal olgular olarak değil, basit kültürel olgular olarak da değil, ürünler olarak kabul eden kafa karışıklığından kurtulma çabası buradan kaynaklanmaktadır (Lefebvre, 2014: 22). Lefebvre teorisinde, ürün teriminin içeriğini ilişkisel bir zemine taşıyarak, üretim anlamında kullanmaktadır. Ontolojik olarak, mekânın ekonomi politliğini ele alan Lefebvre, mekânı okurken kullandığı üçlü diyalektiğiyle bir anlamda fiziksel-zihinsel mekân dikotomisinin yetersizliğini ortaya koymuş; diğer yandan da felsefe, doğa ve toplum bilimlerin her birinde ayrı ele alınmış olan mekân kavramını bütünlüklü bir mekân kuramı altında birleştirmiştir. Böylece, toplumsal pratiklerin olmadığı mekân kavrayışında hapsedilen kısırlaştırılmış mekânı kurtarmış, literatüre önemli bir katkı sunmuştur. Lefebvre'nin temel savı, her toplumun kendi mekânını üretmesidir. Sonuçta, Lefebvre için mekân üç yönlüdür. Bu yönler aynı zamanda mekân üretiminin üç boyutuyla da birbirine bağlıdır (2014: 67-71).

Lefebvre'ye göre; gündelik yaşam pratiklerimiz, rutinlerimiz, alışkanlıklarımız, zamanı nasıl kullandığımızın yanı sıra işyeri, ev ve boş vakitlerimizi geçirdiğimiz yerler, bu yerleri birbirine bağlayan güzergâhlar,

ağlar ve tüm bunların oluşturduğu kentsel gerçeklikler algılanan mekân içinde bir araya gelir. İşte bu bir araya gelişin kendisi “mekânsal pratikleri” meydana getirir (2014: 67). Gündelik yaşam içinde sürekli tekrarlanan rutinler, müşterek deneyimlerin üretilmesi ve bunların yeniden üretimiyle oluşan mekânsal pratikler neticesinde her toplum kendine özgü, özgün mekânını yaratır. Bu mekânı Lefebvre algılanan mekân olarak tanımlar. Bu mekân, fizikseldir, somuttur, maddidir ve reeldir. Eski geleneksel mahalle dokusu işte tam da Lefebvre’nin bu birinci mekânına işaret eder.

Lefebvre’nin kuramında ikinci mekân, zihinsel bir üretim sürecine yani mekânın temsillerine işaret eder. Lefebvre, bu mekânı “tasarlanan mekân” olarak adlandırır (2014: 70). Bu mekânlar zihinsel bir inşa sonucunda soyut bir yapı olarak tasarlanır ve en temelde mekânı planlama ve düzenleme biçimi olarak karşımıza çıkar. Bu mekânlar, teknokratlar, kent plancıları, toplum mühendisleri eliyle soyutlanarak planlanan başlıca üretim etkinliğini oluşturur. Nötr bir alanmışçasına mekânın sayısallaştırılması ve kapitalizm koşullarında temsiller yüklenmesi söz konusudur. TOKİ konutları ise, bu ikinci mekânın bir temsilidir.

Lefebvre’in mekân üçlemesinin sonuncusu ise, “yaşanan mekândır.” Bu mekân, insan eylemlerinin, duygularının ve çelişkilerinin mekânıdır (2014: 71). Bir başka ifade ile yaşanan mekânlar toplumsal olandır. Bu mekânlar, onu kullananlar tarafından yaşanan, üretilen, deneyimlenen, zamanla ihtiyaca göre değiştirilen, imgeler içeren, anlamlar atfedilen ve sembollerin yer aldığı sosyal mekândır. Toplumsal mekân, Lefebvre’in kuramından mekân teorisine en büyük katkısıdır ve bu mekân diğer iki mekândan ayrılırken her ikisini de birlikte içerir. Bu çalışma kapsamında incelenen Bağbaşı TOKİ konutlarının apartman boşlukları, Lefebvre’nin bu üçüncü mekânı yani yaşanan mekân kapsamında değerlendirilmiştir.

Özetle Lefebvre (2014), geleneksel fiziksel ve zihinsel mekân ayırımına toplumsalı dahil ederek bir mekân üçlemesi kuramı ortaya koymuştur. Bu kuramla, ikili yapının karşıtlık ve kontrastlığa indirgenen yapısını bozmuş, birbirleri arasındaki ilişkiselliğe işaret ederek mekânı ayrıştırmak yerine bütünleştirmeyi, sınıflandırmak yerine ilişkileri okuyarak bütünü ulaşmayı sağlayan üç aşamalı düşünme önerisi ile yeni bir mekân kuramına ulaşmıştır. Sonuç olarak, mekânsal pratiklerin işaret ettiği algılanan mekân, mekânın temsillerini sunan tasarlanan mekân ve yaşanan temsil mekânı arasındaki diyalektik ilişkinin bütünselliği, mekânı hem özne hem de iktidarı temsil eden bir nesneye (ürün) dönüştürür (Harvey, 2010). Bu nesne ile özne

olma arasındaki çelişkiler içinde mekân üretimi, fiziksel ile zihinsel mekân temsilleri her ikisi içinde meydana gelen sosyal yaşam arasındaki üçlü diyalektik çekişmenin/çelişkinin/çerçevenin bir tezahürüdür.

Lefebvre, işte tam da bu üçlü mekânsal yapının üst üste yığılması, birikmesi ve toplanması sonucunda var olan alanı “kent mekânı” olarak tarif eder (2014: 125). Ve ekler, mekân esas olarak tam da burada yani kentte kendini bulur ve bu buluş da devingendir, dışardan gelen her müdahalede kendini yeniden üretir.

3. Neden Kadın Dayanışması?

Kent ve mekân çalışmalarında uzun yıllar cinsiyet eşitsizliklerinin altını çizmeyen ve bu eşitsizlikten kaynaklı kentsel mekânların yeniden üretimi sürecinde kadınlara değinmeyen yaklaşımlar hâkim paradigmayı inşa etmiştir. 1970’li yıllarla birlikte bu paradigma inşasının temelinden sarsan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle, Henri Lefebvre (1991 [İlk basımı: 1973]; 1996 [İlk basımı: 1968], Manuel Castells (1972), David Harvey (1973) gibi önemli isimlerin öncülüğünde oluşan derin literatür tartışmaları ile radikal kent kuramları “mekânı, toplumsal, ekonomik, politik ve ideolojik süreçlerden ayrı tutulamayacak toplumsal bir ürün” (Alkan, 2012: 3) olarak kavramsallaştırmıştır. Bu süreç, bir yandan kentsel alanlarda cinsiyet eşitsizliğine ve ayrımcılığa odaklanan çalışmaların gelişmesine yol açarken, diğer yandan da mekân çalışmaları literatüründe kadın odaklı çalışmalarında artmasına neden olmuştur (Lordoğlu, 2016, 2018; Alkan, 2009; Alkan, 2005a, 2005b).

Cinsiyet ilişkilerinin değişen kalıpları, aynı zamanda çok sayıda siyasi mücadelenin ve toplumsal hareketin daha fazla hak talep etme başarısını da yansıtmaktadır (Beebeejaun, 2017; Ünsal, 2014). Bu belirgin gelişmelere rağmen, kadınlar toplumda eşit olmayan bir konuma katlanmak zorunda bırakılır. Örneğin, kadınların işgücü piyasasındaki ekonomik eşitsizliği devam etmektedir ve bugün halen ücretsiz emeğin yükünü kadınlar göğüslemektedir (Fraser, 2014; McDowell, 1983; Sayer, 2005). Bunun yanı sıra, siyasette ve liderlik rollerinde halen kadınların yeterince temsilinden söz etmek mümkün değildir (Durose vd., 2012; Trondal, Murdoch ve Geys, 2015). Ayrıca, kadınlara yönelik yaygın şiddet de maalesef halen ısrarcıdır (Sweet ve Ortiz Escalante, 2014; Whitzman, vd., 2014).

Gündelik hakların planlama içinde çerçevelenme biçimleri ile marjinalleşmiş kent sakinlerinin doğrudan deneyimleri arasında artan bir uyumsuzluk vardır.

Bu noktada, neoliberalizm karşısında ilerici kolektif hakları teşvik etme girişimlerinde kentsel ölçeğin kendisi giderek daha önemli bir hal almıştır (Beebeejaun, 2017). Hem teorik hem de aktivist odaklı çeşitli perspektifler, özellikle de neo-Lefebvreci “şehir hakkı,” kentsel alanları geri kazanmanın bir aracı olarak öne çıkmaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki bu alandaki yazın da ataerkil bir toplumsal cinsiyet perspektifi tarafından desteklenmektedir (bir eleştiri için bkz. Fenster, 2005; Vaiou, 2014). Dikkatimizi gündelik hayatın nasıl müzakere edildiğine çevirmek, toplumsal cinsiyete dayalı deneyimleri aydınlatan çok sayıda mekânsal pratik hakkında üretken içgörüler sağlayabilir (De Certeau, 1984).

Lefebvre için, gündelik yaşam benlik, beden ve başkalarıyla etkileşim (Shields, 1999) gibi günlük rutinlerimizden çok daha fazlasını kapsar ve “sıradan ve anlamsız hayatın” etkileriyle ilgili endişelere kadar uzanır (Shields, 1999: 69). Ancak yine de gündelik hayatı “gerçek deneyimlerin yeri” olarak konumlandırır. Son yıllarda Türkiye’deki kentsel çalışmalarda, gündelik yaşama dair yazında da önemli bir artış söz konusudur (Söylemez, 2020; Cengiz, 2018; Engincan, 2016; Kurtar, 2013; Aydoğan, 2013). Bunun nedeni, İngilizce’ye geç çevrilen Lefebvre eserlerinin, son yıllarda Türkçe’ye birer birer kazandırılması olabilir. Tabi ki Lefebvre dışında da gündelik yaşama dair önemli bir yazın mevcuttur (Bknz: Raoul Vaneigem, Michel de Certeau, Erving Goffman, Kristine Hughes, Candy Moulton ve Ágnes Heller’in eserleri) ve Lefebvre eserlerinin Türkçeleştirilmesinden önce de gündelik yaşama dair Türkiye’de akademik araştırmalar söz konusudur (Stokes, 2003; Erman, 1998, 1997a, 1997b, 1996); fakat bugünkü çalışılma oranıyla kıyaslandığında bu sayı çok kısır kalmaktadır.

Özellikle Türkiye’de bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların birçoğunda kadına dair olanın daha yüksek oranda yer bulduğunu, çalışmalar direkt kadını odağına almasa da araştırma katılımcıları içinde daha yüksek kadın oranının görüldüğünü fark etmemek imkansızdır. Bunun nedenini ise bugün Türkiye’de halen erkeklerin işgücündeki oranının kadınlardan çok daha yüksek olmasıyla ve bundan kaynaklı gündelik yaşamı kadınların daha çok deneyimleme şansına sahip olmasıyla açıklamak mümkündür. Örneğin, 2020 TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye’de 15 yaş ve üstü istihdam oranı %42,8’tür; bu oran kadınlarda %26,3 iken erkeklerde %59,8’dir. Bu rakamsal gerçeklik bile tek başına Türkiye’de gündelik yaşam içinde kadınların konumuna işaret etmektedir. Bu işaret de aslında yaşanan mekânsal değişimlerden ya da gündelik yaşama ilişkin mekânsal müdahalelerden kadınların erkeklere oranla daha fazla etkilendiğini ortaya

koymaktadır. Bu bağlamda, yapılı çevrede gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerinin daha çok etkileneni olarak kadınları ele aldığımızda, özellikle de gündelik yaşam pratiklerini yeni mekân içinde nasıl yeniden ürettiklerini görmek mümkündür. Bu durum ışığında, bu çalışma da Bağbaşı kadınların, kentsel dönüşüm sonrası TOKİ apartmanlarında gündelik yaşam pratiklerini nasıl dönüştürdüğümü, Lefebvre'nin tanımlamasıyla tasarlanan (somut) mekânı nasıl kendi ihtiyaçlarında yeniden tasarladığını ve bunun sonucunda da toplumsal mekânı nasıl yeniden inşa ettiğini ortaya koymaktadır.

4. Bağbaşı Mahallesi ve Kentsel Dönüşüm

Kırşehir, İç Anadolu Bölgesinde bulunan, 7 ilçeye sahip, Merkez İlçesi 14 mahalleden oluşan, küçük ölçek bir Anadolu kenti profiline sahiptir. 2010 yılında TOKİ ve Kırşehir Belediyesi arasında gerçekleşen protokol ile Bağbaşı mahallesindeki 480.000 metrekarelik alanda bir kentsel dönüşüm projesinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.



Şekil 1: Kırşehir'in Konumu.

(Kaynak: Wikipedia.org internet sitesinden erişilen haritalar üzerine konum bilgileri yazar tarafından işlenmiştir)

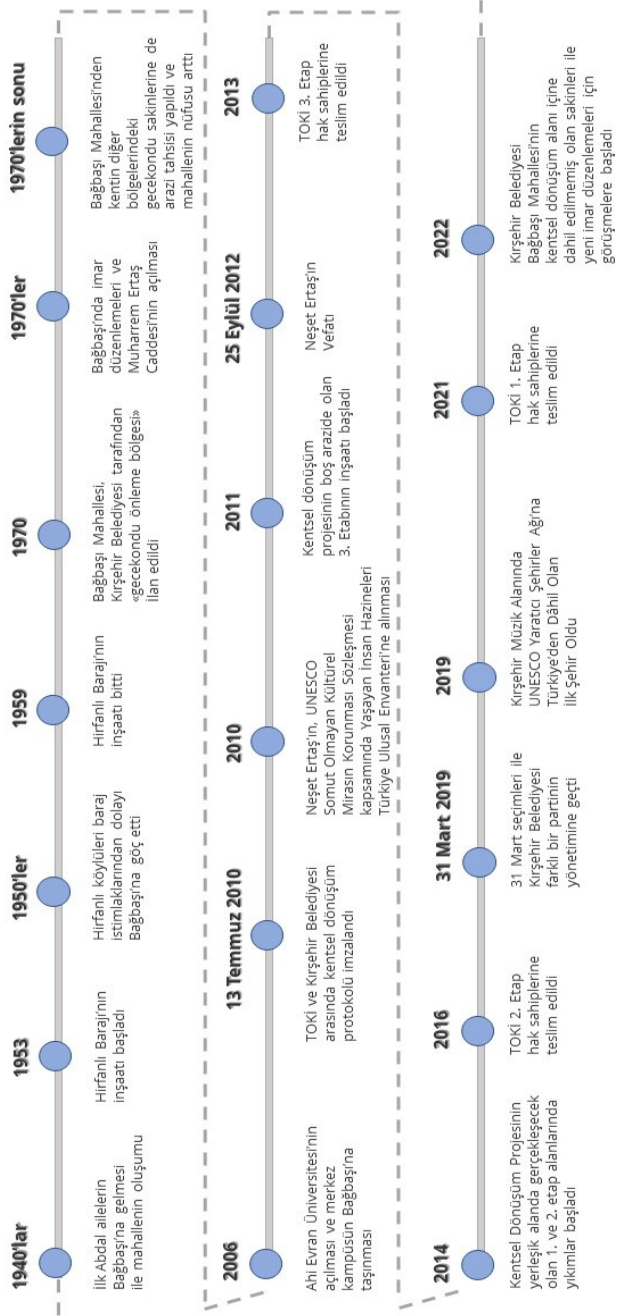
Bağbaşı Mahallesi, tek ve iki katlı, bahçeli, müstakil evlerden oluşan, geleneksel mahalle dokusuna örnek bir yerleşim alanıyken bu proje ile apartmanlardan oluşan bir kentsel yerleşime dönüşmüştür. Kentsel dönüşüm sonrası mahalle, 2021 TÜİK verilerine göre 16.920 kişiye ev sahipliği yapmaktadır. Bugün, bu nüfusun yaklaşık yarısı TOKİ yerleşiminde ikamet etmektedir.



Şekil 2: Kırşehir Bağbaşı Mahallesi'nin Konumu.

(Kaynak: Wikipedia.org internet sitesinden erişilen haritalar üzerine konum bilgileri yazar tarafından işlenmiştir)

Bağbaşı, 1940'lı yıllarda kente göçen Abdallar tarafından kurulmuş, daha sonra Hirfanlı Barajı istimlâkları ile toprakları kamulaştırılan köylüler ve farklı coğrafyalardan göç edenler ile nüfusu gün geçtikçe artmış bir mahalledir. İlk etapta üç-beş evin tarım arazileri içinde inşasıyla bir köy yerleşimini andıran mahalle, civar coğrafyalardan aldığı göç ile büyümüş ve 1950'lerin sonuna gelindiğinde bir mahalle görüntüsüne sahip olmuştur. 1970'lerde "gecekondu önleme bölgesi" ilan edilen Bağbaşı'nda şahıslara arazi tahsisi gerçekleştirilmiş ve yerel yönetim tarafından altyapı hizmetleri sağlanmıştır. Yapılan imar düzenlemeleri esnasında bugün mahalleyi kente bağlayan ana aks açılmış fakat 2011'e dek mahalle ile kent merkezi arasındaki boşluk tam anlamıyla kapanmamıştır.



Şekil 3: Bağbaşı Mahallesi Tarihsel Kırılma Noktaları

Mahallede, 2011 yılında inşaatı başlayan ve yoğunlukla eski mahalle sakinlerinin yerleştirildiği ilk etabı 2013'te tamamlanan bu kentsel dönüşüm projesi 3 etaptan oluşmaktadır. Projenin yerleşik alanda inşa edilecek olan 2. Etabının yıkımları 2014 yılında gerçekleştirilmiş ve bu etap 2018 yılında tamamlanarak hak sahiplerine devredilmiştir. Yine aynı dönem yerleşik alanda yıkımlar ile inşası başlayan son etap ise Aralık 2021'de tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir. Fotoğraf 1'deki eski mahalle dokusunu temsil eden müstakil evlerden oluşan yapı adalarından da görüldüğü üzere, eski mahalle dokusu yoğunlukla tek katlı, bahçeli ve kentin diğer mahallelerine göre daha yeşil bir profil çizmektedir. Yine aynı fotoğrafta arkada yükselen TOKİ blokları 2. Etaba aittir ve fotoğrafın alt kısmında görülen tek katlı müstakil yapılar son etabın inşası için yıkılmış ve bugün halihazırda mevcut olmayan konutlardır.



Fotoğraf 1: Bağbaşı Mahallesi: Eski Konut Yapısı (önde) ve TOKİ Apartmanları (arkada).

(Kaynak: Kırşehir Belediyesi Basın Arşivi)

Toplam 2712 konuttan oluşan projede, 5 ve 10 katlı 110 apartmanın yanı sıra bir ilkokul ve bir camii de inşa edilmiştir. Projenin ilk etabı 768 konuttan, ikinci etabı 760 konuttan ve üçüncü etabı 1184 konuttan oluşmaktadır.



Şekil 4: Projenin Planı. (Kaynak: Kırşehir Belediyesi)

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlardan, eski mahalle sakinlerinin yoğunlukla ilk inşa edilen etaptan konut seçtiği öğrenilmiştir. Belediye yetkilileri bu durumun ilk etabın önce tamamlanacak olmasından kaynaklandığını belirtirken; gerçekleştirilen mülakatlardaki katılımcılar bunun nedeninin belediyenin 10 m² fazla daire vereceğini söylemesinden kaynaklandığını beyan etmiştir. Saha araştırması kapsamında kentsel dönüşüm öncesinde mahallede evi olan ve bugün TOKİ apartmanlarında yaşayan 10 kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler bu sebeple Haziran 2021’de TOKİ 3. etap apartmanlarında gerçekleştirilmiştir.

5. Saha Çalışması

Bağbaşı TOKİ apartmanları, üç etaptan oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm projesinin planında 3. Etap olarak gösterilmiş olan fakat ilk inşa edilen etap olmasından kaynaklı yerel halkın “birinci etap” olarak seslendiği, yer olarak Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Merkez Kampüsüne en yakın konumlanan kısım, eski mahalle sakinlerinin daha yoğunluklu olarak konut seçtiği alandır. Bu etap, konut yapısı olarak en düşük kalite inşaat malzemelerinin kullanıldığı, ses yalıtımı düşük, çevre düzenlemesi diğer iki etaba göre daha zayıf ve sayı olarak hemen hemen eşit miktarda 2+1 ve 3+1 dairelerden oluşan etaptır. Bağbaşı TOKİ’de bulunan üç etap kıyaslandığında tüm bu özelliklerin ikinci etapta bir nebze iyileştirildiği, son inşa edilen birinci etapta ise en iyi duruma getirildiği görülmektedir. Dışardan apartmanların görünümü olarak da etaplar inşa edildikçe daha iyi tasarlanmış binaların ortaya çıktığını görmek mümkündür. Fakat tüm bu farklılıklara rağmen belirtmek gerekir ki proje alanındaki TOKİ apartmanları, Türkiye’nin hemen hemen 81 ilinde de görülmesi muhtemel standart bir projenin tekrarıdır.

Bu kentsel dönüşüm projesi ile ilk tanışıklığım Temmuz 2014’e dayanmaktadır. Bu tarih öncesinde tamamlanmış ve teslim edilmiş olan üçüncü etap, TOKİ yerleşimi görüntüsü vermeye çalışsa da çevre düzenlemesi çalışmaları nedeniyle halen bir şantiyeyi andırmaktadır. İkinci etap ise, boşaltılmış evleri, bu evlerin kapı ve pencerelerini sökmek için mahalleye gelen hurdacıları ve enkazcıları (eski kapı pencere doğramalarını satanlara Kırşehir’de seslenilen isim), yıkımı bekleyen evlerin üzerinde çarpı işaretleri, molozların içinde oyun kurmaya çalışan çocukları, her yeni yıkımda patlayan su boruları ile cebelleşen kadınları, bozuk ve kaldırımsız yolları, bu yollarda okuluna ulaşmaya çalışan üniversite öğrencileri, ışıklandırması olmayan ve geceleri korkutan sokakları ile, savaş olan bir kente benzemektedir. En iyi durumda olan ise, henüz inşaatın ve yıkımların başlamadığı, tamamıyla eski mahalle dokusunu ve yaşantısını gözlemleme şansını bana veren üçüncü etap alanıdır.

2014 ve 2018 arası dönem, boş arazide gerçekleştirilen üçüncü etabın inşası hariç tüm kentsel dönüşüm sürecini, işim dolayısıyla her gün içinden geçtiğim ve zaman geçirdiğim bu mahallede gözlemleme fırsatını sunmuştur. Mart 2018 sonrası dönem ise artık benim de ikinci etap TOKİ konutlarında bir Bağbaşı sakini olarak ikamet ettiğim, gündelik yaşam pratiklerini artık sadece gözlemleyen değil bir fiil mahalleli ile birlikte deneyimleyen olduğum dönemdir. Yaşadığım bölge eski mahalle sakinlerinin azınlıkta kaldığı fakat eski evlerinin olduğu alandır. Bu etapta yaşayan eski mahalle sakinlerinin yoğunlukla ikinci bir evi vardır ve proje tamamlanana kadar bu evlerinde yaşadıkları için eski evlerinin yıkıldığı bölgede inşa edilen apartmanlardan konut tercih edebilmişlerdir. Fakat yine on yıllardır bu etap alanında yaşamış ve inşa edilecek yeni apartmanları beklerken başka bir evde kiracı olarak kalmak istememiş büyük bir çoğunluk, üçüncü etapta yaşamaktadır ki görüşme yaptığım kadınların büyük bir kısmı eski evlerinin yerini benim oturduğum apartman üzerinden tarif etmiştir. Bu durum zaman zaman hüzünlü anlar yaşanmasına neden olmuştur.

Bağbaşı TOKİ üçüncü etapta Haziran 2021’de yapılan görüşmeler, kimi bu mahallede doğmuş, kimi bu mahalleye gelin gelmiş, kimi ise çocukken bu mahalleye göçmüş fakat kentsel dönüşüm öncesi en az 20 yıl bu mahallede yaşamış 10 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Her katılımcı ile ortalama 2-3 saat süren derinlemesine görüşmeler yarı yapılandırılmış mülakat soruları üzerinden ilerlerken; kimi görüşmeler esnasında bir anda diğer kadın katılımcıların gelmesiyle, özellikle aynı aile içinde, bir tür grup tartışması/ odak grup görüşmesi şeklinde birlikte yürütülmüştür.

Apartman komşularım, mahalleden tanıdıklarım ve Kırşehir’deki tanışıklıklarım vasıtasıyla iletişime geçtiğim kişiler aracılığıyla TOKİ’de yaşayan birçok eski mahalle sakini kadına ulaşılmış ve bu grup içinden bu çalışmada kullanılmak üzere 10 görüşmecinin mülakat dökümü kullanılmıştır. Görüşmelerin altı tanesi görüşmecilerin evlerinde gerçekleştirilmiş, diğer dört görüşme ise daha önce görüşülen kişilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşülen toplan on kadından beşi aynı apartmanda ikamet ederken, diğer görüşmeciler farklı bloklarda yaşamaktadır.

Çalışma kapsamında, görüşmecilerin isimlerinin kullanılmaması talebi dikkate alınarak her bir görüşmeciye farklı isimler verilmiştir. Görüşülen kişilerden hepsinin geçmişi farklı özellikler göstermektedir ve her biri mahallenin eski haline, dönüşüm sürecine ve sonrasına dair deneyimlidir. Mahallede en az yaşayan görüşmeci 27 yıl mahallede yaşamıştır. En uzun yaşayan görüşmeci ise 54 yaşındaki Vahide Teyzedir ki mahallede doğmuştur. Görüşülen kadınlardan dördü mahallede doğmuştur, diğer kadınlar ise evlilikleri nedeniyle mahalleye taşınmışlardır (Tablo 1). Görüşme yapılan kadınlara dair daha detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Görüşmeci Profilleri (Kaynak: Haziran 2021’de gerçekleştirilen mülakatlar)

Görüşülen	Yaşı	Görüşülen Bilgileri
Zeyno	36	Bağbaşı’nda doğmuş, burada büyümüş, evlenince bir süre başka bir mahalleye taşınmış fakat boşanınca tekrar mahalleye dönüşür. TOKİ’de annesine verilen dairede annesi ve çocuğuyla birlikte yaşıyor. Sigortalı bir işte çalışıyor. <u>35 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Ayşe	56	1983 yılında, köyden Bağbaşı Mahallesi’ne gelin gelmiş. O günden beri bu mahallede yaşıyor. Müstakil evine karşılık TOKİ’den iki daire verilmiş ama biraz borçlanmışlar. Evlerinden birinde kendi yaşıyor diğer dairede de oğlu ve ailesi oturuyor. İki çocuğu var. Ev hanımı. <u>39 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Şaziye	58	7 yaşındayken köyleri baraj nedeniyle boşaltılıyor ve Kayabaşı’na (Bağbaşı’na komşu mahalle) taşınıyorlar. 20 yaşındayken iki çocuğuyla geliyor mahalleye. İlk kirada oturuyor mahallede sonra ev yapıyorlar Belediye’nin verdiği araziye. Ev hanımı. <u>49 yıldır</u> mahallede yaşıyor.

Saadet	38	Çocukken mahallede oturmuşlar 10 yıl, sonra taşınmışlar. 2005'te evlenip geri dönmüş mahalleye, 9 yıl kirada oturmuş. Kentsel dönüşümde babasının ailesine 2 ev verilmiş, onlardan birinde yaşıyor TOKİ'de. 2 çocuğu var. Temizliğe gidiyor. Toplam <u>27 yıl</u> mahallede yaşamış.
Fadime	65	1980'de mahalleye taşınmışlar. O günden beri hep Bağbaşı'nda yaşamış. Üç çocuğu var. Ev hanımı. <u>42 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Vahide	54	Bağbaşı'nda doğmuş, büyümüş. Kocası sigortalı düzenli bir işe girince bir ara başka mahalleye taşınmışlar (9 yıl) ama kentsel dönüşümden sonra mahalleye geri dönmüşler. İki çocuk annesi. Ev hanımı. <u>45 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Kadriye	60	1982'de mahalleye gelin gelmiş. Kayınpederi mahallede arazi dağıtılırken alıp ev yapmış. Yıllarca birlikte oturmuşlar, sonra da ev onların olmuş. Çocukları var. Ev hanımı. <u>40 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Nuriye	51	1990'da evlendiğinde Bağbaşı'na taşınmış. Ama öncesinde de akrabaları yaşadığı için mahalleye gelip gidermiş. Çocukları var, evliler. Ev hanımı. <u>32 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Satı	42	Mahallede doğmuş büyümüş. Ailesinin evine karşılık iki daire verilecekti. O sırada babası vefat edince 3 kardeş hepsine birer borçlu ev düşmüş. Eskiden çalışıyormuş ama çocuklardan dolayı şimdi çalışmıyormuş. Ev hanımı. <u>42 yıldır</u> mahallede yaşıyor.
Hayriye	40	Bağbaşı'nda doğmuş, büyümüş. 2 çocuğu var. Ev hanımı. <u>40 yıldır</u> mahallede yaşıyor.

6. Müstakil Evden Apartmana Kadın Dayanışmasının Yolculuğu

Projenin bulgularını üç ölçekte sınıflandırmak mümkündür. Eski mahalle kültürünün üç ortak mekânı olarak karşımıza: mahalle, sokak ve müstakil ev bahçeleri çıkmaktadır. Bu üç mekân insanları en çok bir araya getiren, müşterekleri buluşturan, dayanışma faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve gündelik yaşam pratiklerinin üretildiği yaşanan mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün ise, bu mekânlara karşılık gündelik yaşam pratiklerinin yeniden üretildiği mekânlar olarak, aynı sıralı ölçeklendirme ile TOKİ

yerleşkesindeki ortak kullanım alanları, apartman önleri ve apartman boşlukları karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânlar, somut mekânı yaşanan mekâna dönüştürme zeminini oluşturmaktadır.

6.1. Mahalleden TOKİ'ye:

Projenin gerçekleştirilmesinde, eski mahalle pazarının artık kurulmuyor olması, eskiden mahallede bulunan çok sayıda bakkala karşılık bugün hem mesafe olarak uzakta hem de eski dayanışma ilişkilerinin (veresiye defteri, yarın ödeme, vb. yöntemler) gerçekleştirilmesi mümkün olmayan zincir marketleri kullanmak zorunda olmaları, mahallede bulunan çeşmelerden birçoğunun artık bulunmaması ve kalan son tarihi çeşmenin de suyunun akmaması, istihdam için bir proje geliştirilmemesi gibi eksiklikler nedeniyle görüşülen kişilerin hiçbiri projeden tam anlamıyla memnun kalmamıştır. Görüşme esnasında Şaziye,

“TOKİ'ye pazar da yapılmadı, market de konulmadı. İnsanlar yollarda perişan oluyor. Eskiden pazarımız vardı, Çarşamba pazarımız vardı. Şurada küçük bir Bakkal var o da maşallah iki katına satıyor her şeyi. Yani geniş alanlarımız var, bir market yapılırsa ne güzel olur...” (Fadime, Haziran 2021).

Bununla birlikte, eski mahalledeki boş arazilerde ve evlerin bahçesinde gerçekleştirilen çeşitli tarımsal faaliyetlerin bugün gerçekleştirilemiyor olmasından dolayı üzüntü duyan sakinlerin yanı sıra, apartmanların bahçesine asma ve meyve ağaçları diken, hatta istinat duvarının yanındaki boşlukları nane, dereotu gibi yeşillikler yetiştirmek için kullanan sakinlere de rastlamak mümkündür. Görüşme esnasında Zeyno da bu durumu şu şekilde doğrulamıştır:

“Hocam, buradaki bahçeleri de kullanalım güzelleştirelim istiyoruz ama sıkıntı oluyor. Mesela, Şaziye Teyze TOKİ'nin bahçesinde yeşillik yetiştirmeye devam ediyor ama şikâyetten dolayı yönetici uyarılmış kaç kere, tartışmışlar...” (Zeyno, Haziran 2021).

Bunların yanı sıra, görüşmeciler eski mahallede yapılan düğünlerden, cenazelerden, sokaklarda geçirilen zamandan, özellikle yaz aylarında kadınların badanaya, meyve toplamaya, konserve kaynatmaya, yufka açmaya nasıl birbirlerine yardıma gittiğinden ve bunların bir kısmının halen devam ettirildiğinden ama büyük bir kısmının artık yok olmak üzere olduğundan bahsetmektedir.

6.2. Apartmanda Yaşam

Apartman yaşantısı ile ilgili görüşler oldukça farklıdır: Bazıları yeni apartman dairelerinin eski müstakil evlerden daha iyi olduğunu ve bu hayattan memnun olduklarını iddia ederken, diğerleri mevcut apartman dairelerinde yaşamın eskiye göre daha mutsuz ve dezavantajlı olduğunu belirtmiştir. Görüşme esnasında Şaziye apartman yaşantısından memnuniyeti anlatırken bir yandan da oğlunun yıkılan evine dair üzüntüsünü de dile getirmektedir:

“Biz çok memnunuz valla. Evlerimiz sıcacık. Kömür derdi yok. Bıktık usandık soğuktan. Kömürü içeri çek, soba kur, közü dışarı at. Kömür de çok yanıyordu kurban olayım. 2 ton ithal yakıyorduk. Gene de ısınamıyorduk. Tek bir odamız ısınyordu. Şimdi aha da herkesin ayrı odası var. Benim Mehmet de (oğlu) seviyor bahçeli evi. Torunum da. Gerçi Mehmet’in evi saray gibiydi, o yıkılınca ben de çok üzüldüm ama benim ev kötüydü kızım, tahtaydı tavanı, akar kokar... Burası güzel. Hem bak gene biz bize...” (Şaziye, Haziran 2021).

40 yaşındaki Hayriye ise, özellikle apartmanda yaşamın getirdiği ek giderlerden kaynaklı özellikle eski mahalle sakinlerinin sıkıntılar çektiğinin altını çizerek, apartman gideri, aidat gibi yeni giderler konusunda düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Apartman sıcak, kömür derdi yok iyi güzel de hocam, bir de durumu olmayan insanlar oluyor. Böyle yevmiye ile çalışan kişiler oluyor. Aidatı ödeyemeyince, banka yoluyla olduğu için bu sefer hemen faiz işliyor...” (Hayriye, Haziran 2021).

Bir yanda kömür derdinden kurtulduğu için mutluluk duyan eski nesil ile diğer yanda yevmiye ile ya da sezonluk çalışan yeni neslin apartmanın getirdiği yeni giderler konusunda uzlaşamaması söz konusuken; bir diğer önemli nokta da normalde ev sahibi olamayacağına inanmış olan yeni neslim, eski hak sahibi ebeveynler/ kayınpederler/ kayınvalideler üzerinden sağlanan hak sahibi olma durumundan kaynaklı dile getirdiği yoğun bir memnuniyet söz konusudur. Örneğin eşinin ailesinin hak sahipliğinden kaynaklı kirada oturmak yerine TOKİ’ye taşınan Saadet ve babasından kalan tek müstakil ev sayesinde TOKİ’den diğer iki kardeşiyle birlikte konut edinme hakkı edinen Satı yaşadıkları kentsel dönüşüm deneyimini şöyle özetliyor:

“Kayınvalidemgile 2 ev düştü eski eve karşı. Birine kendileri oturdu birine ben oturdum. Allahtan vermişler çok şükür yoksa benim evim olmazdı daha. Eşim yevmiye ile çalışıyor. Evim kötüydü, müstakildi ama kötüydü. Buralar saray geldi şimdi. Küçük ama saray gibi. Allah bin kere razı olsun. Kira yok...” (Saadet, Haziran 2021).

“Valla ablacım biz ne yapsak tek maaş, bir de üç çocuk ev sahibi olamazdık. Benim eşim düzenli maaş alamıyor. İş oldukça çalışıyor. Az biraz birikmişim vardı benim çalıştığım dönemden kötü gün parası. Onun sayesinde borcu ödedik şimdiye kadar, Allah büyük bitircez inşallah. En azından kira vermiyorum. Ama şu kışın doğal gaz olmasa. O belimizi çok büküyor. Bir de benim altımda oturanlar yakmıyor mu ne, Şaziye teyzenin iki katını ödüyorum her ay. (Bu esnada Şaziye Teyze, Satı’nın evinin kuzeye bakmasından kaynaklı ısınmadığını söyler.) Ama babamdan Allah bin kere razı olsun, üç çocuğu da ev sahibi oldu zamanında buralara geldiği için...” (Satı, Haziran 2021).

Görüşmelerde, TOKİ’ye taşınan eski mahalle sakinlerinin evlerinin fiziksel durumu ve modern olanaklarından (asansör, merkezi ısıtma, çok oda, vb.) memnuniyetinin yüksek olduğu görülmüştür. Fakat, yine de inşaat kalitesi, asansörlerin sürekli bozulması, ses yalıtımı gibi konularda şikâyetlerde bulunmuştur görüşmeciler. Bunun dışında, apartmanda yaşamına dair memnuniyette ve görüşlerde farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkları üç kıstasa göre sınıflandırmak mümkün görülmektedir:

İlk olarak, yapılan görüşmelerde eski müstakil evi kendisi inşa edenler ile satın alanlar arasındaki farklılık eski eve dair özlemde belirleyici olmuştur. Eğer yıkılan evi iyi durumdaysa ve kendisi inşa ettiyse, kadınlar o eve dair anlatılarda özlemlerini saklayamamaktadır.

“Evim güzeldi kızım benim. Tamam belki burası kadar lüks değildi ama bahçemde ağaçlarım vardı. Ellerimle diktim ben. Çocuktum buralara gelin geldiğimde. Çocuğumun biri o evde doğdu. Oğlumun düğününü yaptık kapısının önünde. Ne emek vardı orda hem benim hem benim rahmetlinin. Ah o olaydı vermezdi dururdu önünde dozerin elleriyle yapmış evi kolay mı? Ama ben napsaydım kadın başıma, oğlumun başını belaya mı sokayım. Zaten herkese ayrı vermişler, çok hak yediler. Bizim bodrumu saymadılar mesela. Oda değil orası dediler ama başkalarına başka başka fiyat gösterip 3 daire vermişler. Ben bilmem öyle şeyleri, belediyeden geldiler ölçtüler. Bize ne dedilerse o. Şaziyeler itiraz etti bak sonra bir daha gelip ölçtüler onların evi, bize gelmediler. Allahlarından bulsunlar...” (Ayşe, Haziran 2021).

İkinci olarak, apartmandaki eski mahalle sakini sayısına bağlıdır apartman yaşantısını tercih etmek. Örneğin, eski mahalle sakinlerinin yeni TOKİ sakinlerine göre daha yoğun olduğu apartmanlarda yaşayanlar daha memnunken, eski mahalle sakini olarak bir ya da iki hane aynı apartmanda olanlar eski mahalleye karşı daha fazla özlem duymaktadır.

Üçüncü ve son olarak ise, nesillere göre apartman yaşantısından memnuniyet değişkenlik göstermektedir. Eski nesiller, özellikle apartman dairelerinin

merkezi ısıtmaya sahip olması ve asansörünün olmasından kaynaklı daha memnun görünürken, daha genç katılımcıların nostaljik tutumu daha belirgin görülmüş ve eski mahalleye dair daha özlem içeren ifadeler kullanmıştır. Genç katılımcılar, bir yandan çocuklarının onlar gibi mahalle sokaklarında oynayamamasından, onlar gibi bahçelerdeki meyve ağaçlarına tırmanamamasından ve özellikle de kedi köpek besleyememesinden dolayı kendilerine göre daha şanssız olduklarını düşünmektedir. Fakat her ne kadar bu özlem baki olsa da öbür yandan, özellikle düzenli bir geliri yoksa ev sahibi olma ihtimali olmadığını düşünen genç katılımcılar TOKİ apartman dairelerinin onlar için bir şans olduğuna inanmaktadır.

6.3. Müstakil Bahçeden Apartman Boşluğuna

Görüşmelerde fark edilen diğer önemli nokta ise, eski mahalle sakini kadınların yıllardır eski müstakil evlerinin bahçesinde gerçekleştirdikleri birçok gündelik yaşam pratiğini ve dayanışma faaliyetini (buluşup çay içmek, birlikte kışlık hazırlamak, yün ditmek vb.) bugün TOKİ apartmanlarında bulunan apartman boşluğunda yapmaya devam ettikleri olmuştur. Apartman boşluğu kimi günler evin bir odası gibi, kimi günceler kiler olarak, kimi günler ise çocuk oyun alanı olarak kullanılmaktadır. Ama en temelde eski bahçede gerçekleştirilen faaliyetlerin yoğunlukla bu alanda gerçekleştirilmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin, kış aylarında kadınların kısır buluşmaları için bu alanı kullandığı fakat yaz aylarında site bahçesindeki çardaklara geçildiği öğrenilmiştir. Kışlık erişte kesmek, tarhana sermek, turşu kurmak ya da sarma sarmak için apartman boşluğunu kullanan kadınlar; yufka pişirmek, salça kaynatmak ve konserve yapmak gibi ateş yakılması gereken ortak pratikler için bu alanı tercih etmediklerinin altını çizmektedir:

“Arada, apartman boşluğunda mantı yapıyoruz. Ekmekek/yufka olmaz burada ama doğalgaz ya, korkuyok patlarınız diye. Ekmeği yapmıyoruz. Tehlikeli şeylere girmiyoruz. Bir de apartmanın içi islenir. Şimdi birimiz yapsak, 24’ü de yapar. Apartmanda çoğu bizden. Hep eski komşu kızım. Yukardan alan 10 metre bedava dediler. Herkes buradan aldı...” (Kadriye, Haziran 2021).

“Bizim apartmanda sevmiyorlar böyle şeyleri, hep yeni gelen. Soğan, patates kokuyormuş diye apartmanda şikâyet etmişler. Çuvalları içeri aldık. Ama ben de napayım kızım kış geliyor mecbur yapcaz, geliyorum buraya birlikte yapıyoruz eski komşularla. Salçaya sosa da aşağıya gidiyorum, akrabaların müstakil evi var buraya yakın. Orda yapıyoruz. Biz öyle her şeyi marketten alamayız. Mecbur yapcaz bunları. Yoksa bir emekli maaşıyla nasıl yaşarsın?” Nuriye, Haziran 2021).

Apartman boşluğunun sohbet etmek, halı yıkamak, çocuklara oyun alanı yapmak, yünleri çırpma ve havalandırma gibi birçok farklı faaliyet için de kullanımı söz konusudur.

Bunlar dışında dayanışma faaliyetlerinin de kadınlar tarafından örgütlenmesinde apartman boşluğunun önemi vardır. Örneğin faturalar geldiğinde kapıdan kapıya birbirlerinin faturalarının ne kadar geldiğini öğrenmek, eğer yüksekse birbirlerinin gelirleri hakkında haberdar oldukları (eski mahalle sakinleri birbirlerinin ne iş yaptığını, hangi hanede kaç kişinin çalıştığını, mevsimlik ya da sezonluk çalışanların hangi aylarda ekonomik durumunun nasıl olduğunu ve bunun gibi aile gelirine dair birçok detayı bilmektedir) için destek olmak gibi dayanışma ilişkileri halen apartman yaşantısında da devam ettirilmektedir. Birbirlerinin pazar ve market alışverişini kontrol etmek ve fiyatı uygun olan ürünler konusunda birbirlerini haberdar etmek için kullandıkları mekân da yine apartman boşluğudur.

Tüm bunların yanı sıra, eski mahallede hemen her eve yüz ila iki yüz metre uzaklıkta bir bakkal bulunurken bugün özellikle üçüncü etaba en yakın marketin mesafesi yaklaşık 1500 metredir. Bu nedenle de eskiden gündelik yaşam rutinlerinde olmayan ama TOKİ ile hayatlarına giren bir başka gündelik yaşam rutini oluşmuştur: “Markete gidiyorum bir şey ister misin?” Yine pazar için de aynı durum söz konusudur. Çünkü eskiden mahallede kurulan pazar TOKİ’den sonra artık kurulmamaktadır. Eski mahalle yapısında herkesin diğerlerinin çocuğuna da göz kulak olduğu sokak kültürü bugün apartman yaşamında devam etmediği için, birbirlerine çocuklarını emanet etmek de yine yeni eklenen rutinlerden biri olmuştur. Eski evlerine göre şehir merkezinden de yaklaşık 1000 metre uzaklaşmış olan eski mahalle sakinleri, çarşıdaki işlerini halletmek için evden ayrıldıklarında da çocuklarını birbirine emanet etmektedir.

“Valla kızım bu canların hepsi benim torunum sayılır. Hepsi güzümün önünde büyüdü. Napıyorum taş atıyor da elim kolum mu yoruluyor. Göz kulak oluyorum. Bana da bir ses oluyor evde. Olmadı hava güzelse iniyorum aşağıya, ben çardakta oturuyorum onlar parkta oyalanıyor. Bu kızlar her gün sorar Vahide Teyze bir istediğin var mı diye pazara markete giderken, ben de çocuklara göz kulak olmuşum çok mu...” (Vahide, Haziran 2021).

7. Sonuç

Kırşehir’de gerçekleştirilen Bağbaşı Kentsel Dönüşüm Projesi, gerek yaşayan topluluğun katılım düzeyinin düşük olması gerekse yerel yönetimin proje sürecinde katılımcı bir yaklaşım sergilememesi nedeniyle, herhangi bir itiraz ya da muhalefet olmadan sessizce gerçekleştirilmiştir. Mahallenin büyük bir kısmının yıkımıyla sonuçlanan projede, geleneksel mahalle dokusundan apartmanlaşmaya geçilmiş, müstakil evde yaşama alışık olan eski mahalle sakinleri yeni TOKİ kullanıcıları ile aynı etapta yerleştirilmiştir. Kimi apartmanlarda eski mahalle sakinleri yoğunluktayken, kimilerinde

yeni TOKİ sakinlerinin içinde çok az sayıda eski mahalle sakini ikamet etmektedir. Her iki durumda da memnun olmayan bir grup ile karşı karşıya kalınmaktadır. Yeni kullanıcıların yoğunlukta olduğu apartmanlarda eski mahalle sakinleri eski mahallelerine dair daha yoğun bir özlem hissetmekte; eski mahalle sakinlerinin yoğunlukta olduğu apartmanlarda ise yeni TOKİ sakinlerinden şikayetler yükselmektedir. Bu şikayetlerin büyük çoğunluğu özellikle ortak site kullanım alanlarına, apartman önlerine ve apartman boşluklarına ilişkindir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan, Lefebvre'nin mekân üçlüsünde işaret ettiği somut mekânları “yaşanan mekânlara” dönüştüren ve geçmişten gelen gündelik yaşam pratiklerinin yeniden üretilmesi hali, yeni TOKİ kullanıcılarını her ne kadar memnun etmiyor olsa da; bu mekânın üretimini gerçekleştiren topluluğun, talepleri dışında uygulanan bir kentsel dönüşüm projesi sonucunda bu apartmanlarda yaşamak durumunda bırakıldığı hakkında haberdar olmaları, belki de bu ortak yaşam sürecinde birbirlerini anlamaları konusunda daha yardımcı olacaktır. Fakat yerleşik alanlarda gerçekleştirilen bu tip TOKİ projelerinin, Kırşehir Bağbaşı örneğinde olduğu gibi örneklerden ders çıkararak katılımcı bir yaklaşımı benimsemesi de bir zorunluluktur. Bu gerçekleştirilmediği takdirde, yerleşik alanlarda uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde her daim bu gibi sonuçların ortaya çıkması muhtemeldir. Çünkü yıllardır birlikte yaşamış ve yaşayanların emeğiyle inşa edilmiş mahallelerde/soyut mekânlarda saklı olan hafıza, bu hafıza da yaşatılan anlam ve bu anlamı var eden toplumsal yaşam pratikleri buldozerin yıkamayacağı kadar gerçek ve canlıdır. Bunların korunması ve sorunların çözümünde kullanılması mümkün potansiyellerini doğru kurgulamak yerini, onların yok saymak üzerine inşa edilen TOKİ blokları/somut mekânlar, her daim içinden çatlaklarını yaratacak ve her ne kadar somut ve belli bir politik fikrin ürünleri olarak inşa edilse de çatlaklardan yeşeren çelişkilerle **yaşanan mekânlara** dönüşecektir.

Proje protokolünü imzalayan ve projeyi uygulayan dönemin Kırşehir Belediyesi yetkililerinin “Bağbaşı’nı modernleştirdik,” “Bağbaşı’nın çehresini değiştirdik,” “Kırşehir’i geliştiriyoruz” şeklinde tanımladığı ve eski mahalle sakinlerinin yaşam standardını yükselttiğine inandığı projenin sonuçları, bunu maalesef tam anlamıyla doğrulamamaktadır.

8. Kaynaklar

Ahunbay, Z; Dinçer, İ. ve Şahin, Ç. (Der.) (2016). Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Aksümer, G ve Yücel, H. (2018). Immaterial Dimensions of the Right to the City: The Case of Istanbul's Derbent Neighborhood in the Urban Transformation Process. *Planlama*, 28(1), 76-89.

Alkan, A. (2015). New Metropolitan Regime of Turkey: Authoritarian Urbanization Via Local Government Restructuring. *Lex Localis*, 13(3), 849–877.

Alkan, A. (2005a). Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı. Ankara: Dipnot.

Alkan, A. (2005b). Yerim mi Dar, Yenim mi? Cinsiyete Dayalı Kentsel Hak İhlalleri ve Ötesi. S. Zeybekoğlu, M. Ökmen, K. Akkoyunlu Ertan vd. (Ed.), *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları içinde*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Alkan, A. ve B. Duru (2007). Türkiye’de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken ‘Toplumsal Adalet, Eşitlik ve İktidar’ Nereye Düşer? Ayşegül Mengü (Der.), Ruşen Keleş’e Armağan-2: Kent ve Planlama –Geçmiş Korumak Geleceği Tasarlamak içinde. Ankara: İmge Kitabevi.

Alkan, A. (2009). Kadın Dostu Yerleşimlere Doğru. *Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi*. Ankara: BM.

Alkan, A. (2012). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet. Nermin Abadan Unat’a Armağan- Birkaç Arpa Boyu: 21.YY.’a Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar. (Der. S. Sancar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Arslan, H. (2015). Farklı Gelir Gruplarına Yönelik TOKİ Konutlarında Komşuluk İlişkileri ve Konut ve Çevresinden Memnuniyet. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 111-131.

Aydoğan, D. (2013). Gündelik Yaşam Pratiklerinde Anlamı İnşa Eden Toplumsal Dinamikler. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 1-18.

Balaban, O. (2013). Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak. A. Çavdar ve P. Tan (Ed.), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali içinde* (s. 51-80). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Balamir, M. (2005) Türkiye’de Kentsel İyileştirme ve Dönüşüme İlişkin Güncel Öneri ve Modeller. *Mimarlık Dergisi*, Mart-Nisan Sayısı, 322: 28-35.

Bartu-Candan, A. & Kolluoğlu, B. (2008). Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and Public Housing Project in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 39, 5–46.

Bayraktar, U. (2019). Müşterekler Siyaseti: Kentte Hemmahal, Hemzemin, Hemhal, Hemdert Olabilmek. *Birikim*, 358/359, 8-18.

Bayramoğlu Alada, A. (2002). Dönüşüme Açılan Kapı: ‘Mahalle’. B. A. Güler & A. Sabuktay (Ed.), *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: TODAİE.

Bayramoğlu Alada, A. (2007). Küreselleşen Şehrin Geleneksel Mahallesi’ne

Reddiye. Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine. (Ed. A. Mengi). Ankara: İmge.

Bayramoğlu Alada, A. (2008). Kentsel Yönetime Katılımda ‘Mahalle’. Dosya 08: Yerel Yönetimlere Katılım. Bülten 64. Ankara: Mimarlar Odası Şubesi Yayını.

Beebejaun, Y. (2017) Gender, Urban Space, and the Right to Everyday Life. *Journal of Urban Affairs*, 39:3, 323-334.

Bezmez, D. (2008). The Politics of Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (Golden Horn), Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 815–840.

Birleşmiş Milletler. (2005). World Charter for The Right to the City. <http://www.urbanreinventors.net/3/wsf.pdf>

Birleşmiş Milletler. (2012). Gender Issue Guide- Urban Planning and Design. Nairobi: UN Habitat.

Birleşmiş Milletler-Habitat. (2013). State of Women in Cities 2012-2013: Gender and the Prosperity of Cities. Nairobi, Kenya: UN.

Carmon, N. (1999). Three Generations of Urban Renewal Policies: Analysis and Policy Implications. *Geoforum*, 30 (2), 145 – 158.

Castells, M. (1977/1972). The Urban Question: A Marxist Approach. London: Edward Arnold.

Cengiz, D. (2018). Antakya’daki Suriyeli Mültecilerin Gündelik Yaşam Pratikleri. 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim.

Çılgın, K. & F. Yirmibeşoğlu (2019). Yerel Demokrasi Arayışında Mahalle. *Planlama*, 29(2), 102–114.

Çılgın, K., Strutz, J. & E. Çavuşoğlu (2011). Kentsel Dönüşüm Baskısı Altındaki Mahallelerde Güç İlişkilerinin Bourdieucu Bir Okuması. 7. Şehircilik Kongresi: Herkes İçin Kent, Herkes İçin Planlama. Bildiri Kitabı içinde (14-16 Kasım). Ankara: TMMOB.

Danış, D. (2002). Bahçeşehir Bir Mahalle mi? *İstanbul Dergisi*, Ocak Sayısı, 102-105.

De Certeau, M. (1984). The Practice of Everyday Life. Berkeley: University of California Press.

Doğan, A. E. (2007). Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik. *İstanbul: İletişim Yayınları*.

Durose, C., Combs, R., Eason, C., Gains, F., & Richardson, L. (2012). “Acceptable difference”: Diversity, Representation and Pathways to UK Politics. *Parliamentary Affairs*, 66, 246–267.

Dündar, Ö. (2001). Models of Urban Transformation: Informal Housing in Ankara. *Cities*, 18(6), 391–401.

Elicin, Y. (2014). Neoliberal Transformation of The Turkish City Through the Urban Transformation Act. *Habitat International*, 41, 150-55.

Engincan P. (2016). Küresel Kent Mekânları ve Gündelik Yaşam: ‘Sanayi Kenti’

Olarak Küreselleşen Denizli. II. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı içinde. Ankara: İdealKent.

Eraydın, A ve Taşan-Kok,T. (2014). State Response to Contemporary Urban Movements in Turkey: A Critical Overview of State Entrepreneurialism and Authoritarian Interventions. *Antipode*, 46(1), 110-129.

Erder, S. (2006). İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erman, T. (2011). Ankara Kent Çeperinin Dönüşümüne İçeriden Bakmak. *İdealKent*, 2(4): 176-196.

Erman, T. (2010). Kent Çeperindeki Bir 'Devrimci' Mahalle: 1970'lerden 2000'lere Mahallenin Değişen Anlamı. *İdealkent*, 1(2), 170-173.

Erman, T. (1998). Becoming 'Urban' or Remaining 'Rural': The Views of Turkish Rural-to-Urban Migrants in the 'Integration' Question. *International Journal of Middle East Studies*, 30: 541-561.

Erman, T. (1997a). The Meaning of City Living for Rural Migrant Women and Their Role in Migration: The Case of Turkey. *Women's Studies International Forum* 20, March-April, 263-273.

Erman, T. (1997b). Squatter (Gecekondu) Housing Versus Apartment Housing: Turkish Rural-to-Urban Migrant Residents' Perspectives. *Habitat International*, 28: 91-106.

Erman, T. (1996). Women and the Housing Environment: The Experiences of Turkish Migrant Women in Squatter (Gecekondu) and Apartment Housing. *Environment and Behavior*, 28: 764-798.

Ezme, Albeniz Tuğçe (2017). A Reading of Gecekondu as a Tool of Rapid Urbanization and Cheap Economic Development. S. Çelik, O. Küçükahmetoğlu & J. Dobрева (Ed.), *Contemporary Studies in Social, Economic Financial Analysis* (s. 63-86). London: IJOPEC Publication.

Fainstein, S. (2008). Mega-Projects in New York, London and Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(4), 768-785.

Fenster, T. (2005). Gender and the City: The Different Formations of Belonging. *Journal of Gender Studies*, 14, 217-231.

Fraser, N. (2014). *Fortunes of Feminism: From Women's Liberation to Identity Politics to Anti-Capitalism*. London: Verso.

Gür, M. & Dostoğlu, N. (2010). Bursa'daki Alt ve Orta Gelire Yönelik TOKİ Konutlarında Memnuniyet Araştırması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 15(2): 139-155.

Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. London: Edward Arnold.

Harvey, D. (2006). *The Right to the City*. R. Scholar (Ed.), *Divided Cities*. Oxford: Oxford University Press.

Healey, P. (1991). Urban Regeneration and the Development Industry. *Regional Studies*, 25 (2), 97 – 110.

Hyra, D. (2012). Conceptualizing the New Urban Renewal: Comparing the Past to the Present. *Urban Affairs Review*, 48(4), 498-527.

- İslam, T. ve Sakızlıoğlu, B. (2015). The Making of and Resistance to State-led Gentrification in İstanbul, Turkey. L. Lees; H.B. Shin ve E. Lopez-Morales (Der.), *Global Gentrifications: Uneven Development and Displacement* içinde (S. 245-264). Bristol: Polity Press.
- İslam, T ve Enlil, Z. (2010). 5366 Sayılı Yasa Merkezli Dönüşüm ve Sulukule Örneği: Belediye'nin Hedefleri ve Yaşanan Gerçeklik. D. Özdemir (Der.), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde (317-334). Ankara: Nobel Yayın.
- Kaplan, O. (2017). 5366 Sayılı Kanun Kapsamında Yenileme Alanlarında Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Süreci Üzerine Bir Deneme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 275-304.
- Karaman, O. (2014). Resisting Urban Renewal in İstanbul. *Urban Geography*, 35(2), 290- 310.
- Kösebay Erkan, Y. (2013). Haydarpaşa Tren Garı: Bugün, Dün ve Yarın. *METU JFA*, 30(1), 99-116.
- Karasu M. A. & Gültekin, N. (2012). TOKİ Konutlarının Müşteri Memnuniyeti Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İlinde Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(2), 383- 404.
- Keyman, E. F. & Koyuncu Lorasdağı, B. (2010). *Kentler: Anadolu'nun Dönüşümü, Türkiye'nin Geleceği İstanbul*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kurtar, S. (2013). Bir Şehir Filozofu Olarak Henri Lefebvre ve Gündelik Yaşam Sanatı. *İdealKent*, 4 (10), 200-219.
- Kuyucu, T. (2018). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Dönüşümü: Hukuki ve Kurumsal Çatışmalar Üzerinden Bir Açıklama Denemesi. *İdealKent – Kent Araştırmaları Dergisi*, 24, 364- 386.
- Kuyucu, T. (2017). Two Crises, Two Trajectories: The Impact of The 2001 and 2008 Economic Crises on Urban Governance in Turkey. F. Adaman; B. Akbulut ve M. Aksel (Der.), *Neoliberal Turkey and Its Discontents: Economic Policy and the Environment Under Erdogan* içinde (s. 44-74). London: I.B.Tauris.
- Kuyucu, Tuna. (2014). Law, Property and Ambiguity: The Uses and Abuses of Legal Ambiguity in Remaking İstanbul’s Informal Settlements. *International Journal of Urban and Regional Studies*, 38(2), 609–627.
- Kuyucu T. ve Ünsal, Ö. (2010). “Urban Transformation” as State-led Property Transfer: An Analysis of Two Cases of Urban Renewal in Istanbul. *Urban Studies*, 47 (7), 1479– 99.
- Lefebvre, H. (2015/1967). *Şehir Hakkı*. (Çeviren I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014), *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1991/1973). *The Production of Space*. (Çev. D. N. Smith). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lefebvre, H. (1996/1968). *Writing on Cities*. (Çev. ve Ed. E. Kofman ve E. Lebas). Oxford: Blackwell Publishers.
- Lordoğlu, C. (2016). Kent Coğrafyasında Kadınların Güvenlik Endişeleri. *Modus Operandi: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 151-176.

- Lordoğlu, C. (2018). İstanbul'da Bekar Kadın Olmak. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lovering, J. ve Türkmen, H. (2011). Bulldozer Neo-liberalism in Istanbul: The State-led Construction of Property Markets and the Displacement of the Urban Poor. *International Planning Studies*, 16(1), 73–96.
- McDowell, L. (1983). Towards an Understanding of the Gender Division of Urban Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 1, 59–72.
- Merrifield, A. (2013). *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Moulaert, F., Rodriguez, A., & Swyngedouw, E. (2003). *The Globalized City: Economic Restructuring and Social Polarization in European Cities*. Oxford: Oxford University Press.
- Öktem Ünsal, B. (2015a). Impacts of the Tarlabaşı urban renewal project: (Forced) eviction, dispossession and deepening poverty. *Sustainable Development and Planning VII*, 45-56.
- Öktem Ünsal, B. (2015b). State-led Urban Regeneration in Istanbul: Power Struggles Between Interest Groups and Poor Communities. *Housing Studies*, 30(8), 1299-316.
- Özdemir, D. (2011). The Role of The Public Sector in The Provision of Housing Supply in Turkey, 1950–2009. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(6), 1099– 1117.
- Özdemir, E ve Eraydın, A. (2017) Fragmentation in Urban Movements: The Role of Urban Planning Processes. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41(5), 727-748.
- Özden, P. (2010). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel Bir Bakış. D. Özdemir (Der.), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama içinde* (s. 194-224). Ankara: Nobel Yayın.
- Özden, P. (2008) *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özyurt, C. & Altun, A. (2015). Toki Konutlarında Oturanların Konut ve Yerleşke Hakkındaki Memnuniyetleri: Kırıkkale Yahşihan Toki ve Hacıbey Toki Yerleşkeleri Örneği. 1. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, 654-680.
- Sayer, L. C. (2005). Gender, Time And Inequality: Trends in Women’s and Men’s Paid Work, Unpaid Work and Free Time. *Social Forces*, 84, 285–303.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, Love, And Struggle: Spatial Dialectics*. London, England: Routledge.
- Söylemez, E. (2020). Kent Coğrafyasında Diyalektik Bir Yöntem Olarak Ritimanaliz: İstanbul, Kadıköy Kent Araştırmaları Üzerine. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul.
- Stokes, M. (2003). Gündelik Yaşamı Tanımak. Kandiyoti D. & Saktanber A. (Ed.), *Kültür Fragmanları: Türkiye’de Gündelik Hayat içinde* (321-336). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sweet, E. L., & Ortiz Escalante, S. (2010). Planning Responds to Gender Violence: Evidence from Spain, Mexico and the United States. *Urban Studies*, 47, 2129–2147.
- Sweet, E. L., & Ortiz Escalante, S. (2014). Bringing Bodies into Planning: Visceral Methods, Fear and Gender Violence. *Urban Studies*, 52, 1826–1845.

Şengül, H. T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Trondal, J., Murdoch, Z., & Geys, B. (2015). Representative Bureaucracy and the Role of Expertise in Politics. *Politics and Governance*, 3, 26–36.

Türkün, A., Öktem Uysal, B. ve Yapıcı, M. (2014). 1980’ler Sonrasında İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar. Asuman Türkün (Der.), Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm içinde (S. 79-139). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tuncer, S. (2012). Beşerî Coğrafyaya Feminist İtirazlar. *Fe Dergi*, 4(1), 79-90.

Uysal, Ü. E. (2012). An Urban Social Movement Challenging Urban Regeneration: The Case of Sulukule. *Cities*, 29, 12-22.

Ünsal, Ö. ve T. Kuyucu (2010). Neoliberal Kent Rejimi ile Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası’nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş. L. Soysal, İ. Türeli & D. Öztürk (Ed.), *İstanbul Nereye?* İstanbul: Metis.

Ünsal, Ö. (2014). Neoliberal Kent Politikaları ve Direnişin Siyaseti: İstanbul’da Yeni Kentsel Muhalefet. A.B. Candan ve C. Özbay (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar içinde*. İstanbul: Metis Yayınları.

Vaiou, D. (2014). Is the Crisis in Athens (also) Gendered?: Facets of access and (in) Visibility in Everyday Public Spaces. *City*, 18, 533–537.

Whitzman, C., Andrew, C., & Viswanath, K. (2014). Partnerships for Women’s Safety in the City: “Four Legs for a Good Table.” *Environment and Urbanization*, 26, 443–456.

Yalçintan, M., Çalışkan, Ç., Çılgın, K. ve Dünder, U. (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. A.B. Candan & C. Özbay (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar içinde*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yaman, K., & Suzan, T. (2021). Satisfaction Survey in TOKI Houses: Case of Karabük. *Eurasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 8(20), 45–59.

Yonucu, D. (2008). A Story of Squatter Neighborhood: From Place of Dangerous Classes to the Place of Danger. *Berkeley Journal of Sociology*, 52, 50-77.

Young, I. M. (2005). Justice and the Politics of Difference. S. Fainstein, S. ve L. Servon (Ed.), *Gender and Planning- A Reader*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Zeybekoğlu Sadri, S., M. Ökmen, K. Akkoyunlu Ertan vd. (2005). *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

SİVİL İTAATSİZLİK İLE KAMUSAL ALAN GÖRÜNÜRLÜĞÜ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN FEMİNİZM ÜZERİNDEN İNCELENMESİ: KADIKÖY ÖRNEĞİ

Arş. Gör. U. Eren Yasak

İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi-Mimarlık Bölümü

Doç. Dr. Özlem Belir

İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi-Mimarlık Bölümü

Özet

Feminizm, 1980’lerden sonra cinsiyet ayrımı merkezli felsefesinden uzaklaşarak cinsel yönelimlere, etnik kökenlere, kadın sorunlarına ve sınıf farklılıklarına odaklanmıştır. Kamusal görünürlüğü önemi vurgu yapan feminist gruplar, “ötekileştirilmiş” gruplarla hareket ederek pasif bir direniş modeli olan sivil itaatsizlik eylemleriyle toplumsal sorunlara dikkat çekmişlerdir. Çalışmada, protestolar için toplanma alanlarının ve yürüyüş güzergahlarının seçiminde “kamuya açıklık” ilkesi göz önünde bulundurularak mekânsal aidiyet ve görünürlük kavramları arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekilmiştir. Kadıköy’ün protest tarihsel süreci üzerinden yapılacak olan çalışma kapsamında, Türkiye’nin ulusal anlamda en büyük feminist hareketi olarak bilinen eylemin hangi mekânsal izleri takip ettiği tespit edilmiştir. 2013 yılında Uluslararası platformda dikkat çeken Gezi olayları sonrası protestoların odağının Kadıköy’e kayması sonucu ortaya çıkan ‘forum, mahalle meclisleri ve dayanışmalar’ olmak üzere üç ana örgütlenme zeminin güçlendirmesiyle yapılan feminist protestolar incelenmiş, mekânsal aidiyet ile kamusal görünürlük ilişkisinin önemine vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Direnme Hakkı, Feminizm, Kadıköy, Kamusal Görünürlük, Sivil İtaatsizlik

A FEMINIST REVIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CIVIL DISOBEDIENCE AND PUBLIC SPHERE VISIBILITY: THE KADIKÖY EXAMPLE

Since 1980, feminism has shifted its focus on sex discrimination-based philosophy towards sexual orientations, ethnical roots, problems of women, and class differences. The feminist groups that emphasized the significance of public sphere attracted attention on social problems through their civil disobedience activities as a passive regression model by collaborating with “otherized” groups. In this studying, by taking “*openness to public*” principle into account in determining the meeting points and marching routes for protests, the significance between spatial belongingness and visibility concepts were considered. Within the scope of the study that will focus on the historical procedure of protests in Kadıköy, which spatial tracks the activity also known as the largest feminist movement in Turkey at national scale followed was determined. The relationship between spatial belongingness and public visibility was emphasized, the feminist protests that were carried out by fortifying the three main organization structure among which ‘*forum, local council, and co-operations*’ can be seen especially after the focus of protests shifted towards Kadıköy after the Gezi issues back in 2013.

Keywords: Right to Resist, Feminism, Kadıkoy, Public Visibility, Civil Disobedience

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet kapsamında kadınların ve “ötekileştirilmiş” grupların kamusal görünürlükleri uzun yıllardır göz ardı edildiği gibi bazı toplumlarda siyasal iktidar aracılığıyla da engellenmeye çalışılmıştır. Erkek egemen dünyanın normlarına karşı sesini duyurmak ve ataerkil sisteme karşı mücadele etmek isteyen bu gruplar, kadının ataerkil düzen içerisindeki dışlanması konu edinen ve bu durumu düzeltmeyi amaçlayan ‘Feminizm’ çatısı altında örgütlenerek kamusal alanlarda sivil itaatsizlik eylemleri yapmışlardır. Kamusal görünürlüğü artırmak amacıyla yapılan protestolar ve feminist hareketler için seçilen alanlar o toplumun hafızasında geçmişin önemli izlerini taşıyarak mekânsal aidiyet ve kolektif hafıza arasındaki ilişkiyi güçlü bir şekilde göstermektedir.

2013 yılında yaşanan Gezi olaylarından sonra, Taksim ve çevresinin toplu eylemlere kapatılması nedeni ile protestoların ağırlık merkezinin Kadıköy’e doğru kayması sonucunda o bölgede örgütlenme zeminleri güçlenmiştir. 1980’lerden sonra farklı sınıfların ve kimliklerin de konu edilmesiyle etki alanını genişleten feminist hareketler, konumunun ve içerisinde barındırdığı farklı aktivist kimliklerin etkisiyle de Kadıköy bölgesinde kendisini sivil itaatsizlik eylemleri ile birlikte farklı gündemlerle sık sık göstermiştir. Toplamların ortak deneyimlerinden ve anılarından meydana gelen kolektif hafızanın devamlılığını sürdürülebilmesi, hafızanın sürekli olarak yeniden üretilmesine ve beslenmesine bağlıdır. Yeniden üretim ve beslenme ise aynı zamanda çeşitli kültürel ve sosyal araçlarla gerçekleştirilmektedir (Hobsbawm&Ranger, 1983). Bu bağlamda, Kadıköy bölgesi, 1987 yılında en geniş ölçekli feminist eyleme ev sahipliği yapmasının ardından günümüze kadar üretmiş olduğu protest eylemler ve sosyokültürel araçlarla yeniden üretmesi onu toplumun kolektif hafızasını beslemektedir.

Kadıköy merkezli yapılan bu çalışma kapsamında, bölgede yapılan feminizm odaklı protestolar incelenmiştir. Ancak toplumun kolektif hafızasında yer edinen geçmişe yönelik mekansal izler ile günümüzde kadınların ve “ötekileştirilmiş” grupların kamusal görünürlük amacıyla yapmış olduğu feminist hareketlerle arasındaki ilişkiye odaklanan herhangi bir ampirik çalışma olmadığı gözlenmektedir. Bu bağlamda çalışma, ilk olarak insana özgü en doğal haklardan birisi olan direnme hakkı, bir pasif direniş modeli olan sivil itaatsizlik ve kamusal görünürlük bağlamında kamusal alan-feminizm ilişkisi ile kurulan kavramsal bir çerçeve ile başlamaktadır.

Çalışmanın devamında ise yöntem açıklanmış ve protestolar için seçilen noktalar ile kamusal görünürlük kavramı arasındaki ilişkiyi okumak için geçmişte Kadıköy’de yapılan en büyük feminist hareketin ve günümüzde gerçekleştirilen feminist hareketlerin izleri araştırılmıştır. Sonuç bölümünde de elde edilen bulgular, toplumun kolektif hafızasındaki mekânsal izler ile günümüzdeki protesto alanları arasındaki ilişkinin, kadınların ve “ötekileştirilmiş” grupların kamusal görünürlüğü konusunda Kadıköy’ün bu anlamdaki önemini göstermiştir.

2. Literatür Araştırması

2.1. Doğal Hukuk Kapsamında Direnme Hakkı

İnsan onurunun korunmasını amaç edinen doğal hukuk akımları, Antik Çağ’dan bu yana egemenlerin keyfi uygulamalar yapmasını önleyerek onları sınırlandırmaya çalışmışlardır (Sancar, 1999). Bu sınırlandırmada doğal hukukun kaynağı doğal haklardır. Hiçbir şart altında egemen güç tarafından müdahale edilemeyen, sınırlandırılmayan ve insanın doğası gereği sahip olduğu doğal hakların sahip olduğu düşünülen özellikleri şunlardır: ‘*Doğal haklar, doğuştan sahip olduğumuz, devredilemez ve vazgeçilmez haklardır, doğal hakların varlığı toplum öncesidir, doğal haklar mutlaktır, Doğal haklar evrenseldir*’ (Erdoğan, 1997). Varlığı insan doğasına içkin olan doğal haklar, bütün toplumlar tarafından tanınmak, yürürlüğündeki siyasal ve hukuk sistemiyle güvence altına alınmak ve geliştirilmek zorundadır. Sivil toplumun iktidara itaat etmesi ve ‘meşru’ bir nitelik kazanması ancak bu şekilde mümkün olmaktadır (Coşkun, 2002). İktidar, topluma karşı olan bu yükümlülüklerini yerine getirmediği takdirde toplumun doğal hakkı olan direnme hakkı doğmaktadır (Locke, 1959).

Felsefe alanında insana ve haklarına ait hassasiyetleri ilk defa dile getiren Sofist düşünce sistemine göre otoriteye itaat etmek zorunda olan kişi “direnme hakkı” na sahip olamamaktadır (Ağaoğulları, 1994). Aristokratik değerlerin yıkıcı olduğunu düşünen Sofistler bu yüzden büyük eleştirilerle karşı karşıya kalmışlardır (Coşkun, 2002). Sofistler tarafından sarsılan devlet otoritesini toparlamayı amaç edinen önemli filozoflar Sokrates, Aristoteles ve Platon’dur. Toplumda, toplumu yönetenlerin yaptıkları yazılı yasalar ile genel ahlak kurallarını içeren yazısız yasalar olduğunu belirten Sokrates, polisin varlığını devam ettirebilmesi için, herkesin bu yasalara sorgusuz sualsiz itaat etmesi gerektiğini savunmuştur (Akad, 1993). Sokrates’in öğrencileri olan ve onun izinden giden, Eski Yunan’ın en büyük filozofları olarak bilinen Platon ve Aristoteles’in siyaset felsefelerinde de, insana değer veren ve devlete karşı bireye hak tanıyan bir düşünceye rastlanmamaktadır (Arslan, 1999).

Antik Çağ düşünce sisteminde, iktidarın getirmiş olduğu kanunlara mutlak suretle itaat etmek vardır ve buna bağlı olarak da direnme hakkı üzerinde pek durulmamıştır. Siyasi-hukuk problemi olarak görülen ‘direnme hakkı’, Orta Çağ’dan itibaren üzerinde tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Ortaçağın, insan odaklı bir anlayış ve siyasal otoritenin gücünü sınırlandırma konularında Eskiçağ’ e göre daha fazla ilerleme göstermiştir. Yine de Ortaçağ’da özgürlük düşüncesinin ve insan hakları doktrinin tam anlamıyla oluştuğundan bahsedilemez. İktidarın sınırlandırılması ve ‘direnme hakkı’ konularında en güçlü felsefe Yeniçağ’ da, John Locke tarafından yapılmıştır

2.2. John Locke’un Sosyal Sözleşme Teorisi

17. yüzyılın önemli sosyal sözleşme teorisyenlerinden ve siyasal iktidarın sınırlandırılması fikrini benimsemiş bir düşünür olan John Locke, Liberal düşünceyi savunmaktadır ve mülkiyet hakkının önemine vurgu yapmaktadır. Bu fikirlerini ortaya koyduğu ‘*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*’ adlı eserinde sosyal sözleşme teorisini dayanak almıştır (Yıldız, 2016). Locke, İngiltere’de yaşanan politik ve toplumsal karışıklık içerisinde çıkartmış olduğu eserinde, eski Çin’den bugüne kadar direnme hakkının meşrutiye hakkında yapılan tartışmaları sistematik bir zemin üzerine oturarak insan hakları doktrinine büyük bir katkıda bulunmuştur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nın ardından gelen insan hakları bildirgelerine (Gemalmaz, 1997) ve yürürlükte olan pek çok anayasaya ışık tutmuştur.

‘*Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*’ adlı serinde, doğa durumunda yaşayan insanların geçmiş oldukları aşamalarından söz eden ünlü teorisyen, bireyler tarafından bir araya gelerek yapılmış olan sözleşme ile ‘siyasal toplum’ un kurularak, siyasal toplumun bazı yetkilerinin siyasal iktidara devredildiğini belirtmiştir. Bu durumda her iki taraf da birbirine karşı sorumlu olmaktadır. İktidar ile siyasal toplum arasında yapılan sosyal sözleşmeye göre siyasal toplum, doğasından kaynaklı ‘mülkiyet, hayat, hürriyet’ haklarını koruması karşılığında bazı yetkilerini siyasal iktidara devretmiştir. Bu sözleşmeye bağlı olarak yükümlülüğünü yerine getirmeyen ya da siyasal toplum gözündeki meşrutiyetini bir şekilde yitiren iktidara karşı siyasi toplumun, sözleşmeyi feshederek yeni bir siyasal iktidar kurmak hakkı doğacaktır. Antik çağdan beri üzerinde tartışılmakta olan bu hak, direnme hakkıdır (Yıldız, 2016).

Direnme hakkı felsefesinin temel unsurlarını inceleyen Locke’ un ihtilal teorisini anlamak için ilk olarak kendisinin ‘sosyal sözleşme teorisi’ nden bahsetmek gerekmektedir. Doğa durumundan çıkıp ‘sivil toplum’ u oluşturan bireylerin, doğa kanunlarıyla bazı yetkilerini devrederek oluşturduğu siyasal

iktidarı betimlemek; onun sınırlandırılması hakkında bizi aydınlatacaktır (Yıldız, 2016).

Locke, toplumu oluşturarak siyasal bir bütün yaratmaya çalışan insanların aralarında anlaşma yaptıklarını (Locke, 2012) bu anlaşmasının kilit unsurunun ise toplumun çoğunluğunun ‘rıza’ sı olduğunu belirtmiştir (Harrison, 2002). Oluşan siyasal toplum uzun bir süre sınırları belirlenmiş yönetim olmaksızın varlığını sürdürmüştür (Grant, 1991). Fakat daha sonra yapmış oldukları diğer bir sözleşme ile siyasal iktidara cezalandırma ve yargılama yetkilerini devretmiştir (Akdoğan, 2001).

Locke, devletin yetkilerini kullanırken en başta doğal halklar olmak şartıyla (Harrison, 2002) halk adına kamu yararı, güvenlik ve barış kavramları dışına çıkarak öngörülen sınırlara uymaması durumunda asıl yetki sahibi olarak halkın, iktidarın yetkilerini geri alabileceğini belirtmiştir (Locke, 2012). Bunu gerçekleştirebilmek ise doğal hukuk kapsamında olan ‘direnme hakkı’ ile mümkün olmaktadır.

2.3. Direnme Hakkı Kavramının Yer Aldığı İlk Metin olan ‘Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ ve Ardından Gelen ‘Virginia Anayasası’

İnsan hakları doktrininde niteliği ve hukuki açıdan tartışmalı olan ama kabul edilmiş olan direnme hakkı, 18.yüzyılın sonlarından sonra siyasi toplum açısından önemli olan hukuki belgelerde yer almıştır (Kapani, 1993). Direnme hakkı, resmi anlamda ilk olarak 1776 yılında yayımlanan ‘Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde yer almıştır (Arnhart, 2005). Grezsick tarafından ‘erken hukuk belgeleri’ (Grzeszick, 2014) olarak adlandırılan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve akabinde aynı tarihte hazırlanan ‘Virginia Anayasası’ ve 1789 yılında yayımlanan ‘Yurttaş Hakları Beyannamesi’ direnme hakkının düzenlenmiş olduğu ilk belgelerdir ve gelecek yıllarda düzenlenecek olan ülke anayasalarına ve insan hakları belgelerine ışık tutmuştur (Yıldız, 2016).

John Locke’ un ‘hayat, mülkiyet, hürriyet’ olarak belirtmiş olduğu hakları (Güriz, 2014), Amerika’ nın kuruluş belgelerinde ve Fransız Haklar Beyannamelerinde de vurgulanmıştır (Duguit, 1921-1925). Buradan yola çıkarak, Locke’ un direnme hakkında sahip olduğu görüşlerinin kendinden sonraki dönemlerde de etkili olduğunu görebiliriz (Yıldız, 2016).

2.4. Sivil İtaatsizlik ve Direnme Hakkı

Pozitif hukuka da geçmiş olan baskıya karşı direnme hakkı, günümüzde kendisini pasif direnme ve aktif direnme olmak üzere iki farklı şekilde göstermektedir. Pasif direnme konusunun öncüleri olarak bilinen Henry David Thoreau, Gandhi ve Martin Luther King şiddeti hiçbir şekilde onaylamamışlardır ve direnmenin saldırı olmaksızın gerçekleştirilmesi gerekliliğini savunmuşlardır. Aktif direnme ise direnişin gücünü şiddetten aldığı ihtilal hareketi ya da isyan olarak da adlandırılan bir savunma biçimidir (Anbarlı, 2021). Sivil itaatsizliğin temelinde şiddetsizliğin olması onu pasif direnişin bir modeli haline getirmiştir.

Sivil itaatsizliğin hedefi, tek başına ihlal değil vicdanın sesine kulak vererek yasayı ihlal etmektir. Buradaki ihlal kavramı, haksız ve adil olmayan yasalardan dolayı kendisini rahatsız hisseden kişilerin, kamu vicdanını önemseyerek amaçlarını aleni bir şekilde gerçekleştirilen bir eylemi niteler. Suç teşkil eden eylemler ile arasında farklılıklar bulunan sivil itaatsizliğe ait kriterlere, Blackstone tarafından ‘şiddetsizlik’ kriteri de eklenmiştir (Blackstone, 1968,1969). Bu durumda sivil itaatsizliğe ait unsurlar şu şekildedir: *‘yasaya aykırılık, açıklık ve kamuoyuna çağrı, şiddet dışılık, ahlakilik ve eylem sonrası sorumluluğu üstlenmekten kaçınmama’* dır.

Yasaya Aykırılık: Pozitif hukuk yasalarının adaleti sağlamadığı noktada kendini gösteren sivil itaatsizlik, adil olmadığı konusunda emin olduğu pozitif hukuk kuralına bu hukuka aykırı bir şekilde davranarak karşı çıkmaktadır. Bu hareketin amacı, eleştirmiş olduğu yasanın ahlaki boyutunu tartışmak ve de yasa anayasaya aykırıysa buna dikkat çekmeye çalışmaktır. Bu durumda da sivil itaatsizliğin en temel unsuru *‘yasaya aykırılık’* tır (Anbarlı, 2006).

Kamuya Açıklık: Sivil itaatsizlik eylemlerinde gizlilik muhakkak önemlidir. Fakat eylemi gerçekleştirirken kesinlikle kamuoyuna duyurmak gerekmektedir. Eylemin hesaplanabilir olması, açıklık konusunda önemlidir. Eylemin seyri ve sonuçları, en başında söylenenlere uygun olmalıdır. Örneğin, sessiz oturma eyleminin yapılacağı en başta belirtilmişse bunun ardından başka bir eylem gelmemelidir. Hesaplanabilirlik, bu noktada eylemcinin samimiyetin de ifadesidir (Coşar, 1999).

Şiddet Dışılık: Gandhi’ nin Satgrahasın’ da ve Martin Luther King’ in düşünce sisteminde olduğu gibi sivil itaatsizlik eyleminin ‘şiddetsizlik’ içermesi ve bu çerçevede gerçekleştirilmesi esastır. Bu eylemin amacı, eylem karşıtlarının ve de bundan etkilenen üçüncü kişilerin psikolojik ve fiziki bütünlüğüne zarar

vermemesidir. 56(sy.79) Şiddet dışı eylemlere katılanların birçoğu, şiddetsiz direnmenin ruha ve akla uygun olan felsefesini benimsemiş ve daha önce de sessiz oturma eylemlerine katılmış kişilerdir (McAllister, 1999).

Ahlakilik: Blackstone, bir sivil itaatsizin yapmış olduğu eylemin toplumu rahatsız ettiği gibi diğer vatandaşların haklarını da gasp edebileceğini belirtmiştir. Fakat eylemi sonrasında kanunları kabul eden sivil itaatsiz kişi, itaatsizlik eylemine sahip çıkarak '*yüksek ahlaki sorumluluk duygusuyla*' diğer kişilerin haklarına saygı duyduğunu göstermiş olmaktadır.

Eylem Sonrası Hukuki Sorumluluğun Üstlenilmesi: Eylemcinin, eylem sonrasında yasal anlamda doğacak sonuçların sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaması, sivil itaatsizliğin en önemli tamamlayıcı unsurudur. Sivil itaatsizin mevcutta işleyen hukuk düzenini kabul etmesi ile eylemi arasında bir çelişki olduğu düşünülse de bu durum, sivil itaatsizliğin felsefesine son derece uygundur (Anbarlı, 2006).

Doğa tarihçisi ve Yazar Henry David Thoreau, direnme doktrininde, sivil itaatsizlik olgusunu siyasi ve hukuki bilinç düzeyinde inceleyen ilk düşünürdür. Sivil itaatsizlik teriminin doğuşuna, Thoreau' nun 1848 yılında verdiği "Civil Disobedience" adlı konferansı neden olmuştur Thoreau, sivil itaatsizlik olmasının yanı sıra eylemci kimliğinden dolayı da sivil itaatsizlik pratisyenidir. 1848 yılında yerel yönetimlerin kelle vergisini ödememesi karşılığında hapse atılmakla cezalandırılacak olan Thoreau' un bu vergiyi ödememesi, bireysel bir tepkiden ziyade kölelik sistemini destekleyen yönetimin karşısında duran bir tavrın göstergesidir.

Thoreau' nun sivil itaatsizlik teorisinin yeniden fark edilmesinde önemi bir rolü olan Mohandas Mahatma Gandhi, Bağımsız Hint Devletinin kurulması yolunda, şiddetsizliği savunarak birlik ve barış adına mücadele vermiş olan bir düşünce ve dava adamıdır. Hukuk eğitimini İngiltere'de gördükten sonra Güney Afrika'da avukat olarak çalıştığı sırada burada yaşayan Hint işçilerini ırkçılık eylemlerine karşı korumayı amaç edinmiştir ve çaba sarf etmiştir (Merton, 2003).

Gandhi' önderliğinde gerçekleştirilen bazı eylemler şu şekildedir (Anbarlı, 2006):

- 1906 yılında Transvaal' de Hint asıllı kişileri kayıt altına almak için evlerine girerek parmak izlerinin alınmasını uygun gören yasaya karşı kampanyalar düzenlenmiştir. Gandhi, yönetimin yasanın iptali konusunda sözlerini tutmaması üzerine Hintlilerin tutuklanarak hapishanelere

konulması çağrısı yapmıştır ve 1908 yılında yaklaşık üç bin Hintli, Johannesburg’ ta bir cami önünde kendilerine ait kayıt belgelerini yakmışlardır.

- Yönetim tarafından verilen söze rağmen kafa vergisinin kaldırılmaması ve Hintli, İslami ve Farisi evlilik sözleşmelerinin geçersiz sayılması üzerine aktif bir isyan başlamıştır. Başta kadınlar olmak üzere birçok kişinin tutuklanması hapislerin yönetimini imkansız bir hale getirmiştir.
- 1930 yılından sonra Hindistan’ a dominyon statüsünün verilmesi yönündeki talebinin reddedilmesi üzerine tuzda iktidar tekelinin kaldırılması gerekliliği amaçlı bir direniş başlatmıştır. Deniz kıyısında yapılan yürüyüş ile birlikte bir miktar da olsa tuz toplanabilmiştir.
- 2. Dünya Savaşı’ nı takip eden yıllarda, dünyanın birçok yerinde eski dönemlere ait ırkçı dengeler değişmeye başlamıştır. Martin Luther King, Amerika’ da, Afrika’ da ve Hindistan’ da olgunluk seviyesine ulaşan bu değişimi fark etmiştir ve zenci topluluğunun lideri durumuna gelmiştir. Randolp’ un 1947 yılında ayrılıkçı güçlere karşı yürütmüş olduğu sivil itaatsizlik eylemini esas alan King, zenci topluluğun ruhunu teslimiyetçi biçimden uzaklaştırarak, sosyal hizmet ve iş haklarını talep eden bir biçime dönüştürmüştür (Bennet, 1964).

Aralık 1955 yılında Alabama’ da meydana gelen olay, Sivil Haklar Hareketi açısından büyük önem arz etmektedir. Rosa Parker, otobüste beyazlara ayrılan bölümde oturup yerini vermeyi reddetmesi üzerine Jim Crow Yasaları olarak da bilinen bir yasaya göre tutuklanır. O şehrin papazı olan M. L. King’ in Parker’ i savunması üzerine otobüs boykotu kitlesel bir hale dönüşmüştür. Daha sonrasında zenciler, barlarda v restoranlarda *“beyazlara özeldir”* yazan yazıların altına oturarak seslerini daha geniş bir kitleye duyurmaya çalışmışlardır (Radikal, 2000).

Alabama’ da otobüs boykotu sonrası ırk ayrımına karşı şiddetsiz mücadelenin lideri olmuştur ve bu yüzden defalarca hapis cezası almıştır. King, 16 Nisan 1963 tarihinde bir rahip arkadaşına yazmış olduğu mektupta, şiddet içermeyen bu yöntemi seçmesinin kişisel sebeplerini tartışmakta ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için gerçekleştirilecek olduğu kampanyasında dört temel aşamadan bahsetmektedir: *‘Adaletsizlikleri devam ettirmek değil keyfilikleri sona erdirmek, müzakerenin yapılması, kendini eğitmek, doğrudan hareket’* (Bedau, 1969).

King’ in önemli gördüğü nokta, adaletsizliklerin kamuoyu önünde yapılan gösterilerle açıkça duyurulması gereğidir. Bu durum, King’ in eylemlerine esas olarak kabul etmiş olduğu sivil itaatsizlik felsefesini ve eylem aracını yansıtmaktadır (Anbarlı, 2006).

2.5. Kamusal Alan Feminizm

Feminizmin tarihsel sürecinin ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler olsa da genel anlamda 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan gelişimler doğrultusunda başladığını söylemek mümkündür. Doğal Haklar Teorisi, Fransa’ya ait İnsan Hakları Bildirgesi ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi kapsamında kadın hakları konusuna yeterince değinilmemesi, kadının yerinin özel alan/ev içi olduğu algısının doğmasını, kadın hareketlerinin Batıda başlamasını ve feminist grupların ortaya çıkışını sağlamıştır (Gün, 2016). Kadınların kamusal görünürlüğünün yeteri kadar önemsenmemesi sonucu bu gruplar siyasal ve sosyal bazı haklar talep etmişlerdir. 1792 yılında Mary Wollstonecraft’ın yazmış olduğu “A Vindication of the Rights Women” (Kadın Haklarının Bir Savunusu) adlı önemli eseri sanayileşmeyle birlikte oluşan yeni dünya düzeninde kadınların kamusal alana dahil olma taleplerini dile getirmesi açısından literatüre girmiştir. Bu süreçten sonra feminizmin birinci dalgası ortaya çıkmıştır. Feminist hareketlerin tarihsel gelişim sürecinin üç dalgada ele alınması mümkündür.

Feminizmin birinci dalgası 18. yüzyıla uzanmaktadır. Kadın-erkek eşitliği konusu ilk kez Fransız Devrimi sürecinde ele alınmıştır. ‘Kadın hakları’ kavramı felsefi altyapısını bu dönemde oluşturmuştur (Ecevit&Kakıner, 2011). Birinci dönem feministlerin amacı, beyaz orta ve üst sınıfa ait kadınların dışında kaldığı kamusal alanda erkeklerle eşit bir şekilde var olmasıdır. Bununla birlikte cinsiyet ve insan olmak arasında bir ilişkinin varlığından söz etmenin mümkün olmadığı konusunda tartışmışlardır ve bu alandaki tabuları yıkmak için uğraşmışlardır (Aktaş, 2006). Feministlerin, oy kullanma, eğitim, evli kadınların kendilerine ait mal varlıklarının kanunlarla koruma altına alınması, cinsel sömürünün bitmesi, eşit işe eşit ücret ödenmesi, cinsiyet ayrımı yapılmaması gibi kurumsal ve yasal düzenlemeler talep etmişlerdir. Bu taleplerin sonucunda yaklaşık olarak yirmi ülkede oy kullanma hakkı kadınlara verilmiştir. Aile, mülkiyet ve seçme seçilme hakkı gibi konularda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemdeki diğer bir kazanım ise istihdam ve eğitim bağlamında, kadınların kamusal alanda görünürlüğünün başlamasıdır (A.Karadağ&S.Sabancılar, 2012). Birinci feminist hareketler, yasal alanda erkek-kadın eşitliğinin sağlanmasında bir çok düzenlemenin yapılmasını sağlamış olsa da toplumsal hayatta tam anlamıyla erkek-kadın eşitliğinin sağlanmasında yeterli olamamıştır.

İkinci feminist hareket, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1960 yıllarında başlamıştır. Yasal zeminde eşitlik, kamusal alanda görünürlük ve kazanılan vatandaşlık hakkı kazanımı erkek egemen sisteme bir çözüm sunamamıştır. Bunun farkındalığına varan ikinci dalga dönemindeki feministler, mücadele ettikleri konuları ve alanları köklü bir şekilde değiştirmişlerdir. Daha öncesinde feminist mücadele ve siyaset dışı olarak görünen kürtaj hakkı, çocuk bakımı ve doğum kontrol araçlarına ücretsiz erişim gibi konular kazanılması gereken asıl haklar haline gelmiştir (Y.Ecevit&N.Kakıner, 2011). Carol Hanish'in üretmiş olduğu "Kişisel olan politiktir" sloganı dönemin feminist hareketinin en önemli sloganları arasında kabul edilmiştir (Kolay, 2015). İkinci dalga feminist hareketini birincisinden ayrı kılan özelliklerinden biri bütün kadınlar arasında dayanışmayı gösteren "kız kardeşlik" (sisterhood) fıkırının, birleştirici bir düşünce sistemi olarak daha önce planda yer almasıdır (Şerbetçi, 2013). Uzun süre yapmış oldukları mücadeleleri sonucunda bir çok özgürlüklere ve haklara sahip olmayı başaran Batı'lı kadınlar ile Afrika'lı kadınların sorunlarının aynı olduğunu ve hakları konusunda aynı taleplerde bulunulduğunu söylemek, Batı'nın feminizm ideolojisini 'özgürleşme' adı altında diğer toplumlarda yaşayan kadınlarına empoze etmek demektir.

Üçüncü dalga feminist hareket, 1980'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır (T.Özlem&A.K.Çiğdem, 2010). İkinci dalga feminist hareket birincisinin devamı olarak ortaya çıkmışken, üçüncü dalga feminist hareket ise kendinden önceki hareketlere göre bazı farklı unsurlara sahipti. Bu dönemdeki feministler, daha önceki kadın savunucularının yaptığı gibi cinsiyet ayrımına odaklı düşünce yapısının, ırk ayrımını ve sınır farklılıklarını görmezden geldiğini belirtmişlerdir (Walters, 2009). Bu yüzden farklı cinsel yönelimlere, etnik kökenlere, kadın sorunlarına, sınıf farklılıklarına odaklanmışlardır. Üçüncü dalga kadın savunucuları, farklı toplumlarda yaşayan kadınların farklı sorunları olabileceği düşüncesiyle, evrensel bir yaklaşım yerine yerele odaklanmışlardır. Bu yüzden ikinci dalga feminizm mutlak eşitliği savunurken, üçüncü dalga feminizmin ise farklılıklara vurgu yapan bir ideoloji benimsediği söylenebilir.

Demokratik özellik taşıyan bir kamusal alan, sadece baskıcı politikalar izleyen iktidara karşı değil aynı zamanda sermaye egemenliğine ve metalaşmaya karşı oluşturulması gereken bir alandır. Bu alanın kurulabilmesi aşamasında, sınıf temelli eski hareketlerden ziyade devletin bürokratik ve milliyetçi yapısını ve kapitalist sistemini dönüştürücü bir işleve sahip olan yeni toplumsal hareketlerin rolü büyüktür. Toplumsal değerler sisteminde 'maddi' değerlerin yerini özerklik, katılım ve özerlik gibi 'post materyalist' değerler almaya başlamıştır (Burris, 1986)

Antik Yunan polislerinden itibaren önemli bir konuma sahip olan kamusal alanlar, zaman içerisinde farklı görevlerle ve biçimlerle tanımlanmış olsa bile her dönemde kentin toplumsal yaşam sahnesi olmuştur. Bazı kentli bedenlerin bu sahnedeki rolünün daha fazla olduğu ve sınıf ve cinsiyet ayrımlarının olduğu görülmektedir. Kamusal alanda özgürlükleri kısıtlanan bireylerin, kent hayatının bazı dönemlerinde bu sahnede rolü güçlenmektedir (Bakhtin, 1984)

Kamusal alanda toplumun yönlendirilmesi, dinin kamusal alanın dışına çıkarılması sayesinde gerçekleşmiştir. Daha önce özel alanda yer alan eğitim ve ekonomi kamusal alana taşınırken; kamusal alanda olan din ise özel alana çekilmiştir. Bunun en önemli nedeni insanın inanç dünyasında kamusal alanın varlığının olmasının doğru olmaması; herkesin kamusal alanda eşit bir şekilde varlığını sürdürmesi gerekliliği düşüncesinin hakim olmasıdır (Kentel, 2008). Batı, dinden soyutlanmış toplumun daha da edilgen olacağı düşüncesine sahiptir. Bu nedenle sekülerlik, kamusal alana ait temel bir nitelik olarak görülmüştür. Kamusal alan, Türkiye’de ise toplumsal yaşamın her kesiminden insanın eşit olarak yer aldığı bir alan değil; devlet ideolojisinin zorla topluma kabul ettirilmeye çalışıldığı bir alanı ifade etmektedir. Türkiye’nin modernleşme anlayışını, laiklik düşüncesi ekseninde oluşturmuştur (Göle, 2013).

3. Yöntem

Sivil itaatsizliğin temel ve en önemli niteliklerinden birisi de *‘kamuya açıklık’* unsuruna sahip olmasıdır. Feminist eylemlerin kamusal görünürlük açısından incelendiği çalışma kapsamında birincil amaç, Gezi olaylarının ardından odağın kaymış olduğu Kadıköy’de 2013 yılından günümüze kadar kadınların ve *‘ötekileştirilmiş’* grupların protestolar için kullandıkları toplanma noktalarını tespit etmek olacaktır. Bu grupların hangi alanlarda daha sık toplandığı ve yürüyüş sonrası eylemlerini hangi noktalarda sonlandırdığı, takip ettikleri mekânsal izler hakkında bilgi edinmek açısından oldukça önemlidir.

Kadıköy özelinde protesto alanları ile ilgili literatür incelendiğinde niceliksel analizlerin az olması dikkat çekmektedir. Bu nedenle, feminist eylemler açısından kamusal alan görünürlüğü ile mekânsal izler arasındaki ilişkiyi göstermeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kadıköy’de 1987 yılında gerçekleştirilen ulusal anlamda en büyük feminist eylemin ve 2013 yılından itibaren feminist gruplar tarafından gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemlerinin toplanma noktalarını tespit etmek amacıyla süreli yayınlardan ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Ulaşılan veriler haritalandırılarak çalışmada kullanılmıştır.

4. Bulgular

4.1. Feminizm Üzerinden Sivil İtaatsizlik ile Kamusal Alan Görünürlüğü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kadıköy Örneği

Kadıköy, kara, deniz ve demiryolu ulaşımında kilit noktada olması nedeniyle ulaşım açısından bir aktarma özelliği taşıması ile birlikte toplumun farklı kültür katmanlarını ve dinamiklerini içerisinde barındırmasından dolayı da özel bir konuma sahiptir. 2.Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde başlayan toplumsal hareketlerin Türkiye'deki yansımalarının önemli odak noktalarından birisi olması da bu alanı son derece önemli kılmaktadır. 2013 yılında yaşanan Gezi olayları sırasında ve sonrasında, Taksim bölgesinin eylemlere kapatılmaya çalışılmasından dolayı ve Kadıköy'de artan muhalif destekler ile protestoların odağı Kadıköy' doğru kaymaya başlamıştır. Dayanışma ağlarının güçlü olması, insanların kısa sürede bir araya gelip, örgütlenerek sivil itaatsizlik eylemleriyle kamusal alanda toplumsal sorunlara ve iktidar söylemlerine kolayca dikkat çekebilmelerini sağlamaktadır. Kadıköy farklı bölgelerden gelen farklı etnik yapıya, görüşe ve kimliğe sahip insanların katılımıyla büyük ölçekli sivil itaatsizlik eylemlerine de ev sahipliği yapmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında kadınların ve '*ötekileştirilmiş*' grupların göz ardı edilen haklarına ilişkin kamusal alanlarda hak arayışı ve edimi için yaptıkları sivil itaatsiz eylemler, toplumun dikkatini bu sorunlara çekmek ve sivil toplum-iktidar ilişkisini güçlü kılmak açısından büyük önem arz etmektedir. Kadınların ve ötekileştirilmiş grupların '*kamusal görünürlüğü*'nün, alanlarda yaptıkları feminist eylemlerle arasındaki ilişkini ortaya koymak bu çalışmanın asıl amacını oluşturmaktadır. Kadıköy, sahip olduğu konumu, feminist protesto tarihi, dayanışma içerisinde olan farklı kimlik profilleriyle ve etken kamusal alanlarıyla bu anlamda önemli veri kaynağıdır.

4.2. Kadıköy'ün Protest Tarihsel Süreci

2.Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen toplumsal dönüşümler, emek-sermaye çatışmasının sorgulanmasına neden olmuştur. Yükseköğretim kurumlarına erişimin ya da kadınların çalışma hayatındaki rolünün artmasıyla, çatışma alanı için yeni yapısal olanaklar ortaya çıkmıştır ve toplumsal cinsiyet kavramları gibi diğer toplumsal katmanlaşma kriterleri de önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle, Fransa'da yaşanan 1968 olaylarının köklerine

bakıldığında emek ve sermaye arasındaki çatışmalarda ve 68'in hemen öncesindeki yıllarda burada yaşanan hızlı değişimlerde görülebilir (Önkibar, 2019). Fransa'da başlayıp özellikle batı dünyası olmak üzere küresel düzeyde etki alanını genişleten 1968 olayları, kendine özgü toplumsal, kültürel ve tarihsel unsurlara sahip Türkiye'de de hissedilmiştir. Fakat 1980 sonrasında daha da çok gözle görünür siyasal ve toplumsal sonuçlar doğurmuştur.

İstanbul Anadolu Yakası 1960'lardan itibaren protesto haritalarının bir parçası olmuştur. Ancak, Boğaziçi Köprüsü'nün açılması ve şehrin nüfus artışı, varoluş alanlarının karakterleri ve yeni alanların eklenmesine neden olmuştur. Kadıköy'ün protesto alanlarındaki görünümü sadece ilçe sınırları içinde değil belirli mekanlarla ilgili değil, aynı zamanda nüfus artışı ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgilidir (Fidan, 2019).

1970 yılında Sendika Kanunda değişiklik yapıldığına dair çıkan haberlerin ardından Saraçhane, Beyoğlu semtlerinden ve Kartal'da, Sancaktepe'de bulunan fabrikalardan çıkarak bir araya gelmeye çalışan işçiler Kadıköy Meydanı'nın protesto alanına dönüşümüne yardımcı olmuştur (Fidan, 2019). Bir ulaşım merkezi olarak konumu, işçi görünürlüğünü güçlendirdi. Belediye yetkililerinin köprülerin kapatılması ve su ulaşımının iptaline ilişkin kararları, 1961-1979 protesto haritasını etkiledi. Bu nedenle Kadıköy Meydanı bir protesto alanına dönüştü ve diğer grupların onu gösteriler için potansiyel bir alan olarak seçmesine yol açtı (Fidan, 2019).

80'li ve 90'lı yıllarda yeni köprü ve ona bağlı yolların yapımının tamamlanmasının ardından, Kadıköy'ün önemi Anadolu Yakası'nın geri kalanıyla arttı. Ulaşımın kolay olması Kadıköy'de nüfus artışına neden olmuştur. Kadıköy kıyı şeridinin yeni dolgu alanları bölgeye daha büyük bir meydan sağlamıştır. Kadıköy'ün simgesi olan yapılar önemi protestocuları çekmiştir. Bu dönemde, alan "meydan gösterileri" diye adlandırılan bir kümenin parçasıydı. 1996'da Kadıköy Meydanı, 1980 Darbesi'nden sonra en kalabalık 1 Mayıs kutlamalarından birine tanık olmuştur (Milliyet, 02.05.1999). Bu kutlama, Kadıköy'ün bir protesto alanı olarak öneminin yıllar boyunca sürdüğünü göstermektedir. Kadıköy'ün sosyal ve ekonomik profiliyle eşleşen bu özelliği, farklı aktivist grupların toplantıları için yaratılan mükemmel bir yer yaratmıştır (Fidan, 2019).

2000'li yıllarda hemen hemen her aktör grubunun en popüler buluşma noktalarından biri ve "halk katılım toplantıları" adlı grubun bir parçası olan Kadıköy Meydanı'nın bir protesto alanı olarak önemi de artmıştır. Bölge, 2005 yılında Kadıköy Meydanı'nda 1 Mayıs mitinginin yapılmasıyla önemli hale gelmiştir. (Fidan, 2019).

4.3. Gezi Olayları Sonrası Kadıköy’de Örgütlenmenin Oluşumu

Gezi eylemlerinden sonra *‘forum, mahalle meclisleri ve dayanışmalar’* olmak üzere üç ana örgütlenme zemini belirginleşmeye başlamıştır. Bunlardan ilki olan forum pratiği, Gezi Parkı’nda da olduğu gibi kentlerin kamuya açık alanlarında insanların bir araya gelerek gündelik sorunlarından pratik meselelere kadar birçok gündem hakkında eşit söz hakkını tanınarak konuşulmasıdır. İkinci örgütlenme biçimi olan mahalle meclislerinde ise, mahalledeki yerel gündemler tartışılarak, sorunlar ve ihtiyaçlar dahilinde çalışma grupları oluşturulduktan sonra eylem repertuarı belirlenmektedir. Mahalle meclisinin bir üst ölçeği olarak üçüncü örgütlenme zemini *‘dayanışmalar’* da ise yer aldıkları kentsel mekanın örgütlenme çalışmasını birden fazla kanaldan takip ederek daha geniş bir ölçekte birlikte olmak esastır. Mahalle meclisleri, sorunları ve ihtiyaçları çalışma grupları ile sorun haline getirip tartışırken; dayanışmalar ise bunları da içerisine alan forum aracılığıyla katılım mekanizmalarını gücünü artırarak, doğrudan politika ve mekan ilişkisini kurmayı amaçlayan kolektif eylem mekanizmasını ifade etmektedir (Gülen, 2016).

Gezi Parkı’nın boşaltılmasının hemen ardından Kadıköy semtinde yer alan Yoğurtçu Parkı forumu yoğun katılımlarla birlikte katılım ve forum sistemlerini işletmeye çalışmıştır. Kadıköy’ün farklı mahallelerinde yaşayan aktivistlerin girişimleriyle Yoğurtçu Parkı forumundan koparak Yeldeğirmeni, Caferağa, Osmanağa ve Acıbadem mahallelerinin ayrı ayrı içerisinde olduğu mahalle forumları kurulmuştur. Bu forumlar çoğu zaman Yoğurtçu Parkı’nda yer alan baskın politik gruplara tepki gösteren, büyük ölçekli gündemleri konu edinmek yerine mahalli ihtiyaç ve sorunları öne çıkarmayı değerli gören ve genel olarak bağımsız aktivistlerden meydana gelmiştir (Gülen, 2016).

Caferağa Dayanışması’nın yaş ortalamasının otuzun üzerinde olması, bağımsız çalışan ve beyaz yaka çalışanların yoğun olmasından dolayı diğer dayanışmalardan farklı bir konuma sahiptir. Mahalle Evi açılmadan önce bölgede çoğunluk olan sosyolojik profil, bu mahallede yaşayan akademisyenden, ofis çalışanlarından ve mimarlardan; Gezi Direnişinin ardından aktivist kimlik edinen kişilerle birlikte toplumsal muhalefete farklı odaklardan dahil olan aktivistlerden oluşuyordu. Mahalle Evi’nin açılmasının etkisiyle *‘işgal’* düşüncesinin mahalleden bağımsız bir şekilde yarattığı etki, mevcutta yer alan profillerde değişimlere sebep olmuştur. Üniversite’de okuyan öğrenci sayısının artmasıyla birlikte mahalle dışında yaşayan aktivistlerin varlığında çeşitlilik görülmüştür. *‘Mahalle Evi’* düşüncesinin

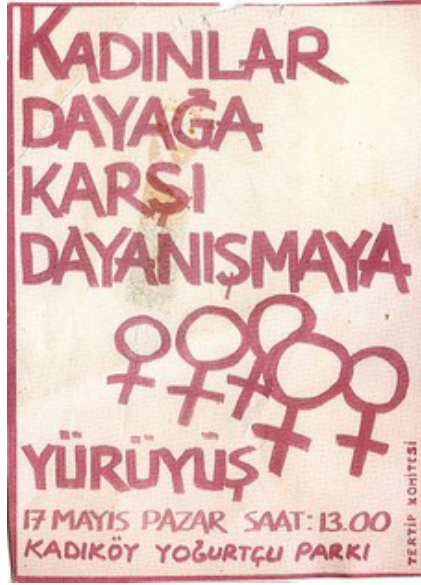
ortaya çıkışı, evden önce var olan aktivistlerin katılımı ile biçimlenmiş olsa da, daha sonrasında farklı aktivist kimliklerin katılım sağlamasıyla etki alanını ve söylemini değiştirmiştir (Gülen, 2016).

Certeau' ya göre mahalle “*kamusal günlük hayatın yeri olarak uzamın bütün uyum süreçlerinin ilk biçimi, (...), silinmez bir aidiyetin işareti olarak yer alır.*” (Certeau, 2009). Bundan dolayı, mahallenin mekan aidiyetinin en yüksek görünürlükte olduğu ve hissedildiği yeri ifade ettiği söylenebilir. Fakat Perouse'un ifade etmiş olduğu şekilde, “mahalleli kimlik” kavramının ortaya çıkışında, mevcut problemler ve somut ihtiyaçların gündelik olan ile kurulan ilişkinin ana belirleyicisi olduğu söylenebilir. Mahalleli olma aidiyeti, birikmiş öyküler, anlatılar, güncelik tecrübeler gibi öznenin yanında önem arz eden ‘Mahallenin müşterek bir olan olup olmadığı ve bu müşterek mekan olarak deneyiminin nasıl olduğu’ gibi soruların yanıtı, Perouse tarafından altı çizilen *ihtiyaçlar ve sorunlar* kavramında bulunabilir. Değişim değerini değil kullanım değerinin altını çizen; müşterek olanları gündelik tecrübeler dahilinde devrimcileştirilen bir pratik, aktivizm ve mahallelilik temasını mümkün kılabilir (Gülen, 2016).

Caferaga'nın, Kadıköy'ün merkezi geçiş güzargahlarında yer almasından dolayı mahalle imajından çıktığını söylenebilir. ‘Kentın bir noktası’ olarak görülmesinden dolayı mahalleyi mekansızlaştırmaktadır. De Certeau'a göre, gündelik deneyimlerde mekan köken ile tanımlanmaktadır. Kent içerisindeki ‘geçip gitme’ eylemlerine sahne olan edimleri ise *mekansızlık* olarak tanımlanmaktadır. Mekansızlık ve mekan iç içe bulundukları kadar; sürekli ürettikleri uzamsallıklarla da bir çatışma içerisinde (Gülen, 2016).

4.4. Türkiye Feminist Tarihinde ‘Kadıköy’ Okuması

1987 yılında 1987’de Çankırı’ lı bir hakim, karşılaştığı sürekli şiddet yüzünden boşanmak isteyen kadının açtığı davayı “Bir kadını, sırtında sopa ya da karnında bir çocuk olmadan terk etmemek lazım” diyerek reddetti (Şakir, 2019). Bu kadın örgütleri tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve yasal yollardan önce Kadıköy’de kadına karşı şiddeti protesto etmişlerdir. Kadınlar grubu Kadıköy Meydanı’nda buluştular ve Yoğurtçu Parkı’na yürüdüler (Şekil 1). Bu toplantının etkileri devam etti ve sonraki yıllarda Yoğurtçu Kadın Forumu ve Mor Çatı Kadın Sığınağı kuruldu. Bu olay aynı zamanda Yoğurtçu Parkı’nı da ‘ meydan hareketleri’ haritasına yerleştirdi. Bu park hala Türkiye’de feminist hareketin doğduğu bir yer olarak görülüyor. Bir protesto ve bir yer, hareketin hayatın temel taşları haline geldi.



Şekil 1: ‘Kadınlar Dayığa Karşı Dayanışmaya’ Protesto Çağrısı

(Kaynak: <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/tarihimizden-kampanyalar/kad-nlar-dayaga-kars-dayan-smaya/>) (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Türkiye’deki feminist hareketin doğuşu olarak kabul edilen ve 1987 yılında Kadıköy’de gerçekleştirilen ‘Dayığa Hayır’ eyleminin (Şekil 1) katılımcılarından birisi olan Birgül Akay, yapılan bu ilk eylem kapsamında katılımcılar, sloganlar ve mekânsal izler ile ilgili şunları söylemektedir (Url-1):

“Kadıköy iskelesine geldiğimizde umduğumuzun çok üzerinde bir kalabalıkla karşılaştım. Hatta bu yürüyüşten haberdar olmayan kadınlar bile iskeleden Kadıköy Boğa’ya doğru bizlere eşlik ediyorlardı. Caddenin iki yanındaki binalardan kadınlar heyecanla alkışlıyor üzerimize çiçekler atıyorlardı. Bir arkadaşımın tanıklığıyla; iskelede çiçek satan kadınlar ‘bu neyin yürüyüşü?’ diye sorup ‘koca dayığına karşı’ yanıtını aldıklarında, ‘bizler de dayak yiyoruz, bizler de yürüyeceğiz’ diyerek aramıza katılıyorlardı. Yoğurtçu parkında da sonlandı. Trans kadınlar da yürüyüşte yer alarak kürsüde söz almışlardı. 12 Eylül askeri darbesinden sonra yapılan, ilk en büyük kitlesel hareket olmuştur bu yürüyüş.”

Kadıköy Vapur İskelesi'nde buluşup Boğa (Altıyol)'a doğru yürüyen grup, Söğütlüçeşme Caddesinden (Şekil 2) ve tali yollardan geçerek (Şekil 3) Yoğurtçu Parkı'na yönelmişlerdir (Şekil 4).



Şekil 2: 'Kadınlar Dayaağa Karşı Dayanışmaya' Protestosundan Bir Fotoğraf, Söğütlüçeşme Caddesi, Kadıköy, 1987 (Kaynak: <https://www.istdergi.com/tarih-belge/fotograflarla-1980lerde-feminist-hareket>)

(Erişim Tarihi: 20.05.2022)



Şekil 3: 'Kadınlar Dayaağa Karşı Dayanışmaya' Protestosundan Bir Fotoğraf, Mahmut Baba Sokak, Kadıköy, 1987 (Kaynak: (1987). Feminist Dergisi, Sayı: 3, Kadın Çevresi Yayıncılık



Şekil 4: 'Kadınlar Dayığa Karşı Dayanışmaya' Protestosundan Bir Fotoğraf, Yoğurtçu Parkı, Kadıköy, 1987 (Kaynak: <https://gazetekadikoy.com.tr/yasam/ilk-feminist-eylemden-bugne>) (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Çalışmanın amacı kapsamında süreli yayınlar ve internet kaynakları üzerinden 2013 yılından günümüze kadar Kadıköy'de gerçekleştirilen yaklaşık 50'e yakın feminist eylem incelenmiştir. Eylemlerin başlangıç noktalarının çoğunlukla 11 farklı konumda olduğu tespit edilmiş, her noktada gerçekleştirilen protestolardan sadece biri Tablo 1'de belirtilmiştir (Tablo 1)

Tablo 1. Başlangıç Noktası Bazında 2013’ten Günümüze Kadıköy’de Yapılan Konum Odaklı Bazı Feminist Eylemler

(Konum odaklı tablo olması nedeniyle her bir başlangıç noktasında yapılan eylemlerden göstermek amaçlı sadece bir tanesi verilmiştir)

No	Yıl	Başlangıç Noktası	Protesto Başlığı
1	2013	Boğa	24 Eylül 2013: Kadınlar Kadıköy’de Polis Tacizine Karşı Yürüdü
2	2016	Rexx Sineması	Her gün 8 Mart, her gün kavgla!
3	2017	Süreyya Operası	Kadınlar “KIYAFETİME KARIŞMA” diyor
4	2020	Ağa Camii	Kadınların sesi Kadıköy’den yankılandı
5	2020	Söğütlüçeşme	Yaşam Savunucuları Söğütlüçeşme’de: AVM Değil Nefes Almak İstiyoruz
6	2021	Caferağa Spor Salonu	Kadın Savunması’ndan Kadıköy’de eylem: “Transfobiye karşı hayatlarımızı savunacağız”
7	2021	Kadıköy İskele Meydanı	Binlerce kadın Kadıköy’den haykırdı: Özgür bir gelecek, özgür kadınlarla gelecek
8	2021	Khalkedon Meydanı	Sosyalist Kadın Hareketi, Dardanel fabrikasında çalışan işçi kadınların uğradığı hak gasplarına dikkat çekmek amacıyla Kadıköy Khalkedon Meydanı’nda eylem yaptı
9	2021	Yoğurtçu Parkı	Kadınlar İstanbul Sözleşmesi için pedal çevirdiler
10	2021	Moda Parkı	Nar Kadın Dayanışması’ndan Afgan kadınlar için bisikletli eylem
11	2022	Mehmet Ayvalıtaş Meydanı	Kadıköy’de Tacize Karşı Ses Çıkardılar

Bu noktalardan 6 tanesi Caferağa Mahallesinde (Url-2) yer alırken (*Moda Parkı, Mehmet Ayvalıtış Meydanı, Rexx Sineması, Khalkedon Meydanı, Kadıköy İskele Meydanı*); 5 tanesi ise Osmanağa Mahallesinde (Url-3) (*Yoğurtçu Parkı, Süreyya Operası, Altıyol(Boğa), Ağa Camii, Söğütlüçeşme*) yer aldığı görülmüştür. Elde edilen verilerin analizi sonucunda tespit edilen toplanma noktalarının mekânsal bağlam açısından daha anlaşılır okunabilmesi açısından Kadıköy haritası üzerinde işaretlenmiştir (Şekil 4):

- 17 Mayıs 1987’de ‘Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya’ Protestosu için toplanan insanlar **Kadıköy İskele Meydanı, Söğütlüçeşme, Yoğurtçu Parkı** noktaları arasındaki güzergahta yürüyüşlerini gerçekleştirirken;
- 2013 yılından günümüze kadar Kadıköy’de gerçekleştirilen feminist eylemlerde ise haritada yer alan tüm noktalar kullanılmıştır.



Şekil 5: 2013 Yılından Sonraki Veriler Sonucunda Feminist Protestoların Başlangıç Noktalarını Gösteren Konum Odaklı Harita, Kadıköy, 2022

(Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu 'İstanbul'u Koşuyorum' adlı koşunun 2021 yılında yapılan etabı Dünya Kadınlar Günü'nde Kadıköy'de gerçekleşmiştir. Kadıköy-Karaköy Vapuru ile Yoğurtçu Parkı arasındaki güzergahta seçilen noktaların Türkiye Feminist Tarihi açısından önemi büyüktür (Şekil 5 ve Şekil 6):

“1989 yılında kadınlar, yaklaşık bir aylık bir hazırlık sürecinin ardından Kasım 1989'da Kadıköy – Karaköy vapurunda mor iğne satışına başlamıştı. Burası kadınların kamusal alanda tacize karşı başlattıkları “Bedenimiz Bizimdir; Cinsel Tacize Hayır” kampanyasının başlangıç noktasıydı. Koşu da bu tarihe dikkat çekmek için Kadıköy İskelesi'nden başlayacaktır.

Koşunun noktalarından biri olan Baylan Pastanesi'nin müdavimleri arasında Leyla Erbil, Tomris Uyar ve Sevim Burak gibi Türkiye'de önemli yer edinmiş kadın yazarlar bulunmaktadır. Kadına yönelik artan şiddet olayları karşısında, Kadın Savunma Ağı tarafından başlatılan Mor Mekan da koşu sırasında uğranacak noktalardan bir tanesidir. “Dayanışmanın, birlikte öğrenmenin ve eril şiddetle baş etmenin yollarını, eğlenceli faaliyetlerden de geri kalmadan arayan kadınların uğrak yeri.” olarak tanımlanan mekanda, birçok atölye çalışması da düzenleniyor.

Kadına yönelik artan şiddet olayları karşısında, Kadın Savunma Ağı tarafından başlatılan Mor Mekan da koşu sırasında uğranacak noktalardan bir tanesi. “Dayanışmanın, birlikte öğrenmenin ve eril şiddetle baş etmenin yollarını, eğlenceli faaliyetlerden de geri kalmadan arayan kadınların uğrak yeri.” olarak tanımlanan mekanda, birçok atölye çalışması da düzenleniyor.

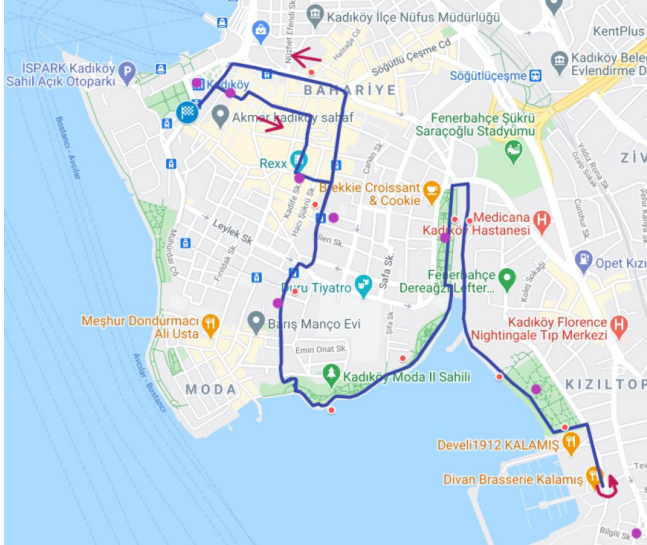
Koşulacak bir başka mekan olan Yoğurtçu Parkı da kadınlar için büyük önem taşıyor. Kadınların 17 Mayıs 1987 yılında Türkiye'de gerçekleştirdikleri ilk kitlesel yürüyüş burada gerçekleştirmiş, hep birlikte “Dayağa Hayır” denmişti. Yürüyüş sonrası şiddete uğrayan kadınlara danışmanlık verilecek bir mekanizmanın kurulması planlıyordu. Bugün 2013 yılından beri devam eden park forumlarına ev sahipliği yapan parkta her Çarşamba kadınlar buluşuyor, kadınlara ve gündeme dair birçok meseleyi burada konuşma imkânı buluyor.

Parkurda yer alan noktaların tamamı şu şekilde; Behice Yazgan Parkı, Kalamış Atatürk Parkı, Yoğurtçu Parkı Kadın Forumu, Apollon Tiyatrosu, Kadıköy - Karaköy Vapuru, Baylan Pastanesi, Caferağa Muhtarlığı, Mor Mekan.”(Url-4)



Şekil 6: 'İstanbul'u Koşuyorum' Adlı Koşu Etkinliğinin Kadınlar Günü Etapı Güzergahı, 2021

(Kaynak: <https://www.istanbulukosuyorum.istanbul/etaplar/kadinlar-gunu-etabi/>) (Erişim Tarihi: 20.05.2022)



Şekil 7: 'İstanbul'u Koşuyorum' Adlı Koşu Etkinliğinin Kadınlar Günü Etapı Güzergahı, 2021

(Kaynak: <https://www.gazetekadikoy.com.tr/spor/kadinlar-cinsiyet-esitsizligine-karsi-kosuyor>) (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

5. Sonuç

Türkiye feminist tarihinde, etki alanı bakımından ulusal nitelikte en büyük eylem olarak bilinen ve 17 Mayıs 1987 yılında gerçekleştirilen ‘Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya’ adlı feminist hareketinin, veriler sonucunda Kadıköy İskele Meydanı-Söğütlüçeşme-Yoğurtçu Parkı olmak üzere üç nokta arasındaki güzergahta gerçekleştiği tespit edilmiştir. Gezi Olayları sonrasında protestoların odağının Kadıköy’e kayması ile birlikte ortaya çıkan *‘forum, mahalle meclisleri ve dayanışmalar’* örgütlenme zeminlerinin de desteğiyle, kadınlar ve ‘ötekileştirilmiş’ grupların farklı toplumsal sorunlara dikkat çekmek amacıyla yaptıkları protestoların sayısının zaman içerisinde arttığı söylenebilir. Konumu ve kimliği itibarıyla dışarıdan gelen aktivist kimlikli ziyaretçilerin katılımlarıyla zaman zaman büyük ölçekli eylemlere de ev sahipliği yapan Kadıköy’de protesto alanlarının veriler doğrultusunda akışkan bir şekilde mahalle içlerine doğru kaydığı yorumu getirebilir.

Kadıköy (Merkez)’de bir geçiş alanı olarak da bilinen Caferağa ve Osmanağa Mahallelerinin protestolar açısından önemi büyüktür. Bu mahalleler ticari işletmelerin fazla olması nedeniyle gün içi nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Caferağa Mahallesi, bünyesinde çok fazla dernek barındırması özelliğiyle Osmanağa Mahallesi’nden sonra gelmektedir. Ayrıca otuzun üzerinde olan yaş ortalamasından ve beyaz yaka çalışan sayısının fazla olmasından dolayı Caferağa Dayanışması farklı bir konuma sahiptir. Çalışma kapsamında 2013 yılından bu yana gerçekleştirilen eylemler için sık kullanılan alanların verileri incelendiğinde, Kadınların ve ‘ötekileştirilmiş’ grupların kamusal görünürlüğü artırmak için Kadıköy içerisinde tespit edilen protesto alanlarını daha fazla kullandığı sonucuna varılabilir.

Kadıköy’ün protest tarihsel süreci odaklı yapılan bu çalışma kapsamında değişen ve dönüşen kentte kadınların ve ‘ötekileştirilmiş’ grupların gerçekleştirmiş oldukları feminist eylemler üzerinden mekânsal aidiyet-kamusal görünürlük arasındaki ilişki arasında bir inceleme ve okuma yapılmıştır. Toplumun tarihsel hafızasında önemli yere sahip olan mekanların ve bu mekanların izi sürülerek ortaya çıkan rotanın kendilerini görünür kılmak ve kamusal alana dahil hissetme konularında önemi ve gücü vurgulanmıştır. Protesto alanları ile ilgili sonraki yapılacak olan çalışmalar için bu araştırmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- A.Karadağ&S.Sabancılar. (2012). Toplumsal Cinsiyet'ten 'Çoklu Kesişen Farklılıklar'a Küreselleşme. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-II: Küresel*, (s. 90-101).
- Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Akad, M. (1993). *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Akdoğan, Ç. (2001). *John Locke'da Toplum Sözleşmesi Kavramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aktaş, C. (2006). Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği. *Uluslararası İnsan Haklarında*, (s. 1-20).
- Anbarlı, Ş. (2006). *Baskıya Karşı Direnme Hakkı ve Sivil İtaatsizlik (Türkiye Örneği)*. İzmir: DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Anbarlı, Ş. (2021). Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 319-328.
- Arnhart, L. (2005). *Siyasi Düşünce Tarihi*. Ankara: Çev. Ahmet Kemal Bayram, 2. Baskı, Adres Yayınları.
- Arslan, A. (1999). İslam ve Demokrasi Açısından Eşitlik. Ö. Turan içinde, *İslam ve Demokrasi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Bakhtin, M. (1984). *Rabelais and His World*. Bloomington: Çev. H. Iswolsky, Indiana University Press.
- Bedau, H. A. (1969). *Civil Disobedience: Theori and Practice*. Newyork: Pegasus.
- Bennet, L. (1964). *What Manner of Man Martin Luther King*. Chicago: Johnson Publishing Company.
- Blackstone, W. (1968,1969). Civil Disobedience: Is it Justified. *Georgia Law Review*.
- Burris, V. (1986). The Discovery of the New Middle Class. *Theory and Society*, 317-349.
- Certeau, M. D. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi- 1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatı*. Ankara: Çev: Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi Yayınları.
- Coşar, Y. (1999). "Sivil İtaatsizlik", *Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2.b.
- Coşkun, V. (2002). Direnme Hakkı. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, s. 52-79.
- Duguit, L. (1921-1925). *Traite de Droit Constitutionnel*. Paris: 2nd Edition.
- Erdoğan, M. (1997). *Anaysal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Fidan, G. (2019). *History of Protest Spaces in İstanbul*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Mimarlık Bölümü.

- Gemalmaz, M. S. (1997). *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Göle, N. (2013). *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: 4.Bsk, Metis Yayınları.
- Grant, W. R. (1991). *John Locke's Liberalism*. Chicago: University of Chicago.
- Grzeszick, B. (2014). *Yazılı Olmayan Anayasa Hukuku*. Çev: Can Ünver. Ankara: Lale Yayıncılık.
- Gülen, H. (2016). *Parklardan Mahallelere Aktivizm, Mekan ve Müşterek Alanlar: Caferağa Dayanışması ve Mahalle Evi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Genetik Sosyoloji ve Metodoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- Gün, T. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi Cilt: 3, Sayı: 5*, s. 163-175.
- Güriz, A. (2014). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: 10. Baskı, Siyasal Kitabevi.
- Harrison, R. (2002). *Hobbes, Locke and Confusion's Masterpiece: An Examination of Seventeenth-Century Political Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: 7. Baskı, Yetkin Yayınları.
- Kentel, F. (2008). Bir Direnişin Anatomisi: Teorinin Raconunu Bozan 'Başörtüsü'. *Örtülemeyen Sorun Başörtüsü: Temel Boyutları ile Türkiye'de Başörtüsü Yasağı* (s. 27-62). içinde İstanbul: Akder Yayınları.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni, Sayı:3*, s. 5-11.
- Locke, J. (1959). Hükümet Hakkında İki Kitap. Y. Abadan içinde, *Devlet Felsefesi-Seçilmiş Okuma Parçaları*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Locke, J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- McAllister, P. (1999). You Can't Kill the Spirit: Women and Nonviolent Action. *Nonviolent Social Movements: A geographical* (s. 18-35). içinde
- Merton, T. (2003). *Gandhi ve Şiddet Dışı Direniş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Milliyet. (1999, 05 2).
- Mills, A. (2007). Gender and Mahalle (Neighborhood) Space in Istanbul. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 335-354.
- Önkibar, E. (2019). *Önkibar, E. (2019). Dünya sistemi teorisi üzerinden 1960-80 yılları arasındaki toplumsal hareketleri okumak: Fransa ve Türkiye örneği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Radikal. (2000, 08 31).
- Ranger, E. J. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sancar, M. (1999). Hukukun Oluşturulmasında İnsan Haklarının Rolü ya da İnsan Hakları ile Pozitif Hukuk Arasındaki İlişki. M. Sancar içinde, “Devlet Akli” *Kıskacında Hukuk Devleti* (s. 105-132). İletişim Yayınları.

Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal Feminizm Bağlamında “Küresel Kız Kardeşlik” Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T.Özlem&K.Çiğdem. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi Cilt 7, Sayı: 26*, s. 3-24.

Walters, M. (2009). *Feminizm*. İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

Y.Ecevit&N.Kakıner. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yıldız, B. D. (2016). John Locke’ta Doğa Durumu ve Direnme Hakkı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 375-410.

TABLO KAYNAKLARI

Tablo 1. Başlangıç Noktası Bazında 2013’ten Günümüze Kadıköy’de Yapılan Konum Odaklı Bazı Feminist Eylemler

<https://catlakzemin.com/24-eylul-2013-kadinlar-kadikoyde-polis-tacizine-karsi-yurudu/> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://kaldirac2.org/her-gun-8-mart-her-gun-kavga/> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/kadinlar-kiyafetime-karisma-diyor>
(Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://www.evrensel.net/haber/419696/kadinlarin-sesi-kadikoyden-yankilandi>
(Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://k2haber.com.tr/yasam-savunuculari-sogutlucemesde-avm-degil-nefes-almak-istiyoruz/> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://sendika.org/2021/03/kadin-savunmasindan-kadikoyde-eylem-transfobiye-karsi-hayatlarimizi-savunacagiz-610991/> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/binlerce-kadin-kadiky039den-haykirdi-zgr-bir-gelecek-zgr-kadinlarla-gelecek> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://direnisteyiz30.org/sosyalist-kadin-hareketi-dardanel-fabrikasinda-calisan-isci-kadinlarin-ugradigi-hak-gasplarina-dikkat-cekme-k-amaciyla-kadikoy-khalkedon-meydaninda-eylem-yapti> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://gazetekadikoy.com.tr/yasam/kadinlar-istanbul-szlesmesi-iin-pedal-evirdiler>
(Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://www.birgun.net/haber/nar-kadin-dayanismasi-ndan-afgan-kadinlar-icin-bisikletli-eylem-364846> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

<https://m.bianet.org/bianet/print/161886-kadikoy-de-tacize-karsi-ses-cikardilar>

(Erişim Tarihi: 20.05.2022)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Url-1: <https://gazetekadikoy.com.tr/yasam/ilk-feminist-eylemden-bugne> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Url-2: <https://anlat.kadikoy.bel.tr/mahalleler/caferaga> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Url-3: <https://anlat.kadikoy.bel.tr/mahalleler/osmanaga> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

Url-4: <https://www.gazetekadikoy.com.tr/spor/kadinlar-cinsiyet-esitsizligine-karsi-kosuyor> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

DEĞİŞEN/DÖNÜŞEN/ DARALAN MEKANLAR, GÜNDELİK HAYAT-2

Moderatör: Ömer Melikoğlu

*Mekansal Özellikleri ve Kullanım Pratikleriyle
Cinsiyetlendirilmiş Mekân Analizi: Ankara-Ulus Örneği

Sena Çınar

*Toplumsal Cinsiyet ve Mekan Bağlamında Kentlere Bakmak:
Gündelik Hayat, İştiklerimiz, Gördüklerimiz

Doç. Dr. Mustafa Murat Yüceşahin

Genç Beyaz Yakalı Kadınların Kamusal Mekân Deneyimleri:
Kadıköy Örneği

Hande Büyüknisan

*Bu metin yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.

Değişen/ Dönüşen/ Daralan Mekanlar, Gündelik Hayat-2 Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

GENÇ BEYAZ YAKALI KADINLARIN KAMUSAL MEKAN DENEYİMLERİ: KADIKÖY ÖRNEĞİ

Hande Büyüknisan

Galatasaray Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

Özet

Bu çalışmada Kadıköy’de yaşayan genç, bekar ve beyaz yakalı kadınların kamusal mekân kullanımlarına dayanarak kentle olan ilişkileri ve deneyimleri incelenmektedir. Literatürde kent yaşamı anonimleşme ve özgürleşme ile özdeşleştirilse de kadınların kent deneyimi saate ve mekana bağlı olarak belirli kısıtlamalar ve zorlukları da beraberinde getirir. Bu çalışmada kadınların kamusal alandaki görünürlükleri, hareketlilikleri ve güvenlik algıları feminist coğrafya literatüründeki feminen korku ve zihin haritası kavramlarına dayanılarak gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucunda kadınların kullandıkları ulaşım aracından güzergahına, hareket saatinden kıyafetlerine kadar çeşitli kısıtlamalar ve stratejilerle kenti deneyimledikleri saptanmıştır. Kadınlar gidilecek ve gidilemeyecek yerleri sosyo-kültürel seviyesi ve fiziksel yapılandırılmasına göre kategorilere ayırmışlardır. Buna göre tacize/tecavüze uğrayabilecekleri yerler, saatler ve ulaşım araçları vardır. Çalışma, bilinçli olarak veya olmayarak her an geliştirilen direnme ve kaçınma taktiklerinin varlığını ve kadınların kent gündelik hayatına aidiyetliklerine dair ciddi kısıtlamalar olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Feminist Coğrafya, Kent, Toplumsal Cinsiyet

Abstract

The research examines the relationships and experiences of young, single and white-collar women living in Kadıköy, based on their use of public spaces. Although urban life is identified with anonymity and emancipation in the literature, the urban experience of women also brings certain restrictions and difficulties depending on the time and place. In this study, the visibility, mobility, and security perceptions of women in the public sphere were observed based on the concepts of feminine fear and mind mapping in the feminist geography literature. As a result of the study, women have created various restrictions and strategies, from the means of transportation they use to their route, from the departure time to their clothes. Women have divided the places to go and places to avoid into categories according to the districts' socio-cultural construction and physical structure. Accordingly, they evaluate places, hours and means of transportation based on possibilities of potential harassment or sexually abused. The tactics of resistance and avoidance developed at every moment, consciously or unintentionally, show severe restrictions on women's behavior during their daily life and sense of belonging to the city.

Key Words: : Feminist Geography, Gender, Urban

Giriş

Antik yunandan günümüze hem Batı coğrafyasında hem de Türkiye’de kadınların kentte erkekler kadar görünür olması hoş karşılanmamıştır. Kamusal alan özel alan dikatomisinin bir sonucu olarak erkekler kamusal alanla, kadınlar ise özel alanla yani ev ve ev işleriyle tanımlanmıştır. Erkekler tarafından cinsiyet körü olarak inşa edilen ve kullanılan kentlerde kadınlar bedenleriyle yorumlanmıştır. Sürekli olarak toplumsal bakışı üzerinde hissedilen ve dişil bedenleriyle yorumlanan kadınların kente duydukları aidiyet de aynı oranda problemlili olmuştur. Feminen korku olarak tanımlanan kentte erkek şiddeti ve tacizine maruz kalmaya duyulan korku, kadınların kamusal alanı rahatça kullanmalarının önündeki en büyük engel olarak göze çarpmaktadır. Öte yandan Türkiye’de kadınların kamusal alanda görünür olmaları Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde batılılaşma hareketinin başlangıcı ile mümkün olmuştur. Erken cumhuriyet döneminde devam eden ‘modernleşme’ sürecinde ise kadınların kamusal alanda bulunmaları, çalışmaları ve kendilerini ifade edebilmeleri için tüm yasal engeller ortadan kaldırılrsa da kadınlar evle, annelikle ve eş olmakla tanımlanmaya devam edilmiştir. Farklı kadın kimliklerinin görünür olması ve kamusal mekanları kendi problemlerini dile getirmek için kullanmaları 1980’lerde mümkün olabilmıştır. Cinsel şiddet ve taciz için ilk kez düzenlenen eylemler de bu döneme denk gelmektedir. Bu sürece kadar kadınların kamusal alan deneyimleri okul, işyeri ve ailenin temel ihtiyaçları için gidilen mekanlarla sınırlı kalmıştır. 2000lere kadar ise Türkiye’de mekan kullanımını toplumsal cinsiyet perspektifinden inceleyen sadece birkaç araştırma yapılmış ve bu alanın incelenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, 22-30 yaş arasındaki bekâr beyaz yakalı kadınlarla yapılan görüşmelerle, İstanbul’un ve Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından en eşitlikçi ilçeleri sıralamasında her zaman ilk üçte bulunan Kadıköy’e ve eğitim seviyesi yüksek kadınların hem ekonomik hem de sosyokültürel olarak şehir içi hareketliliğinde ‘en şanslı grupta’ varsayımlarından yola çıkarak bu çalışmada onların kamusal mekan deneyimlerine odaklanılmıştır.

1.Maskülen Şehir ve Feminen Korku

Feminist coğrafya, kadınların şehirlerde ikinci sınıf bir statüye sahip olduğunu iddia eder ve bu durum yalnızca mecazi özel ve kamusal alan kavramıyla değil, aynı zamanda pratik ve maddi bir dışlama coğrafyasıyla da açıklanır. Jane Darke’nin(1996, p.88) dediği gibi, “ataerkillik taş a yazılmıştır”, çünkü

mekanın inşası toplumların cinsiyete göre inşasını da yansıtır. Kamusal alana erişimleri oldukça sorunlu ve zor olan kadınların kentlerde özel alan ile kamusal alan arasındaki ikiliği inceleyen feminist coğrafya, günümüzde çok önemli bir başka soruya yönelmiştir: güvenlik sorunu ve şehirdeki kadınların korkusu (feminen korku). Şehirlerdeki kadınlar hem tehlikede hem de ‘tehlikelidir’ çünkü çoğu zaman cinsellik gibi üreme rollerine indirgenirler ve bu da şehri erkeklerle aynı şekilde deneyimlemelerini engeller. Kamusal alanda hem korku nesnesi hem de arzu nesnesi olarak algılanan kadın bedeni, feminist literatürde her zaman var olmuş, ancak coğrafyada göz ardı edilen bir özne olarak kalmıştır.

Birçok Anglo-Sakson yazar (Lieber, 2002; Maynard ve Hanmer, 1987), kadınların bilinçli veya bilinçsiz olarak bu korkuyu mekân kullanımıyla ilişkilendirdiklerini ve kendilerini kısıtladıklarını özellikle belirtir. Toplumsal olarak eşitsiz ve dengesiz ilişkilerin mekânda yeniden üretildiğini savunan Lefebvre (1967), kadınların “kent hakkı”nın erkeklere göre ayrıcalıklı toplumsal kategoriler tarafından daha geniş ölçüde tehlikeye atıldığını çünkü kent hakkının hareketlilik hakkını da içerdiğini savunur. Tarihsel süreç içerisinde sanayileşme ile artan kadın istihdamı, onların kamusal alana ‘dahil olmalarını’ pekiştirmiş ve şehirde dolaşmak için en geçerli ‘mazeret’ haline gelmiştir. Ancak iş, hareketliliğin yalnızca bir yönüdür. Feminist coğrafyacılar göre, farklı yerler arasında hareket edebilme, kadınların kentte özgürleşme duygusu ve kaynaklara erişimleri için elzemdir. Hareketlilik, gerçek ve sembolik yönleriyle toplumsal cinsiyet eşitliğine, özgürlük duygusuna, kaynaklara erişilebilirliğe ve yaşam kalitesine tanıklık eder.

Birçok yönden, kadınların sınırlı hareketlilik deneyimi çocuklukta şekillenmeye başlar ve toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerindeki çevresel etkilere önemli ölçüde katkıda bulunur. Sanayileşmiş ve geç sanayileşmiş toplumlarda, çocukların etkinlik alanlarının mekânsal kapsamının kızlar için erkeklere göre daha dar olduğu bilinen bir gerçektir. Feminen korku altında, kadınlar mekânı farklı algılar, deneyimler ve zihinlerindeki potansiyel arzu nesnesi olma, fiziksel ve psikolojik zarar görme korkusu ile şehirde hareket ederler. *Geography of Women Fear* adlı kitabında Valentine (1989), kadınların erkek şiddetini nasıl kontrol edilemez ve tahmin edilemez olarak algıladıklarını anlatır. Buna göre, kamusal alanın kısıtlı kullanımına zorlandıkları için kadınlar çeşitli savunma taktikleri geliştirir, ancak bu şekilde kentte kendilerine hareket alanı açabilirler.

Türkiye’ye baktığımızda ise, Küresel Cinsiyet Farkı Endeksi’nde (UN Women, 2016) Türkiye 130. sırada yer almaktadır. Hayatın her alanına kurumsal olarak yerleşmiş olan cinsiyetçi ideoloji mekânsal olarak vücut bulur ve kamusal alan bu ideolojinin sergilendiği yer olarak karşımıza çıkar. Batı Avrupa ve Amerika’dan farklı olarak Türkiye’de kamusal alanda yaşanan taciz ve cinsel şiddet kamuoyuyla paylaşılmamaktır bu nedenle resmi oranlara ulaşmak mümkün değildir. Fakat çeşitli STKlar, araştırmacılar ve akademisyenler sayesinde kısıtlı kaynaklara erişilmektedir, örneğin 2017 yılında gerçekleştiren araştırmada (Thompson Reuters Foundation Annual Poll, 2017) kadınlara karşı yapılan tacizlerin, şiddet olaylarının, işlenen cinayetlerin çoğunun kırsal kesimden ziyade şehirlerde gerçekleştiği ve en ön sırada İstanbul’un olduğu belirtildi. İstanbul kadınlar için dünyadaki en tehlikeli 10 mega kent arasında 6. sırada yer aldı. Son yıllarda artan cinsel şiddet, taciz ve cinayetlerin pek çok sosyoekonomik ve politik sebepleri olmakla birlikte, yaşanan olayların aynı derecede feminen korkuyu da arttığı kolaylıkla öngörülebilir.

Nitekim korku, yalnızca kadınların mekâna erişimini ve kullanımını değil, aynı zamanda kadınların kentle kurdukları aidiyet ve güvenlik ilişkisini de etkilemektedir. Kentle kurulan herhangi bir güvenlik ilişkisi, kişinin orada kendini özgür hissedip hissetmediğini de belirler. Kadınların kente aidiyeti ve kentin özgürleştirici etkileri, toplum söz konusu olduğunda güvenlik ve güvensizlik duygusuyla karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kamusal-özel ayrımının kırılma noktası, kentsel güvenlik bağlamında feminen korkuyla karşımıza çıkar. Kamusal alanlarda kentsel güvenlik, ev içindeki fiziksel ve zihinsel şiddetle başlar ve kentin fiziksel ve sosyal yapılanması ile devam eder. Ataerkil toplumsal anlayış, cinsiyete dayalı mekânsal ayırmadan kentsel dinamizme doğru gelişir. Eril şehir algısı, kadın korkusu bağlamında kadınların şehirle kısıtlayıcı ilişkisini yeniden ve yeniden üretir. Kentlerin insanları anonimleştirerek özgürleştirdiği algısı, önceki bölümlerde anlatıldığı gibi kentte görünür olmaya başladığından beri kadınlar için çelişkili olmuştur. Bu algıda kentin özgürleştirici etkilerine kadının kentle kurduğu ilişkide kendini bir mekânın parçası hissetmenin imkansızlığı, dışlanma ve güvenlik kaygısı gibi birçok kadın korkusu eşlik eder. Böylece, kadınların korku ve güvensizlikleri, feminist programlarda kadınların yaşamları ve deneyimlerinin kesişimsel analizleriyle “kadın dostu şehir” veya “kadınlar için güvenli şehir” gibi yeni terimlerin doğmasına neden olmuştur.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada bir grup genç, bekar, beyaz yakalı ve Kadıköy’de yaşayan kadının anlatılarından yola çıkarak kent hayatının kadınları ne derecede özgürleştirdiği ve bu özgürlüğün hangi şartlarda sağlandığı soruları üzerinde duruldu. Temel olarak seçilen grup üzerinden kent mekanlarını nasıl kullandıkları, rahatça hareket edip etmedikleri, hangi ulaşım yollarını neden tercih ettikleri, feminen korku bağlamında günlük hayattaki geliştirdikleri strateji ve taktikler analiz edildi.

Kadıköy çeşitli araştırmalarda (İnsani Gelişme Vakfı, 2017; Yanındayız Derneği, 2020) Türkiye sıralamasında en yaşanabilir, kadın dostu ve en güvenli ilçeler arasında her zaman ilk üçte yer almaktadır. Öte yandan UN Women’ın (Gazete Kadıköy, 2019) gerçekleştirdiği *Ateş Böceği* kampanyasında İstanbul’da yaşayan kadınlar Kadıköy gibi en güvenli olarak adlandırılan ilçede dahi karanlık noktaların olduğunu belirtti. Bu iki çatışan bilgidен yola çıkarak çalışmanın sahası semt bazında güvenlik algısını daha derin analiz edebilmek için Kadıköy olarak belirlendi.

Görüşmeciler kadınların genç ve bekar olması, kent içi hareketleri esnasında hem fiziksel olarak avantaj sağladığı hem de kenti çoğunlukla yalnız deneyimleme olasılığının daha yüksek olduğu varsayımından yola çıkılarak seçildi. Görüşülen kadınlar için bekarlık tanımı yalnızca yasal bir statü olarak değerlendirilmemiş olup, bir partner ile beraber yaşamamak şeklinde düşünülmüş ve kişiler çalışmaya bu şekilde dahil edilmiştir. Kenti yalnız deneyimleyebilme şansı en yüksek olarak seçilen bu gruptaki herkes en az lisans mezunu ve aktif olarak çalışan beyaz yakalı kadınlardı, bu da ekonomik özgürlüğü ve beraberinde şehir içinde *hipermobility* beraberinde getiriyordu. Tüm bu kriterlere göre araştırma, seçilen grupta kent kullanımını sınırlayacak tüm sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel faktörleri ortadan kaldırarak, “kadın olmak” gibi basit bir olguyla kent deneyiminin nasıl şekillendiğini gözlemlemeyi amaçlamaktadır. Kadınların anlatılarına dayanarak Kadıköy içinde bulunan, kendi zihin haritalarına göre belli sebeplerle tekrar eden güvenli ve güvensiz bölgelerin haritası çıkarılmaya çalışılmıştır. Halihazırda Türkiye’de feminist coğrafya akademisi dahi geliştirilmeye ihtiyaç duymakta iken zihin haritaları ve güvenlik gibi konular hakkındaki çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu çalışma, bu alanda yapılmış az sayıdaki akademik çalışmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma yüksek lisans tezim kapsamında Kasım 2020- Nisan 2021 tarihleri arasında Kadıköy’de yaşayan ve 22-30 yaş aralığında bulunan 18 beyaz yakalı kadınla gerçekleştirdiğim sözlü görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmecilere kartopu örneklem yöntemiyle ulaşılmış, kimlikleri gizli tutulmuş ve yalnızca rızası olanların isimleri ve meslekleri paylaşılmıştır. Görüşmelerin 7 tanesi Covid-19 sebebiyle çevrimiçi gerçekleşmiş, geri kalanı ise yüz yüze yapılmış ve yaklaşık 1-2 saat sürmüştür. Görüşmecilere açık ve kapalı uçlu olmak üzere İstanbul ve çoğunlukla Kadıköy’deki deneyimlerine dayanarak yarı yapılandırılmış sorular sorulmuştur. 10 görüşmeci üniversitede veya üniversiteden sonra iş için İstanbul’a taşınmış, 8i ise İstanbul’da doğmuş ve halen Kadıköy’de yaşamaktadır. Görüşmeci grubu farklı sosyal sınıf, şehir, politik görüş ve etnik kimlikten oluşmaktadır. Bütün bunlarla birlikte açık uçlu sorulara benzer cevaplar verenler alt başlıklar halinde gruplandırılmıştır.

Görüşmecileri yönlendirmemek için sorularda ve görüşme boyunca onlar söyleyene kadar ‘korku’ ve ‘güvensizlik’ kelimeleri kullanılmamış sorular güvenlik ve kent içi deneyimler üzerine yapılandırıldı. Böylece kadınların kentle kurduğu ilişkiyi güvenlik algısı ile nasıl kodladıkları genellemeye çalışıldı.

Kapalı uçlu sorulara verilen cevaplar çoğunluğu anlamak için nicel olarak kullanılırken açık uçlu sorular temalara göre alıntılanarak kullanıldı. Veri analizinde mekanlarındaki güvenlik algısını incelemek için Kadıköy içinde sıkça bahsedilen yerler haritalandırılarak en güvende hissedilen yerden en güvensiz hissedilen yere doğru renklendirme tekniği kullanıldı. En sık gidilen yerlerden en az gidilen ve daha önce hiç bulunulmayan yerlere göre zihin haritalandırılmasının arkasında yatan sosyo-politik ve fiziksel sebepler anlamlandırılmaya çalışıldı.

Son olarak her görüşmecinin deneyimi biricik olmakla birlikte, dar bir görüşmeci havuzuyla mutlak bir sonuca ve temsile ulaşmak mümkün olmamakta ve bu çalışmada böyle bir iddia bulunmamaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1 Kadıköy’de Kadın Görünürlüğü

Tarih boyunca ve halen kadınların kentte erkeklere göre ikincil konumda görünmesi ve mekân açısından daha dezavantajlı bir konuma itilmesi, kadınların sosyo-kültürel ve sosyo-politik olarak kendilerine uygun

gördükleri mekanları seçme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ifadenin yanı sıra, katılımcıların Kadıköy’de yaşama nedeni olarak en çok öne çıkardığı faktörler sosyo-kültürel ve politik nedenlerdir. Bunlardan ilk ve en önemli sebep olarak verdikleri örneklerden Kadıköy’ün özgürleştirici bir ilçe olarak görünmesi karşımıza çıkmaktadır.

‘Kadıköy, İstanbul’un eski bir semti ve insanların diğer semtlere göre çok daha eğitilmiş olduğu bir yer. Bu yüzden burayı daha güvenli buluyorum, sadece güvenli değil, aynı zamanda benim gibi olan insanlar da görüyorum. Aynı sosyo-ekonomik statüye sahibiz, bu beni rahatlatıyor’ (Hale, 30, Bilgisayar Mühendisi)

Görüşmeciler sık sık ‘bizim gibi insanların yaşadığı yer’ söylemini tekrarlamıştır. Bu bağlamda Kadıköy kendileri gibi eğitilmiş, ekonomik düzeyi yüksek kişileri işaret etmekle birlikte politik olarak da muhafazakâr olmayan, sosyal aktivitelerin fazla olduğu bir bölgeyi temsil etmektedir.

‘Başka yerlerde şort bile giymem, Kadıköy’de çıkıp tek başıma yürüyüşümü yapıyorum, şort giyiyorum.’ (Başak, 25, Finans Danışmanı)

‘Ben Kadıköy’de mesela nöbetten çıkıyorum gecenin 3ü 4ü oluyor ama aklımda hiçbir şey olmadan tek başıma yürüyorum. Sabah bazen daha hava aydınlanmadan çıkıp yürüyorum, kendimi daha özgür hissediyorum.’ (Nisa, 29, Doktor)

‘...Üsküdar’da ev ararken emlakçı erkek arkadaşımı görünce evlenip evlenmeyeceğimizi sordu. Olumsuz yanıt verdiğimde, «Burada birlikte yaşamayacaksınız ama değil mi?» dedi. Ama Kadıköy’de ne ev ne sahibi ne de emlakçılar böyle sorular sordu.’ (Müge, 26, Hemşire)

‘...bu apartmanda kimse eve kim girdi çıktı diye bakmıyor, şimdiye kadar hiç problem yaşamadım yani. Bayrampaşa’da yaşarken erkek arkadaşlarım mı gelecek, gece kalacaklar mı hepsini düşünmek zorundaydım, laf olmasın diye çağırmıyordum gerçekten.’ (Merve, 26, dış ticaret asistanı)

Genç ve bekar kadınlar tarafından nerede yaşayacaklarını seçmedeki en önemli faktör olarak özgürce hareket edebilmek, kendilerini güvende hissetmek, ataerkil toplum baskıya ve toplumsal bakışa (*public gaze*) maruz kalmamak sebepleri öne sürülmüştür. Bir nevi Kadıköy kaçış yeri ve yaşanılabilir nadir ilçelerden biri olarak görülmektedir. Öte yandan şaşırtıcı olmayan bir şekilde ekonomik olarak özgür olmalarına rağmen çoğu Kadıköy’de istedikleri mahallede ikamet edecek düzeyde gelire sahip değillerdi. Bu sebeple başka

ilçelerde daha büyük evlerde ya da yalnız yaşayabilecekken Kadıköy’de daha küçük ve eski evlerde hatta bazen de ev arkadaşlarıyla kalma yoluna gitmişlerdir.

Bir diğer nokta ise Kadıköy’de kadınların hem nicel hem de nitel olarak daha görünür olmasının görüşmeciler için ‘yaşanılabilir yer’ düşüncesini pekiştirmesidir. Sokakta, parkta, kafelerde yani genel anlamıyla kamusal mekanlarda sayısal olarak da kadınların fazla olması, günlük yaşama daha aktif katılarak görünür olmaları diğer kadınlar için de aynı ilçede yaşamak adına referans olmaktadır. Bourdieu’nün (1990) toplumsal mekan olarak adlandırdığı, farklı aktörlerin de farklı yakınlıklar ve fiziksel ilişkiler kurdukları mekanlar, toplumsal eşitsizliklerin mekanda nasıl yayıldığını gösterir. Özel alanda kadınlara biçilen rollerin ve beklentilerin kamusal alanda da devam ettiğini düşünürsek görüşmeciler kamusal alanı erkekler kadar rahat yaşayabildikleri, onlar kadar görünür oldukları ve kendilerine benzeyen diğer insanların bulunduğu yerde yaşamak istemektedir.

4.2 Kısıtlanmış Hareketlilik

Fransa’da geniş çapta yapılan hareketlilik çalışması sonucunda genç, çocuksuz, diplomalı kentli kadınlar *hipermobil* (Louargant& Barroche, 2019:37) olarak adlandırılmıştır. Türkiye’de buna benzer bir çalışma olmasa da Kadıköy ölçeğinde “en şanslı” kadın grubu olarak adlandırabileceğimiz görüşmeci grubunun tamamı özellikle iş için neredeyse her gün toplu taşıma kullanarak kent içinde hareket ettiğini belirtmiştir. Görüşmecilerin çoğu (10/18), Avrupa yakasında çalıştıkları için toplu taşımada uzun süreler harcadıklarını ve birden fazla araç kullandıklarını bildirdi.

‘Metroya 20 dakika yürüyorum, sonra Kadıköy’de inip vapura biniyorum. Vapurdan sonra üniversiteye gitmek için servise biniyorum. Her gün uzun bir yolculuk beni bekliyor.’ (Dide, 25, araştırma görevlisi)

“O anki trafiğe göre hangi araçlara ulaşacağıma en hızlı şekilde karar veriyorum. Toplu taşımaya daha az vakit ayırabildiğim sürece belli bir rutinim yok...” (Hatice, 28, mali denetçi)

Harcanan zamanın ve şehir içi hareketlerin temel sebebine bakacak olursak hipermobilitenin aslında şehrin tadını çıkarmak yani bir nevi *flanöz* olmaktan ziyade işe ulaşmak için kurulmuş evden işe bir yolculuk olmaktan öteye gitmediğini görüyoruz. İşe yolculuk sadece gerçek hareketliliğin bir yönü değil, aynı zamanda kadınların hayatlarının tüm yönleri için gerekli olan

sembolik hareketliliğin (Preston& Ustundag, 2005: 217) bir yönüdür. Kadınlar genellikle toplu taşımada çok fazla zaman harcamaktan şikayet ettiler. Bu şikayetin altında yatan asıl nedenin ise hepsinin çoğunlukla toplu taşımayı yalnız kullanmaları ve bu sırada onları yalnızca dişil bedene sahip olmaktan dolayı rahatsız eden bazı davranışların sergilenmesi olduğunu tekrarladılar.

‘...metrobüsteydik, dedim ki ‘bacağınız bacağıma değişiyor, rahatsız oluyorum, kapatır mısınız?’ sonra adam bana dedi ki ‘Ben de önemli bir şey söyleyeceksin sandım...’ Önemsiz mi bu?’ (Dide, 25, araştırma görevlisi)

‘13-14 yaşlarındayken otobüste bir adamın arkadan bana yaslandığını hatırlıyorum, çok korkup 3 durak erken inip eve kadar yürümüştüm. O yaşlardaki bir çocuğun ilk hatırlayacağı şeylerden biri bu olmamalı mesela, hala çok dikkat ediyorum arkamda biri var mı diye.’ (Hazal, 27, Doktor)

‘Bir kış günüydü, üzerimde bir mont vardı çok da kapalı giyinmiştim yani. Zincirlikuyu Metrobüsündeydim, arkamda bir adam vardı ve bana dokunduğunu hissettim. Uzaklaşmaya çalıştım çünkü ona dönüp bağırsam bana «Neyden bahsediyorsun, burası çok kalabalık farkında değil misin? “ falan diyebilirdi. Bu yüzden hiçbir şey söylemeden erken indim.’ (Ece, 28, Avukat)

‘...akşam toplu taşımaya bineceksem, mecbursam yani kırmızı ruj sürmem, öyle çok makyaj yapmam dikkat çekmemek için. Daha önce sadece kırmızı rujuma laf atılmıştı metroda çünkü.’ (Müge, 26, hemşire)

Yukarıda da verilen örneklerdeki gibi kadınlar kalabalık toplu taşıma araçlarında fiziksel temaslara ve sözlü tacize maruz kalmamak için daha fazla transfer yaptıklarını, mümkünse yakın mesafeleri yürüdüklerini ve kalabalığın bahane edildiği araçlardan uzak durmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çok küçük yaşlardan itibaren deneyimlenen toplu taşımadaki tacizler sonucunda hala devam eden önlem almaları gerektiğine dair bir inançları vardır. Buna göre binilebilecek araçlar, en güvenli saatler, giyilebilecek kıyafetler gibi çeşitli genellemelere vardıklarını söylediler. Kendilerini en güvensiz hissettikleri aracın metrobüs olduğunu vurgularken, kişisel alanın en fazla olduğu aracın vapor olduğunu dair bir genelleme hakimdi.

Görüşmeciler gece ve tek başınayken toplu taşımada daha güvensiz hissettikleri için alternatif bir yol olarak taksi kullandıklarını böylece istedikleri gibi giyinebildiklerini söylediler. Erkekler ve kadınlar arasındaki “doğal farklılıklar” ideolojisi, kadınların “uygunsuz” giyinmesi veya davranması gibi durumları sözlü tacize ve şiddete maruz kalmalarıyla bir şekilde normalleştirmeye çalışır. Kadınlar, sarhoş olmak veya açık giyinmek gibi “uygunsuz” durumlarla başa çıkmak için taksiyi tercih etmişler ancak bu da başka gereklilikleri getirmiştir.

‘Bir keresinde gece taksiyle eve dönüyordum, müziğin sesi çok yüksekti. Taksiciye «Kardeşim müziğin sesini biraz kısabilir misin?» dedim. Adam bana, “Bana kardeşim demezsen kısarım” diye pis pis güldü... Ne demek bu? Taciz değil, flört mü oluyor yani?’ (Eylem, 28, biyolog)

‘Evin önünde inmem taksiden asla. Ana caddede veya ara sokakta iniyorum. Yani tam adresimi bilmesin. Sonuçta fiziksel olarak benden daha güçlü, beni takip edebilir, evime musallat olabilir. Her şey olabilir, bunları düşünmek zorundayım.’ (Hatice, 28, mali denetçi)

Toplu taşımaya alternatif olarak değerlendirilen taksi kullanımının belli bir çerçevede kadınlara rahatlık getirdiğini söylemek doğru olacağı gibi verilen alıntılardan da anlaşılacağı gibi kadınlar kendilerini takside de tam anlamıyla güvende hissedemeyerek feminen korkuyu çeşitli yönleriyle hissetmektedir. Allemand’ın (2005) öne sürdüğü gibi, hareketlilik sermayesi veya “hareketsel habitus” da stratejik yaklaşımlar gerektirir.

Verilen örnekler güven ve güvensizlik duygusuyla da motive edilen günlük hareketliliğe eleştirel bir bakış atmamızı sağlamaktadır. Kendilerini güvende hissetmiyorlarsa, bunun nedeni açıkça tacize ve fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalmalarıdır. Genel olarak, hipermobil grubun bir parçası olduğu varsayılan genç, bekar, çalışan kadınların iş ve diğer faaliyetler için toplu taşıma kullanımında bazı sınırlamalar vardır. İstanbul’da pek çok farklı ulaşım aracı varken güvenlik hiyerarşisine göre kullanılacak araçlar ve kullanmaktan kaçındıkları araçlar ve zaman aralıkları vardır. Kadın hareketliliği diğer birçok konu gibi erkekler tarafından kadınların bedenleri ve cinsellikleri üzerinden yorumlanmaktadır. Bedenleri ve cinsellikleri ile ilgili risk alan kadınlar hareketliliklerini kısıtlama veya belli önlemler alma gereksinimi duymaktadır. Belli bir saatten sonra toplu taşıma araçlarındaki kadın sayısının yetersiz olması, kadınların görünürlüğü sorununu tekrar gündeme getirir. Şehirde hareket kabiliyeti kısıtlı kadınların görünürlüğü tehlikeye girer. Kadınların belirli araçlarda ve belirli saatlerde bulunmamaları

günün her saati ve yerinde kamusal alana erişimlerini de kısıtlamaktadır. Eğer güvensizlik kentsel alanların merkezinde yaşayan kadınların hareketliliğini bu kadar etkiliyorsa, ekonomik bağımsızlığı olmayan ve Kadıköy gibi merkezi ve gelişmiş ilçe ve şehirlerde yaşayamayan kadınlar için sonuçların çok daha ciddi olacağı açıktır.

4.3 Kadınların Güvenlik Endişesi

Jane Darke (2002) kadınların şehirde “misafir” gibi hissettiklerini çünkü erkeklerin bölgesinde olduklarını düşündürdükleri ve belirli bir şekilde buna uyum sağlamak zorunda olduklarını iddia eder. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir uzantısı olarak kamusal alanda ortaya çıkan feminen korkunun aile içi şiddet ve kamusal alanda taciz gibi birçok nedeni vardır. Ancak bunlar arasında kadınların mekânsal kısıtlamasına sebep olan ve feminen korkuyu tetikleyen en temel faktör olarak erkek şiddeti ortaya çıkmaktadır.

Güvensizlik ve korku duygusunu tanımlamak çok zor olduğu için bu çalışma kapsamında kadınlara kamusal alanda kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri soruldu. Kamusal alan diye akla gelen yer ilk olarak sokak olduğu için bu bölümde kadınlara “Sokakta güvende hissediyor musunuz” sorusu soruldu. Görüşülen kişilerin çoğu (10/18) sokakta kendilerini güvende hissetmediklerini söyledi. Sokakta yaşadıkları sözlü ve fiziksel taciz ve şiddet bu duygunun ana sebebi olarak karşımıza çıktı. Feminen korkunun temelinde çocukluktan itibaren kamusal mekanda bizzat deneyimlenen laf atma, takip edilme, taciz edilme gibi sebeplerin yanı sıra ikincil kaynaklardan alınan bilgilere göre de bu korkunun pekiştiği görülüyor.

‘Mesela bir gün bir üniversite yurdu nda yaşı rken haberleri okuyordum, benim yaşı mdaki bir öğrenci erkek arkadaşı tarafından öldürü lmüş. Bir baktım öldürülen kız bizim yurttan ve olay otobüs durağı ile yurt arasında karanlık bir yol vardı orada olmuş. O zamanlar aydınlatma yoktu ama bu haberden sonra sokak aydınlatılması yapıldı hemen. Oradan her yürüdüğümde çok korkuyordum...’ (Nisa, 30, doktor)

‘Bir kere eve dönüyordum yürüyerek, gece çok geç de değildi 11 falandı. Minibüs caddesinden yürüyordum ve o kadar korktum ki. Son zamanlarda hiç bu kadar korkmamıştım. Sebebi de şey, birkaç yıl önce inşaat vardı o yol üzerinde bir kadın evine dönerken inşaat ta çalışan biri tecavüz ediyor ona ve öldürmeye çalışıyor. Bu haberi okuduktan sonra yürürken çok korkmaya başladım.’ (Dide, 25, araştırma görevlisi)

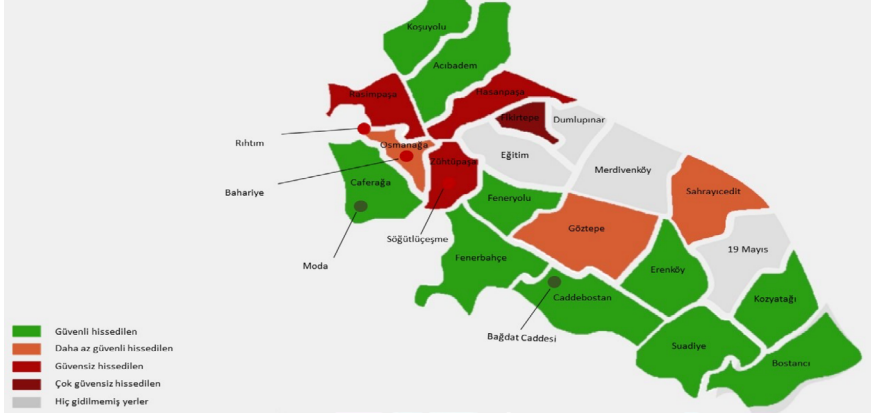
‘... en çok tecavüze uğradıktan öldürülmekten korkuyorum. Örneğin, Özgecan, Pınar, Münevver... Akşam dışarda kendimi tedirgin hissettiğimde gözümün önünden onların yüzleri geçiyor. Medyada bu şekilde anılmaktan korkuyorum. Tecavüze uğrarsan destek alabilirsin ve atlattırır belki. Ama tecavüze uğrar ve öldürülürsem, tecavüze uğrayan ve öldürülen kız denecek. Ailem daha da mahvolacak... O kadınlardan biri olmaktan çok korkuyorum. Aslında hepimiz potansiyel ‘o kadın’ız.’ (İrem, 25, iş analisti)

Bu örneklerle dayanarak görüşmecilerin medyada çok konuşulan haberlere, bir arkadaştan duyulan hikayeye göre minibüse binmekten kaçınma, inşaat olan sokakta tek başına yürümeme, aydınlık olmayan caddeler yerine yolu uzatarak daha aydınlık yerlerden geçme gibi dürtülere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Yani kadınlar kişisel olarak herhangi bir erkek şiddeti veya tacizine maruz kalmamış olsalar da hep bir potansiyel ‘o kadın’ olma korkusuyla yaşamaktadır. Farklı araştırmaların (Dobbs&Waid& Shelley, 2009) da ortaya koyduğu gibi kadın ve erkeklerin mekana ilişkin korkuları birbirinden farklıdır. Erkekler kamusal alanda fiziksel saldırı veya mülke verilen zararı “en kötü olasılık” olarak görürken, kadınlar maddi kaybı “en iyi olasılık” olarak görmektedir.

‘...Sanırım çantamı alıp kaçsalar benim için iyi bir senaryo olur. En çok korktuğum şey tacize uğramak.’ (Zeynep, 30, akademisyen)

4.3.1 Korkuyu Haritalandırmak

Kişisel deneyimlerden, şehir mitlerinden, medyadan veya basit söylentilerden kaynaklanan kadınsı korkular, güvenlik algısının katmanlarını oluşturur. Rachel Pain’in (1991) söylediği gibi, kadınların zihinsel haritalarında güvenli ve güvensiz alanlar arasında mutlaka katı fiziksel sınırlar yoktur. Ayrıca bu haritalar dinamiktir, günün saatine ve duruma göre sürekli değişir. Nelson ve Seager’in (2008) öne sürdüğü gibi, sosyal, politik ve ekonomik süreçlerin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkisini anlamak için bu karmaşık ilişkiye ‘nerede’ sorusunu da ekleyerek haritalayabiliriz. Bu çalışma kapsamında da, görüşmeci kadınların söylemlerine dayanarak kısıtlı bir örnekleme Kadıköy’de yeşilden kırmızı doğru feminen korkunun zihin haritası çıkarıldı.



Tablo 1: Görüşmecilerin Güvenlik Algısına Göre Zihin Haritası

Öncelikle haritada yeşil alanlarla gösterilen yerler, görüşülen kadınların en sık yaşadıkları ve en sık gittikleri mahallelerdir. Aynı zamanda bahsi geçen mahalleler, Osmanlı döneminden bu yana eski konakları olan köklü yerleşim yerleridir. Diğer mahallelere göre daha yüksek bir sosyo-ekonomik statüye sahip olmanın yanı sıra, kafeleri, restoranları, tiyatroları, sinemaları, sanat galerileri vb. ile aktif bir sosyal hayata sahip mahallelerdir. Moda ve Bağdat Caddesi gibi özel olarak belirlenmiş noktalar ise tüm sosyal aktivitelerin en popüler olduğu yerlerdir. Bu bilgilerle paralel olarak yeşil alanlar görüşmecilerin bulunmaktan ve vakit geçirirken en güvende hissettiği bölgelerdir.

Turuncu ile gösterilen yerler Osmanağa, Göztepe ve Sahray-ı Cedid mahalleleri sosyal aktivitelerin yoğun olmadığı, daha çok yerleşim yeri olarak kullanılan ve kiraların nispeten ucuz olduğu mahallelerdir (Zingat, 2021). En güvenli yer olarak anılmamasının nedeni rağbet görmemeleri ile açıklanabilir. Öte yandan bu tanıma uymayan Osmanağa, diğer iki ilçeden farklı olarak çok sayıda dükkânların bulunduğu oldukça yoğun bir yerdir. Görüşmeciler özellikle Osmanağa Mahallesi'nde kendilerini güvende hissetmedikleri yerler olarak Boğa Meydanı ve Rıhtım'ı işaretlediler. Özellikle tehlikeli olarak belirtilen noktalardan biri olan Rıhtım, metro çıkışında ve Boğaz'ın kenarında yer alırken, tekne, otobüs gibi diğer ulaşım araçlarına tüm bağlantıların bulunduğu yerdir. Boğa Meydanı ise Kadıköy'ün en bilinen buluşma noktalarından biridir. Bir başka kırmızı nokta olarak Söğütöçesme Anadolu yakasındaki metrobüs, metro, otobüs vb. tüm ulaşım

hatlarının kesiştiği yer olarak karşımıza çıkar. Üç tehlikeli nokta olarak işaretlenen bölgenin ortak özelliği birçok insanın gelip geçtiği yani kontrol edilebilirliği, takip edilebilirliği az olan ve heterojenliği yüksek olan yerler olmasıdır. Kadınların şehir içi hareketliliğinde kötü deneyimlerle uyumlu şekilde bu noktalar zihin haritalarında güvensiz olarak kodlanmıştır.

Kırmızı olarak gösterilen Rasimpaşa, Fikirtepe ve Hasanpaşa mahalleleri, görüşmecilerin kendilerini en tehlikede hissettikleri ve gitmekten çekindikleri yerler olarak haritada yer almaktadır. Rasimpaşa, Kadıköy'ün ilk kolonize bölgelerinden biri olarak oldukça merkezi bir konuma sahip olsa da zamanla oteller, iş merkezleri ve eğlence mekanlarının açılmış fakat şu anda oldukça eski mekanları barındırmasıyla dar gelirlilerin tercih ettiği bir yer haline gelmiştir. Rasimpaşa'daki binaların ise oldukça bakımsız ve yıkılacak gibi görünmesi güvenlik hissini azaltan bir unsur olarak dile getirilmiştir. Hasanpaşa ve Fikirtepe ise gecekondu yoğunluğunun yüksek olduğu mahallelerdir. Son dönemde kentsel dönüşüm projelerinde yaşanan hızlı değişime rağmen kadınların zihninde ziyaret edilemeyecek yerler olarak kodlanmaya devam etmiş ve görüşmecilerin sıklıkla verdiği örnekler olmuştur.

'Mesela Feneryolu'nda takıldıktan sonra eve yürüyerek gidebileceğim bir mesafe var ama taksiye biniyorum. Çünkü Fikirtepe ve Hasanpaşa'dan geçiyor tam o yol, değil gece gündüz bile gitmem.' (Eylem, 28, biyolog)

'Fikirtepe, Rasimpaşa gibi yerlerde kaldırımlar ve yollar çok dar ve bozuk. Sanırım beynim otomatik olarak oaraları başıma gelebilecek korkunç şeylerle bağdaştırıyor. Diyorum ki belediye pek umursamıyor burayı ve tehlikeli bir yer burası.' (Merve, 26, dış ticaret asistanı)

'Fikirtepe'de yeni yapılmış rezidanslardan birinde yaşayan bir arkadaşım var. Onun evinden dönerken kendimi rahatsız hissediyorum. Bir gece ondan dönerken arkamdan bir adam gelip gelmediğini görmek için birkaç kez arkama baktığımı hatırlıyorum. Bilmediğim bir yer ve etrafa baktığımda, gecekonduları görüyorum, çevresi zaten karanlık düzensiz ve pis.' (İrem, 25, iş analisti)

Görüşmecilerin belirttiği gibi, bakımsız sokaklar, dar ve engebeli kaldırımlar, yetersiz aydınlatma, toplanmamış çöpler ve terk edilmiş evler sosyal ve fiziksel rahatsızlık göstergeleri olarak karşımıza çıkıyor. Zihinsel haritada mekanın düzensizliği toplumsal olarak yoksulluk, düşük eğitim ve hatta sembolik olarak suçla ilişkilendirilmektedir (Eve, 1984). Bu bağlamda, görüşülen

kadınların çoğu Fikirtepe’de hiç bulunmadıklarını söyleseler de, burayı sosyal ve fiziki yapısı nedeniyle en güvensiz yer olarak adlandırmaktadır.

Son olarak Merdivenköy, Eğitim gibi gri ile gösterin mahalleler güvensiz olarak işaretlenmese bile görüşmecilerin hiç gitmediği ve gitmeye gerek de duymadıklarını belirttiği yerler olarak kalmıştır. Mekanın fiziksel ve sosyo-ekonomik durumunun üstüne eklenen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların zihin haritalarında gidemeyecekleri yerlerin dinamik bir haritasını çıkarır. Örneklerde görüldüğü gibi, bir mahalle güvenli olarak kodlansa bile, belirli sokaklar veya yerler, aydınlatılmış olsun ya da olmasın, heterojenliğine, mekanın dar veya geniş olmasına göre güvensiz olarak algılanabilmektedir. Kentin eşit kullanımı bağlamında bir yere gitmenin önünde yasal ve fiziki hiçbir engel olmasa da kadınlar zihnindeki işaretledikleri noktalarda bulunmak istememeleri ve kendilerini rahatsız hissetmeleri gerçek haritayla zihnimizdeki güvenlik harita arasındaki uçurumu gösterir.

4.3.2 Taktikler

Kentin fiziki yapısı ve toplumsal olguların ürettiği feminen korkusunun bir bedeli olarak kadınlar her zaman tetikte olmaları gerektiğini hissederek. Tetikte olmak, dışarıdan gelen tüm tehlikelere karşı geliştirilen strateji ve taktik olarak da yorumlanabilir. Koskela (2004: 261), kadınları ‘kentsel göstergebilimi uzmanları’ olarak tanımlar. Buna göre, kadınlar kentsel sahneyi okumada erkeklerden çok daha nitelikli ve deneyimlidir; kadınlar anlık jestleri, bakışları veya tehlikeyi okuma yeteneklerini genç kızlıktan itibaren geliştirmek zorunda kalırlar.

Bu çalışma bağlamında görüşmeciler arasında sokakta kendini güvende hissettiğini beyan edenler (8/10) dahil olmak üzere herkesin kendini korumak için belirli taktiklerinin olduğu belirlenmiştir. Kadınların kendilerini güvende hissetmek için oluşturdukları iki tür taktik olduğu söylenebilir: direnme ve kaçınma. Direnç stratejileri, genellikle kişinin kendisini fiziksel olarak korumaya yönelik saldırı ve kendini savunma taktikleridir.

‘Kick Boks dersleri alıyorum, dövüş sporlarıyla ilgileniyorum. Kendimi daha çok fiziksel olarak korumaya çalışıyorum. Zaten minyonum, başka türlü kendimi koruyamam.’ (Merve, 26, dış ticaret asistanı)

‘İlaç bristelini çarpraz kesince sivri bir şey haline geliyor, çantamda onu taşıyorum gece çıkarken. Anahtarı parmaklarını arasında tutmayı söylemiyorum bile onu herkes biliyor zaten...’ (Başak, 25, Finans Danışmanı)

İkinci taktik kategorisinde ise, kadınlar kendilerini savunmak zorunda kalmamak için kaçınma taktikleri kullanırlar. Örneğin yolda yürürken güvensiz hissettiğinde birini aramak, telefonda konuşuyormuş gibi yapmak, konum servislerini kullanmak gibi geleneksel yöntemlerle yalnız olmadıklarını göstermek istediklerini belirtmişlerdir.

‘Karanlık bir yerden geçerken güvende hissetmezsem ailemi ararım hemen telefonda konuşarak yolu geçiririm.’ (Doğa, 25, sanatçı)

‘Metrodan çıkıp eve yürürken bizim orada karanlık yol var, abimle konuşurum ya da konuşuyormuş gibi yaparım.’ (Sezin, 29, doktor)

‘Eve geç gelirsem yolda telefonda konum bilgilerimi açarım ki başıma bir şey gelse en son nerede görüldüğümü bilsinler’ (Hatice, 28, mali denetçi)

Kaçınma taktiklerinden bir diğeri ise ‘cinsiyetsizleşme’ çabasıdır. Bakımlı olmayı veya kadınsı özellikleri öne çıkaracak şekilde giyinmenin suçlu tetiklediğine olan yaygın cinsiyetçi algıya karşılık görüşmeci kadınlar, bunu saklamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Dikkat çeken bir diğer nokta ise kadınların “erkek gibi” davranıp giyme taktiğinin tehlikenin sebebinin yalnızca dişil bedene yani cinsiyeti ait olduğunu içselleştirmeleridir.

‘Bazen bu ülkede güzel olmak, şık giyinmek suç diyorum... Çünkü biraz feminenlik eklediğinizde size bakmaya, sizi takip etmeye, laf atmaya başlıyorlar.’ (Nazlı, 27, insan kaynakları uzman)

‘Genel olarak görünmez olmak istiyorum toplu taşımada, işe gideyim geleyim, bitsin. Çünkü çok kadınsı giyinirsem bakarlar. Toplu taşımada veya belirli mahallelere giderken etek giymiyorum, makyaj yapmıyorum.’ (Hazel, 27, doktor)

‘Diyelim ki çok geç bir saatte iki dakikalığına bir yere gidiyorum, arkadaşşıma bakkala her neyse... Çok bol eşofman ve kapüşonlu giyiyorum. Kadın değilmişim gibi davranmaya çalışıyorum.’ (Ece, 27, avukat)

Bir başa çıkma yöntemi olarak kadınlar, kadınlıklarını gizlemek veya erkek gibi giyinmek gibi cinsiyetsizleşme çabasına girdiklerini söylemiştir. Bu bağlamda kamusal alanda görünür olmak, özgürce hareket edebilmek ve kadınlıklarını gizlemeden şehri bir flanöz gibi keşfetmek için önce kendilerini güvende hissetmeleri gerekir. Fakat görüşmeler boyunca kadınların en temel baş etme taktiği olarak başlarına gelen şeyleri unuttuğu ve normalleştirdiğini

söyleyebiliriz. Bu nedenle güvenli şehirler inşa etmek ve toplumsal cinsiyet algılarını yeniden düşünmek, dişil bedenlerinin bir tehlike oluşturduğunu düşünmeden kentsel mekanlarda var olabilmeleri için elzemdir.

Sonuç Yerine

Kentlerin anonimliği ve özgürleştirici etkisi bilinen bir gerçek olmakla beraber kadınların kentte yaşarken birçok sınırlayıcı sorunla karşı karşıya kaldıklarını da belirtmek gerekir. Tarih boyunca erkekler tarafından ve erkekler için inşa edilen kamusal alan, kadınları şehrin kullanıcıları olarak ikincil bir konuma indirgemıştır. Kadınların kentsel sahnede ilk ortaya çıkışından bu yana, mekandaki görünürlükleri, hareketlilikleri ve günlük yaşamlarını sürdürmek için gerekli güvenlik algıları kısıtlanmıştır.

Bu çalışmada, kadınların kentsel mekanla kurdukları ilişkiyi analiz etmek için Kadıköy’de yaşayan 18 bekar, genç, beyaz yakalı ve üniversite mezunu ile görünürlük, hareketlilik ve güvenlik konularında görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların şehri fiziksel ve finansal olarak deneyimleme konusunda herhangi bir engellerinin olmaması, sadece cinsiyetin şehrin kullanımına etkisini görmenin göstergelerinden biriydi. Ayrıca Türkiye’de eğitim seviyesinin en yüksek olduğu ve sosyo-kültürel olanakların en fazla olduğu Kadıköy gibi ilçelerden birinde yaşıyor olmaları, kentle kurulan ilişkinin cinsiyete göre analizi için gereklidi.

Bu araştırmada kadın ve kamusal alan arasındaki ilişkiyi onların deneyimleri üzerinden göstermek amaçlandı. Buna göre kadınların Kadıköy’de yaşamayı seçmelerinin temel nedeninin ilçenin kadınlara sağladığı ‘sosyo-kültürel hoşgörüsü’ olarak belirlendi. Türkiye’de geçmişten günümüze kadar devam ettirilen ve kadını özel alanda tanımlayan “iyi anne”, “iyi eş” ve namuslu kadın kavramlarının ötesinde, kadınların kamusal alanları aktif olarak kullanabilmesi ve diğer ilçelere göre daha görünür olmaları kadınların Kadıköy’de yaşama kararına desteklemiştir. Kadıköy birçok farklı kimliğe (LGBTQ+ üyeleri, farklı inanç grupları vb.) ev sahipliği yaptığı için daha homojen mahallelerin bulunduğu daha muhafazakar ve toplumsal bakışın daha etkili olduğu ilçelerden kaçmak için burayı seçmişlerdir. Ancak son zamanlarda feminist coğrafyacıların da öne sürdüğü gibi, güvenlik ve feminen korku sorunu, kadınların şehirde dolaşırken ve şehirdeki kamusal alanları kullanırken görünür olmalarını engelleyen en kısıtlayıcı faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Görüşülen kişilerin tamamı Kadıköy’de ikamet etmesine rağmen çalıştıkları yerlerin çoğu Avrupa yakasındaydı veya Anadolu yakasında olsa bile yürüme mesafesinde değildi. Bu nedenle hemen her gün toplu taşıma kullanan kadınların gece ve gündüz gibi günün belirli saatlerinde farklı araçları kullandıklarını ve zihinlerinde bir güvenlik hiyerarşisi oluşturduklarını gözlemlendi. Hiper mobil kadınlar olarak adlandırılacak bu grup, geçmişte yaşadıkları ya da ikincil kaynaklardan duydukları taciz ve şiddet hikayeleri nedeniyle kendine özgü taktikler geliştirmişlerdir. Aynı zamanda güvenlik algısının mekanın fiziksel yapılandırılması ve sosyo-kültürel yapısıyla doğrudan bir ilişkisinin olması kadınların zihninde gidilebilecek ve gidilemeyecek yerler olarak kodlanmıştır. Bu bağlamda Kadıköy’de yaşasalar dahi, hiç gitmedikleri ve otomatik olarak zihin haritalarında yer almayan mahalleler ve sokaklar vardır, dolayısıyla feminen korku sebebiyle kadınların şehrin her bir köşesini deneyimle şansı ortadan kalkar. Sonuç olarak kadınlar, ne zaman, nerede ve hangi araçları kullandıklarına bağlı olarak, erkek şiddetinden korunmak için kaçınma ve direnme stratejileri geliştirmiştir. Görüşmeciler bu araştırmanın başında kentin en şanslı ve ekonomik açıdan en bağımsız genç kadınları olarak konumlandırılırsalar da, kentin kökleşmiş cinsiyet körü yapısı, toplumsal beklentiler, kentin fiziksel yapılandırılmasının erkeklerin egemen şekilde dizayn edilmesi gibi pek çok faktör, kadınların kenti özgürce keşfetmesini engellemektedir. Sadece mekânsal ve zamansal olmayan bu kısıtlamalar giyimden davranışa ve taktiğe kadar belirli kalıplar oluşturarak kendisini yeniden üretmektedir.

Kaynakça

Allemand, S., Ascher, F., & Lévy, J. (2005). Les sens du mouvement. Modernité et mobilités dans les sociétés urbaines contemporaines. Belin.

Bourdieu, P. (1990), 'La domination masculine', Actes de la recherche en sciences sociales, 84(1).

Darke, J. (1996). 'The man-shaped city'. Changing Places. Women's Lives in the City, Basingstoke, Palgrave, s. 88.

Dobbs, R. R., Waid, C. A., & Shelley, T. O. C. (2009). 'Explaining fear of crime as fear of rape among college females: An examination of multiple campuses in the United States'.

Eve, R. A., & Eve, S. B. (1984). 'The effects of powerlessness, fear of social change, and social integration on fear of crime among the elderly'. Victimology: An International Journal.

Gazete Kadıköy, (2019). Kadınlar Karanlık Noktaları İşaretledi.

[Kadınlar karanlık noktaları işaretledi](#)

İnsani Gelişme Vakfı, (2017). İnsani Gelişme Endeksi –İlçeler.

[IGE-İ Sonuçları Belli Oldu – ingev](#)

Koskela, H. (2005). "Urban space in plural: elastic, tamed, suppressed," A companion to feminist geography.

Lefebvre, H. (1968). Le droit à la ville. Editions Anthropos, Paris.

Lieber, M. (2002). 'Le sentiment d'insécurité des femmes dans l'espace public: une entrave à la citoyenneté?'. Nouvelles questions féministes, 21(1).

Louargant, S., & Barroche, A. (Eds.). (2021). Mobilités: toutes et tous égaux?, UGA Éditions.

Maynard, M., & Hanmer, J. (Eds.), (1987). Women, violence and social control. Springer.

Nelson, L., & Seager, J. (Eds.). (2008). A companion to feminist geography. John Wiley & Sons.

Pain, R. H. (1997). "Social geographies of women's fear of crime," Transactions of the Institute of British geographers.

Preston, V., & Ustundag, E. (2005). 'Feminist Geographies of the "City": Multiple Voices, Multiple Meanings.' A companion to feminist geography

Thompson Reuters Foundation Annual Poll, (2017). 'The World's Most Dangerous Megacities for Women'.

<https://poll2017.trust.org/>

UN Women, (2016). Global Database on Violence against Women.

<http://evaw-global-database.unwomen.org/fr/countries/asia/turkey>

Valentine, G. (1989).“ The geography of women’s fear,” Area.

Yanımdayız Derneği, (2020). Toplumsal Cinsiyet Endeksi.

Zingat,(2021). Kadıköy Bölge Analizi.

[Kadıköy Emlak Endeksi, Analizi ve Bölge Raporları](#)

KAPANIŞ PANELİ

Moderatör: Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu

Halim Kır

Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi

Doç. Dr. Mercan Efe Güney

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

*Remzi Altunpolat

KAOS GL Derneği

Şenay Yılmaz

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları Şefi

Seval Özkan

*İstanbul Kadıköy Sahrayıcedit Mahalle Muhtarı, İstanbul
Muhtarlar Federasyonu Başkan Vekili*

Kapanış Oturumu kaydına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

*Yazarın isteği üzerine metin yayınlanmamıştır.

Pelin Pınar Giritlioğlu- Merhabalar. 3. Toplumsal Cinsiyet, Kent ve Mekan Sempozyumunun ikinci gününü panel oturumuyla tamamlayacağız. Bu saate kadar dün ve bugün çok değerli konuşmaları dinledik. Toplumsal cinsiyet meselesine kentte, kırdı, işyerinde, kamusal alanda, evde baktık, farklı boyutlarıyla baktık, istihdam meselesiyle baktık, mülkiyet meselesiyle baktık, güvenlik meselesiyle baktık ve daha birçok perspektiften öğrenme, anlama imkanı bulduk. Panel oturumumuzda da konuyu toparlayıcı, az ve çok değerli konuşmacılarımızla devam edeceğiz. Aramızda yerel yönetim temsilcileri var, akademisyenler var, sivil toplum temsilcileri var, onlardan da meseleyi dinleyeceğiz.

Şu an bütün konuşmacılarımız geldi mi, ben göremiyorum ama kısaca bahsedelim. Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi'nden Halim Kır, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Doçent Doktor Mercan Efe Güney, Kaos GL Derneği'nden Remzi Altunpolat, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları Şefi olan Şenay Yılmaz ve İstanbul Kadıköy Sahrayı Cedit Mahalle Muhtarı ve aynı zamanda Muhtarlar Federasyonu Başkan Vekili olan Sayın Seval Özkan aramızda olacaklar. Onlarla birlikte panel oturumunu yürüteceğiz ve sempozyumun ikinci gününü bu şekilde tamamlayacağız.

Ben eğer Halim Kır aramızda ise şu anda göremiyorum ama, merhaba Halim. Halim aynı zamanda öğrencim, onun için ona da selamlarımı iletiyorum buradan. Halim senle başlayalım o zaman. Ben sesimi kapatıyorum. Teşekkür ederiz.

Halim Kır (Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi)- Çok teşekkür ederim ben de hem bu davet için, hem böyle bir programı yapıyor olduğunuz için. İki gün boyunca bazı oturumları takip ettim, bazılarını edemedim ama zaten kayıtlı olacak olması sonra izlemek isteyenler için de kolaylaştırıcı olacak.

Halim ben; Pınar Hoca'nın da dediği gibi Şişli Belediyesi Eşitlik Biriminde çalışıyorum yaklaşık 3,5 yıldır. Daha öncesinde Bursa Nilüfer Belediyesi'nde benzer bir pozisyonda çalıştım. Yaklaşık 10 yıldır da ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet, LGBTİ+ hakları, insan hakları alanında, sivil alanda profesyonel ya da gönüllü olarak işler yapıyorum.

Ben bugün yerel yönetimler ve toplumsal cinsiyet meselesine dair ne yapılabilir üstünden ilerleyeceğim. Aslında birkaç nokta üstünden konuyu açıp burada birlikte tartışmaya çalışacağım. Tabi toplumsal cinsiyet veya yerel yönetimler ilişkisine baktığımız zaman öncelikle toplumsal cinsiyet

kavramından ne anladığımız, hangi kapsamda ele aldığımız konusunda belli bir zemini de ortaya koymamız gerektiğini düşünüyorum. Burada ikili cinsiyet sistemiyle heteronormativitenin hayatın her alanına girdiği işbirliği üstüne düşünmeden yorumlamanın pek çok şeyi ele alma imkanımızı da kaçıracağını belki belirtmek lazım. Tam tersine buraları düşünerek yorumlamanın da bize sunduğu imkanları da görmek durumundayız. Bu şekilde bir yorumlama aslında bugün Türkiye’de ve dünyada da kadın ve LGBTİ+ haklarının kazanımlarına yönelik saldırıları, toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı hareketleri anlamak ve bu saldırılara, karşı hareketlere karşı geliştirecek mücadele hattını belirlemek açısından da önemli. Tabii ki burada niyetim teorik bir tartışma içine girmek değil, ancak Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme sürecinde özellikle sözleşmeden yana olduğunu belirten kurumların -belediyeler de dahil buna- pek çok kurumun İstanbul Sözleşmesi’nin hayata geçmesini sağlayacak adımlar noktasında aynı yerde olmadığını, sözleşmeyi savunsa dahi aynı politik kapsamda savunmadığını hepimiz deneyimledik. Burayı hatırlamak da yerel yönetimler toplumsal cinsiyet ilişkisini anlamak için bence önemli.

Bu süreçte, belediyeler arasında da, sözleşmeyi kadın-erkek eşitliğinden yana bir metin olarak ele alanlar, LGBTİ+ hakların tamamını değil de sadece trans kadınları dahil eden bir yerden ele alanlar ya da kadın ve LGBTİ+ hakları vurgusu ile daha geniş bir kapsamda ele alan çeşitli kampanyalar ve aslında politik konumlanışlar benimsendiğini gördük. Bu durum ve sürecin kendisi, diğer öğrettiği pek çok şeyle birlikte aslında bize toplumsal cinsiyet üzerine daha fazla düşünmemiz konusundaki gerekliliği de gösterdi. Toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı hareketlerin nafakadan kürtaja, trans haklarından “LGBTİ+ çocuklar vardır.” söylemine kadar hedef aldıklarının altında yatan motivasyonun aslında aynı yerden beslendiği apaçık ortada duruyor. Eşitlik karşıtı saldırılar bu kadar apaçıkken, bu noktada aslında daha kapsayıcı bir dili, daha geniş kapsamda toplumsal cinsiyeti nasıl tartışacağız, ne yapacağız, nasıl bir politika saptayacağız üstüne de düşünme sorumluluğu bize yükleniyor. Burayı dediğim gibi vurgulamayı önemsiyorum, çünkü kendi deneyimimde buradaki eksikliğin aslında yerel yönetimlerde daha sürdürülebilir, kapsayıcı ve tutarlı bir toplumsal cinsiyet politikası oluşturulması konusunda bir handicap oluşturduğunu düşünüyorum.

Bu girişle birlikte aslında baştaki sorumuza dönecek olursak; evet, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında yerel yönetimler neler yapabilir dediğimizde, belediyelerin en temel metinlerinden stratejik planlarını, performans programlarını, faaliyet planlarını, bütçesini toplumsal cinsiyete

uygun olarak düzenlenmesi temel bir iş olarak karşımıza çıkıyor. Bir belediyenin stratejik planında kentte yaşayan hangi öznelerin ne şekilde kendisine yer bulduğu, bu özneler için kentin kaynaklarından ne kadar kaynak ayrıldığı çok somut olarak görebileceğimiz bir gösterge durumunda. Eğer siz en temel metinlerinizde kadın ve LGBTİ+'ları görmüyorsanız, aslında daha en başta bir kentte yaşayan kadınlara ve LGBTİ+'lara karşı eşit hizmet verme sorumluluğunuzu da yok sayıyorsunuz demek oluyor.

Bir başka açıdan da kentte yaşayanların cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim temelinde farklılaşan ihtiyaçlarını, taleplerini, sorunlarını görmezden gelmiş oluyorsunuz. Tabii yine toplumsal cinsiyet eşitliğinin salt kadınlara ve LGBTİ+'lara yönelik politikalara, hizmetlere yer vermek değil; tüm politik alanın, tüm hizmet alanının bu bakış açısıyla kurgulanması anlamına geldiğini belirtmek gerekiyor. Yerel yönetimlerin kurumsal yapısına bu bakış açısını dahil etmek, çoğu zaman stratejik planlarda bu konuda taahhüt edilen çalışmaların çok daha fazlasını ifade ediyor. Örneğin belediyelerin yapısı ve işleyişinde toplumsal cinsiyetin belirleyici konumunu yok saymak, yapılan çalışmaların potansiyel etkisini azaltıyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini belli alanlara sıkıştırmak, aslında toplumsal cinsiyet politikasını da belirli alanlara indirgiyor. Bugün kimse eşitlikten yana olmadığını, insan haklarının karşısında olduğunu zaten söylemiyor. Hiçbir belediye, “biz kentimizde yaşayan bir grup insana ayrımcılık yapıyoruz, kimseye eşit hizmet vermiyoruz.” gibi bir söylemi benimsemiyor. Oysa bunun böyle olmadığını pratikte hepimiz biliyoruz. Asıl tam da bu anlayış, bu kurumların eril yapısını, işleyişini ve cinsiyetlendirilmiş deneyimleri yok saymak anlamına geliyor. Tabii biz şunu biliyoruz: Bazen çok sıradan bir eylem olarak belediyenin kapısından girip, vezneye giderek vergi ödemek bile kadınlar için ve LGBTİ+'lar için aynı deneyime denk düşmüyor. Bunun ebetteki çok geçerli, haklı, öğrenilmiş bir yanı var ve bu mekanı eşit deneyimlemeyle, kamusal alana eşit erişimle doğrudan ilişkili. Tam da bu durumun kendisi yerel yönetimlerin sorumluluklarını, kadınların ve LGBTİ+'ların yerel yönetimleri algılama, yerel yönetimlerle ilişkilenme pratiğini dönüştürmek üzerinden de düşünmemizi gerektiriyor.

Burada İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu yıl içinde hazırladığı Yerel Eşitlik Eylem Planı'ndan hem toplumsal cinsiyeti ele alış biçimi, hem de belediyenin kurumsal yapısını dönüştürmeyi hedefleyen çalışmaları açısından önemli, iyi bir örnek olarak bahsetmek isterim. Belediyelerin kurumsal yapısını toplumsal cinsiyete duyarlı şekilde dönüştürme konusunda doğrudan toplumsal cinsiyet alanında çalışan, sorumlu birim ve

müdürlüklerin varlığının da aslında mevcut düzende nasıl fark yaratabildiğini gözlemliyoruz. 2010 yılında Kadın Dostu Kentler Programı'nın bir çıktısı olarak yerelde eşitliği yaygınlaştırma yönünde çalışması amacıyla kurulan eşitlik birimlerinin olduğu belediyelerin, bugün hala toplumsal cinsiyet temelli çalışmalara iyi örnekler oluşturduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Şu an az sayıda belediyede olsa da ve gerek kurum içi dinamikler ve merkezi düzeyde bu birimlerin varlığını destekleyen çalışmaların, teşvik eden çalışmaların eksikliği görülse de hala eşitlik birimleri, kadın çalışmaları birimleri, kadın aile müdürlükleri gibi bir birim ve müdürlükler bugün yerel yönetimlerde ve yerelde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli sorumluluklar üstlenmiş durumda.

Bununla birlikte toplumsal cinsiyet politikalarının kurumsal yapıya yerleşmesi konusunda atılacak önemli adımlardan biri de aslında yöneticilerden başlayarak belediyenin tüm birimlerine, tüm bileşenlerine, çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin gerçekleştirilmesi. Uygulamadaki eksiklik veya tutarsızlıklar, oluşturulan politikaların hayata geçirilmesi durumunu da zorlaştırabiliyor. Siz bir belediye olarak, her ne kadar kadın ve LGBTİ+ kapsayıcı bir politika belirlediğinizi iddia etseniz de, o politikanın uygulayıcısı kişilerin bunu içselleştirmemesi aslında sizin kurumsal tutumunuzu boşa düşürebiliyor. Burada her zaman statik bir eğitim planlamasından bahsetmiyorum tabii ki. Hatta bundan da ziyade toplumsal cinsiyete kurum içinde konuşulabilir kılmanın önemli olduğunu söyleyebilirim. Örneğin bizim belediyemizde eğitimlerle birlikte aslında bu anlamda materyaller geliştiriyoruz toplumsal cinsiyet üzerine düşünme alanlarını arttırmaya yönelik çalışıyoruz. “Çalışma alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapabileceğim 10 şey” adlı çalışmamız buraya örnek olabilir. Buna web sitemiz üzerinden erişebilir dinleyiciler; Şişli Belediyesi web sitesi üzerinden. Aslında bu materyalle toplumsal cinsiyet eşitliğini erişilemez, ütöpik bir alandan ziyade, kendi gündelik pratiklerimize çeken bir dil tutturmaya çalıştık ve çalışma arkadaşlarımızdan da bu anlamda olumlu tepkiler aldığımızı söyleyebilirim.

Benzer bir örnek de yine 2018 yılında Şişli Belediyesi ile DİSK, Genel-İş Sendikası arasında imzalanan toplu iş sözleşmesinde, eşi doğum yapan işçiye 30 gün izin verilmesi olarak belirlenmişti 1 Mart'ta. Burada da aslında çocuk bakımı ve ev içi işbölümünde erkeklerin, babaların sorumluluğunu öne çıkaran bir politikadan yola çıktık. Geldiğimiz noktada üç yıllık deneyimde bu izni kullanan babaların toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde bakış açılarını geliştirdiği ve çocuk bakımındaki sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha aktif rol aldıkları yönünde dönüşler alıyoruz.

Biraz daha hizmet özelinde düşündüğümüzde ise Türkiye’de şu anda az sayıda belediyenin toplumsal cinsiyet temelli şiddet sonrası destek mekanizmaları mevcut. Yine tam sayıyı şu an yanlış ifade edebilirim ama kadın sığınakları bildiğim kadarıyla 30 küsur belediyede var. Son zamanlarda sivil toplumda yapılan çalışmalar LGBTİ+’lara yönelik barınma hizmetlerindeki ihtiyacı ortaya koymuş olsa da Türkiye’de henüz bu kapsamda bir sığınak çalışması, ne mevzuatta ne de pratikte atılmış bir adım yok. Yine giderek artan kriz ve beraberinde getirdiği yoksullaşma, kadınların ve LGBTİ+’ların sosyal hizmetlere yönelik ihtiyacını da artırıyor. Bununla birlikte pek çok belediyenin sosyal hizmet çalışmaları bireyi değil, aileyi ön plana alacak şekilde yürütülüyor. Örneğin sosyal yardımlar bile aile odaklı ilerliyor. Buradaki politik tutumun, aile içi eşitsizlikleri yok saymanın yanında, aslında yalnız yaşayan kadınları, LGBTİ+’ları, yaşlıları, engellileri ve daha pek çok burada saymadığım ve o kısıtlı politik alana sözünü dahi dahil edemeyen pek çok grubu da görmezden geldiğini vurgulamak lazım.

Yine başa dönecek olursam, hiçbir belediye özellikle bu grubu en azından söylem düzeyinde dışarıda bırakmaya yönelik bir tavır almasa da, çoğu zaman toplumsal cinsiyet ile doğrudan ilişkili olarak belirlenen bu normatif, tektipleştirici politikalar, aslında farklılaşan deneyimlere sahip kişilere yönelik dolaylı bir ayrımcılığı da beraberinde getiriyor. Burada bireyi özgürleştirici, kapsayıcı bir sosyal hizmet bakış açısıyla birlikte, yine odağına bu ilkeleri alan, destekleyici sosyal politikaları da düşünmek önemli. Örneğin her geçen gün artan ekonomik kriz gündeminde, krizin etkilerine daha açık kadınlara ve LGBTİ+’lara yönelik istihdam politikaları bunun için bir örnek oluşturabilir. Kadınların ve LGBTİ+’ların farklılaşan kimliklerini, kesişimselliği görmeyen politikalar da eksikliği beraberinde getiriyor. Örneğin mülteci bir kadının ihtiyacıyla Türkiyeli bir kadının ihtiyacının aynı olduğunu varsayamayız ya da X mahallede yaşayan bir LGBTİ+ ile Y mahallede yaşayan LGBTİ+’nın taleplerini de bir tutamayız. Bir eşcinsel erkek ile bir trans kadın deneyimini de aynı yerde göremeyiz. Dolayısıyla bu durum bireylerin farklılaşan ihtiyaçlarına yönelik hizmet geliştirme ya da bu hizmetlere erişim açısından olabildiğince nötr bir alan kurgulamayı beraberinde getiriyor.

Yine ilk olarak Şişli Belediyesi tarafından hayata geçirilen ve şu an 5 farklı belediyede bulunan Gönüllü Test Danışmanlık merkezlerini burada örnek verebilirim. Gönüllü Test Danışmanlık Merkezleri, belediyeler ve Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü işbirliğinde anonim ve ücretsiz olarak test ve danışmanlık sunulan merkezler. Bu merkezlerin anonim yapısı aslında toplumdaki farklı gruplara yönelik önyargı ve damgalanın etkilerini

ortadan kaldırmayı amaçlayarak çok farklı kimliklerden, arka planlardan, sosyoekonomik düzeyden insanın güven içinde bu hizmete erişebilmesini kolaylaştırıyor.

Bir başka şey, kadınların ve LGBTİ+'ların kamusal alanda kendi sözünü söylemesine yönelik karşı hamlelerin geliştirildiği ve özellikle LGBTİ+ hak taleplerinin görünür olmamasına yönelik bir politik çizginin izlendiği bir dönemde aslında farklı kesimlerin taleplerinin görünür kılınması ve birbirleriyle temas edebilmesi için belediyelerin sorumluluk alabileceğini düşünüyorum. Bunu sadece kadınların ve LGBTİ+'ların karar alma süreçlerine dahil edilmesi üzerinden söylemiyorum. Bununla birlikte yönetim ve birlikte yönetme ilkelerinin hayata geçirilmesi üzerinden söylüyorum. Bu anlamda belediyemizin katılımcı bütçe çalışması, kenti kentlilerle yönetme açısından önemli bir örnek. Yani şunu söylemek sanırım yanlış olmaz: Demokratik alan büyüdükçe, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik de bir adım atılmış oluyor. Ki bugün toplumsal cinsiyet talebi belirli bir alana ve belirli öznelerin çabasına sıkıştırılacak bir alan olarak kalamaz. Bugün toplumsal cinsiyeti savunmak herkesin ve aslında iktidar alanına sahip tüm kurumların sorumluluğunda. Ve evet, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, demokratikleşme ile etkin katılımcılıkla, daha şeffaf ve hesap verebilir bir yerel yönetim anlayışının benimsenmesi ile doğrudan ilişkili ve bununla aslında mümkün olabilecek. Geline nokta toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmak, tüm bu evrensel değerlerin turnusolu konumunda, ki pratikte de bunun bu şekilde olduğunu gözlemliyoruz. Yerel yönetimler açısından demokratik bir yönetim iddiası bugün en geniş ve kapsayıcı noktadan bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasını gerektiriyor. Neyse ki, şükür ki diyeyim bu ülkede, çok güçlü, dinamik bir kadın hareketi, feminist hareket ve LGBTİ+ hareket var ve aslında bu hareketler bize tüm kurumlar için olduğu gibi yerel yönetimler için de öğrenme, beslenme imkanı sunuyor.

Bunu vurgulayarak kapatmış olayım. Çok teşekkür ediyorum.

Pelin Pınar Giritlioğlu- Bir şey sormak istiyorum Halim. İl bazında belediyeler ortak birimlerini bir araya getirerek bazı konuları ortak bir zeminde tartışma imkanı bulabiliyorlar mı? Ve bu anlamda büyükşehir belediyesiyle bir ilişki kurabiliyorlar mı? Yani söylemek istediğim aslında şu: Evet, her ilçenin belki kendine has, kendine özel sorunları var bu konuyla ilgili olarak ama bir de ortak ve asgari ilkeler var, ortak yaklaşımlar var geliştirilmesi gereken. En azından bu zeminde buluşabilecek bir ortam yaratılabilir mi ve birlikte bu çalışmaları yapabiliyor musunuz? Bir araya geliyor musunuz ve İBB ile bu anlamda bir ilişki kuruyor musunuz diye sormak istedim.

Halim Kır (Şişli Belediyesi Eşitlik Birimi)- Bu aslında önemli bir soru, çünkü evet dediğiniz gibi kentte özel ihtiyaçlar ve oraya yönelik yapılacaklar var ama bir yandan da gerçekten daha fazla dayanışmayı, birlikte düşünmeyi ve ortak sorunları birlikte planlamayı gerektiren süreçler oluyor. Eşitlik birimi deneyimi üzerinden şunu söyleyebilirim: İstanbul’da dört belediyede eşitlik birimi vardı: Beylikdüzü, Beşiktaş, Kadıköy ve Şişli. İki yıl öncesine kadar böyleydi. Şu anda bu sayı Avcılar, Büyükçekmece, Ataşehir, Maltepe, Kartal’ın eklenmesiyle sanırım 10’u geçmiş durumda. Biz ilk kurulduğumuzdan beri işte Türkiye’deki eşitlik birimleri olarak bazen de hiç olmasa da en azından İstanbul’daki dört birim bir araya gelerek deneyimlerimizi paylaşıyoruz. Yılda en az bir kez bir araya gelmeye çalışıyoruz.

Bununla birlikte yakın zamanda -tabii yine takip etmişsinizdir- İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde de bir Toplumsal Eşitlik ya da Eşitlik Müdürlüğü’nü kurulması yönünde Meclis’e teklif verildi ama Meclis’ten geçmemişti. Dolayısıyla müdürlük olmasa da bu alanı yok saymamak ve bunun üstüne nasıl çalışılabilir üstüne İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde de oldukça büyük bir çaba olduğunu söyleyebilirim kendi gözlemimden. Ve yakın zamanda da İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin davetiyle İstanbul’daki eşitlik birimleri ve Meclis’te Toplumsal Eşitlik ya da Eşitlik Komisyonunun temsilcisi olan meclis üyelerinin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirdik. Buranın devam edeceğini umuyorum. Dediğim gibi çok önemli bir soru, çok önemli bir nokta bu. Birbirimizden öğrenecek çok şeyimiz var bu anlamda.

PLANLAMADA KADIN DOSTU KENT

Doç.Dr. Mercan EFE GÜNEY

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,

Öncelikle, tüm katılımcıları saygıyla selamlıyorum. İlk ikisinden sonra pandemi koşullarına rağmen online olarak 3. Toplumsal Cinsiyet, Kent ve Mekân Sempozyumunu gerçekleştirmede emeği geçen herkese hem emekleri hem de nazik davetleri için teşekkür ediyorum. Sempozyumun birincisinde açılış oturumundaydım, şimdi ise kapanış panelindeyim. Güzel bir tesadüf oldu benim için.

Tabi konu kent ve mekân olunca, planlama olunca ve bu konular kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamamız gerektiği tartışılınca, az önceki sunumda Şişli Belediyesi'nin yaptıklarını, yapmaya çalıştıklarını dinlemekten konuya yönelik çalışmalar yapan biri olarak çok memnun oldum. Çünkü bir eşitlikten bahsediyorsak anayasal eşitlik anlamında, verilen hizmetten herkesin yararlanabilmesi gerekmektedir. Bu noktada biz şehir plancılarının ehliyet sınırlarında nelerin olduğu ve nelerin yapılabileceği belirlenmeli ve uygulamaya geçirilmelidir.

Yayınlarımda vurguladığım ve derslerimde de öğrencilerime anlattığım bir konu var: Biz plancıların planlama meslek alanında, aynı zamanda bir bilim alanı olarak ürettiğimiz ve devam ettirdiğimiz kesişimsellik körlüğü, cinsiyet körlüğü, aidiyetsiz alanlar oluşturma ve güvensiz alanlar oluşturma şeklinde 4 tane temel sorun alanımız var. Bunların içerisindeyiz ancak bunları çözmeden sürece devam ediyoruz sürece.

Kesişimsellik sorunumuz var. Çünkü biz kadınları, yaşlıları, engellileri, çocukları, yani aslında öteki olarak adlandırdığımız, bir başka deyişle bugüne kadar öteki olarak adını bildiklerimizi bir kadındır, bir yaşlıdır, bir engellidir diye sayıyoruz. Oysa ki aralarında bir yaşlı kadın da olabilir, bir yaşlı engelli de olabilir, bir yaşlı kadın engelli de olabilir vs. şeklinde kesişimsellikleri görerek düşünmeliyiz. Dolayısıyla, aralara virgül koyarak değil de tire işareti koyarak ilerlememiz gerektiğini ve yaşayan grupların hepsine bu kesişimselliği yaşayan gruplar olarak bakmamız gerektiğini bilmeliyiz.

Planlamanın bir başka sorun alanı, kesişimsellik körlüğünün yanı sıra cinsiyet körü olması. Planlamanın heteroseksist bir proje olması, onun cinsiyet körü olmayı sürdürmesini de besliyor. Çünkü biz bugünün verileriyle geleceği inşa ediyoruz ve bugünün verilerinden beslenerek, bugünün üst yapı kurumlarının mekâna bakışından beslenerek geleceği planlıyoruz ve bundan uzun yıllar sonrasının mekânlarına ilişkin kararları bugünün verileriyle alıyoruz. Elimizdeki veriler ise sosyal yapının tüm unsurları ile üretilmiş olmadığı için; bir başka deyişle kadın, cinsel yönelimler ve diğer tüm öteki olarak adlandırdığımız grupları kapsamadığından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden beslenen bir yapıyı da geleceğe aktarmış oluyoruz. Durumun bir sebebi de gereken verilerin resmi kurumlardan doğrudan elde edememektir. Sonuçta, planlama bakış açımız geleneksel eylemlerin kendini tekrar etmesi şeklinde yürüyor ve biz geleceği kurgularken, bugün toplumsal cinsiyet eşitliğini üretelim derken, bugünün toplumsal cinsiyet eşitsizliğini geleceğe de yansıtmış oluyoruz. Dolayısıyla planlama mesleğinin planlama, bilim alanının cinsiyet körlüğü sorunu da devam etmiş oluyor.

Planlamanın diğer iki sorun alanı, birbiriyle doğrudan ilişkili ve temas halinde olan konulardır. Bunlar planlamanın aidiyetsiz alanlar yaratması ve güvensiz alanlar oluşturmalarıdır. Bu iki sorun alanı bugün çok konuşulan kadın dostu kentle de doğrudan ilişkilidir. Yaşayanların gereksinimlerinin, yaşayanların taleplerinin göz önüne alınmadan üretildiği mekanlar, üretilen tasarımlar, kişinin sadece orada bulunması, bulunduğu yerle ilgili aidiyet hissetmediği için de bulunduğu yere katılımının sadece bulunma hakkı ile sınırlı kalması anlamına gelmektedir. Güvensizlik, bugün kadın dostu kentlerin önemli tartışma alanlarından biridir. Biz güvenli kentleri oluşturamıyoruz ve sonuçta ne yazık ki yaşayan her bireyin vatandaşlık hakları kapsamında gece ve gündüz kenti eşit miktarda kullanılabilmesini gözetken mekanları üretemiyoruz.

Değinilen sorunların çözümünde Kadın Dostu Kent Projesi önemli bir araçtır. Kadın dostu kenti oluşturmak, herkes için kentin oluşturulmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Çünkü literatür herhangi bir grubu kapsamayan kentin aslında hiçbir grubu kapsamadığını ve kadın mutluluğunun toplumun tümünün mutluluğuna doğrudan etki ettiğini göstermiştir.

Bu sempozyuma Kadın Dostu Kent konusunda şu anda İzmir'in Çiğli İlçesi'nde yürüttüğümüz kadın dostu kent projesini anlatmam için davet edildim. Kadın dostu kent konusunda uygulamaya dönük ilk çalışmada Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama

Bölümü öğretim planında yer alan PLN 4112 Şehir Planlama Projesi VI dersi kapsamında başladım. Bu çalışmada Aşık Veysel Rekreasyon alanının güneyinde Bornova Büyükpark ve Bornova Küçükpark'ı da içeren önemli bir merkez bölgesi çalışılmıştır. Kadın dostu kent bu çalışmada mevzuat, sosyal donatı alanları, ulaşım, güvenlik ve açık yeşil alanlar başlıklarında çalışılmış ve alanın sorun ve potansiyellerine göre her başlık kapsamında öneriler geliştirilmiştir. Bir proje dersi ödevi olarak başlayan çalışma, aynı öğrencilerin mezun olmasıyla birer şehir plancısı olarak yeniden ele alınmasıyla yeniden çalışılmış ve İzmir Ticaret Odası'nın (İZTO) desteği ile Bornova Belediyesi tarafından "Kadın Dostu Kent Planlama Yaklaşımı: Bornova Örneği" adıyla kitap haline getirilmiştir.

Kadın dostu kent planlama yaklaşımı çalışması Çiğli İlçesi ile devam etmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından yürütücü olarak görevlendirildiğim "Kadın Dostu Kent Planlama Yaklaşımı: Çiğli Örneği" adlı proje için Çiğli Belediyesi ve İZTO arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol kapsamında, tam da kadın dostu kent projesine yakışan biçimde kadın istihdamına katkıda bulunulmuş ve beş işsiz kadın şehir plancısı proje ekibinin parçası olarak Çiğli Belediyesi tarafından istihdam edilmiştir. Proje bu yönüne ek olarak İzmir'de söz sahibi iki erkek yöneticinin birlikte kadın dostu kent için çalışabileceğini göstermesiyle de özel ve örnek bir projedir. Proje aynı zamanda şehir planlama meslek alanının en prestijli ödülllerinden Raci Bademli İyi Uygulamalar Ödülü Yarışması'nda (2021) Özendirme Ödülü kazanmıştır. Proje için seçilen pilot alan Bornova'da olduğu gibi merkezi bir alan olan Köyiçi Mahallesinde 52 hektarlık bir alandır. Bu alanda belirlenen beş ana başlık çalışma alanındaki 63 sokak için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışma alanımız içerisinde kaymakamlık, belediye gibi önemli kamu kuruluşlarını bulundurmakta. Alanın arazi kullanım durumuna bakıldığında büyük bir bölümünü konut alanlarının ve ticaret alanlarının olduğu gözlenmektedir. Arazi kullanım konusunda dikkat çekmek istediğimiz nokta, cinsiyet bazlı sektörel arazi kullanımı durumudur. Burada kıraathaneler, berberler, tamirhaneler gibi eril kullanımların yoğun olduğu mekanlar ile kuaförler, güzellik salonları gibi kadın kullanımlarının yoğun olduğu mekanları birbirlerinden ayırıştırarak gösterdik.

Bu konuşmayı ekibim de dinliyor. Her biri birbirinden değerli şehir plancısı ekip arkadaşlarımın isimlerini alfabetik olarak saymak istiyorum: Beste Tuncay, Filiz Ay, Hacer Akbudak, Nurseli Şanlı ve Sıdal Tanrıverdi. Projede şunu yapmak istedik: Kadın dostu kenti üretirken, hangi veri setleri kullanılır? Bu veri setlerinin kullanılması için nasıl bir dil kullanılır ve

sonrasında da -yapabilirsek çok memnun olacağız- bu dil acaba mevzuata nasıl aktarılır? Şimdi çalışmamız bir proje olarak yürüyor. Süre ve çalışma olarak yolumuzun yarısını geçtik ve bazı bilgiler ürettik. Çiğli projesinde, Bornova projemizi daha ileri taşıdık. Çalışma, erişilebilirlik, güvenlik, açık ve yeşil alanlar, sosyal donatı alanları ve kent yoksunluğu başlıklarında her biri için oluşturulan veri setleri ve değerlendirmeleri içermektedir. Temel beş başlık aşağıda verilmiştir.

Projenin ilk aşamasında erişilebilirlik kriterini inceledik. Erişilebilirlik



başlığında ele aldığımız kriterler, kaldırım genişliği, kaldırım yüksekliği, rampa kullanılabilirliği, kent mobilyalarının konumu, yaya yolu sürekliliği, taşıt yolu sürekliliği ve çıkmaz sokak varlığıdır. Saha çalışmalarında topladığımız veriler ve de belirlediğimiz kriterler doğrultusunda erişilebilirlik analizimizi oluşturduk ve 8 adet erişilebilirlik sorunu belirledik. Belirlenen sorunları, çalışma alanında bulunan 63 ayrı sokak için detaylı olarak değerlendirdik.

Sorunlardan öncelikle çözüm üretilmesi gereken sorunlara ayrıca yer verdik. Sokakları, sorun sayılarına göre çok sorunlu, sorunlu, az sorunlu, sorun bulunmayan sokaklar olmak üzere 4 ayrı kategoride gruplandırarak görselleştirdik. Ardından her bir sokağı analizdeki görüntüsü, hangi numaralı sorunları barındırdığı, sokaklar üzerinde bu sorunların tam olarak hangi noktalarda bulundukları, arazi kullanımıyla olan ilişkileri ve saha çalışmalarında bizim çektiğimiz sokak görüntüleri ile ayrı ayrı değerlendirmeye aldık. Yapılan değerlendirme kapsamında kaldırım durumu ve özelliği açısından, kent mobilyaları ve rampa açısından ve de süreksizlik açısından olmak üzere üç temel başlıkta toplanan sorunlar, çalışma alanında yoğunlaştıkları alanlara göre bölgelere ayrıldı. Erişilebilirlik açısından sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir.

ERİŞİLEBİLİRLİK SORUNLARI	ERİŞİLEBİLİRLİK ÖNERİLERİ
1 Kaldırım genişliği açısından sorun	KG Kaldırım genişliğinin standartlara göre düzenlenmesi
2 Kaldırım yüksekliği açısından sorun	KY Kaldırım yüksekliğinin standartlara göre düzenlenmesi
3 Kullanışsız rampa sorunu	R Kullanışlı rampa
4 Erişimi kısıtlayan kent mobilyaları	KM Kent mobilyalarının konumlarının düzenlenmesi
5 Yaya yolu süreksizliği	S Yaya yolları ve kaldırımların sürekliliğinin sağlanması
6 Taşıt yolu süreksizliği	L Taşıt yolu süreksizliği ve çıkmaz sokak olan yerlerde uyarıcı ve bilgilendirici levhalar düzenlenmesi
7 Çıkmaz sokak bulunması	K Çıkmaz sokakların yapılması veya yapılamayan yerlerde zeminde ayırıcı çizgi/doku oluşturulması
8 Kaldırım bulunmaması	

İkinci aşamada güvenlik başlığına geçtik. Burada belirlediğimiz kriterleri yayalar açısından güvenlik unsurları, doğal gözetim unsurları ve sokaktaki göz unsurları şeklinde 3 ayrı başlıkta ele aldık. Yayalar açısından güvenlik unsurları, kaldırım durumu, yaya yolları, aydınlatma elemanları, uyarıcı ve yönlendirici levhalar, bilgi panoları, taksi durağı ve acil yardım butonu varlığı; doğal gözetim unsurları konut ve ticaret alanları varlığı ve sokaktaki göz unsurları ise çıkmaz sokaklar, vandalizm bulunan cepheler, sağır cepheler, boş parseller, harabe halinde yapılar, inşaat halindeki yapılar ve boş dükkanlar olarak değerlendirmeye alındı. Yine analizimizi oluşturduk ve ardından burada yaptığımız bir diğer analiz, toplumsal cinsiyet rollerine göre arazi kullanımını sınıflandırmak oldu. Burada kadın işletmeci ve kullanıcı profillerinin yoğun olduğu alanları; erkek işletmeci ve kullanıcı profillerinin yoğunluğu alanları; tekel bayiler, büfeler gibi ve gece geç saatlere kadar açık olan arazi kullanım alanlarını değerlendirirken büyük boş parselleri, mesai saatleri dışarısında kapalı olan kamu kurumlarını, eğitim tesisleri gibi olan alanları “ölü alanlar” başlığında tüm hepsi için 4 ayrı kategori belirledik. Güvenlik başlığında 12 adet sorun belirledik ve 63 sokak için ele aldık.

Erişilebilirlikte olduğu gibi belirlediğimiz formatta sorunları öncelikle çözüm üretilmesi gereken sorunlar ve sorun sayılarına göre gruplandırdık ve ayrı ayrı haritalar üzerinde görselleştirdik. Güvenlik sorunlarını, sokak üzerinde hangi noktalarda bulundukları ve ayrı ayrı arazi kullanımla olan ilişkileri ve görüntüleriyle değerlendirmeye aldık. Yapılan değerlendirme kapsamında yayalar açısından güvenlik unsurları, doğa gözetim unsurları ve sokaktaki göz unsurları olmak üzere üç temel başlıkta toplanan sorunları yoğunlaştıkları alanlara göre bölgelere ayırdık. Belirlenen sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir.

GÜVENLİK SORUNLARI

- 1 Kaldırım genişliği sorunu
- 2 Kaldırım yüksekliği sorunu
- 3 Aydınlatma elemanı eksikliği
- 4 Kent mobilyalarının bulunmaması
- 5 Yaya Yolu süreksizliği
- 6 Taksi durağının bulunmaması
- 7 Çıkma sokak bulunması
- 8 Kaldırım bulunmaması
- 9 Ticaret alanı ve konut alanı bulunmaması
- 10 Vandalizm ve sağır cephenin bulunması
- 11 Boş parsel bulunması
- 12 Harabe, inşaat ve boş dükkan bulunması

GÜVENLİK ÖNERİLERİ

- KG** Kaldırım genişliğinin standartlara göre düzenlenmesi
- KY** Kaldırım yüksekliğinin standartlara göre düzenlenmesi
- A** Aydınlatma elemanı düzenlenmesi
- KM** Kent mobilyaları düzenlenmesi
- AY** Acil yardım butonu önerisi
- S** Yaya yolları ve kaldırımların sürekliliğinin sağlanması
- T** Taksi çağırma butonu önerisi
- Ç** Çıkma sokak olan yerlerde uyarıcı ve bilgilendirici levhalar düzenlenmesi
- K** Kaldırım yapılması veya yapılamayan yerlerde zeminde ayırıcı çizgi/doku oluşturulması
- TK** Ticaret veya konut alanı bulunmayan yerlere ticaret alanı önerisi
- C** Cephelelerde bakım ve onarım işlemlerinin yapılması
- B** Boş parsellerin bulunduğu alanlarda denetimin artırılması (güvenlik kamerası vb.)
- H** Harabe yapıların bakım ve onarım işlemlerinin yapılması, inşaat ve boş dükkanlarda denetimin artırılması

Tamamladığımız iki başlık kapsamındaki kriterlerimizi ve ele alış biçimimizi anlatmaya çalıştım. Projemiz devam ediyor. Burada tabii önemli olan şeyler var. Arkadaşlarımızla biz laboratuvar gibi hem bilgiler açısından, hem bilgilerin işlenmesi, hem de bunun bir dile dönüştürülmesi açısından bir laboratuvar ortamında çalışıyor gibi sürdürüyoruz projemizi. Düşündüğüm ve planladığım şey, her ilçenin kendi farklılıklarına göre yürütülmesi gereken çalışmalarla, her ilçede ortaklaşan çalışmaların bir araya getirilmesi gerektiği. Bu yüzden bu çalışmaların belediyelerle birlikte yürütülmesinin yanı sıra yöreyi çok iyi bilen kişiler olarak muhtarlıklarla da bir araya gelinmesi çok önemli. Biz bunu pek çok yere yayarak yürütmek istiyoruz. Çünkü burada bu proje şunu da ortaya koyacak: Yere özel farklılıklar, her bir

veri setinde farklılaşacak, sosyal yapının getirdiği farklılıklar bu veri setine yansıyacak ve bunu uygulayacak olan kişiler ya da bunu değerlendirecek olan kişiler arasında kimlerin olması gerektiği de ortaya çıkmış olacak. Bu yüzden projemizin bir model olacağı konusunu, model olması gerektiği konusunu ve belediyeler açısından ele alınması gerektiği konusunun altını çizmek istiyorum. Dinledikleri için tüm katılımcılara ve nazik davetleri için Sempozyuma emek veren herkese teşekkür ediyorum.

YEREL YÖNETİMLERDE KADIN ÇALIŞMALARI

Şenay YILMAZ

Türkiye’de Belediyelerde sosyal hizmetler; çocukları, gençleri, yaşlıları kadınları ve engellileri kapsayan dezavantajlı/kırılgan gruplara yönelik sosyal içermeyi hedefler. Kadınlar ve erkekler aynı kentte yaşamalarına rağmen kentle kurdukları bağ aynı değildir; kullandıkları mekanlar, kullanma saatleri, kullanma sıklığı, güvende hissettikleri alanlar ile yaşadıkları zorluklar farklılık göstermektedir. Bu nedenle ihtiyaçları da farklılık göstermektedir. Yerel yönetimler bu kapsamda kadınların ihtiyaç ve taleplerine göre hizmetlerinde yıllar içinde değişikliklere gitmiştir. Belediyeler yasal dayanaklar çerçevesinde kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışma’da belediyelerin kadına yönelik şiddetle mücadelede mevcut mekanizmaları ne ölçüde kullandıkları, bu alanda daha etkin hizmet ve politikalar geliştirilmesi önündeki engeller incelenecektir. Aynı zamanda belediyelerin uygulamadaki program ve sözleşmeleri benimsemesinin bu engelleri aşmak için nasıl bir fırsat sunabileceğine dair önerilerde bulunulacaktır.

Belediyelerde Kadın Çalışmaları ve Şiddetle Mücadele Mekanizmaları

Belediye sayısı	1397
Kadın dayanışma merkezi olan belediye sayısı	54
Sığınmaevi olan belediye sayısı	32

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerine bağlı 9 kadın sığınmaevi, il-ilçe belediyelerine bağlı 23 kadın sığınmaevi olmak üzere toplam 32 kadın sığınmaevi 703 kapasite ile hizmet vermektedir.

Diğer taraftan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı 81 ilde 110 kadın sığınmaevinde 2 bin 717 kapasite ile hizmet verilmektedir. Bunların yanı sıra Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı 2 kadın sığınmaevi 42 kapasite ile hizmet vermekte Sivil toplum örgütüne bağlı 1 kadın sığınmaevi de 20 kapasite ile hizmet vermektedir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelede en temel mekanizmalardan biri olan sığınmaevlerinin sayısının toplam belediye sayısına oranı %3,9’dur. Ancak belediyelerin kadına yönelik şiddetle mücadelede kullandıkları mekanizmalar sığınmaevleriyle sınırlı değildir. Örneğin, sığınmaevi bulunmayan belediyeler ücretsiz lojman tahsis etmektedir. Bu nedenle belediyelerin şiddetle mücadelede kadınlara yönelik çalışmalarını incelemek için, belediyenin sosyal hizmet alanındaki tüm birimlerinin çalışmalarına bakmak gerekir. Kadınların bağımsız hayata geçiş sürecinde kadınlara verilen aynı, hukuki, psiko-sosyal destek ve belediyenin kreş hizmetleri bu mekanizmada önemli bir rol oynamaktadır.



Belediyenin kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları arasında Kadın Danışma Merkezleri, verilen hizmetlerin kapsayıcı ve bütüncül olması nedeniyle ilk sırada yer almaktadır. Belediyeler kadın danışma merkezleri açmakta ve pek çok kadın çalışmasını buradan yürütmektedir.

Yine belediyeler eşitlik birimlerinde de kadınların kentsel hizmetlere eşit erişimi, karar alma mekanizmalarına katılımı, temsil oranının artırılması, kadın girişimcilerin desteklenmesi, kadın kooperatiflerine destek gibi çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar yapılırken belediyelerin kamu kurumu, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerden destek aldığı, iş birliği protokolleri imzalandıkları, ulusal ve uluslararası fonlardan yararlandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca yine belediyeler illerindeki Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planlarının paydaşı olarak aktif görev alırlar. Ankara İl Eylem Planı burada iyi bir örnektir.

Kadın Çalışmalarına Kısa Bir Bakış:

Türkiye’de kadın çalışmaları yerelden çok önce kadın hareketinin desteğiyle

1990’larda Mor Çatı’nın verdiği mücadelelerle hayatımıza girmiştir. Biz ilk defa 1990’da Mor Çatı’nın yaptığı çalışmalarla Türkiye’de kadın sığınma evleri kavramını görmekteyiz. Arkasından kamuda aynı çabanın Ankara’da Kadın Dayanışma Vakfı, tarafından Altındağ Belediyesi’yle ilk sığınma evini açmasıyla başlamıştır.

Aradan 32 yıl geçmiştir ve şu anda Türkiye’de 144 kadın sığınma evi bulunmaktadır. Bu sığınmaevlerinin toplam kapasite ise 3482 kişidir. Bu sayı Dünya standartların çok altındadır, Türkiye’de ki 1397 belediyeden sadece 32 tanesinde kadın sığınma evi bulunmaktadır. 5393 sayılı yasa da “Nüfusu 100 bini geçen belediye, kadın sığınma evi açmak zorunda.” Denmektedir eğer yasa uygulanıyor olsaydı Belediye’lere ait 600’e yakın sığınma evi olması olacaktı.

Şüphesiz ki hepimizin hayali sığınaksız bir dünya ama her ülkenin gündeminde kadına şiddet var ve bizler öncelikle bu sorunu çözmek zorundayız. Tpolumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı şiddete karşı sığınma evleri açmak zorundayız.

Belediyelerin kadın sığınmaevi bu denli azken aynı zaman da kadınlara çok yönlü destek verebileceği ve yukarıda belirttiğimiz kadın danışma merkezleri sayısı da yeterli değildir. Belediyelere bağlı 56 kadın danışma merkezi bulunmaktadır.

Oysa Belediyeler kadın danışma merkezleri ile hem kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışmalar yürütürken hem de kadın güçlenmesi için çok yönlü programlar uygulayabilir. Örneğin meslek edindirme kursları, ücretsiz avukatlık hizmeti, ücretsiz psiko-sosyal destek , iş kariyer desteği gibi birçok destek bu emrkezler de sunulabilir.

Yine Belediyeler 2006 ‘de Birleşmiş Milletler tarafından Türkiye’de hayata geçirilen “Kadın Dostu Kentler” projesi kapsamında kadınlara sunulan hizmetlerini iyileştirebilirler. Bu iyileştirme için kuşkusuz en iyi araçlardan biri Yerel Eşitlik Eylem Planlarıdır.

Yerel eşitlik eylem planları, kenti eşitliğe götüren planlardır ve 6 ana hedefte eşitlik hedeflerler. Hedefleri sağlayacak faaliyetler ile kentin kadınlar için, tüm gruplar için daha kullanılabilir, daha erişilebilir; o mekanının cinsiyetinden daha yalıtılmış halde hizmet sunumuna götürülebileceğini söyleyebiliriz.

Diğer taraftan yerel eşitlik eylem planları sayesinde güvenli kentler kavramı da karşımıza çıkmaktadır. Kentin kadınlar için güvenli olması için pek çok akıllı uygulama ve iyileştirme faaliyetleri hayata geçirilmektedir. Örneğin

Ankara Büyükşehir Belediyesi yerel Eşitlik Eylem Planı kapsamında güvenli durak, duraksız indirme ve mor haritam gibi uygulamaları hayta geçirmiştir.

Ayrıca belediyelerin kadın danışma merkezleri, sığınma evleri, yerel eşitlik eylem planları ve kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları ile kadınlar için kalıcı çözümler sunabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele kadar önemli bir başlık **kadın güçlenmesidir**. Eşitsizliklerin azaltılması için kadın güçlenmesi etkin uygulanmalıdır, burada yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Ev eksenli çalışan kadınlar, girişimci kadınlar ve kadın kooperatifleri belediyeler tarafından desteklenebilir. Bunun pek çok örneğini görmek mümkündür, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Nilüfer Belediyesi, Adana Seyhan Belediyesi kadın kooperatiflerine çok ciddi destekler sunarken Çankaya Belediyesi gibi pek çok belediye ev eksenli çalışna kadınları desteklemektedir. Burada özellikle altını çizmemiz gereken bir diğer nokta’da belediyelerin üretim merkezleri kurarak kadınların üretime katılımını desteklemesidir. Bu merkezler hem üretim yaparken hem de satış kanalları oluşturularak kayıtlı kadın istihdamını artırmakta kadın güçlenmesini sağlamaktadır.

Burada son olarak Belediyelerin kadın çalışmaları yaparken STK ve Üniversiteler ile işbirliği yapmasının öneminden bahsetmek isterim. Hem İzmir Büyükşehir Belediyesi Anahtar Projesi ile hem de Ankara Büyükşehir Belediyesi Matra Projesi ile bu çok yönlü işbirliğini sağlamıştır.

SONUÇ

Bu sempozyum çalışmasında yerel yönetimlerin sosyal politikalar bağlamında kırılgan gruplar arasında sıraladığımız kadınlara yönelik çalışmaları ve belediyelerin kadına yönelik şiddetle mücadele hizmetleri derlenmiştir. Yerel yönetimlerde kadın çalışmalarının zorluğu, engellerinin nasıl aşılabileceği ve belediyelerin kadınlara yönelik hizmetlerinde kamu kurumları, üniversiteler ve STK’lar ile iş birliklerinin değeri üzerinde durulmuştur.

Şüphesiz ki yerel yönetimlerde kadın çalışmaları çok yönlü iş birliği ve kurumsal sahiplenme ile mümkündür. Şu an Türkiye’de çok az sayıda Belediyede kadın sığınmaevi/ kadın danışma merkezi / eşitlik birimi mevcuttur. Bu sayının artırılması için kadın çalışmalarında deneyim kazanmış belediyelerin tecrübe aktarımı çok kıymetlidir. Belediyeler kendi aralarında kuracakları iletişim ağı ile bu paylaşımı sağlıklı bir şekilde yürütebilir, bugüne kadar özellikle sivil toplum kuruluşlarının toplantıları ile bir araya gelen kadın çalışmaları uzmanları kurulacak ağ ile yeni merkezlerin açılmasında öncü rol üstlenebilirler.

Yine Belediyeler kadın çalışmalarını sistematik olarak sürdürebilmek için kendi kent dinamiklerini aktif kullanmalıdırlar. Kentteki kadın örgütleri, üniversitelerin kadın çalışmaları birimleri ve kamu kurumlarının il müdürlükleri ile kurulacakları ilişkiler, imzalanacak protokoller kadınlar için daha eşit ve güvenli bir kentin kapılarını açacaktır.

Kadınlar ve kız çocuklarına yönelik tüm hizmetlerin eşitlik ve kalkınma için önemli bir mücadele olduğunu bilmekteyiz, gelişmenin yerelden yayılacağını bilerek belediyelerin üstlerine düşen görevi yerine getirmek için sahip olduğu imkanları halihazırda uygulanan projeler üzerinden başlatmalarını önermekteyiz. Bu sayede hem yerel hizmetlerinin kırılgan gruplara ulaşması sağlanmış olacak hem de kamu kaynakları etkin kullanılmış olacaktır. Var olan bütçelerin de etkin ve doğru faaliyetlere kullanılması, stratejik planlara işlenmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı ve katılımcı bütçeleme yapılması çok kıymetli olacaktır.

Belediyelerde kadın çalışmalarının gelişmesi için Büyükşehirlerde Kadın Dairesi Başkanlıkları, ilçe belediyelerinde de Kadın Müdürlükleri kurulmasının çok daha etkin olacağı vurgulanmalıdır.

Eşit ve güvenli şehirler umudu ile teşekkür ederim.

Seval Özkan (İstanbul Sahrayıcedit Mahallesi Muhtarı)- Teşekkür ediyorum. Konuşmacıları büyük bir dikkatle dinledim. Gerçekten hepimizin yaşadığı sorunlar ve bunlar hala bir noktaya gelip çözülebilmiş değil. Dolayısıyla ben de başlangıçta hem TMMOB’a, hem Şehir Plancıları Odası’na teşekkür etmek istiyorum, böyle bir sempozyumun üçüncüsü yapılıyor ve burada yer almaktan dolayı çok mutluyum.

Kent ve mekan kullanımına eşit ulaşım herkes açısından eşit hizmet olması çok önemli. Burada tabi yerel yönetimlerde kadın bakış açısının olması ve kullanılması özellikle erkek egemen olan karar mekanizmalarında kadının yer alması çok önemli. Bu anlamda seçme-seçilme hakkınının ‘seçilme’ hakkını da kullanan ve seçilmiş bir muhtar olarak hizmet etmekten de mutluluk duyuyorum. Bu vesile ile Kadıköy Sahrayıcedit Mahalle Sakinlerime güven ve destekleri için teşekkür ediyorum.

Kısaca ben kendimden bahsedeyim: Marmara Üniversitesi İktisat, ardından Marmara Üniversitesi Uluslararası Bankacılık Bölümü İngilizce yüksek lisans ve Amerika New York Dowling College MBA MIS yüksek lisanslı profesyonel bankacılık yapmış ve pek çok dernek ve platformda gönüllü çalışan bir aktivist kişi olarak 2011 yılında Kadıköy Sahrayıcedit Mahallesinde muhtar adayı oldum ve 24 adayın içinden büyük bir oy farkıyla seçildim, ardından 2014 ve 2019 seçimlerinden de büyük bir oy farkı ile seçilerek hizmete devam ediyorum.

Bu vesile ile de kadınların daha kolay seçilme şansı olan ve en yüksek seçilme oranı yerel yönetimlerin kılcal damarı olan oran muhtarlıklardır, diğer alanlarda yer alabilmek çok düşük belirtmek isterim. Ancak bu alanda son yapılan çalışmalar sonunda bile kadın muhtar oranı binde 2 civarındadır. Yani 50 binin üzerinde muhtar varken, şu anda 1073 tane kadın muhtar var.

Neden bunu önemişiyorum? Çünkü özellikle yerel yönetimlerde kadınların karar mekanizmalarında olması kent yönetimi ve yerel hizmetlerin planlanması ve uygulanması aşamalarında farklı bakış açıları ve detay içermesi açısından önemli. Yönetim, planlama, organizasyon her yerde belli bir bakış açısıyla yapılıyor. Özellikle yerel yönetimlerde de kadın bakış açısına sahip olmak ya da kadının burada yer alması, yapılacak işlerde farkındalık yaratıyor ve farklı yönlerde doğru getirilmesini sağlıyor.

Neden? Çünkü yerel yönetimlerin sunduğu hizmetler, yerel etkinliği olan hizmetler; yaygın olarak kullanılan hizmetler olup özellikle de bizler, kadınlar tarafından kullanılan hizmetler. Kadın denince çocuklar, yaşlılar,

hasta bakımı vb işlerle kadınlar ilgilendiğinden en çok kadınlar tarafından kullanılan hizmetler. Dolayısıyla buradaki yapılan düzenlemeler hepimizin ve özellikle de kadının hayatını olumlu yönde etkileyecek düzenlemeler. Bu hizmetleri kullanan ve en çok da hizmetleri kullanırken sıkıntı yaşayan kadınların bunların planlama, düzenleme, uygulama aşamalarında ve karar alma mekanizmasında yer alması kadın bakışının işe dahil edilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle de karar alma mekanizmalarındaki çok düşük olan kadın temsiliyet oranının artırılması için çalışıyoruz ve çalışmalarımız da eşit temsil sağlanıncaya kadar devam edecek.

Bütün konuşmacılar söyledi. Evet, belki söylemlerde hiçbir yerel yönetim eşitsizlikten bahsetmiyor, kapsayıcılıktan, katılımcılıktan bahsediyor. Ancak bunun uygulamasının maalesef yetersiz olduğunu yaşıyoruz. Son zamanlarda olumlu örneklerin de var olması gerçekten sevindirici ancak yetersiz buluyorum.

Ben de Kadıköy gibi bir ilçede muhtarlık yapıyorum, o yüzden kendimizi biz ayrıcalıklı hissediyoruz. Kadıköy bambaşka böyle örneklerin daha fazla olması gerekiyor. Ancak burada bile maalesef koşullar yeterli değil hayatta maalesef eşit şartlarda da değiliz hala.

Dolayısıyla ben kısaca bu bizim bakış açımızdan neler yaptığımızdan da bahsetmek istiyorum.

Bir yerel yönetici, en küçük yerel yönetici olarak, bir kadın olarak neler yaptık bu kısa sürede?

Büyük şehirlerde ve büyük nüfuslu mahallelerde sadece azalar ile mahallenin yönetilmesi yerine ‘gelin birlikte yönetelim’ anlayışı ve yeni bir yönetim sistemi önerisi ile seçim vaadinde bulunduk. Sokak temsilcilerimiz seçelim ve onlardan oluşan mahalle meclisimizi seçelim ve bu şekilde mahallemizi birlikte yönetelim diyerek yola çıktık ve sonunda bu sistemi başarı ile uygulayan ilk ve tek mahalle olduk. Bunu sağlamamızda bizden destek ve cebini esirgemeyen tüm Sahrayıceditlilere teşekkür etmek isterim.

Öncelikle ilk seçildiğim zaman mevcut iletişim yöntemlerinin de yeterli olmadığını gördük ve bunları değiştirmek için mahalle içinde küçük gruplarla sokak toplantıları düzenledik.

Mahallemizin sorunları neler? Çözüm önerileriniz neler? Talepleriniz neler? Gelin birlikte oturalım konuşalım ve bunları ortak çözüm noktasında bir noktaya taşıyalım dedik. Alışla gelmiş bir yöntem

olmamasına rağmen mahalle sakinleri bu toplantıları olumlu karşıladı ve katılarak isteklerini sorunlarını ve çözüm önerilerini paylaştı. Ayrıca bu toplantılarda yönetim anlayışını da değiştirerek sokağımızın temsilcisi olun yönetime katılın diyerek her sokak toplantısında bir de sokak temsilcilerini seçtik. Bir yıl içinde tüm sokak toplantıları tamamlandığında her sokağın temsilcisi seçilmiş oldu. Türkiye de bir ilk olan yeni bir sistem önermiştik ve bu sistemi uyguladık. Sokak temsilcilerinden oluşan Sahrayıcedit Mahalle Meclisini oluşturmuş olduk. Bunun sonucunda hem temsilcilerimiz, hem mahallemizin toplam sorunları, çözüm önerilerimiz vardı elimizde. Bunları raporlayarak, işte sosyal medya hesapları açarak ve bunlar üzerinden üzerinden duyurularla ve ilgili kurumlara da yazılı olarak resmi kanaldan da taleplerde bulunarak çözüm yolları aramaya başladık.

Kendi mahalle meclisimiz içinde komisyonlar kurduk. En önemli problemimiz nedir, hangisine öncelik verelim nasıl sıralayalım? Sorularını sorduk ve en önce trafik komisyonumuz kurulduğu ve çalışmaya başladı.

Sosyal alanda, kadın çalışmalarında, engellilerle ilgili ve kendi kendine projeler üremeye ve ihtiyaca yönelik projeler olmaya başladı. Bu projelerde şimdi geliştiriyorsunuz, yazıyorsunuz, talep ediyorsunuz. Mahalle sakinlerinin katılımı ile olduğundan projelerin sahiplenilmesi ve uygulanması da daha kolay ve verimli oldu. Ancak MUHTARLIK olarak yetki, bütçe ve icra makamı olunmadığından mahalle ile ilgili talep ve projeler konusuna ve yetkilisine göre farklı kurum ve kuruluşlardan hizmet alınmakta. Bu nedenle de talep ettiğiniz hizmet aldığınız kurumlarda da eğer bakış açısı tek yönden, tek açıdan bakıyorsa o zaman yine taleplerin hayata geçirilmesinde sorunlar yaşanıyor ve zorlanıyorsunuz. Bir yerel yönetici, bir muhtar olarak da mahallenizde her şeyi kendiniz yapamayacağınız için talep ettiğiniz ya da işbirliği içinde olmanız gereken kurumdan da bu eşitlikçi bakış açısının olması gerekiyor ki her kademede yöneticide, siz bunları kolayca hayata geçirebilirsiniz. Dolayısıyla maalesef hem yerel hem de merkezi yönetimlerde daha çok yol almamız gerektiğini düşünüyorum.

Biz mahallemizde neler yaptık, neleri hayata geçirebildik?

‘AÇIK KÜTÜPHANE projesini geliştirdik, hem muhtarlıkta kütüphane kurduk hem de okuma günleri düzenleyerek mahalle sakinlerinin okuma alışkanlıklarını arttırmasını teşvik ettik ve kitaba ulaşımı kolaylaştırdık. Özellikle lise ve üniversite sınavlara hazırlık soru bankaları, test ve kitapları ücretsiz olarak dağıttık ve gençlere maddi anlamda da destek sağlamış olduk.

Yerel yönetim hizmetlerinin yerelin en küçük biriminde yani mahallelerde sunulması hizmete ulaşım konusunda çok önemli ve bunu sağlamış olduk. Çünkü hizmeti ilçenin merkezinde sunduğunuz zaman, hizmete ulaşım değişik nedenlerden dolayı zorlaşıyor. Etkin kullanılmayan hizmetin ise anlamı kalmıyor. Ama mahallede hizmeti sunduğunuzda, herkese daha kolay erişim sağlayabiliyorsunuz ve katılımcılığı da etkinliği ve memnuniyeti de arttırmış oluyorsunuz. Dolayısıyla biz taleplere çözüm üretirken hizmeti de muhtarlık çevresinde ve mahalle çözüm üretilmesi için çalıştık.

Diğer uygulamaya geçen projelerimize örnekler ‘HER ÇOCUĞA BİR OYUNCAK’ ile muhtarlıkta sıfır ve temiz ikinci el oyuncakların değiş tokuşu ile yeni sahiplerine ulaştırılmasını sağladık.

‘KARDEŞ AİLE’ projesiyle ailelerin eşleştirilmesi ile sosyal dayanışmayı ve çocukların kaynaşmasını sağlamaya çalıştık.

‘BİSİKLET DEĞİŞİMİ’ projesi ile eski , kullanılmayan bisikletleri topladık ve bunların bakım ve onarımlarını yaptırarak bisikleti olmayan çocuklarımıza değiş-tokuşunu sağladık.

Mahalle sakinleri projelerde, muhtarlık tarafından organize edilen toplantı ve söyleşilerde bir birleri ile tanışıp kaynaşarak hem dayanışma hemde mahallelilik kavramın da gelişmesine katkı sunuldu. Açık Kütüphane, Her Çocuğa Bir Oyuncak, Bisiklet Değişimi, Eşya Değişimi, Kardeş Aile, Kardeş Muhtarlıklar, Kadınlar ve vatandaşlık Bilgilendirme, Kadına Karşı Şiddet’in önlenmesi, engelsiz yaşam, sıfır atık geri dönüşüm, çocuklar ve gençlerle şölenler gibi değişik pek çok sosyal proje ve etkinlik yapılması sağladı.

Yani bir küçük çekirdek ailede yapılması gereken şeyi, bütün mahalle bazında genişleterek yaptık. Mahalle meclisimiz ile birlikte projelerin sayısı artmaya ve mahallemizin sorunlarının çözümü için ortak geliştirilen çözümlerin uygulamaya geçmesi de sağlanmaya başladı. Böylece mahallede dayanışmanın, paylaşmanın, ait olma ve mahalleliler duygularını da geliştirdiğini, aynı zamanda kişilerin birbirini tanıyarak sosyalleştiği ve güvenlik sorunlarına da katkı sunan katılımcı, demokratik, şeffaf bir sistemi uyguladık .

Ayrıca siteme sadece mahalle sakinlerini değil, ziyaret ve davetlerimizle hem esnafı, hem okulları ve hem de diğer mahallede bulunan tüm dernek ve kurumları da dahil ettik. Tabii bütün bunları yaparken çok zorlandığımız zamanlar oldu.

Çünkü klasik sistemlerin dışında bir kültür, bir insanların yaklaşımın kafasında oturması gerekiyor, farklı bakış açıları gerektiriyor.

2011 yılında ilk kez vaad edilen uygulamaya konulmaya çalışılan birlikte yönetmek, sokak temsilcilerinden oluşan mahalle Meclisi kurmak ve toplantılar yapmak böyle bir yaklaşımı yapabilmek çok zordu . Ancak doğru anlatmanız ve kişileri doğru noktada ortak birtakım değerlerde birleştirmemiz ve hareket etmesini sağlamanız gerekiyordu. Bunu Sahrayıceditlilerle birlikte başarmış olmaktan büyük onur ve gurur duyuyorum. Çok yol kat ettiğimizi düşünüyorum.

Sosyal projelerin dışında neler yaptık?

Mahallede boş alanların, kontrolsüz, pis alanların olduğu, aydınlatması az olan yerlerin, güvenli alanların olduğunu belirledik. Bunların düzeltilmesi için yoğun mesaj ve yazışma trafiği ve yetkili kurumlara ziyaretler yaparak uygulamaya alınmasını sağladık. Örneğin 30 yıldır kullanılan karanlık hiç bir aydınlatması olmayan yürüme yollarının aydınlatılması için önce karar alınmasını sonrada uygulamaya alınarak aydınlatılmasını sağladık. Özellikle kadınlar, gençler ve çocuklar için güvenlik sorunu oluşturan bu alanları daha güvenli kullanılmasını sağlamış olduk.

Parkların ışıklandırılması, oyun alanlarında sigara kullanımına engel olunması için tabela çalışması, basket sahalarının belli saatlerde kapatılması, uyarı levhaları gibi detaylar düzenlendi. Bunlar tabii ki herkesin hizmetten eşit ve konforlu etkin kullanımı açısından önemli konulardı gelişme sağlandı.

Ayrıca yaya kaldırımlarında ki sorunlar, yaya geçitlerinin olmaması, karşıdan, trafik ışıkları yetersizlikleri, engelli araçlarının ya da bebek arabasıyla gidenlerin kullanımlarına uygun olmaması gibi yerlerin mahalle içinde belirlenerek gerekli talepler yapılarak düzenlenmesi sağlandı. Okula gidiyor çocuk, karşıdan karşıya geçecek, hiçbir ışıklandırma yok. Çocuklarımız ve velilerimizle birlikte bunların yapılmasını sağladık.

Yine üst geçit var engelli asansörü yapılması gerekiyor, yada hırsızlık ve asayiş problemi yoğun güvenlik açısından yine yoğun hırsızlık yaşanan bölgelerde EDS konması, trafik kazası yaşanan yerlerde uyarı tabelaları ve EDS kamerasının konması, bunlarla ilgili kampanyalar düzenlenmesi gibi spesifik sorunlarında üzerine giderek kronik sorunların çözülmesine katkı sağladık.

Bazı isteklerin gerçekleşmesi çok zaman alıyor, bazıları daha kısa sürede yapılabiliyor. Yetkili kurumdaki kişilerin olaya bakış açısı ile ve klasik yönetim mantıklarını aşabilmek için farklı yöntemler geliştirilerek sonuç aldığımız çalışmalarımız oldu.

Her bir örnek çalışma farklı tecrübe getirdi .

Mesela yine çok dik yokuşlu olan -yürüyen merdiven tabii inşallah ileride belki olacaktır ama sunumlarda da gördüm- biz tamamen tırmanma olan yolun kaldırımının bir tarafını basamaklandırarak çıkılmasını sağladık. Bir kaldırım düz diğer kaldırım basamaklı şeklinde sokak sakinlerinin talebinin uygulanmasını sağladık. Bu akla gelmeyen farklı bir uygulama oldu. Aynı zamanda kaldırım aydınlatmasını da sağladık.

Bir sürü kontrolsüz boş alan vardı. Bunların işte sahipli mi, belediyeye mi ait, kamuya mı şahsa mı ait olduğunu araştırarak şahsa ait olanların temizlenmesi, kontrol altına alınması; belediyeye ait olan yerlerin yeşil alan ve park olarak kullanılmasını sağlanması yönünde çalışmalarımız oldu. Bu sayede Sahrayıcedit Kadıköy’ün en fazla yeşil alanına sahip mahallesi oldu.

Tabii burada mesela hani kadın bakış açısı önemli diyoruz yerel yönetimde. Neden önemli?

Detaycı ve ince düşünce ile tasarlanan yerel yönetim anlayışı getirmesi açısından önemli.

Mahalle çalışmalarına örnekler arttırılabilir .

İşte çocukların oyun alanlarıyla, oturma alanlarının, sohbet alanlarının farklı yerlerde konumlandırılması bile çok önemli. Sohbet ederken yeşil alan, parkta diyerek mesela sigara kullanan kişiler sigara kullanıyor ama hemen yanında bir çocuk oyun alanı varsa, çocuklar bundan ya da çocuklu aileler bundan rahatsız olabiliyor. Ya da farklı yaş gruplarına göre çocukların oyun alanlarının ayrıştırılması benzer yaş gruplarının aynı alanları kullanması şeklinde özel park düzenlemeleri de çok önemli.

Sokak hayvanlarının beslenme alanlarının oluşturulması ve bunların temizlik ve kontrollerinin sağlanması konularında çalışmalar yapılması,

Günümüzde maalesef kadına şiddet çok gündemde. Bizim 10 yıl önce başlayan, mahallemizde kadına şiddetin önlenmesiyle ilgili birtakım çalışmalarımız oldu mahallemizde; ki bu da çok yadırgandı açıkçası. Dendi ki: “İşte böyle bir gelişmiş bir mahallede böyle bir şey olabilir mi?”

Maalesef bu da doğru bilinen yanlışlardan bir tanesi. Üzgünüm ve maalesef kadına ve çocuğa şiddet her yerde var ve artık önlenmesi için her koldan çalışılması gerekiyor. Kadına şiddeti açıklama konusunda kültürel ya da maddi açıdan zayıf olan bir kadın bunu çok daha kolay ve rahat ifade ederken, belli bir eğitim almış ve belli bir konumda olan bir kadının bunu açıklaması çok daha zor oluyor. Kadın muhtar olduğunuzda bu paylaşımlar artıyor ve ortak çözüm üretebiliyor ve birlikte mücadele edip çözüm üretmeye çalışıyorsunuz. Mahallede vatandaşlık hakları, şiddete karşı nasıl korunulabilir vb eğitimler, seminerler düzenleyerek doğru bilginin yayılmasına katkı sunmaya çalıştık ve çalışıyoruz.

Yine kadınlar açısından toplu taşımadaki Ankara'daki bu durak uygulaması gerçekten çok güzel. Bizim Mahallemizde de yaşanan sorunlardan ve daha çok kullanılan minibüs var bizde, toplu taşıma her yerde otobüste yok ama minibüste tek başına gelen bir kişinin son durağa gidiyorsa, tek kadın kaldığına -ki aynı şeyi ben de yaşadım- İnsanlar tedirgin oluyor doğal olarak. Dolayısıyla durakların ışıklandırılması, güvenlik kameraları, sıcak ve soğuğa karşı üstünün kapatılması, yaşlı ve hastalar için bank konularak oturacak yer olması gibi konular da çok önemli hepimizin daha iyi faydalanması için hizmetten. Çok önemsiyorum ve bizim mahallemize de bunları yapmaya çalışıyoruz.

Bir diğer konu da özellikle kadınların iş imkanı. Yani maddi olarak güçlendirilmesi gerekiyor ki hayata daha etkin katılabilsin, hizmetlerden ve diğer olanaklardan faydalanabilirsin. Burada iş ve eleman arama konusunda, evde iş imkanlarının arttırılması gerekiyor ve meslek edindirme ile ilgili çalışmaların biraz daha arttırılması gerekiyor. Bu konuda da kendi Mahallemiz için oluşturduğumuz iş arayan ve eleman arayanları buluşturan bir sitemiz var burada eleman arayanlara ve iş arayanlara yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Yine muhtarlık olarak bütçemiz ve bir tüzel kişiliğinin olmadığı halde, mahalle sakinlerimize sunulan ayrıcalıklı bir hizmetimiz var. Türkiye de bir ilk ve tek olan kendi bünyemizde yaptığımız bir mobil uygulamamız bulunuyor, Bu Mahallemize özel yapılan 'Seval Özkan' mahalle mobil uygulaması ile Sahrayıcedit Mahallemize özel ve akıllı telefon kullanan herkes bu uygulamayı indirebiliyor. Böylece CEPTE MUHTARLIK hizmeti ile duyuru, anket, proje, tebligatı var mı yok mu her türlü bilgiye ulaşabiliyor. Ayrıca bu uygulama web tabanlı olduğundan olağanüstü hallerde bile muhtarı ile iletişim sağlayabiliyor.

Özellikle pandemide ve ulusal afet durumlarında ya da her türlü sıkıntıda en çok maalesef kadınlar -maalesef ki hani kırılğan grup demek doğru bence de- daha fazla etkilendi. Bu noktada da hizmete ve yetkililere ulaşım da hepimiz olumsuz etkilendik. Hem çalışan, hem de normal kendimize atanan evdeki görevleri görev olarak edindiğimiz ve benimsediğimiz için, daha fazla sorumluluk alıp, daha fazla iş yapmak zorunda kaldık. Bu nedenle de yerel yönetimin en küçük birimi olan muhtarlıkların da önemi daha çok ortaya çıktı.

Bizim Sahrayıcedit Mahallesinde uyguladığımız Muhtar ve Mahalle Meclisi sistemi sayesinde mahallenin kökleşmiş sorunlarının çözülmesi, özellikle boş yeşil alanların düzenlenmesi, parkların sayısının arttırılması, trafikle ilgili düzenlemeler dışında ikinci Aile Sağlığı Merkezinin açılması, ilk 65 yaş üstü sosyal yaşam evinin açılması, Anadolu Lisesi açılması ve kadın dostu mahalle gibi konularda başarı elde edildi.

Burada eğer zamanımız varsa federasyonla ilgili yaptığımız birkaç şeyden de bahsetmek istiyorum.

İlk kadın başkanvekili kadın olarak biz federasyonla daha fazla kadın muhtar seçilmesi için yoğun çalışmalar yaptık. İncelemeler ve strateji belirleyerek muhtara adaylarına özel eğitimler ve destekler verdik. Son dönemde ki seçimde kadın muhtar sayısında yüzde 45 bir artış sağlandı. Bu çok önemli 2014'teki ile 2019'daki arasında ve özellikle kadın muhtarların sayısının artması neden önemli? Çünkü gerçekten sosyal projeler yapılması ve farkındalık yaratmak açısından her yerde daha etkin olunuyor. Bu nedenle de bu çalışmaları dayanışma açısından, katılımcılık ve demokrasi açısından önemsiyoruz.

Umarım her kademede, bütün yerel yönetimler ve merkezi yönetimlerde eşitlikçi bakış açısı olan kişilerin ve kadınların da oransal olarak eşit -mademki nüfusta da eşitiz- oranda temsili hakkı olması durumuna kadar da geliriz ve bu duruma gelene kadar da çalışmalarımızı her alanda devam ettireceğiz.

Teşekkür ederim.